آذربایجان کلاسیک أدبیاتی

خلیلی قزوینی

کلیات اشعار

ترکی و فارسی

تصحیح و پژوهش: فیروز رفاهی علمداری

خلیلی قزوینی

۸۹۰-۸۱۰ هجری قمری

فرقت نامــه

۸۷۶ هجری

براساس نسخه دستنویس دانشگاه تورینکر

به شماره ۱۷۷

وتحفۀ عشاق

۸۸۰ هجری

براساس نسخه دستنویس مجلس شورای اسلامی

به شماره۱۴۲۵۹

دیوان

تهران

۱۴۰۰

شناسه فیپا

عنوان اثر: دیوان- فرقتنامه-تحفه عشاق خلیلی قزوینی

تصحح و تحشیه: فیروز رفاهی علمداری

ناشر:

نوبت و سال چاپ: اول ۱۴۰۰

تیراژ: ۵۰۰

جلد: اثر سلطان محمد نقاش دوره صفویه

قیمت: ۳۸۵۰۰ تومان

ایچینده کیلر

شاعیرین حیات و یارادیجیلیغی

هذا کتاب فرقت نامه

دیوان

-در توحید باری عز اسمه

-در نعت حصرت رسالت

-در مدح حضرت رسول

-در مدح اصحاب رسول رضی اللـه

- در مدح حضرت امیرالمومنین علی کرم اللـه

غــزلــــر

۱-طوبی خالک که ایلدک زلف سمن چوکان اکا

۲- یارمی بندن جدا ایلدی جذام اولسون رقیب،

۳- سنبلک دور ایدلی خورشید تاباتی درست،

۴- کل حیاتک قدرنی بل اتمدین غافل ممات

۵- تا بنم قلبمده یقدک ای رخی کلنار نار

۶-کیم که سن شاهک جمالی عیدنه قربان اولور

۷-دل جمالوک آفتابک کوریجک حیران اولور

۸-جان ویرب هر کم که اول جانان یولنده خاک اولور

۹-کورکل عروس دهری کونکل خطتینک آل ایدر

۱۰-ای قلن دعوی که صوفییم فتوحاتینک ندر

۱۱-دلبرا عشقونکده عالم سربسر غوغا چکر

۱۳-ای بیلن حقوک صفاتنک سر اسماسی ندر

۱۴-اول مسیحادم که شیرین لبریندک جان طمر

۱۵-شها مهر جمالکدن چو ذره آفتاب اوینر
۱۶-یارینی یارین کورن در کم بوکون یارین کورُر
۱۷-ای یوزک شاننده منزل آیت اللـه نور
۱۸-سنبلک کیم لاله حدندن کل حمراء قاپر
۱۹-اول که والیلک رموزی زلفنوک تابنده در
۲۰-غمزک الینده تیغ عریان طوتب درر
۲۱-آه کیم اول چشم سیاهک قصدی جان اتمک دلر
۲۲-شها زلف سیه پوشک که جرم سمعه قایلدر
۲۳-اول بت چینی کیم آنک سنبل پر چینی وار
۲۴-دانۀ خالک که قرص آفتاب اوستنده در
۲۵-غصه و عشقکله هر کیم کندوزین خرم توتار
۲۶-بو بندۀ عشق اودینه یانمغه قومزلر
۲۷-حق کتابنک سورۀ سبع المثانی سنده در
۲۸-مهر ا.مان بو فانی دونیادن عجب دیوانه در
۲۹-دلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر
۳۰-باد صبا از سوی مشرق آفتاب آلمیش کلور
۳۱-زلف مشکینک که باد صبحی سرگردان ایدر
۳۲-چشم مستنک ای پری هر دم که خاب ایلن طولر
۳۳-اکرچه غمزه لروک دلده یاره سی کورینور
۳۴- دلربالر انجنب دردا که بندان سُردلر
۳۵- بحمداللـه که هجران اولدی آخر،
۳۶- کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر
۳۷- کوردکده بندن اول مه نامهربان قچر
۳۸- اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور
۳۹-یاره کرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز

۴۰-کیم که حق یولونده ترک جان ایله باش ایلمز

۴۱-هر کم اوز حدینی بلمز طغرو راهک کوزلمز

۴۲-دار فناده هر کم فانی مطلق اولمز

۴۳-صانمه بز قامت موزونکه عاشق دکلز،

۴۴-ای بولنمز ذاتنه دانش یولنده دست رس

۴۵- ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع

۴۶-ای کونکل کل طالب ایسن ایلمه عمروک تلف

۴۷- تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق

۴۸- شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق

۴۹-اول نازنین که سرو رواندر نه نازیجک

۵۰-شاد اول ای دل که بکون جسمکه جاندر کلجک

۵۱-ای جمالک مظهر نور الاهیدن دلیل

۵۲-عاشقنک ای دوست کونکل طورنه موسی می دکل

۵۳- بنی آشفته و شیدا قلن دل

۵۴-چون کلشن جانونکا قلدی نظر کوزوم

۵۵-پیک دولندر اکر اسرسه کویندن نسیم

۵۶-بن که درویش اولمشم شاه جهانکدن فارغم

۵۷-آخدیقدکجه چشمه سیندن چشممنک مادام دم

۵۸-کل برو صوفیا که مست اولالم

۵۹-بن که درویشم فقیرم پادشاه عالمم

۶۰-اولمشم بن زلفنه دیوانه چقلر سودیکم

۶۱- بو شعری کم شاه خوبانه یازرم

۶۲- یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم

۶۳-ای منی شیدا قلن کل یوزلو یارم خانده سن

۶۴-کورمشم حقینک نشاننک دوست سیماسنده بن

۶۵-اول که طعن ایلر یوزی شمس دهایه شیمدیدن
۶۶-ای دوست نه بیوفا ایمش سین
۶۷-ای اوزوندن بی خبر سن سنی بیل کم قانی سین
۶۸-زاهدا چون بی خبرسین نامه ناموسدان
۶۹-اول بنم کم قالمزم جانان یولنده جانا بن
۷۰-زاهدا جهد ایله بیل کم سنی کمدور یاراده ن
۷۱- پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک
۷۲- جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک
۷۳- ای دوست نه بی وفایمش سن
۷۴- لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن
۷۵-ای کونکل بو دنیا چون مرداردر آندن صقن
۷۶-عارضک عرض ایلمش سن ای پری کلزارده
۷۷-عشق معشوقنده عاشق چونکی قیمز جانینه
۷۸-کعبۀ کویندر ای شه جنت الماوا بزه
۷۹-چون عیان اولدی رموز عالم الاسماء بزه
۸۰-جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه
۸۱-جانا بو خسته نک نظر ایت هر کون آهینه
۸۲-هر کم بو فانی دنیاننک آلدنمدی لذاتینه
۸۳-یار چون عرض جمال ایلیه بازاره کله
۸۴-ایا غافل نه کسب ایتدونک بو فانی دارالدنیاده
۸۵-خوشدر چمنده بادۀ کلرنک زرین جام ایله
۸۶- ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اکنده
۸۷- ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه
۸۸- سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللـه
۸۹-کر سکا شرح ایلیم خاصیت اسمامزی

۹۰-بوری ای قولی یلان دلبر عیار یوری

۹۱-تا کل اوزره سنبلونک عنبرفشانین بغلدی

۹۲- دله که مشکلمش سوکلو یار ایرلغی

۹۳- یارب جناب عزتوکا آشنا حقی

۹۴- چو اشکم مژدۀ جانان کتوردی

مستنزاد

– مست ایلدی سرمست کُزک بلبل جانی

مربع

– چو دشدم سندن ایرو ای کزل خان

- خرمن کلده کورب زلف سمن سای کوکل

ترجیع بند

– ای منظر کایناته مظهر

قصیده – پندنامه

– درّ مکنون استریسک هر دو عالم تابدار

دورتلوکلر:

-اول که سیمین اللری عاشقلروک قانینداDیر

-واریک بنم سودیکم النی بوس ایلیک

مثنوی تحفۀ عشاق – (فارسجا)

Azərbaycanca giriş söz- Prof. Sənan İbrahimov

گیریش

طالعسیزعاشیق شاعیریمیزین
حیات و یارادیجیلیغی

طالعسیز شاعیرلریمیزدن اولان خلیلی غوربت تورپاغیندا یاشادی، یاراتدی و دونیاسینی ترک ائتدی.

أسکی قایناقلاردا اونو خلیلی، خلیلی عجم، درویش خلیلی، خلیلی مولوی، خلیل خلیلی ، خیلیلی دیاربکرلی ، خلیلی قزوینی، خلیلی خوراسانی آدلاری ایله خاطیرلاییرلار.

خلیلی، دئمک اولار، ۸۱۰ هجریده دوغلوب و ۸۹۰-نجی ایلده وفات ائدیبدیر. او گنج یاشلاریندا تحصیل مقصدی ایله دوستونو گوتوروب رومه کؤچور. اورادا، ازنیک شهرینده یئرلشیر، بیر مدت استانبولا و سایر یئرلره گئدیر و صونرا ازنیکه دونوب عومورونون سونونا قدر همین شهرده یاشاییر و وفات ائدیر.

بعضی قایناقلاردا قزوین، خوراسان، بعضیسینده دیاربکردن (او زامان دیاربکر قاراقویونلو و آق قویونلو حاکمییتلری آلتیندا اولور وعجم تورپاغی ساییلیردی) و چوخونون عجم دیاریندان اولماسینا تاکید ائدیلیر.

ایرانین أسکی قایناقلاریندا "خلیلی" آدینا راست گلمیریک، آنجاق عثمانی قایناقلاریندا اونون حاققیندا قیسسا بیلیکلره راست گلمک اولار.

أن قدیم قایناقلاردان اولان سهی بیگ"تذکره سهی" (هجری۹۴۵) خلیلی حاققیندا یازیر: "مولانا خلیلی اصلده دیار شرقدن گلوب آناطولی جانبنده ازنیق نام شهرده شغل ایدوب، اول یرده بر محبوب ایله مناسبت ایدوب اشتیاق خامه‌سی ایله آنک آدینا بر تورکی "فراق نامه" یازمش. خلق ایچنده "فراقنانۀ خلیلی" دیمکله مشهور و مذکوردر. صکره‌دن تصوفه مائل اولوب

صاحب خانقاه اولدی. سوزلری صوفیانه و اشعاری مشایخانه‌در. بو ابیات آنک اشعارندندر:

من که درویش اولمشم شاه جاندن فارغم،
بندهٔ سلطان عشقم این و آندن فارغم.
شهر تندن گچمشم دنیای فانیدن تمام،
بی نشانی بولمشم نام و نشاندن فارغم".[۱]

سهی بیگ سوزلریندن بئله آنلاشیلیر کی، أللی ایل اؤلوموندن کئچمه سینه باخمیاراق خلق آراسیندا تانینمش بیر شاعیر ساییرلیر و أثرلری دیللرده ذکر اولونور.

سهی بیگدن سونرا، لطیفی "تذکره شعرا" (هجری۹۵۳) اثرینده خلیلی حاققیندا قئیدلری وار و یازیر:" خلیلی دیاربکردندر. سلطان محمد (فاتح) جوانلغی زماننده ازنیق نام قصبیه گلوب، تحصیل علمه مشغول ایکن بر محبوبه تعشق ایدوب کتاب عشقده سبق آلدی. وارسین دفتره دوزب اقومقده و یازمغده قالدی. درد عشقله مبتلا و شور و سودایی واله و شیدا اولور حسب حالنی و دورمونی الباقی بر داستان ایدوب عالمده داستان اتدی بین الانام "فراق نامهٔ خلیلی" تسمیه اولنور. نظم:

دیدیم ای نامهٔ فرخنده اختر
چو سنسن بر همای عنبرین پر.
برونوک مظهر انواراشواق،
درونوک مخزن اسرار عشاق.
عجب نطق فصیحک وار زبانسز،
هنر سوزوکی عرض ادر سن ترجمانسز.
طپوکه هر نه کم قونسه امانت،

---

[۱]. تذکره سهی بیک ، فرانسه ملی کیتابخانا ألیازماسی

یازی خرم اورسن هر ملولی.

و بو غزل ذوالقافیتین و رد العجز علی الصدر دخی آنوک در:

یار بنم کوکلمده یاقدک ای رخی گلنار نار،
قارشو دگل جهانده یاندم ای عیار یار.
یاره لو قلدک بنی رحم ایلمزسن ای دریغ،
اغلدرسن هر گجه تا صبح اولنجه زار-زار.
زارلیغمدن بنم همسایه لر در بی حضور،
اتمدی آهم ساکه بر ذره ای مکار کار".[1]

حسن چلبی "تذکره شعرا"سینده (۹۷۶هجری) یازیر:" لطافت آب و هوا ایله شهره دهر و مقبول و ممدوح زید و عمرو اولان دیاربکردندر. سلطان محمد زماننده ازنیقه گلوب تحصیل علمه اشتغال و قندیل تکمیل علوم جلیله زوقن اجتهاد وقتیله سعی جمیل ایله اشتغال اوزره ایکن بر محبوب مَلک خصاله عاشق شیدا اولوب مجنون مثال لیلی عنبرساسییله رسوا و زنجیر عشق و هواسنه مبتلا اولدقده حسب حالن و آلام و ملالن بر داستان ایدوب کندویی عالمه دستان اتمیشدی. بین الجمهور "فرقت نامه خلیلی" دیمکله مشهوردر. ساده و گشاده بر نظم‌در. صفت خطاب نامه ده بو بر قاچ بیت اول کتابدندر. نظم:

دیدیم ای نامۀ فرخنده اختر
چو سن سن بر همای عنبرین پر.
برونک مظهر انوار اشواق،
درونک مخزن اسرار عشاق.
عجب نطق فصیحک وار زبانسز،
سوزوکی عرض ایدرسن ترجمان سز.

---

[1]. تذکره لطیفی ، فرانسه ملی کیتابخانا آلیازماسی، ص. ۱۹۲-۱۹۳ (غزلین کاملی دیوان بؤلمه سینده وار.)

غزلیاتنده چندان لطافت نمایان دگل‌در. اول اجیلدن تحریر اولنمدی[1].

عاشق چلبی ده یازدیغی تذکره سینده "خلیلی" حاققیندا معلومات ویریر و یازیر: "خلیلی مشهور خلیلدر که دیاربکردن رومه شغله گلورکن ازنیقده بیر دلبری سویب اشتغالنه مانع اولوب، فراقت ایدب قالمشدور. ازنیقده سودیکی دلبرله اولان احوالن داستان ایدیب نظم ایلمشدر. افواهده "دیوان خلیلی" دیمکله مشهوردر و اثنا داستانده کندوننک رومه گلدوکین و اول زمانده بورسه و ازنیق مجمع علم و علما اولوب ازنیقده شغل قصد ایدرکن، شعله آتش عشق جماله آمالن یاقدیغی مسطوردر. نظم نازک‌در وصف و فنون نظمده اول داستان انده اولن غزللریدور. شایع اولن فقط شعر و :

چو دوشدم سندن آیرو ای گوزل خان،
ایشومدر ناله و فریاد و افغان.
اگر بو نوع ایله قالورسه هجران،
گوزوم قان آقله جان ویر دل جکر یان.

غزل:

اول که سیمین اللری عاشقلروک قانینداادیر،
کوکلومنک جمعیتی زلف پریشانینداادیر.
کوزلری بر غمزده فتح اتدی دل اقلیمنی،
قصدی شمدی بن غریب افتاده نین جانینداادیر".[2]

قافزاده فائضی (وفاتی ۱۰۳۱ هجریده) یازدیغی "زبده اشعار" تذکره‌سینده "خلیلی"حاققیندا بیرمطلب یازماسا دا خلیل ابراهیم بیگ خوراسانیین آدینی چکیر و اورادا آشاغیداکی بیتی میثال گؤستریر:

---

[1]. حسن چلبی تذکره سی، فرانسه ملی کیتابخاناسی الیازماسی ، ص. ۱۹٤

[2]. عاشق چلبی، فرانسه ملی کیتابخاناسی الیازماسی ، .ص.-۲٦٥؛
Aşiq Çələbi, Məşairu-lşuəra, kültur ve Türizm Bakanlığı , s. ٦٤٩-٦٥٠

گوروب اغیاری فی الحال الیمی کوکسمه وردوم
دکل تعظیم اوچون خنجرلرین نه جون نهان اتدیم". [۱]

بو بیت "خلیلی" أثرلرینده یوخدور. بعضی آراشدیرماچیلار خلیل ابراهیم خوراسانی ایله خلیلی عجمینی قاریشدیریب، اونون خوراساندان اولماسینی ایدعا ائدیرلر.

عهدی بغدادی، خلیلینین اؤلوموندن یوز ایل سونرا یازدیغی "گلشن الشعرا" تذکره سینده (۱۰۷۱هجری) خلیلی حاققیندا یازیر: "خلیلی عجم قزوینیدور.
لکن مدت مدیدر کی تجارت طریقیله ترک دیار ایدوب گشت و گذار ممالک روم و خدمت اصحاب علوم قیلب، آخر شهر حلبده توطن اتمیشدور. خاطر عاتیری طرز معمایا مایل اولماغین تحصیل و تکمیل قیلمیشدور شویله کی هر معمایی دلگشاسی مقبول مردم افاضل اولمشدر. حالا پیرو میرحسین اولوپ انلرونک رساله سنه گوره بیر رسالهٔ غرا ترتیب اتمکده در. زیرا کی دورت بش یوز معمایا قدردر که هر بیرینین عقل عقده گشاه ترکیب و تحلیلنده کثیر اولماسی مقرر و پسند ارباب هنردر. بو بیر-ایکی معمایی شاهانه قلم دو زبان قیلب عرض اولنور. الحق که دیار عرب ده یاران عجم ایچره مثلی نادر و معما فنیند ساهردور و بو معمالر اوندر کی ثبت اولند .به اسم ادم.

چون زلف تو دید رفت دل ازبر ما،
دادیم به زلف تو دل ای دلبر ما.
دل از سر ما گذشت و ما ازسر دل،
ما را سر دل نماند و دل را سر ما.

وله معما به اسم علی

---

[۱]. تذکره زبده اشعار ، فرانسه میللی کیتابخاناسی ألیازماسی ، ۲۹۵ ، ص. ۵۱

کرد کوی ساقی کوثر به سر گردیده ام
توتیا از خاک پایش کرده بیحد دیده ام.

وله معما به اسم امری.

ها هی که پست سازی لعل گران بها را
لب را گشا و بنما دراز دهان تو یارا".[1]

عهدینین وئردیگی معلوماتا أساسن "خلیلی" معما شعریله معروفدور. عهدینین علاوه ائتدیگی معلوماتلار باشقالارین قایناقلاردا یوخدور. اورادا قئید اولونان شعیرلرینه ده ألیمیزده اولان قایناقلاردا راست گلمدیک.

"تحفه نائلی" تذکره‌سینده أسکی تذکره‌چیلرین سؤزلری تکرار اولونور و یازیلیر: "شیخ خلیلی دیاربکرلی "فرقت نامه خلیلی" ناظمی، وفاتی ۸۹۰ (میلادی ۱۴۸۵) ازنیکده مدفوندور. سجیل اسمینین ابراهیم اولدوغونو و ازنیک ده بیر زاویه یاپاراق وفاتینه قدر اوندا ساکن اولدوغنی یازیور. فرقت نامه دن:

دیدم ای نامۀ فرخنده اختر،
چو سنسین بیر همای عنبرین پر.

بیرونک مظهر انوار عشاق،
درونک مخزن اسرار عشاق.

اول که سیمین اللری عاشقلرندر،
کوکلموک جمعیتی زلف پریشانندادر.
گوزلرک بیر غمزه ده فتح اتدی دل اقلیمنی،
شمدی قصدی بن غریب افتادننک جانندادر.

[1] -*Gülşəni Şuara, Ahdi Bağdatli, Hazırlayan Süleyman Solmaz, s.* ١٤٥

بن که درویش اولموشم شاه جهاندن فارغم،
بندۀ سلطان عشقم این و آندن فارغم.
شهر تندن کچمشم دنیایه فانینک تمام،
بی نشانی بولمشم نام و نشاندن فارغم.

عاشق حق بین سورر دینار ذوفینک دایما،
زاهد خود بین اوتورمش غصۀ فردا چکر".[۱]

"خلیلی" حاققیندا أن چوخ یازان علی امیریدیر. امیری اوزی دیاربکرلی اولدوغو اوچون خلیلینی اؤز همشهریسی ساییر و "تذکره شعرای آمد" اثرینده یازیر: " شهرمزک شعرای قدیمه‌سندندر. تاریخ ولادتی پک ده کسدیریلمز ایسه ده تقریبا ۸۱۰ حدودنده تولد ایلدیکنی جریان وقوعات حیاتیه‌سنک بعض آثاری ارائه ایدییور.
خلیلی فاتح سلطانمحمد خان حضرتلرینک اوائل دور شاهانه‌لرنده ازنیق شهرینه گله‌رک اختیار اقامت ایلمشدر. اورانک عرفا و شعراسیله مصاحبه و مشاعره ایلدیکی کبی ۸۷۰ حدودنده درسعادتی زیارت و بر سنه اقامت ایلدیگنی فرقتنامه‌سنده حکایه ایلیور به تکرار ازنیقه عودت ایلدی. ۸۸۰ حدودنده شیخ خانقاه بر مرشد صاحب انتباه اولاراق امرار اوقات ایلمکده اولدیغی حالده ۸۹۰ حدونده وفات ایلمشدر.
خلیلی‌نک زمانی شعراسیله مشاعره‌سی پک کی اولدیغی کبی اخلافیده آنک آثارینی تتبع و تنظیر ایتمشدر صفحات نظایردن بر مقدار ارائه ایلرز:
ابوالفتح سلطان محمد خان غازی:

چاک اولان دست جفالریله گریبانکدر،
ایلیشن خار غم و محنته دامانکر.
دوگلن ییره بلا تیغی ایله قانکدر،

---

[۱] . *Töhfeyi-Naili, s.* ۹۱

کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

خلیلی (آمدی)[۱]:

آه کیم عرض جمال ایتمدی عشاقه حبیب،

بکزر اول کان کرمدن بنی منع ایتدی رقیب.

گر اولورسه بو فراقی ایله خلیلیی غریب،

کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

سلطان بایزید خان ولی:

گرچه کیم یاقوت دیرلر یازدی چوق مشق و مثال،

یازمدی خطک کبی بر خط ریحانی درست.

قانونی سلطان سلیمان خان:

بی وفا دلبرلرک عهدنده یوقدر هیچ ثبات،

آنده کیم عهد اولمیه اولور بی ایمان درست.

خلیلی (آمدی)[۲]:

دل غمک کوینده مهمان اولدی قان یوتدیردک آه،

بارک اللــه کیم قونقلادک بو مهمانی درست.

جناب خلیلی اوائل حالده سیدعمادالدین نسیمی آثارینک متتبع و مقلدی اولدیغنی سویلمشدک. فضولی یه وارنجیه قدر ان بلیغ شاعرلرمز ذاتا نسیمینک متتبعی و بلکه شاگرد معنویی عرفانیدر که بونک تفضیلاتی نسیمی بحثنده گوریله جک ایسه ده بوراده صاحب ترجمه ایله جناب نسیمینک برر غزلنی درج ایلیورز:

غزل نسیمی:

عید اکبردر جمالک عیده جان قربان اولور،

اب حیواندر دوداغک هر کیم ایچه جان اولور.

---

۱. خلیلی نین "مربع غزل" فورماسیندا اولان غزلینه ادرنه لی احمدپاشا، خفی، ملیحی، یقینی و سایر نظیره یازمیشلار. (امیری آمدی)

۲. خلیلی نین"درست" ردیفلی غزلینه یوزدن چوخ نظیره یازیلیبدیر. (امیری آمدی)

نظیرهٔ خلیلی:

کیمکه سن شاهک جمالی عیدینه قربان اولور،
ثقلتندن قورتلور جسمک سراسر جان اولور".[۱]

تذکره و ألیازمالاردان علاوه خلیلینین شعیرلرینه جنگ و مجموعه لرده ده راست گلمک اولار.
عثمانلی تورپاغیندا یازیلان أسکی شعیر مجموعه لریمدن اولان "جامع النظائر" (۹۱۸ هجری) حاجی کماله عایدیر. بورادا خلیلینین ۴۰ غزلی ضبط اولونوبدور. حاجی کمال یازیر کی، او شاعیرلرین دیوانلارین بیر-بیر اوخویوب و بو شعیرلری سئچیبدیر[۲]. بو او دئمکدیر کی، خلیلینین دیوانینی حاجی کمال ملاحظه ائدیبدیر. بیز دیوانین حاضیرلانماسیندا همین مجموعه ده اولان شعیرلری اوخوجولارا چاتدیریمیشیق.

نظمی ائدیرنوینین ۹۴۰ هجری ایلینده توپلادیغی "مجموعه النظائر" اثرینده خلیلییه عاید ۱۱ غزل ضبط اولونوبدور. همین مجموعه‌نی تدقیق ائدن دکتر فاتح کوکسالین حاضیر ائتدییی جدوللره گؤره بونلاردان بیری زمین و قالانلاری نظیره دیر. بونلاردان ۸ غزلی احمدپاشایا، ۱ غزلی شیخی و بیری ده احمدی شعیرلرینه نظیره اولوبدور. "مجموعه"-ده اولان شعیرلرین اوچو دیواندا وار و قالان ۷ غزلی دیوانین آخیرینا علاوه ائتمیشیک.

اوچونجو مجموعه "جامع المعانی" آدلانیر کی، ۹۴۰ هجریده حاضیرلانیبدیر. بورادا موختلیف أسکی شاعیرلردن، او جومله‌دن قایغوسوز ابدال، نسیمی، جعفری، قاسمی، گلشنی و روشنی و ائله‌جه ده فارس شاعیرلیندن شعیرلر

---

[۱]. علی امیری ، تذکره شعرای آمد، بیرینجی جیلد ،

[۲]. *Ertək Morkoç, Egridirli Haci Kamalin Camiun-Nəzairi, Doktora tezi,* ۱-*cilt, Ege Üniversitesi, İzmir,* ۲۰۰۳*, s.XXIX*

ضبط اولونوبدور. همین أثری محرم ائرگین ۱۹۴۹ –نجی ایلده آراشدیریر و اورادا خلیلییه عاید اولان ۳۳ غزلینی نشر ائتدیریر. محرم ائرگین مقاله ده "خلیلی" یارادیجیلیغی حاققیندا موختصر قئیدلری وار و یازیر:" اونون غزللرینی بگنمیین اسکی قایناقلارین نه درجه‌ده حاقلی اولدوقلارینی آنلاماق ایچین ده قدرت و قابیلییتینین اورنگی اولاراق بو شعیرلریین نشری ایبی اولور. غزللرینینی:

نه سببدن در قمر گه بدر اولور گاه هلال،
سیر خورشید عجب باشینده سئوداسی وار

و

اول بنم که قالمازام جانان یولوندا جانا بن،
جان ندر کیم آنی قربان قیلمیام جانان بن.

بیتلرله سوسله‌ین خلیلی هر حالدا ضعیف بیر شاعیر دگلدیر[1]. بیزیم ترتیب ائتدیگیمیز دیواندا او غزللر أتک یازیسیندا گؤستریلیبدیر

عبداللـه ابن پروانه‌نین "مجموعه پروانه" (۹۶۳) اثرینده خلیلینین ۱۶ غزلی وار که بونلاردان دکتر کامل علی گیناشین تدقیقی أساسیندا بیری زمین شعیر و سککیزی نظیره‌دیر. بورادا جبری، حسبی، محبوبی، نظمی، ریاضی و سریری اونا نظیره یازمیشلار و خلیلی ده احمد پاشا و لامعی کیمی شاعیرلره نظیره یازمیشدیر. غزللرین هامیسینا ألیمیزده اولان دیوانلاردا راست گلیریک.

قویون اوغلی موزه سینده اولان ۱۳۴۵۰ نومره لی مجموعه ده خلیلی نین ۵۷ غزل، ۳ قصیده، ۱ مستزاد، ۱ معما، ۱ مخمس و ۱ ترجیع بندی وار.[2] بو مجموعه ده أن چوخ شعیری اولان خلیلی ساییلیر. شیخی، ذاتی، احمدپاشا

---

[1]. *Muharrem Ergin, Cami-ül Meani`deki Türkce Şiirler, RÜDED, sayı* ۲-۳, ۱۹٤۹ *,s.*

[2]. *Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesindeki* ۱۳٤٥۰ *Numaralı Mecmuanın Metni, Ahmet Kavaklıyazı,Yüksek lisans trazi,Konya,* ۲۰۱۰ *, s.*۳۳

سونراکی چوخ شعیری اولان و خلیلی ایله موعاصیر اولانلار ساییلیرلار. مجموعه ده شعیرلر قافیه سیراسی ایله ضبط اولونوبدور. مجموعه نی تدقیق ائدن عالیم گؤستردییی أساسدا مجموعه ده خیلیلی شعیرلرینه نظیره یازانلار آراسیندا سنان، احمد، فنایی، جم کیمی شاعیرلرین شعیرلرینه راست گلیریک. مجموعه ده اولان شعیرلردن اوتوز اوچو "فرقت نامه"-ده یوخدور که چالیشمامیزین سونوندا علاوه ائتمیشیک. "فرقت نامه"-ده اولان شعیرلری أتک یازیسیندا گؤسترمیشیک

خلیلی حاققیندا موعاصیر تدقیقاتچیلار دا یازیبلار. بورادا أن چوخ تورکیه‌لی تدقیقاتچیلارین پایینی یاد ائتمک اولار. خلیلی حاققیندا بیرینجی معلوماتی مرحوم محرم ائرگین ویریر. خلیلی نین "فرقتنامه" سینه خانم یاشین زرین ۱۹۴۸-نجی ایلده، "فرقت نامه، خلیلی دیاربکری" آدیندا، بیر لیسانس تئزی و جمال گلسرن ۱۹۹۰-نجی ایلده بیر فوق لیسانس تئزی یازمیشدیر. اونون تئزی استانبول نوسخه‌سی أسایندادیر و تئزین سونوندا استانبول ألیازمانین فوتوصورتینی علاوه ائدیبدیر[1]. بیز همین ألیازمادان فایدالانمیشیق. دکتر گونای کوت شخصی نوسخه‌سی اولان "فرقتنامه"-سی اوزرینده بیر مقاله ایله تورکییه ده اولان نوسخه لری (۴ نوسخه) تانیتدیریب و خلیلینین ۱۰۰ بیتی ایله بیرگه نشر ائتدیرمیشدیر.[2] شوکت بایسان اوغلو یازدیغی "دیاربکیرلی فیکیر و صنعت آداملاری" کیتابیندا خلیلی حاققیندا قیسسا معلومات یازیر[3]. دکتر احمد کاواکلی یازی " ۱۵-نجی یوزییل شاعیرلریندن دیاربکیرلی خلیلی نین شعیرلری"[4] مقاله سینده خلیلییه عاید اولان شعیرلری موختلیف مجموعه‌لردن توپلاییب و نشر ائتدیریر. نهایت ۲۰۱۳-نجی ایلده دیاربکیرده

[1] *Cemil Gülseren, Firkat-Name Halili, Yüksek Lisans Tezi, Malatya,*۱۹۹۰

[2] .*Günay Kut, Fürkat-name, TDA Yilliği, Bulleten* ۱۹۷۷, *Ankara, s.*۳۳٤

[3] .*Şevket Beysanoğlu, Diyarbekirli Fikir ve Sanat Adamları,* ۲*-ci cild, DDTD Neşriyat., N.*٦, *ist.,* ۱۹٥۹

[4] *Selçuk Üniverditesi , Edebiyat Fakültesi Dergisi,* ۲۰۱٥, *sayı* ۳٤, *s.*۱-۸۸

نشر اولونان "علی امیری چالیشتاییی" مجموعه‌سینده خلیلینین "پندنامه" قصیده‌سینی خانم گولچیچک آکچای اونون یگانه ألیازماسی أساسیندا نشر ائدیر[۱]. تورکییه تدقیقاتچیلاری خلیلینی فضولیدن سونرا آذربایجانین أن مشهور شاعیری کیمی قلمه وئریرلر و اونون فضولی و حبیبی کیمی شاعیرلره اولان بؤیوک تاثیریندن یازیرلار.

آذربایجان أدبی موحیطینده بوگونه قدر خلیلی حاققیندا موستقیل بیر یازییا راست گلمدیم. اسماعیل حکمت "آذربایجان أدبیاتی تاریخی" اثرینده خلیلی حاققیندا قیسسا معلومات وئریر. "آذربایجان کلاسیک أدبیاتی کیتابخاناسی" مجموعه نین اوچونجی جیلدینده "خلیلی" حاققیندا قیسسا معلومات وئریلیر و اونو حوروفی شاعیر کیمی تانیتدیریر. سونرا اونون اوچ غزلی قئید اولونور[۲]. بو غزللره حاضیرلادیغینیز دیواندا راست گلمیریک، بونون اوچون اونلاری دیوانیمیزین سونونا علاوه ائتدیک. بونلاردان علاوه بیر-ایکی مقاله‌ده موختصر ایشاره‌لره راست گلیریک.

ایراندا أدبیات تاریخینه عاید کیتابلاردا "خلیلی" حاققیندا هیچ بیر معلومات یوخدور. سون واختلاردا" دایره المعارف شیعه " آدیندا نشر اولونان کیتابدا، تورکییه‌ده اولان قایناقلارین معلوماتی ترجمه اولونوب و اونو عثمانلی شاعیری کیمی تانیتدیریرلار. بو یازیدا یانلیش معلومات چوخدور. گؤرونور شاعیرین طالعسیزلیگی و غریبلییی بورادا دا اؤز عکسینی تاپیبدیر. بیزیم یازیمیز بو ساحه‌ده بیرینجی ساییلیر و گؤزله‌نیلیر کی، گلجکده بئله یازیلارین سایی چوخالسین. خلیلی‌نین تورکییه‌دن کنار خارجده اولان "فرقتنامه"-سی حاققیندا علم عالمی یالنیز فرانسه و برلین ألیازمالاریندان خبردار ایدی

---

۱ *Akçay Gülçiçək, Diyarbakirli Halili ve Kaside-i Pend-namesi, - Ali Emiri Çalıştayl, Diyabakir,* ۲۰۱۳*, s.*۸

۲. *Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası, XIII-XVI əsrlər Azərbaycan Şüiri,* ۳*-cü cild, Bakı, elm,* ۱۹۸۳*, s.*۲٦۰۱-۲٦۱

خلیلینین "فرقت نامه" آدلی اثرینی ۸۷۶ هجریده یازیبدیر. اوزی بو مطلبه بئله ایشاره ائدیر:

نیجه قان آغلدرسن خامهٔ سن،
تمام ایت نظم فرقت نامهٔ سن.
چو بی حذف ایله کیم اهل تواریخ،
کتاب اسمین بلور کندویه تاریخ[1].
سزوک یوزدندن الدق چون نقابی،
دکل واللـه اعلم بالصوابی.

دئمک، خلیلی ۶۵ یاشیندا بو اثرینی تالیف ائدیبدیر. نظره گتیرسک کی، مجموعه و جنگلرده ائله شعیرلری وار کی، "فرقتنامه"-ده گؤزه چارپمیر، دئمک اونون باشقا شعیرلری ده اولوبدور. حتی، ایکی یئرده "دیوان و دفتریمیز" سؤزونه ایشاره ائدیر و تحقیقاتچیلار، گومان ائدیرلر کی، یقین اونون "شعیرلر دیوانی" اولوبدور. چلبی بو مطلبه ایشاره ائدیر. ألیازمالاردا اونون أثری "دیوان فرقتنامه" کیمی ده یاریلیر. یعنی دیوان و فرقتنانه‌سی بیرلشرک نوسخه‌لنیبدیر. بورادا خلیلینین ۹۴ غزلی توپلانیبدیر. بوندان علاوه ترجیع بند، مستزاد، مربع، قصیده و دورتلوک شعیرلری ده علاوه اولونوبدور. خلیلی دیوانی حاققینده بئله یازیر:

راه عشقکده خلیلی نه بلا چکدوکنی،
نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

پس اندن عیشه مشغول اولدق ای یار،
بر آزدن اوقدق دیوان اشعار.

---

[1]. ابجد حسابیله ۸۷۶ هجری اولور

بعضی تدقیقاتچیلار "فرقت نامه"نی خلیلینین شخصی حیاتیندان اولان روایت گومان ائدیرلر. بیر قروپ دا اونو ایلاهی و مجازی عشق ساییرلار. "فرقتنامه" عاشیق داستانلاری سایاقیندا یارانیبدیر. بورادا محبت داستانی روایت اولونور و آرادا غزل، مربع، مستزاد، ترجیع بند و سایر شعیر نووعلری علاوه اولونور. خلیلی روایتی جذاب اولماق اوچون بیر مطلبی قورتاراندا اوخوجونون دیققتینی چکمک مقصدیله سونراکی شعیری اوخووماق اوچون هوسلندیریجی سوزلر یازیر:

اوخودم انده بو شعر غریبی،
دل ایدر آه من عشق الحبیبی.

چو گوردم دلده بو وجه ایله دور حال،
بو شعری اوخیدوم دردیله در حال.

اوقردم اوش بو شعری نالییله،
گوزم مرجان بولردی ژالییله.

پس اندن صکره ایدب سوزله ساز،
دوزتدی بو مخمس شعری آغاز.

ولی هر نچکم زار اغلریدوم،
بو شعریله جگرلر طغلریدم.

اقیدم اشبو شعری حسرتیله،
بلا و درد آه و محنتله.

اوقی بو شعری یاره یانه یانه،
پس اندن دونوبن اول غل روانه.

بو شعری اوقیب افغان ادردم،
گوزم یاشیله یولی قان ادردم.

خلاص اولنجه بو نظم گوهردن،
یو زیبا شعری جوش اتدی جکردن.

بو شعری بشلدی آوازه قلدی،
ینه جانوک دماغن تازه قلدی.

یوری سین ایله‌گیل بر شعری انشا،
ایشتدرر بیزه بیر ترجیع غرا.

بو شعری ایلریدم دلده تکرار،
قلوردم ناله و فریاد ناچار.

ولیکن اُقغل بو شعری غرا،
که اشدُب بلبل جان اوله شیدا.

بو شعری اوخیوب خندان اولوردم،
امیدی وصلینه شادان اولوردم.

چون اردی بوی وصلت دلربادن،
اقیدم آنده بو شعری صفادن.

پس اندن صنکره ایدردم هزار آه،
بو شعری ایلمشدم مونس راه.

اوخودم اوشبو شعر اغلیورق،
فراق اودینه جانم طاغلیورق.

تمام اولنجه بو ابیات شیرین
بو شعری کونکلم اتدی بکا تلقین.

اگرچه درد هجری نوش ایدردم،
اوقیب اشبو شعری جوش ایدردم.

صو سپدلر هماندم هوشه گلدم،
بو شعری نغمه ایدب جوشه گلدم.

بدیهی ایلدم بو شعری آغاز،
چو بلبل سوزه گلدم ایلدم ساز.

بو بیتلرین هامیسیندا سونرا گلن شعیرلره ایشاره اولونور. سونرا گلن بند احوالاتا اساسن یا غملی ویا سوینجلی احوال-روحیه نی تلقین ائدیر. مثنوی اوچونجو شخص فورماتیندا روایت اولونسا دا، بعضی حالاردا بیرینجی شخص ایله عوض اولونور و بو دا اونون سئوگی روایتینه گتیردیگی یئنیلیک حئساب ائتمک اولار.

خلیلی‌نین هارالی اولماسی أسکی قایناقلاردا فرقلی یازیلسا دا ایکیسی داها اهمیتلی سایبلیر. بیریسینده اونو دیاربکیر، خوراسان و قزویندن ساییرلار و ایکیسینده اونو عجم ساییرلار. خلیلی اؤزو هانسی شهره منسوب اولماسیندان یازماسادا ایرانلی (عجم) اولماسینا شعیرلرینده ایشاره ائدیر:

منی بیچارهٔ درویش دلریش،
غریب و بی کس و بی یار و بی خیش.
وجودی چرخ اوخندن یارلنمش،
یُراکی هجر اودندن پاره لنمش.

عجم ملکنده پیدُم علمه مشغول،
اوخوردم گاه فقه و گاه معقول.
طریق زهدی مختار ایلمشدم،
حضور اهلن بکا یار ایلمشدم.
یرم گه مدرسه گاه جامع ایدی،
دیلمده نور قدرت لامع ایدی.

****

اول ماه لقادن اومارام کیم،
عفو ایده گناهمی کرمدن.
اولورسه خلیلی وصله واصل،
رومی اولوبن کیچر عجمدن.

ایکنجی میثال داها ماراقلیدیر و تدقیقاتچیلار اونا دیقت ائتمیبلر، بورادا دئییر کی، اگر سئوگیلیم منله باریشسا من عجم (ایرانلی) اولماغیمدان أل چکیب رومی (عثمانلی أهلی) اولارام. بورادا بیر مطلبه ده ایشاره ائتمک یئرینده اولار و اودا بودور کی، اگر اونو دیاربکیرلی اولماسینی قبول ائتسک، همین ایللرده دیاربکیر و دجله-فرات چایلارینین شرق تورپاقلاری قاراقویونلو و سونرالار آق قویونلو حاکیمییتی داخیلینده، ایران اراضیسی ساییلیردی.

"فرقت نامه"-نین مضمونوندان بللی اولور کی، خلیلی ازنیک شهریندن تحصیل اوچون استانبولا یولا چیخیر. بورادا یاشادیغی احوالاتدان هیچ بیر معلومات یوخدور. استانبولدا یاشاماغینا و شهری بیینمه‌سینه شعیرینین بیرینده ایشاره ائدیر. امیری و عهدی بغدادی اونون بیر مدت ده حلب ده یاشاماغینا ایشاره ائدیر. او، ایستانبول دؤوری حیاتینی بئله تصویر ائدیر:

اکرچه جمله باغی گلشن ایدی،
چو یار اونده دگیلدبر کلخن ایدی.

بو بیچاره اونده ایدندم مقامی،
یاخیلدیم هیجرله بیر ییل تمامی.
دلی مسکینه کرچه جبر ائدیردیم،
یانیب هیجران اودینه صبر ائدیردیم.

خلیلی حیات و احوالاتیندا چوخ شکایت ائدیر. شعیرلریندن گؤررونور کی، راحات حیات سؤرمه ییب و دایم غربت دردیندن و حیاتدان عذابدا اولوبدور:

طتندق اول دیاری خوشجه مسکن،
کم اولور عندلیبک یری گلشن.
هماندم بشلدق تحصیله ای یار،
نبیلردک نُلیسر آخری کار.
ولیکن بز غریب و زار و گریان،
فراق اودینه یاندق سینه بریان.
غرور اتدکجه غربت اودی جانده،
بلونوردم کناردا بوستانده.

حتی بیر شعیرینده گؤستریر کی، دایمی فیزیکی خسته‌لییی اولوب و دوغولاندان قارین آغریسیندان عذاب چکیبدیر. یئرینده اولار دئسک کی، بیر یئرده رقیبینی قارقیش اوخونا توتاندا اونا قارین سانجییا موبتلا اولماسینی آرزو ائدیر.

آنادان دوغالی شاد اولمادوم من،
بلا و غم دن آزاد اولمدوم من.
بدن ترکیب اولالی آب و گلدن،
فراغت بولامادوم دردی دلدن.

زخممه تدبیر مرهم قلمه باللـه ای طبیب،

دلده دردم[1] قطعدر آنجق اولم درمان اولور.

یارمی بندن جدا ایلدی جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.
اولمسون اما که غمدن بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[2] چکمک ایچون مستدام اوسون رقیب.

خلیلی هله ازنیکده اولارکن غربتدن شیکایتلنیر. سونرالار "آیرلیق" ردیفلی غزللینده مکان و قسمت آیریلغیندان شکایتلنیر و یازیر:

سر کویکدن ایراغ اغلریسه دیلده سوزین،
اغلدیر کیشییی غوربتده مکان آیرلیغی.
من بو آیرلیغی سندن کؤریم دیمز ایدم،
اقتضا اتدی بوکون دور زمان آیرلیغی.

خلیلی استانبول و سایر یئرلرده اولدوغو دؤورو ده آیریلیق دؤوری بیلیر و ازنیکه دونن زامان یازیر:

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه گیدر.

خلیلی حیات حئکایه‌سینده یازان بیر شعیرینده باشینا گلنلردن شکایت ائدیر و حتی حبس اولماغیندان یازیر. بیز بیلمیریک هانسی حبسدن صحبت ائدیر:

اگرچه سوزلروم دوزلو یاراتمیش،
ولی بیر نحس یولدوزلو یارتمیش.
آنادن دوغالی شاد اولمدوم من،
بلا و غم دن آزاد اولمدوم من.

---

[1]. بورادا منظوری قارین سانجیسیدیر. ف.ر.
[2]. بورادا درد شکم یعنی قارین سامجیسی نظرده توتولور. ف.ر.

بدن ترکیب اولالی آب و گلدن،
فراغت بوله‌مدوم درد دلدن.
مگر کیم طالعم دور نحس اکبر،
که بیر دم سعدیله اولمز برابر.
فلک آتار یبانه کوی هر سوی،
ز منزل تا به منزل کوی تا کوی.
گهی دربند و گاهی در بن چاه،
گهی در حبس و گاهی بر سر راه.
گهی غربتده و گاهی حضرده،
گهی گلخنده و گاهی سفرده.
فلک دن سیلی‌لر ییدوم یوزومده،
صفاسی قالمدی دنیانونک گوزومده.
جهانه گلدوم اما گُلمدوم من،
ستارمده سعادت بولمدوم من.

یوخاریداکی قطعه ده دادلی-دوزلی سؤزلری اولماسینا باخمیاراق، طالعدن و زمانه‌دن شکایت اولونور و دئییلیر کی، بیر لحظه ده اولسا دونیادا اوزوم گولمه ییبدیر. فرانسه ملی کیتابخاناسیندا اولان ألیازمادا بیر فارسجا (او ردیفلی) غزلینده ده تضمین ایله طالع و قسمتدن شکایت ائدیر و یازیر:

مسلمانان مرا بختیست کز او،
گر از بحر آب جویم برشود او.
بصحرا گر روم بحر کف خاک،
به بخت من به نرخ زر شود او.
برای سنگ اگر در کوه پویم،
همه نایاب چون گوهر شود او.
پی آتش به دوزخ گر درآیم،

ز یخ افسرده چون مرمر شود او.
خدا را شکر باید در همه حال،
مبادا که از آن بدتر شود او[1].

خلیلی اؤزونو طالعسیز شاعیر ادلاندیرسا دا، اونون رومانتیک ماجراسی آذربایجان أدبیاتی تاریخیده نادر اثرلردن بیری ساییلیر. بونون نئچه دلیلی وار، بیرینجیسی اونا گؤره کی، اثر اوریجینالدیر. ایکینجیسی أدبیاتیمیزدا نادر بیر نمونه دیر و اونا اوخشاری یوخدور. بیلیریک کی، یوسف و زلیخا، لیلی و مجنون، خسرو شیرین ، مهر و وفا ، مهر و ماه، ورقا و گلشا و بونا اوخشار سئوگی أحوالاتیندان چوخ شاعیرلریمیز یازیبلار، آنجاق اونلار حاضیر بیر سوژه‌دن فایدالانیبلار. خلیلی ایسه بو سوژه‌نی اؤزو یارادیب و بیرینجی پئرسوناژی کیمی ده اؤزونو سئچیبدیر. اؤزو بونا چوخ گؤزه‌ل ایشاره ائدیر و یازیر:

الا ای عاشق درویش دلریش،
خلیلی ! خسته دل، بی یار و بی خویش!
دوزتدک چون بو زیبا بوستانی،
تمام اتدک بو نازک داستانی.
که هر بر بیتدیر بر دانه گوهر،
بلور صراف اولنلر قدر جوهر.
آکا کم لمعۀ عشق اتمدی برق،
گوهردن ایله‌مز خرمهرۀ فرق.

خلیلی بورادا اؤزونو درونی اولاراق درویش عاشق دلریش و دنیوی اولاراق خسته دل بی یار و بی خویش خطاب ائدیر. بئله‌لیکله ائله بیر اثر یارادیر کی، أدبیات صحیفه لریمیزده أبدی قالاجاق.

---

[1]. فرقت نامه خلیلی، فرانسه ملی کیتابخاناسی، نومره.....ف ص. (باشقا نوسخه لرده بو شعیر یوخدور)

خلیلی چون بولورسن بو جهانی،
نجه بر ایلییه‌ن بونده امتحانی.
جهاندن کیمسه گام اولمش دگیلدیر،
زماندان انتقام آلمیش دگیلدیر.
بو سوزی خوش دئمیشدیر نکته دانلار،
معانی شرح ائدن اهلی بیانلار.
گلن گلدی جهانه آغلیوراق،
گدن گتدی یُوره‌کلر داغلیوراق.

خلیلینین دیوانیندان گؤرونور کی، او اؤچ دیلده شعیر یازماق أردمی وار ایمیش. و بورادا آز دا اولسه اؤرنکلره راست گلیریک. حتا بیر شعیرینده نظامینی یاد ائدیر و اونون بیر بیتینی تضمین ائدیر:

نه خوش دیمشدرر اول استاد حاذق،
بو بیتی بو سوزک نظمینه لایق.
کند هم جنس با هم جنس پرواز،
کبوتر با کبوتر، باز با باز.

خلیلی بیر شعیرینده شیخی و فتحی کیمی موعاصیر شاعیرلرین آدینی چکیر و اؤز شعیرلرینی اونلارکیندان اوستون حئساب ائدیر:

تا **خلیلی** نظمین اتدیلر قولاغده گوشوار،
فتحی بازارین بوزب، **شیخی** دکانین باغلدی.

نهایت بو کی، خلیلی حاققیندا أن بویوک دیری فضولی وئرمیشدیر. فضولی لیلی مجنون مثنویسینده قئید ائدیرکی، دوستلار منی یوخلاماق اوچون "لیلی و مجنون" احوالاتینی یازماغیمی ایستییرلر. تورک دیلیینده احمدی،

شیخی، خلیلی و ریاضی کیمی رومانتیک مثنوی یازان بویوک اینجه و دویغولو شاعیرلر اولدوغی یئرده بئله ایش چوخ قابلییت و اینجه‌لیک ایستییر:

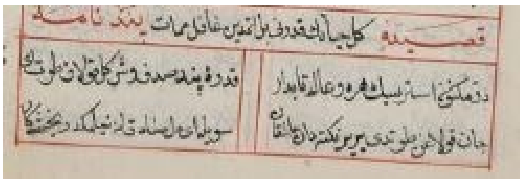
بیر نیچـه ظـریف خطـۀ روم رومی که دیدین قضییۀ معلوم.
یعنـی کـه قمـو دقایـق اهـلی هـر مسئله ده حقایـق اهلـی
هـم علـم فننینده نکتـه دانـلار هـم سوز روشینده درفشانـلار
کیـم ایلـر ایـدی حقایـــق راز شیخیـدن و احمـدیدن آغـاز
کیم سویلر ایـدی آلیب کلامـی اوصـاف خلیلـی و نظامـی
بیلمشلر ایـدی کـه حسن گفتار قـدرم قـدرنجـه بنده هـم وار
چـون وار ایـدی مستلکده لافـم تا اکلـنه صـدقـم و خـلافـم
مـن خسته یـی ایتدیلـر نشانـه بـیر رنگ ایله شیـر امتحـانـه
لطف ایله دیدیلر ای سخن سنج فاش ایله جهانه بیرنهان گنج
لیلی و مجنون عجمـده چوقـدر اتـراک ده اول فسانه یوقـدر
تقـریـره کـتور بـو داستانـی قیل تازه بـو أسکـی بوستانی
بلـدم کـه بـو قضیته امتحانـدر زیـرا کـه بـو بیر بلای جانـدر

البتده بعضی چاپ نشرلرینده خلیلی یئرینه دیگر عجم شاعیری اولان جلیلی یازیلیر. قئید ائتمک یئرینده اولار کی، جلیلی ده بو سیرا شاعیرلره داخیلدیر و اونون آذربایجان تورکجه سینده یازدیغی خمسه‌سی چوخ مشهوردور.

خلیلینین باشقا أثری اولان"پندنامه"-سی میللی کیتابخانا یازمالار کولئکسیونو نومره الف ۱/۱۸۰۹ آلتیندا بیر مجموعه ده غزللریندن سونرا ضبط اولونوبدور. بو قصیده حاققیندا گولچیچک آکچای بیر مقاله ایله همین شعیری تحلیل ائدیر و مقاله نین سونوندا قصیده نین فوتوصورتینی علاوه ائدیر. بیز بو قصیده‌نی بورادا دیوانیننا علاوه ائمیشیک. قصیده رمل بحرینده و ۹۸ بیتدن عیبارتدیر.

بو قصیده‌ده خلیلی دونیانین فانی اولماسینی ذکر ائدیر و زمانه سولطانینی عدالته و خیره چاغیریر.

گر صونوندا یادگار ایسترسن، ای شه، عادل اول،
اولمایا عدل ایلمکدن اوزگه اونسون یادگار.
یاخشی نامی زنده دیر نوشیروانین عدل ایله،
سن روامی مومین ایکن اولمایاسن نامدر؟
بنده یی افتادیه شاهیم دیو خور باخما کیم،
خاک ایلن یکسان اولور آخر گدا و شهسوار.

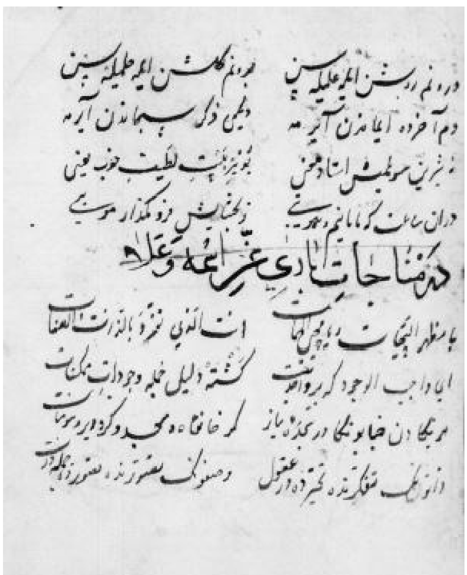

بیز"خلیلی"-نین "فراقتنامه" أثرینی حاضیر ائدرکن، ألیمیزده اولان دؤرد ألیازما نوسخه سیندن فایدالانمیشیق. بیرینجیسی، طرفیمیزدن بیرینجی دفعه اولاراق آشکار ائدیلن تورینگر دانشگاهینین ألیازماسی کی، اونو أساس گؤتورموشوک. بوندان علاوه اوچ ألیازما؛ برلین (ب.)، فرانسه (ف.) و استانبول (س.) نوسخه لریندن تطبیقی اولاراق فایدالانمیشیق. دیوانین سونوندا مجموعه و جونگ ألیازمالاردا اولان خلیلینین باشقا شعیرلرینی ده علاوه ائمیشیک. بورادا حاجی کمال (ح)، جامع المعانی (ج)، ائدیرنه‌لی نظمی (ن)، قویون اوغلی (ق.) ، پروانه (پ.) مجموعه لرینده یارارلانمیشیق. یارارلاندیغیمیز ألیازمالار اشاغیداکیلاردان عیبارتدیر:

۱- فرانسه میللی کیتابخانا ألیازماسی:

بو ألیازما turc ۲۸۶ نومره‌سی آلتیندا ثبت اولونوبدور. ألیازما ۷۵ ورقدیر. باشدان، اورتادان و آخیردن صحیفه دوشمه‌لری وار. بونون اوچون نوسخه‌نین

عونوانی بیلینمیر. هر صحیفه ده ۹ سطیر وار. آلیازما ایران نستعلیق و سایاغی ایله یازیلیبدیر. کاتبین آدی و یازما تاریخی بللی دئییل. یازی سایایغی دا آذربایجان قایداسیندا گئدیر. بورادا سوزلرین ایملاسی ایران ساحه سینه تام اویغون یازیلیبدیر. مثلن: باخماغ ، یاخماغ، خانی ، خانده. "من، منم" هر یئرده "بن، بنم" ، "کیمی" ،"نیه" ، "اورتادا" آرادا یئرینه ، "ایتمک" قیلماق یئرینه، "داپونده" طاپونده یئرینه یعنی د//ت عوضلنمه سی مثله دوداغونک//طوطقونک، دوتساغیسه//طتساقدر و موندان// بندان و بونا اوخشار دئییشیلیر. عنوانلار هامیسی فارسجا یازیلیبدیر. فارس سؤزلرینده فارس ایملایب اوستون گؤتورولوبدور. باشقا نوسخه لردن داها بیر فرقده بودور کی، بورادا "خلیلی"نین فارسجا یازدیغی بیر غزل ده ضبط اولونوبدور.

فرانسه آلیازمانین بیرینجی صحیفه سی

فرانسه و برلین نوسخه لری بیزیم آشکار ائتدیگیمیز نوسخه دن فرقلی اورلاراق بیریجی شخص (تک) دیلیندن یازیلیبدیر. بیزیم آشکار ائتدیگیمیز

نوسخه (تورینگر نوسخه سی) بیرینجی شخصی جمع دیلندن سویله نیلیر. برلین و فرانسه نوسخه لری آراسیندا اوخشار جهتلر چوخدور و بئله گومان ائتمک اولار کی، اونلار واحید بیر ألیازمادان گؤچورولوبلر.

بوگون قدر فرانسه ملی کیتابخاناسی ألیازماسی موستقیل بیر آراشدیما مووضوعسو اولماییبدیر. بو ألیازما آذربایجان و عثمانلی تورکجه سینین آراسیندا اولان فرقلری آراشدیرماق اوچون اؤنملی دیری وار.

۲-- استانبول ألیازماسی:

استانبول ألیازماسی (س) استانبول ملت کیتابخاناسی علی امیری کولکئسیاسیندا ۱۰۶۳ نومره ایله ضبط اولونوبدور.

استانبول نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

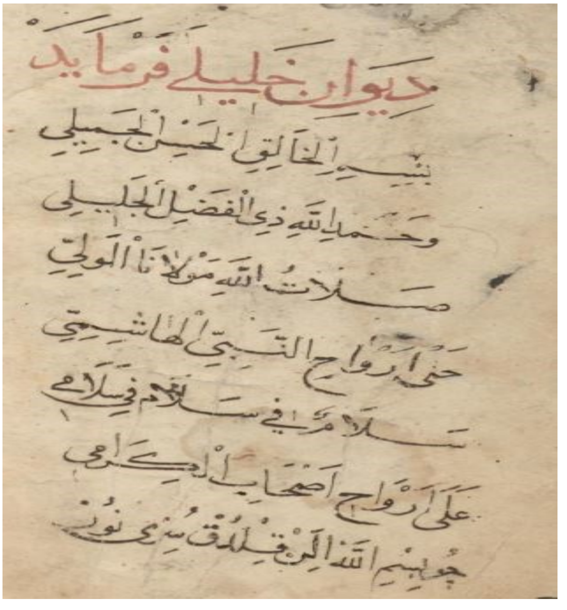
أليازما ۹۱۲ هجريده يازيليبدير" تمت عنده الكلام خليلى فى شهر ذى القعده فى تاريخ سنه اثنى عشر و تسعما". أليازما ۴۶ يارپاقدير و باشليغلار قيرمزى موركب ايله فارس ديلينده يازيليبدير. أليازمادا ۱۲۲۵ بيت مووجودور. خليلينين بو أليازماسى اوزره ينده بير فوق ليسانس تئزى يازليبدير. بو أليازما على اميرى آديندادير و اورتادان صحيفه دوشمه سى وار. صحيفه دوشمه لرينى على اميرى عثمانلى ساياغى خط ايله علاوه ائديبدير. كيتابين جيلدينده"غربت نامه خليلى" قئيد اولونوبدور. أليازمانين باشدان دا صحيفه دوشمه سى وار.

۳- برلين كيتابخاناسى أليازماسى:

أليازما Diez A oct. ۱۴۱ نمره ايله گاتالوک اولوبدور. "فرقت نامه" بير شعر مجموعه‌نين بيرينجى حيصه‌سينده يئرلشير. أليازمنين عونوانى" ديوان خليلى"-دير. اثرين خطاطى و يازى تاريخى قئيد اولونماييبدير. آنجاق مجموعه نين كاتبى درويش حمزه ابن حقى مراد و مجموعه شعبان ايى ۸۹۰ هجريده بوزداغ آدلى يئرده يازيليبدير و بو نوسخه نين يازى تاريخى كيمى ده قئيد ائديرلر. بو أليازمانين أن ماراقلى جهتى اودور كى، اورادا "فرقت نامه" آديندا ايكى قصيده ثبت اولونوبدور. بو قصيده نين بيرينين مولفى "هماى" تخلوصلو و ايكينجيسى "احمد" تخلوصلو اولان و خليلى ايله موعاصير اولان شاعيرلرين طرفيندن نظيره اولاراق يازيليبدير.

"فرقت نامه" هر صحيفه ده ۵ بيتى وار و باشليغلار قيرمزى موركب ايله يازيليبدير. بيزيم گؤردويوموز ۴ أليازمادا عونوانلار اوخشار دئييل. گؤرونور كاتيب سليقه‌سيله يازيپا آلينيبلار. يالنيز شعيرين نوعونه ايشاره اولاندا يازيلير غزل، مخمس، تجنسى، مربع و س. كيتابين جل د حيصه سينده " كتاب فرقت نامه خليلى" ثبت اولونوبدور. أليازما ۱-۱۴۳ ورقلرينده ثبت اولونوبدور . برلين نوسخه سى فرانسه نوسخه سينه گوره داها دولقوندور و اوندا صحيفه

دوشمه سی چوخ آزدیر. بو آلیازمادا موستقیل اراشدیرما مووضوسو اولمامیشدیر.

برلین نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

۴- تورینگئر اونیوئرسیتئتی آلیازماسی:

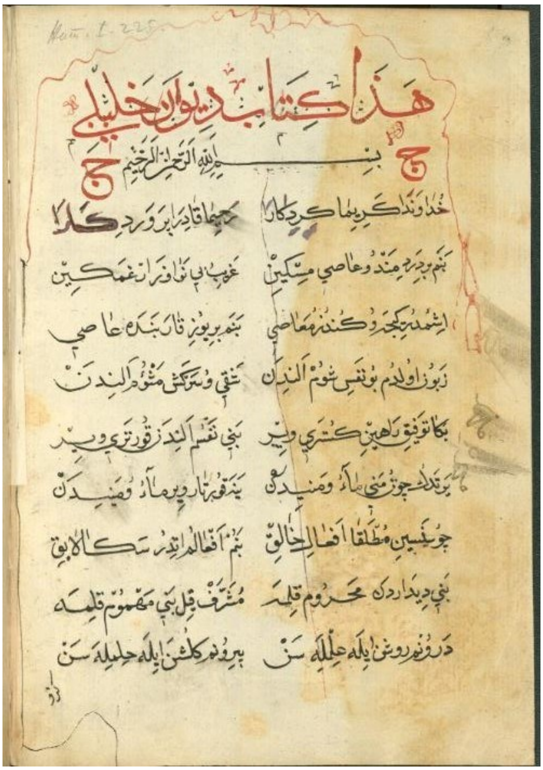
بیرینجی دفعه بیزیم تانیتدیردیغیمیز بو آلیازما " تورینگر" دانشگاهینین کیتابخاناسیندا ساخلانیلیر. اثر Ms.orient T.۱۷۷ نومره آلتیندا ثبت اولونوبدور[۱]. (ت.اختصار) آلیازما ایکی حیصه دن عبارتدیر. بیرینجی حیصه ده (صحیفه ۲-۴۸) "کاتب خضری"-نین "تیغ و قلم" مثنویسی ضبط

---

[۱] *Bestand: Forschungsbibliotek Gota, Orientische Handschriften Ms. Orient,T.۱۷۷, Fol. ۴۹b folgt unter den Titel* خـلـ يـلی دی وان *das Werk dieses Dichters, welches von Hammer I/p.۲۵۵ ff/ unter dem Titel* فرقت نامه *ausführlicher beschrieben wird. Am Ende fehlt etwas, doch wihl nich mehr ald ein Blatt. Da die* خاتمه *auf Fol. R. des jetzt vorhandenen letzten Blattes beginnt/*

اولونوبدور و ایکنجی حیصه ده "هذا کتاب دیوان خلیلی" (صحیفه ۴۹-۹۸) ورقلرینده ثبت اولونوبدور.

ألیازمانین سون صحیفه سی اولمادیغی اوچون کاتب و یازی تاریخی بیلینمیر. ألیازمادا شعیرلر ایکی سوتوندا یازیلیبدیر. هر صحیفه ده ۱۱ سطیر وار. باشلیغلار قیرمزی مورکب ایله یازیلیبدیر. ألیازما سلیقلی یازلیبدیر.

تورینگئر نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

خلیلی شعیرلرینی بوتون کلاسیک منبعلر آلقیشلاییرلار. خلیلی چوخ مهارتله آتا سؤزلری و ضرب المثللردن یارارلانیبدیر. حتی بعضن ائیله ظرافته چاتیر

کی، سؤزلری ضرب المثل کیمی ایشلنمک حوقوقونا مالیک اولور. بیر نیجه نمونه گؤسترمک یئرینده اولار: بو اوسلوب باشقا اثرینده ده وار.

یاره گرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز،
گل درن البته زخم خاردن فکر ایلمز.
****
آتش عشقنکله خون دل نه وار جوش ایلسه،
جوش ایدر البتته اول خون کیم کباب اوستنده در.
بیلدی چشممده خیالی مسکن اتدوکین دیدی:
محکم اولمز خانه کیم بنیادی آب اوستنده در.
****
دیر ایمشسن کم بنوم یولمده جان ویرمک گرک،
قُل قچن یوز دوندرور اول حکمه کیم سلطان ایدر.
****
قدری بی نقصان دلرسک تازه‌لکده قل عمل،
کم درخت تازه اکسک سیز ویرر عادتده بار.
****
شکری اغیار الندن آلمه اغودر صاغینک،
یار الندن گر گلن خود زهر ایسه تریاک اولور.

مثلدر گوزه یق زندان دیمشلر،
بو سوزی جملهٔ انسان دیمشلر.

نهایت بونو علاوه ائتمک یئرینده اولار کی، خلیلینین ایکی غزلینده "نمدینه" و "نمکین" ردیفلی شعیرلینده قزوین-زنجان لهجه سی آشکاردیر. بورادا او "نه " سئوال عوضلیی و سونرا گلن سؤزون بیرلشمه سیله بیر نئچه معنادان چوخ مهارتله ایستیفاده ائدیبدیر کی، قزوین و زنجان منطقه سینده رایج اولان "نمه" ایله عوض اولوبدور. شعیرلرین بیرنده نمدینه (نمددن اولان)،

نمه دینه (نه دئییرسن)، نه مدینه (نه شهر) ، نه مدینه شهری" (نه مدینه شهری) معنالاریندادیر و بونلاردان بیری لهجه خصوصییتینی اؤزونده ائحتوا ائدیر:

جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه،
محو اولدی وجودم دخی عشقک نمه دینه.
عشقک یولنه سالک اولب قانعم ای دوست،
بر خرقه پشمینه کلاه نمدینه.
ایستر که طواف ایده سرکوینک ای دوست،
نه مکه دیلر بو دل مسکین نه مدینه.
چون جمله وجودات اولیسر فانی مطلق،
اطلس نه ویرر شاها گدایه نمدی نه.
دیوانه اولبدر غم عشقنکله خلیلی،
بیلمز که ندیر کوه صحرا نه مدینه[۱].

همین سایاقی باشقا بیر غزلینده تکرار ائدیر و نمه (ضمیری) ایله گؤزل بیر میثال اورتایا گلیر. بو دا قزوین و زنجان منطقه‌سی لهجه‌سینه مخصوص بیر خصوصیتدیر: بورادا نمکین (نملی)، نم اکین (محصولدارلیغین بیر نوعوو)، نمه کین (نمه و کین بیرلشمه سی) ، نمکین (دوزلو) یئرلشیبدیر:

دلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر ،
بو شهد و شکر باری بیلسم نمه کین ایلر.
لعلونه مژه نک جانا کوزلر دل عشاقه،
بریان ایدر اول گرچه اما نمکین ایلر.
کویومی طولاشمسین چقسین دیمش اول دلبر،
یا رب نه گناه اتدوم، بیلسم نمه کین ایلر؟

[۱]. عرب سؤزودور شهر معناسیندا.

سینمده جفا تخمین بتوردی گوزم یاشی،
دلده بو مثل درر: اولسه نم، اکین ایلر.
چون سوز **خلیلیه** ساز ایله درر درمان،
دفع یوزینه کف اورسن چالسین نمکین ایلر.

"خلیلی"-نین شعیرلری دیلیمیزین سککیز و دوققوزونجی هجری ایللرینین گؤزل نومونه سی حئساب اولونور و تحقیقه ائحتیاجی اولان بیر آبیده ساییلیر.

خلیلی باشقا بیر اثری فارسجا یازیلمیش" تحفۀ العشاق" مثنویسی سون ایللرده تدقیق موضووعسو اولوبدور. آنجاق شاعیرین آدی بعضی ألیازماالاردا خلیلی مولوی، کیمی قئید اولوندوغو اوچون اونون خلیلی عجمییه عاید اولدوغوندان یان گئچیبلر. بورادا یئرینده اولار قئید ائدک کی، همین أثرین رومانی ملی کیتابخاناسیندا اولان ألیازماسیندا و هندوستان گجرات شهرینده اولان ألیازماسیندا شاعیرین آدی "درویش خلیلی"، پاکستان نوسخه‌سی گاتالوگو اوزره‌ینده آدی "خلیل خلیلی" اولاراق ضبط اولونوبدور. اثر فارس دیلینده تصوف مرحله‌لری، سلوک مرتبه و فورماالارینی عرفان و تصوف آختاریشیندا اولارنلارا آچیقلاییر. "تحفه العشاق" مولانا جلال الدین رومینین "مثنوی معنوی" اثرینین تاثیری آلتیندا یازیلدیغی اوچون شاعیرین آدی "خلیلی المولوی" کیمی خاطیرلانیر. مثنویده اولان تورک منشالی سؤزلر تورک دیلی تاثیرینی گؤستریر. "تحفۀ عشاق" گنیش یاییلمیش بیر اثردیر و اونون موختلیف ألیازمالاری دونیا کیتابخانالاریندا واردیر. بیز اوز چالیشمامیزده اونون تهران مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا اولان ایکی و تهران میللی کیتابخاناسیندا دا اولان ایکی ألیازمادان فایدالانمیشیق. "تحفه عشاق" باره‌سینده تورکییه‌ده بیر فوق لیسانس تئزی یازیلیب و تورکییه‌ده

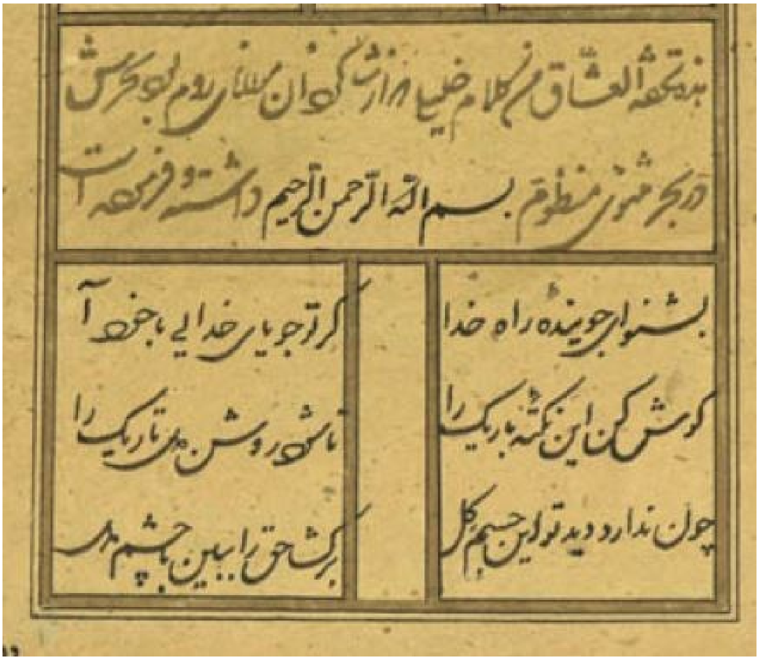
اولان دؤرد آلیازماسیندان یارارلانیبلار[۱]. اثرین تالیف تاریخینه گلینجه مثنوی شاعیرین سون اثری ساییلیر و خلیلی ازنیکه دونوب اورادا آچدیغی خانقاه و زاویه‌ده مرشدلری اوچون قلمه آلیبدیر. أثرده تالیف تاریخینه "در ختم کتاب" بؤلمه‌سینده بئله ایشاره اولونور:

ای خلیلی نظم این دُر لال،
چون رسید اینجا بفضل ذوالجلال.
لازم آمد پس ترا قطع سخن،
این سخن را نیست چون پایان و بن.
چون ندارد این سخن پایان و حد،
بس بود گفتن ز ارباب خرد.
گر سخن آید ز تاریخ کلام،
غره شهر جمادی اولی بنام.
هم ز هجرت هشتصد و هشتاد بود، (۸۸۰)
اختتامش را ز حق امداد بود.

مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا اولان فضولینین "صحت و مرض" اثریندن سونرا ۲۵-۶۱ صحیفه لرینده اولان "تحفه عشاق" اولینده یازیلیر: "هذه تحفه العشاق من کلام خلیلی که از شاگردان (أصلینده پیروان) مولانای روم بوده بحرش در بحر مثنوی منظوم داشته و فرموده است". مجموعه نین سونوندا خطاط و یازی تاریخی بئله قئید اولونوبدور: " تمت هذه المجموعه فی بیست و یکم شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۹۱ هزار و دویست و نود و یک هجری علی مهاجرها و آله آلاف التحیه و التشناء کاتبه سیف الدین بن المرحوم شمس الدین ". بو محموعه ده اولان "تحفه عشاق" داها مکمل اولدوغو اوچون اونو اساس آلیازما کیمی سئچمیشیک. آلیازمادا

[۱] . *Mehmet Enes Temiz, Halili ve Tuhfetu`l-Uşşak Adkl Mesnevisi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi,Konya* ۲۰۱۵

صحیفه دوشمه سی یا باشقا نقصانلار یوخدور. گوزه ل خط ایله یازیلان نفیس بیر ألیازمادیر.

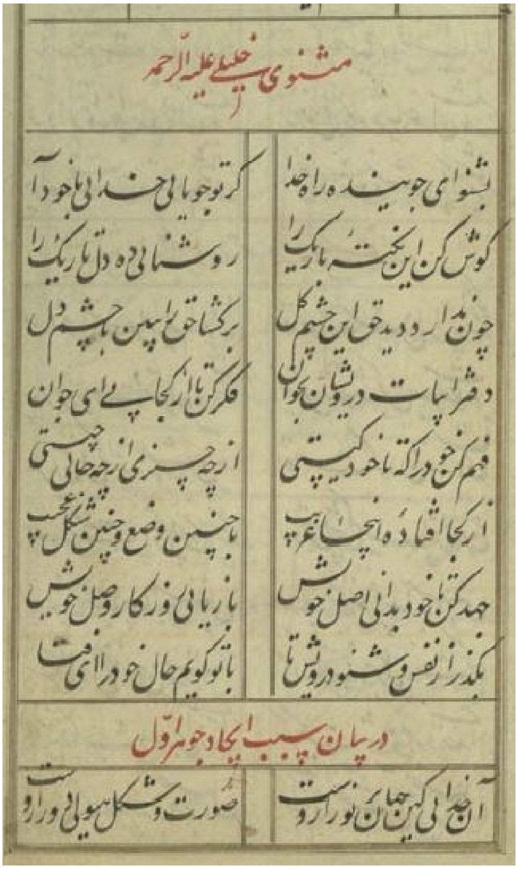

مجلس ۱ نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

ایکینجی ألیازما دا تهراندا مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسیندا ۴۴۴۷۹ تومره آلتیندا ثبت اولونوبدور. اثر بیر مجموعه یه داخیلدیر و ۴۶-۷۳ صحیفه لرینده یئرلشیر. مثنوینین باشیندا " مثنوی خلیلی علیه الرحمه" ایله باشلانیر.

بو مجموعه توپلو اولاراق "جوری چلبی" آدیندا عثمانلی شاعیرین قلمی ایله یازیلیبدیر. مجموعه‌نین یازی تاریخی ۱۰۶۷ هجرینی گؤستریر. "جوری" اؤزو ده مولوی رومییه ارداتی اولان شاعیردیر و همین مجموعه ده "حل تحقیقات" آدلی شعیرینده مولوینین ۴۰ بیتینه تضمین ایله تورکجه شرح یازیبدیر. نوسخه گؤزل نستلیق خط ایله یازیلیبدیر. قایناقلاردا وار کی، جوری

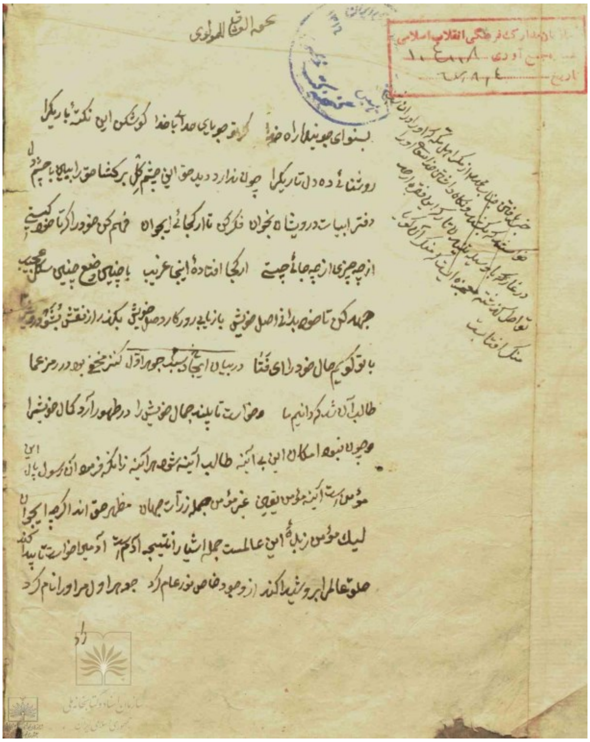
خطاط وظیفه سینده ده فعالیت ائدیبدیر. بورادا باشلیقلار قرمزی مورکب ایله یازیلیبدیر. شعیرلر ایکی سوتوندا و هر حصیفه ده ۱۵ سطیر وار.

مجلس ۲ نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

تهران میللی کیتابخاناسیندا اولان بیرینجی ألیازما ناقیصدیر. بیز اونو موقایسه ایشیمیزه داخیل ائتمدیک. بو ألیازما یالنیز ۱۸ صحیفه‌دیر و بیتلر نثر متنلری کیمی دالبادال یازیلیبدیر. بعضی شعیرلری ده حاشیه ده یازیلیبدیر. بو اثر آخیردن صحیفه دوشمه سی اولدوغو اوچون کاتیبین آدی و یازیلما تاریخی

بللی دییلدیر. بو ألیازما بیر مجموعه ایچینده دیر و همین مجموعه نین باشلانغیجیندا یئرلشیر.

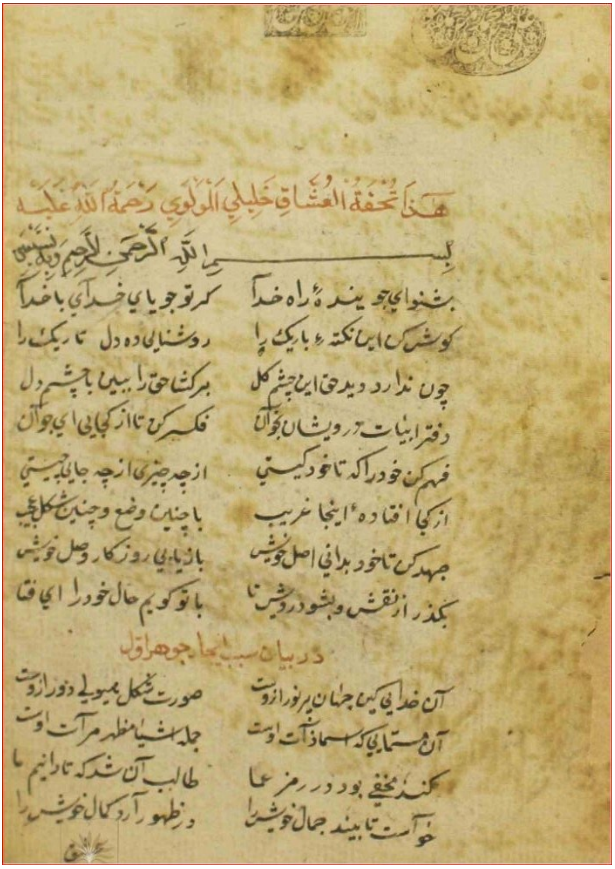
تهران میللی کیتابخانا نوسخه سینین ۱-نجی صحیفه سی

تهران میللی کیتابخاناسینین ایکینجی ألیازماسی ۲۹۱۲۷ نومره ایله ثبت اولونوبدور. بو ألیازمانین صحیفه دوشمه سی یوخدور. بورادا عونوانلار قیرمزی مورکب ایله یازیلیب و هر صحیفه ده ۱۵ سطیر وار. ألیازمادا توپلام ۷۷۷ بیت واردیر.

بو ألیازمادا "درختم کتاب" حیصه سینده یازیلان شعیرلر مجلس ألیازماسیله فرقلی گؤرونور. بورادا شعیر بئله باشلانیر:

ای خلیلی تا قیامت زین کلام،

کر بکویی نیست امکان تمام.
زانکه از حقست امکان زین سخن،
تازه موجست این ز دریای کهن.
تا بود دریا نباشد موج کم،
تازه و تر میشود هر مبدم.
چون ندارد این سخن پایان و حد،
پس بود کفتن ز ارباب خرد.

هذا تحفة العشاق خلیلی المولوی رحمة الله علیه

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

بشنوای چو پند راه خدا / کر تو جویای خدای با خدا
کوشش کن این نکته باریک را / روشنایی ده دل تاریک را
چون ندارد دید حق این چشم کل / بر کشا حق را ببین با چشم دل
دفتر ابیات درویشان بخوان / فکر کن تا از کجایی ای جوان
فهم کن خود را که تا خود کیستی / از چه چیزی از چه جایی چیستی
از کجا افتاده اینجا غریب / با چنین وضع و چنین شکل عجیب
جهد کن تا خود بدانی اصل خویش / باز یابی روزکار وصل خویش
بکذر از نقش و بشو درویش تا / با تو کویم حال خود را ای فتا

در بیان سبب ایجاد جوهر اول

آن خدایی کین جهان پر نور ازوست / صورت شکل هیولی دور ازوست
آن مسمایی که اسما ذات اوست / جمله اشیا مظهر مرآت اوست
کنز مخفی بود در رمز عما / طالب آن شد که تا دانیم ما
خواست تا بیند جمال خویش را / در ظهور آرد کمال خویش را

میللی کیتابخانادا نوسخه سینین ۱-نجی صحیفه سی

پاکستاندا "گنج بخش" کیتابخاناسیندا اولان نوسخه‌نی ده ألده ائتدیک[۱]. گاتالوگدا اونون آدی خلیل خلیلی و اثرین تالیف تاریخی ده ۸۵۹ هجری یازیلیبدیر کی، "تحفه عشاق"-دا اولان تاریخ ایله اویغون گلمیر. بو معلومات یانلیش گؤرونور و ألیازما چوخ مغشوش اولدوغو اوچون اوندان یارارلانمادیق. تهران دانشگاهینین مرکزی کیتابخاناسیندا دا خلیلینین أثری مووجودور. آنجاق حاضیرداکی (پاندئمی) شراییطینه گؤره کیتابخانایا موراجعت ائتمک مومکون اولمادی و بیز ألده اولان دؤرد ألیازما و تورکییه ده نشر اولان تالیفه کیفایت ائتدیک. بیزیم حاضیرلادیغیمیز "تحفه عشاق" مثنویسینده ۸۰۹ بیت جمع اولوبدور. قئید ائتمک لازیمدیر کی، تورکییه ده نشر اولونان مثنوینین سای ۷۷۴ بیتدیر.

خلیلی أثرین آدی حاققیندا"در سبب نظم و اسم کتاب" بو باره گئنیش معلومات وئریر و یازیر:

چون رسید اینجا سخن تم الکلام	*یافت نظم من بدین موجب نظام*
باعث این نظم و ترتیب لطیف	*واجب شرحست ختم و اختتام*
در شبی از شیخ مولانای روم	*شد اشارت بنده را اندر منام*
*کای **خلیلی** دولت باقی طلب*	*زانکه این فانی نباشد بر دوام*
نعمت دنیا و ملکو مال او	*نزد اهل حق ندارد احترام*
طالب حق باش غیرحق مجو	*تا شوی در زمرۀ اهل کلام*
در حقایق نسخه ای منظوم ساز	*تیغ طبعت را برون آر از نیام*
تا که بعد از تو بماند یادگار	*در میان اهل مشرب خاص و عام*
چون شنیدم این سخن از روح شیخ	*منتی بر جان خود دیدم تمام*
کردم استمداد از روحش عیان	*ابتدا کردم بر این نظم کلام*

---

[۱]. بو ألیازما اینترنت اورتامیندان ألده ادتمک اولار . آدرسی:

www.

ساختم بحرش به بحر مثنوی | *تا شوم از خوشه چین آن همام*
آنچه مقدور من بیچاره بود | *صرف کردم اندر اینجا ای انام*
گلشن معناست این منظوم من | *بلبل جان را بود در وی مقام*
عاشقانرا چون همی بخشد صفا | *دادم او را **تحفهٔ العشاق** نام*
شد تمام این نظم بر آخر رسید | *بر کتاب خویش چون نبود قیام*
*هرکه خواند **تحفهٔ العشاق** را* | *بنده را یاد آورد بین الانام*
با دعای خیر از لطف و کرم | *حق ورا روزی کند والسلام*

"تحفه العشاق"-ین دیلی، اوسلوبی و سؤز وارلیغی اونون "خلیلی" عجمییه عاید اولدغونو ثبوت ائدیر. مثلن اونون تورکجه شعیرلرینده یازدیق کی، خلیلی ضرب المثل و اتا سؤزلریندن ایستیفاده ائتمه‌یی سئویردی. اونون بو اوسلوبونو "تحفه عشاق"-ده ده موشاهیده ائدیریک. بعضن ده اونون اؤز سؤزلری اوقدر گؤزللشیر کی، آتا سؤزلرینه یاخینلاشیر:

زانکه او سلطان تخت دل بود،
کی دو سلطان در یکی منزل بود.
دل یکی باید بود سلطان یکی،
بس بود یک خانه را مهمان یکی

****

چون در اینجا شد روش با قدر پای،
کی پرد عصفور همپر همای.

****

تخم هر شئی میوهٔ آن شئی بود،
چون رسد آن میوه آن بالغ شود

****

گر شکر صدبار گویی بر زبان،
ذرهٔ شیرین نمیگردد دهان.
مشک گویی کر دوصد نوبت تمام،

شمۀ خوشبو نمیگردد مشام.

خلیلینین بوتون أثرلری یعنی "فرقت نامه"سی، غزللری، قصیده سی و ائلجه ده "تحفه عشاق" واحید بیر سؤز وارلیغیندان بهره لنیر. اونون ترکیبلری ده اورتاقلیق تشکیل ائدیر.
قئید ائتدیکلریمیز بؤیوک شاعیر و ادیبیمیز خلیلی حاققیندا موختصر بیر آراشدیما اولسا دا گلجکده اولان تدقیقاتلارا یول آچماق اومیدینی بیزه افقده گؤستریر.

فیروز رفاهی علمداری
تهران ۱۳۹۹

منابع مورد استفاده:

- خلیلی "فرقت نامه" برلین نوسخه سی
- خلیلی "فرقت نامه" فرانسه میللی کیتابخاناسی نوسخه سی
-خلیلی "فرقت نامه و دیوان" تورینگر دانشکاهینین نوسخه سی
- خلیلی "فرقت نامه" استانبول نوسخه ی
- خلیلی "پند نامه" قصیده سی میللی کیتابخانا کولئکسییا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه عشاق" مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسی نوسخه سی
- خلیلی "تحفه عشاق" مجلس شورای اسلامی کیتابخاناسی نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" تهران میللی کیتابخانا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" تهران میللی کیتابخانا نوسخه سی
- خلیلی "تحفه العشاق" استانبول اونیوئرسیته سی نوسخه سی
-سهی بیگ تذکره سی
-لطیفی تذکره سی
-حسن چلبی تذکره سی
-عهدی بغدادی تذکره سی
-تحفه نائلی تذکره سی
-شعرای آمد تذکره سی
-عاشق چلبی تذکره سی
-فائضی زبده الشعرا تذکره سی
-ادرنه لی نظمی، محموعه النظایر
-حاجی کمال ، جامع النظائر مجموعه سی
-پروانه بن عبداللـه، پروانه مجموعه سی
-جامع المعانی مجموعه سی
-قویون اوغلی مجموعه سی

۱-*Muharrem Ergin, Cami-ül Meani`deki Türkce Şiirler, RÜDED, sayı* ۲-۳, ۱۹٤۹

٢-*Camiün-Nezair,Hazırlayan Yasemmin Ertek Morkoç , Doktora Tezi , Ege Üniversitesi, İzmir* ٢٠٠٣*r*
٣-*Cemil Gülseren, Firkat-Name Halili, Yüksek Lisans Tezi, Malatya,*١٩٩٠
٤-*Günay Kut, Fürkat-name, TDA Yilliği, Bulleten* ١٩٧٧*, Ankara,* ١٩٧٨*, s.* ٣٣٤
٥-*Şevket Beysanoğlu, Diyarbekirli Fikir ve Sanat Adamları,* ٢*-ci cild, DDTD Neşriyat., N.*٦،١٩٥٩*, s.*٣٣
٦-*XV Yüzyıl Şairi Halili ve Orijinal bir Mesnevisi, SBD, No.*٣*,* ١٩٩٩*,s.*٤٥-٥٣
٧-*Kavaklıyazı Ahmet, XV Yüzyıl Şairlerinden Diyarbakirlı Halili`nin Şiirleri, Selçuk Üniverditesi ,Edebiyat Fakültesi Dergisi,* ٢٠١٥*, sayı* ٣٤*, s.* ١-٨٨
٨-*Gülçiçel Akçay, Diyarbakirli Halili ve Kaside-i Pend-Names, Ali Emiri Çlıştayı, Diyarbakir,* ٢٠١٣*, s.* ٢٥
٩-*Azərbaycan Klassik Ədəbiyyatı Kitabxanası, XIII-XVI əsrlər Azərbaycan Şüiri,* ٣*-cü cild, Bakı, elm,* ١٩٨٣

فرقت نامه

هذا کتاب دیوان خلیلی

Xudavənda, kərima, kirdigara,	خداوندا کریما کردگارا،
Rəhima, qadira, pərvərdigara.	رحیما قادرا پروردگارا.
Mənm bir dərdmənu asi miskin,	بنم بر دردمند و عاصی مسکین،
Ğəribi bi-nəva vu zaru ğəmgin.	غریب بی نوا و زار غمگین.
İşimdir gecə vu gündüz məaasi,	اشمدر گیجه و کندوز معاصی،
Bənim bir qara-üz bəndəyi-asi.	بنم بر یوز قارَ بنده عاصی.
Zəbun oldum bir nəfsi-şum əlindən,	زبون اولدم بر نفس شوم الندن،
Şəqiyu sərgəşu məum əlindən.	شقی و سرکش مشوم الندن.
Mənə tovfiqi-rahın göstəri ver,	بکا توفیق راهین گستری ویر،
Məni nəfsim əlindən qurtarı ver.	بنی نفسم الندن قورتری ویر.
Yaratdın çün məni mau mənidən,	یرتدن چون منی ماﺉ و منیدن،
Yinə qurtarı ver mau mənidən.	ینه قورتار ویر ماءُ و منیدن.
Çü sənsən mütləqa əfalə xaliq,	چو سنسین مطلقا افعال خالق،
Mənim əfalım etdir sənə laiq.	بنم افعالم اتدر سکا لایق.
Məni didardan məhrum qılma,	بنی دیداردن محروم قلمه،
Müşərrəf qıl məni, məhmum[1] qılma.	مشرف قیل بنی مهموم قلمه.
Dərunum rövşən eylə elmilə sən,	درونم روشن ایله علمله سن[2]،
Birunum gülşən eylə hilm ilə sən.	بیرونم گلشن ایله حلمله سن.
	ص.٢
Gözümdən xabi-təqlidi iraq et,	گوزمدن خاب تفلید اراغ ایت،
Könüldən nuri-təhqiqi çirağ et.	کوکلدن نور تحقیق چراغ ایت[3].

---

[1] . *qəmli, kədərli*

[2] . ف. نوسخه سی بورادان باشلاییر، اولینده صحیفه دوشمه سی وار.

[3] . بو بیت ف. نوسخه سینده یوخدور

دم آخرده ایماندن آیرمه،	Dəmi-axirdə imandan ayırma,
دلومی ذکر سبحاندن آیرمه.	Dilimi zikri-sübhandan ayırma.
بنی حفظ ایله شیطاندن خدایا،	Məni hifz eylə şeytandan, xudaya,
شو ساعت کم دلم اولمایه گویا[۱].	Şu saat kim, dilim olmaya guya.
نه شیرین سویلمش استاد معنی،	Nə şirin söyləmiş ustadi-məəni,
بو بر بیتی لطیف خوب یعنی.	Bu bir beyti-lətifu xub yəni.
دران ساعت که ما مانیم هویی،	Dər an saət ki, ma manimu huyi,
ز بخشایش فرو مگذار مویی.	Zi bəxşayiş furuməgzar muyi.

در عزم سفر کردن[۲]

الا ای بلبل باغ بلاغت،	Əla ey bülbüli-bağı-bəlağət,
سخن آرای گل نار فصاحت.	Süxən arayi-günari-fəsahət.
سحر هنگامنک گوینده سی سین،	Səhər həngamənın guyəndəsisən,
شکسته دللرک جوینده سیسن.	Şikəstə dillərin cuyəndəsisən.
سوزه گل جان دماغینی تر ایله،	Sözə gəl, can dimağını tər eylə,
کوکل آینه سین پرورده[۳] ایله.	Könül ayinəsin pərvərdə eylə.
تفرج قیل بو عالم گلستانن،	Təfərruc qıl bu aləm gülsitanın,
مشرف ایله باغ و بوستانن.	Müşərrəf eylə bağu busitanın.
بوگون سنسین چو بر شوریده بلبل،	Bugün sənsin çü bir şuridə bülbül,
فغان اتمک دلرسنک اشته گَل گُل.	Fəğan etmə, dilərsən iştə gəl gül.

ص.۳

سوزندن چون فرح بولرکوکللر،	Sözündən çün fərəh bular könüllər,
شفا بولور قمو گوینُکلو دللر[۴].	Şəfa bular qamu göynükli dillər.

---

[۱]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخدور

[۲]. ب. "در اغاز سخن و اسم کتاب"// ف. "آغاز ده نامه"// س."آغاز سخن و اسم کتاب"

[۳]. ب. پر زیور// ف. پرزیور // س. پر زیور

[۴]. ف. فرح بولدی – شفا بولدی

Nəçün pəs etmiyəsən sözə bünyad,	نیچون[۱] پس اتمیاسن سوزه بنیاد،
Ki, eşidənlər olalar xürrəmü şad.	(که) اشیدنلر اولالر[۲] خرم و شاد.
Sözün nəzmində xərc eylə əməklər,	سوزک نظمنده خرج ایله امکلر،
Ki, ta şirin ola vu pür nəməklər.	که تا شیرین اولا و پر نمکلر.
Bugün sənsin çü söz bəhrində ğəvvas,	بگون سنسین چو سوز بحرینده غواص،
Çıxargil bizə bir qaç gövhəri-xas.	چقرگل بیزه بیر قچ گوهر خاص.
Ki, ta pərvər edəlim can dimağın,	که تا پرور ایدالم[۳] جان دماغین،
Müəttər qılalım əqlin dimağın.	معطر قیللوم[۴] عقلک دماغین.
Gəl imdi söylə, ey murği-süxəndan,	گل ایمدی (سویله ای) مرغ سخندان،
Sənindir,çünki,söz nəzmində meydan.	سنکدر چونکه سوز نظمینده میدان.
Girib meydanən eylə pəhləvanlıq,	گرب میدانن ایله پهلوانلق،
Hünərlər gösıər, et sahib-qəranlıq.	هنرلر گستر ایت صاحب قرانلق.
Başına gəldigi sedayi-eşqi,	باشوکه گلدوکی سودای عشقی،
Dəmadəm çəkdigin ğövğayi-eşqi.	دمادم چکدوگوک غوغای عشقی[۵].
Kərəm qıl, suznak ol, sözə başla,	کرم قیل سوزناک اول سوزَ بشله،
Nəvasız aşiqiz, novruza başla.	نواسوز عاشقوز نوروزَ[۶] بشله.
Bəyan et eşqü aşiqdən rəvayət,	بیات ایت عشق عاشقدن روایت،
Eşitdir bizə bir şirin hikayət.	اشتدر بیزه بر شیرین حکایت.
Başına gəldiyi sevdayi-eşqi,	باشونکا گلدوکین سودای عشقی،
Dəmadəm çəkdiyin ğovğayi-eşqi.	دمادم چکدوکن غوغای عشقی.[۷]

[۱]. ف. نیشون
[۲]. ف. که اوله ارخی ینلر
[۳]. ب. که بر در ایلیالم جان قلاغن ؛ ب. نوسخه سینده سونرادا کلیبدیر//س. پر در ایده وز
[۴]. ف. ایده لیم // س. قلاوز
[۵]. ب. بیت ألیازمادا حاشیه ده یازلیبدیر.// ف. ده یوخدور // س. بیت یوخ
[۶]. ف. انور نوروزه
[۷]. ت. و ب. ده یوخدور فرانسه نوسخه سیندن الینیبدیر.

دوزت نظم ایله بر شیرین کتاب ایت،	Düzət, nəzmiləbir Şirin kitab et,
دعاسن بن غریبک مستجاب ایت.	Duasın bən ğəribin müstəcab et.
اوقنسون آدی **فرقت نامه** دنسون[۱]،	Oxunsun, adı Firqətnamə densin,
قلم (کم) یزدی مشگین خامه دنسون.	Qələm kim, yazdı müşkin xamə dönsün..

ص.۴۰

حکایت ایله هجران قصه سندن،	Hikayət eylə hicran qissəsindən,
روایت ایله جانان غصه سندن.	Rəvayət eylə canan ğüssəsindən.
که هر کم اقیه یاخود[۲] قله گوش،	Ki, hər kim, oxuya yaxud qıla guş,
بایلب[۳] عقل باشندن اوله بیهوش.	Bayılıb əqli başından, ola bihuş.
سوز شول رسمه سویله نازک تر[۴]،	Sözi şu rəsmə söylə nazuku tər,
(کیم) اشیدنلر دیه اللــه اکبر.	Kim, eşidənlər deyə Allahu Əkbər.

آغاز داستان[۵]

منی[۶] بیچارهٔ درویش دلریش،	Məni biçarəyi dərvişii-dilriş,
غریب و بی کس و بی یار و بی خیش[۷].	Ğəribu bi-kəsu bi-yaru bi-xiş.
وجودی چرخ اوخندن یارلنمش،	Vücudi çərx oxundan yaralanmış,
یُراکی هجر اودندن پاره‌لنمش[۸].	Ürəyi hicr odundan paralanmış.
عجم ملکنده ییدُم علمه مشغول،	Əcəm mülkündə idim elmə məşğul,
اوقردم گاه فقه و گاه معقول[۹].	Oxurdum gah fiqhu gah məqul.

---

[۱]. ف. اولسون(ردیف اولسون) –دیر.
[۲]. ف. یاکم
[۳]. ب. کدب عقلی // ف. داغیلوب
[۴]. س. سوزی سن سویله نازک و تر
[۵]. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ-س. نوسخه ده وار.
[۶]. ب. کل ای // ف. منم // س. بنم بیچاره بیر
[۷]. ب. نوسخه سینده بورادا "آغاز داستان" باشلیغی وار و شعیرلر ت. نوسخه سینده یوخ// ف. نوسخه سینده فاصله وار عنوان یوخدور. س. مصرع: غریب و بی نوا و زار و غمکین
[۸]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ
[۹]. ف. اوخردم کاه علم و کاه منقول

طریق زهدی مختار ایلمشدم،
Təriqi-zühdi müxtar eyləmişdim,

حضور اهلن بکا یار ایلمشدم.
Hüzur əhlin bana yar eyləmişdim.

یرم گه مدرسه گاه جامعیدی،
Yerim gəh mədrəsə, gah cami idi,

دلومده نور قدرت لامعیدی.
Dilimdə nuri-qüdrət lami idi.

مگر کم ایلمشدم ترک لذات،
Məgər kim, eyləmişdim tərki-ləzzat,

گهی شغل ایلریدم گاه طاعات[١].
Gəhi şüğl eyləridim, gah taat.

دنی گون علم اوقیمق بیشمیدی،
Dünu gün elm oxumaq pişəm idi,

عمل قلمق مدام اندیشمیدی.
Əməl qılmaq müdam əndişəm idi.

بو وجه[٢] ایله اوخیوب سیر ایدردم،
Bu vəchilə oxuyub, seyr edirdim,

تن تنها الوبن صبر ایدردم.[٣]
Tənü tənha oluban səbr edirdim.

بو نوعیله گذر قیلورکن ایام،
Bu növilə güzər qılırkən əyyam,

بلیمزدم نولا آخر سرانجام.[۴]
Biliməzdim nola axir, sərəncam.

در سفر کردن- آغاز داستان [۵]

مگر برگون بو چرخ لاجوردی،
Məgər bir gün bu çərxi-lacivərdi,

گیجه نک دفترینی بوکدی دردی.
Gecətə dəftərimi bükdi dərdi.

صباح اولدی و عالم روشن اولدی،
Sabah oldı vu aləm rövşən oldı,

جهان بو شادلغدن گلشن اولدی.
Cahan bu şadlığdan gülşən oldı.

گنش گستردی تاج زر[۶] افقدن،
Günəş göstərdi taci zər üfüqdən,

عروس بکروش چقدی تُتقدن.
Ərusi-bikrvəş çıxdı tutuqdan.

اوتنمقدن قمر گیدی نقابن،
Utanmaqdan Qəmər geydi niqabın,

---

[١]. ف. اوخوردم کاه فقه و کاه طاعات

[٢]. س. نوعیله

[٣]. ب. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ. ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر.

[٤]. بوراياقدر برلین نوسخه سینده آلینیبدیر؛ ت. نوسخه سینده یوخدور.

[٥]. ب. " در کردن و رسیدن بلبل ازنیق"// ف. بوراداں صفحه دوشمه سی وار// س."در سفر کردن و رسیدن به ازنیق"

[٦]. ب. کنش یوزینی کستردی // س. تاجینی

Götürdi qamu ulduzlar hicanın.	گتوردی[۱] قامو یلدزلر حجابن.
Gözətdi hər tərəfdə qulluğun qul,	گوزتدی هر طرفده قوللوغن قول،
Qamu işli işinə oldı məşğul.	قامو اشلو اشینه اولدی مشغول.
Degilən imdi bizə bir şirin hikayət,	دگلک ایمدی بیزه بر شیرین حکایت،
Edəyim bir-bir onı xoş hikayət.	ایده‌یم بر بر اونی خوش حکایت[۲].
Bənim var idi bir yari-ənisim,	بنم واریدی بر یاری انیسوم،
Olurdı künci-xəlvətdə cəlisim.	اولوردی کنج خلوتده جلیسُم.
	ص.۵
Onun ilə bilə oxurdum ulumi,	انوکله بیله اوقردم علومی،
Gəhi məqul, gəh elmi-nucumi.	گهی معقول گه علمی نجومی.
Bir səhər vaxtında ol yari-vəfadar,	بر سحر وقتنده اول یاری وفادار[۳]،
Dedi təhsil olunmaz bunda , ey yar.	دیدی تحصیل اولنمز بُنده ای یار.
Dur imdi ta səfər əzmin qılalım,	طور ایمدی تا سفر عزمن قلالم،
Varalım xoş Ruma vu məşğul olalım.	ورالم خوش[۴] رومه و مشغول اولالم.
Əyər kim, şəhrunuzdə qalarız biz,	اگر کم شهروکزده[۵] قالورز بیز،
Əcəb, gər elm zövqin alarız biz.	عجب گر [۶]علم ذوقین آلورز بیز.
Bizə getmək durur ğayət münasib,	بزه گتمکدرر غایت مناسب،
Xüsusən olavuz yarı müvafiq.	خصوصا اولاوز یاره موافق[۷].
Gəl imdi gedəlim, əylənməgil hiç,	گل ایمدی گیده‌لوم اَکلَنمَگل هیج،
Mübarəkdir səfər iru gər gec.	مبارکدر سفر گر ایر و گر گیج.

---

۱. ب. کزتدی
۲. ت. بیت یوخ // س. بیت یوخ
۳. ب. کلوب وقت سحرده اول وفادار// س. کلوب وقت سحرده اول وفادار
۴. س. یوخ
۵. س. شهرمزده
۶. ب. عجبدر
۷. ب. مصاحب // س. مصاحب

شو دکلو سویلدی اول یار صادق،	Şü dənlü söylədi ol yari-sadiq,
که آخر بن اکا اولدم موافق.	Ki, axir bən ona oldum muvafiq.
انک سوزینه اویدم چونکه آخر،	Onun sözinə uydum çünki axir,
شوکا ایرشدی کم اولدق[۱] مسافر.	Şuna irişdi kim, olduq müsafir.

در مدح ازنق[۲] İznikin mədhi

اگرچه یولده چکدک خیلی زحمت،	Əgərçi yolda çəkdik xeyli zəhmət,
ایرُب بر شهر قطع ایتدک مسافت.	İrib bir şəhrə, qəət etdik məsafət.
نجه شهر اول که راحتگاه جاندُر،	Necə şəhr ol ki, rahətgahi-candır,
کناری سبزه زار گلستاندُر[۳].	Kənari səbzəzaru gülistandır.
ص. ۶	
نوله مدح اتسم اول شیرین مقامی،	Nola mədh etsəm ol Şirin məqami,
اکا دارلسلام ایدر سلامی.	Ana Darulsəlam aydır səlami.
مزین هر طرفده مرغزاری،	Müzəyyən hər tərəfdə mərğzarı,
قلور هر مُرغزاری مُرغَزاری.	Qılır hər çurğ zari murğzarı.
خصوصا اول لب دریاسی آنک،	Xüsusən olləbi-dəryası anın,
فرح بخشیدورر روحی روانک.	Fərəh bəxşi durur ruhi-rəvanın.
اچی طبطلودر محبوب لردن،	İçi dopdoludur məhbublardan,
ملک سیما پریوش خوب لردن.	Mələk sima , pərivəş xublardan.
ولیکن هر بریسی دُر جفاکار،	Vəlikən hər birisidir cəfakar,
قلورلر یار دشمن دشمنی یار.	Qılırlar yarı düşmən, düşməni yar.
کوکل چون سودی[۴] اول نازک دیاری،	Könül çün sevdi ol nazik diyarı,

---

۱. ب. اولدم
۲. س. عنوان یوخ
۳. ب. کناری سبزه و سرو رواندر
٤. ب. کوردی // س. چق سودی

الینه وردی انک اختیاری.
Əlinə verdi anın ixtiyari.

آدین ازنیق درلر اول دیارک[۱]،
Adın İzniq dirlər ol diyarın,

صناسین عین در دارالسلامک.
Sanasan eynidir Darulsəlamın.

طتندق اول دیاری خوشجه مسکن،
Tutunduq ol diyarı xoşca məskən,

کم اولور عندلیبک یری گلشن.
Kim, olur əndəlibin yeri gülşən.

هماندم بشلدق[۲] تحصیله ای یار،
Həmandəm başladıq təhsilə, ey yar,

نبیلردک[۳] نُلیسر آخری کار.
Nə bilərdik nəkisər axiri-kar.

ولیکن بز[۴] غریب و زار و گریان،
Vəlikən biz ğəribu zaru giryan,

فراق اودینه یاندق[۵] سینه بریان.
Fəraq oduna yandıq sinə büryan.

غرور اتدکجه غربت اودی جانده،
Ğurur etdikcə ğurbət odı canda,

بلینُردُم کناره بوستانده.
Bulunurdum kənarə bustanda.

ص. ۷

گهی دریا کنارین سیر ادردم،
Gəhi dərya kənarın seyr edərdim,

گهی اولب تک و تنها گزردم[۶].
Gəhi olub təku tənha gəzərdim.

کوکل دریاسی ایدجکه تموج،
Könül dəryası etdikcə təməvvuc,

واروب بازاره ایدردم تفرج.
Varıb bazara edərdim təfərruc.

محبوب را مشاهده کردن[۷]

مگر بر سرو بویلو سیم غبغب[۸]،
Məgər bir sərv-boylu, sim ğəbğəb,

گنش طلعتلو بر شیر شکر[۹] لب.
Günəş tələtli bir şirin şəkərləb.

---

۱. ب. ادینی درلر ازنیک اول مقاموک// س مقامک
۲. ب. بشلدم // س. باشلدم
۳. ب. نه بیلردم نه اولیسر // س. نه بیلردم
۴. ب. بن // س. بن
۵. ب. جفا اودینه ینمش // س. جفا اودینه ینمش
۶. ب. تنی تنها اولوب بی غیر ادردم //س. تنی تنها اولب بی غیر ایدردم
۷. ب. نوسخه سینده عنوان یوخ// س. عنوان یوخ*(Məhbubi görmək)*
۸. س. کلیر بر سرو بویلو سیب غبغب
۹. ب. طلعتلو اما شکرین // س. اما شکرین لب

اوترمش کوچه برآزستانده[۱]،	Oturmuş küçədə bir astanda,
نظیری گلمامش دور زمانده.	Nəziri gəlməmiş dövri-zamanda.
وجودی نورله اولمش سرشته،	Vücudi nur ilə olmuş siriştə,
بشردر دیمکا قورقر فرشته[۲].	Bəşərdir deməyə qorxar firiştə.
دهانی نقطۀ موهومه بکزر،	Dəhani noqteyi-mövhuma bənzər,
کلامی جوهر منظومه بکزر.	Kəlami cövhəri-mənzuma bənzər.
مزین صانکه طاوس جناندر،	Müzəyyən, sanki tavusi-cinandır,
نجاندر بلکه محبوب جهاندر.	Nə candır, bəlkə məhbubi-cahandır.
گوزندن شعله در سحر سچان[۳]،	Gözündən şölədir sehr saçan,
فرشتدر بو نوعه اولمز انسان.	Firiştədir, bu növə olmaz insan.
سر کوی دلک آرامگاهی،	Səri-kuyi-dilin aramgahi,
جمال مظهر[۴] نوری الهی.	Camalı məzhəri-nuri-ilahi.
سوزه گلدکجه جسمه جان بغشلر،	Sözə gəldikcə cismə can bağışlar,
قدیمی کافره ایمان بغشلر.	Qədimi kafərə iman bağışlar.

ص.۸

قمو گوزللرک سر دفتریدُر،	Qamu gözəllərin sər dəftəridir,
ملک می بلمزز[۵] یاخود پریدُر.	Mələkmi, bilməziz yaxud pəridir.
یوررسه اول پری کبک دری وار[۶]،	Yürürsə ol pəri, kəbki-dərivar,
ایقلارنده عشاقک سری وار.	Ayaqlarında uşşaqın səri var.
خمی ابروسدر محراب جانک[۷]،	Xəmi-əbrusidir mihrabi-canın,

---

۱. ب. اوتورمش کوشل بزارتانده // س. اوتورمش کوشۀ بزستانده

۲. ف. نوسخه سینده بورایا قدر صحیفه دوشمه سی وار.(ازنیق) شهرینین تعریفی یوخ.

۳. ب. کزندن منفعل در // ف. کوزیندن منفعل در // س. کوزندن منفعل در

۴. ب. منظری // ف. منظر // س. منظر

۵. ب. بلمزم // ف. بیلمزم // س. ملکدر بیلمزم

۶. ب. یوررسه اول ملک کبیب دریوار

۷. س. روح روانوک

Gözüdür fitnəsi dövri-zamanın.	گوزیدر فتنه‌سی دور زمانک[1].
Gözi qatında yoxdur Mehrə pərtov,	گوزی[2] قاتنده یقدر مهر پرتو،
Utanır hacibindən ol məhi- nov.	اوتانور حاجبیندن (اول) مه نو.
Bəlacu gözləri sehr afərindir,	بلاجو گوزلری سحر آفرندر،
Dukanı sanasan xuldi-bərindir.	دکانی صانه‌سین خلد و برندر.
Onunçün etmədim ismin müsərrəh,	انوکچون اتمدم اسمن مصرح،
Ki, təsrih edə bu mədhi-müvəşşəh	که تصریح ایده بو مدحی موشح.

در مدح محبوب موشح[3]

مهر اولمی بو مه می عجیب تازُ زیبا[4]،
احسنک زهی حسن تبارک و تعالی.

Mehr olamı,bu məh mi,əcib nazu zib a,
Əhsəntu zehi hüsni-təbarək və təala.

صورتده نظیری اولمی نوع[5] بشرده،
دیدم اشدب بلبل جان دیدی که لالا.

Surətdə nəziri olamı növi bəşərdə?
Dedim, eşidib bülbüli-can, dedi ki, lala.

طوطی کبی سویلرسه یانار[6] جان دهنندن،
بکزر که اکه مه دایه یدی منی لا لا[7].

Tuti kibi söylərsə yanar can dəhənindən.
Bənzər ki, ana məh dayayedi məni lala.

گسترسه نولا مرده‌لر معجز و عیسی.

---

[1]. س. آنر زمانوک
[2]. ب. یُزی // ف. یوزی // س. یوزی
[3]. ت. عنوان و شعر یوخ// ف. " غزل موشح"// س. "مدح موشح"//ق. وار ١٤ص.٥٦
(məhbubun mədhi)
[4]. ف. کهر اولامی بومه نه عجب صورت زیبا// ق. یا رخ زیبا
[5]. س. دور بشرده
[6]. ق. یاغار
[7]. ف. بیت یوخ // س. بیت یوخ// ق. دایه یدی وهر اول لالا

فیروزه نه خوش طالع اولوب افقده بکزر اکا[۱].

Göstərsə nola mürdələrə möcizu İsa,
Firuzə nə xoş tale olub, ufuqdə bənzər ana.

بکزر دردم یوزنه گل بوینه سروی،
پاک اولسه گلک دامنی سرو المسه یکپا[۲].

Bənzər der idim üzünə gül, boyuna sərvi,
Pak olsa gülün daməni sərv olmasa yekpa.

زلفینوک اگر بر گرهن ایده پریشان،
اول بویه گلب دامه دشه آهوی صحرا.

Zülfün əyər bir girehin edə pərişan,
Ol buya gəlib dama düşər ahuyi-səhra.

فریاد نه ظالم ایمش اول گوزلری آنونک،
باغدوغجه ایدور عاشقننک اول جانن یغما[۳]

Fəryad nə zalim imiş ol gözləri onun,
Baxdığca edir aşiqinin ol canın yağma.

اول غنجه دهن که گره گلزاره خرامان،
بلبل‌لر اوتب گللر اوله واله و شیدا[۴].

Ol ğönçə dəhən ki, girə gülzara xuraman,
Bülbüllər ötüb, güllər ola valehu şeyda.

زیبا یوزنی زاهد[۵] صدساله گوررسه،
آمنتُ دُیر آتر اوده زنار چلیپا.

Ziba üzüni zahidi-sədsalə görürsə,
Aməntu deyər, atar oda zünaru çəlipa.

اول غمزهٔ کیش نه[۶] مردم کشه دُر کم،

---

۱. ق. بکزر اکا یوخ
۲. س. دیبا // ق. اولسه یکپا
۳. ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ// ق. بیت یوخ
۴. ف. بیت یوخ
۵. س. راهب
۶. س. اول غمزهٔ خنجر کش

دل یقد و جان یقد جهان ایلدی یغما[۱].

Ol ğəmzə kiş nə mərdümküşdur kim,
Dil yaxdı vu can yaxdı, cahan eylədi yağma.

دولتلو زهی باش کم اوله یولنه قربان،
طالعلو زهی گوز کم ایده آنی[۲] تماشا.

Dövləti zehi baş kim, ola yoluna qurban.
Taleli zehi göz kim, edə anı tamaşa.

اندیشه قلوب عقلم[۳] اکی عالمی کزدی،
زلفی گرهین بولدی همان منزل و ماوا.

Əndişə qılıb, əqlim iki aləmi gəzdi,
Zülfi girehin buldı haman mənzilu məva.

عقلن اوتزرسه نعجب غش اولن آدم،
اولدم که بقا گور نه اوله گوزلر شهلا[۴].

Əqlin utuzursa nə əcəb ğəş olan adəm,
Oldəm ki, baxa gör nə ola gözləri şəhla.

مرکز اوللی عالمه بو نقطۀ خالک[۵]،
بولمادی وجود آنجلین احسن اشیا.[۶]

Mərkəz olalı aləmə bu noqteyi-xalın,
Bulmadı vücud ancılayın əhsəni-əşya.

منکرلری فرعون کبی قلمغه عاجز،
زلفی گره‌گُزینه کُر نه[۷] معجز موسی.

Münkirləri Firun kibi qılmağa aciz,
Zülfi girehgüzinə gör nə möcizi Musa.

رزاق ازل نحن و قسمنا دیدکنده،

---

[۱]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ.
[۲]. س. کم انی قله
[۳]. س. کوکل
[۴]. ف. اولدم که باخه ختم ایله اول کوزلری شهلا.
[۵]. ف. نقطۀ خاکی
[۶]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخ
[۷]. ف. زلفی کرهی دور کورونن معجز موسا // س. کورونن معجز عیسی

همدم[۱] اکا خُلقُ جمال ایلمش اعطا.

Rəzzaqi-əzəl nəhnu qəsəmna dediyində,
Həmdəm ana xülqu camal eyləmiş əta.

همدم مگر اولدیدی[۲] صبا زلفنه بر دم،
بودر سبب اولدوغنه جان بخش و دل آسا.

Həmdəm məgər oldıdı səba zülfünə bir dəm,
Budur səbəb olduğuna canbəxşu dilasa.

اول لبلری پالودۀ جان طوطسی گوردی،
باش اورتیه قودیکم اوله آنده شکرخا.

Ol ləbləri paludeyi-can tutisi gördi,
Baş ortaya qoydu kim, ola anda şəkərxa.

آغاز ایدجک مدح دلاراکی[۳] **خلیلی**،
چشمی طلو قان اولور باشی طلو سودا[۴].

Ağaz edəcək mədhi-dilaranı Xəlili,
Çeşmi dolu qan olur, başı dolu sevda.

عاشق را محبوب در شدن[۵]

گوزم چون گوردی اول سرو روانی،
Gözüm çün gördi ol sərvi rəvani,

کوکل تندن روان اولدی روانی.
Könül təndən rəvan oldı rəvani.

چو دریا اولدی کوکلم ایلدی جوش[۶]،
Çü dərya oldı könlüm, eylədi cuş,

فغانه بشلدم بلبل کیبی خوش.
Fəğanə başladı bülbül kibi xoş.

گیجه گندز ایشم اغلامق اولدی[۷]،
Gecə gündüz işim ağlamaq oldı,

---

[۱]. ف. لطفندن
[۲]. ف. همدم ایدی اول باد صبا
[۳]. ف. آغاز ایدیجک یازماغه بو مدحی خلیلی
[٤]. س. بیت یوخ // بورادا اولان ٥ بیت پدوانه مجموعه سینده موستقل غزل کیم وار۱۹۰۵
[٥]. ب. "دیدن محبوب را و عاشق شدن"// ف." درعجز حال خود کوید"//س."دیدن محبوب و عاشق شدن"
[٦]. ب. چو دریا اوکومه کلد ایلدی جوش
[٧]. ف. کیجه کوندوز همان زار آغلار اولدوم//جکرعشق آتشیله داغلار اولدوم

Ciyər eşq oduna dağlamaq oldı.	جگر عشق اودینه طغلمق اولدی.
Dilimdə zikrin oldı , nedəyim dost?	دلمده ذگرک اولدی نیدیم دوست[۱]،
Başım cövründi, qanda gedəyim dost?	باشم چورندی قنده کیده یم دوست[۲].

ص.۹۰

Şu rəsmilə çıxdı bu dünya gözümdən,	شو رسمه چقدی بو دنیا گوزومدن،
Bəkulli naümid oldum özümdən.	بکلی ناامید اولدم اوزومدن.[۳]
Qamu elmu ədəbdən ayrı düşdüm,	قامو علم ادبدن ایرو دشتم،
Fəraq olduna yandım, sayrı düşdüm.	فراق اودینه یندم صیرو دشتم.
Fələk əhvdlımı təbdil qıldı,	فلک احوالمی تبدیل قلدی،
Qamu təhsilimi tətil qıldı.	قامو تحصیلمی تعطیل قلدی.
Qanı ol elm, ol zühdi-təzəhud?	قنی اول علم اول زهد تزهد،
Qanı ol zikr, ol taət təhəcud?	قنی اول ذکر (اول) طاعت تهجد[۴].
Qanı ol zövqu ol şövqu səfalar?	قنی اول ذوق (و اول) شوقُ صفالر،
Qanı ol yari-cani, parsalar?	قنی اول یار جانی پارسالر[۵].
Qanı ol dürlü -dürlü sufilanmaq?	قنی اول درلو درلو صوفلنمق،
Qanı ol başlar açuban salanmaq?	قنی اول باشلر آچوبن صلنمق.

مثنوی[۶]

Dəriğa vu ah dəriğa ah dəriğa,	دریغا و آه دریغا آه دریغا ،
Ki, düşdüm cümləsindən böylə tənha.	که دُشدم جمله سندن بویله تنها[۷].
Bu rəsm ilə qılırdım ahu zari,	بو رسمیله قیلوردم اهُ زاری،

---

[۱]. ب. دلمده ذکرم اولدی نیدین دوست// دیلومدن ذکرم اولدی نیده یم دوست

[۲]. ب. درم قمری کبی کم نیدین دوست

[۳]. س. بیت یوخ

[۴]. ف. نوسخه سینده بو بیت یوخ.

[۵]. ف. خانی اول یار صادق مرحیالر.

[۶]. برلین نوسخه سینده عنوان یوخدور // س. "مثنوی در حال تحیر"

[۷]. ب. دریغا و دریغا و درغا// که دشدم جملسندن ایرلیغا// س. شویله شیدا

کیچورردم غمیله[۱] روزگاری.
Keçirirdim ğəm ilə ruzigari.

ولیکن مشکل ایدی بکا بو ایش،
Vəlikən müşkil idi bana bu iş,

که قاندن گلدی باشومه بو تشویش.
Ki, qandan gəldi başıma bu təşviş.

بو نوعیله قیلورکن فکر احوال،
Bu nov ilə qılırkən fikru əhval,

قولاغمه بر آواز ایردی[۲] در حال.
Qulağıma bir avaz irdi dərhal.

ص.۱۰

که ای بیچاره و دلداده[۳] مسکین،
Ki, ey biçarə vu dildadə miskin,

کوکل و[۴] گوزدر ایدن سنی غمگین.
Könülu gözdur edən səni ğəmgin.

سنی انلردر ایدن شویله[۵] شیدا،
Səni anlaedır edən şöylə şeyda,

سکا بو دردی انلر قلدی پیدا.
Sana bu dərdi anlar qıldı peyda.

وار انلرکله بغله کینی جاندن،
Var anlarınla bağla kini candan,

یتر بو عالمی طولدر فغاندن.
Yetər bu aləmi doldur fəğandan.

کردن خطاب[۶]

چو بو آوازه اندن گوشه گلدی،
Çü bu avazə andan guşa gəldi,

کوکل دریایه دندی[۷] جوشه گلدی.
Könül dəryaya döndi, cuşa gəldi.

چو گوردم ایردی هاتفدن بر آواز،
Çü gördüm irdi hatifdən bir avaz,

فغان ایدوب سواله قلدم آغاز[۸].
Fəğan edib, suala qıldım ağaz.

دله دیدم که ای کوکلوم نه اولدک،
Dilə dedim ki, ey könlüm nə oldun?

که بویله طوبطولو قانیله طولدک[۹].
Ki, böylə dobdolu qanilə doldun?

---

۱. س. آهیله
۲. ب. کلدی
۳. ب. درویش
۴. س. کوکلدر
۵. ف. کی اونکلاردر ایدن بیله شیدا
۶. ب. "خطاب کردن بدل و دیده"// ف. عنوان یوخ//س."خطاب کردن به دل و دیده"
۷. ب. کوکل دریاسی اولدم
۸. ب. بیت یوخ // ف. بیت یوخ.// س. بیت یوخ
۹. بو بیت و سونراکی بیت ف. نوسخه سینده سونراکی حیصه ده کلیبدیر.

و یا قان اولجق گوزم نه گوردک،	Vəya qan olacaq gözüm nə gördün?
که زهدم خرمنینی ییله ویردک.	Ki, zühdüm xırmanını yelə verdin.

دادن جواب[1]

توجه ایدوبن کوکلومه بالحال،	Təvəccuh edibən, könlümə bilhal,
دیدم فریاد الونکدن فارغ البال[2].	Dedim: Fəryad əlindən fariğulbal.
گوزم کوکلوم الندن داد فریاد،	Gözüm. Könlüm əlindən dad, fəryad,
که بر لحظه بولردن اولمدم شاد.	Ki, bir ləhzə bulardan olmadım şad.
دیدی ای دل بنی سن قلمدک شاد[3]،	Dedi:Ey dil bəni sən qılmadın şad,
کیمه قیلم الونکدن داد و فریاد[4].	Kimə qılım əlindən dadu fəryad.
چو بو وجهله گوردی سوزی بنده،	Çü bu vəch ilə gördi sözi bəndə,
داشوب دریا کبی جوش اتدی تنده[5].	Daşıb, dərya kibi cuş etdi təndə.
چو گوز بو نوعله گُردی خطابی،	Çü göz bu nov ilə gördı xətayi,
روان عرض اتمکه طزدی جوابی.	Rəvan ərz etməyə düzdi cavabı.
بکا دید که ای دلدار مسکین،	Bana dedi ki, ey dildari-miskin,
سوزم دکله و اتگل[6] بکا تحسین.	Sözüm dinlə vu etgil bana təhsin.

ص.۱۱

بنم بر مرد عاشق اهل دیدار،	Bənəm bir mərdi-aşiq, əhli-didar,
تفرج گاهم اولدی وجه[7] دلدار.	Təfərrucgahlm oldı vəhi-deldar.
بنی بو رسمیله قلمق غضب نه،	Bəni bu rəsm ilə qılmaq qəzəb nə?
ویا بو وجهیله خشمه سبب نه.	Vəya bu vəch ilə xişmə səbəb nə?

---

[1]. ب. "جواب دادن بدل دیده" // ف. "خطاب دیده با دل" //س. "خطاب جواب دادن دیده"
[2]. بو بیت باشقا نوسخه لرده یوخدور. ف. نوسخهسیندن الینیبدیر.
[3]. س. بیت یوخ
[4]. ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
[5]. ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
[6]. ف. سوزومی دنکله کیل ایت منکا تحسین
[7]. ب. چهرهٔ // ف. چهرهٔ // س. چهرهٔ

مثلدر گوزه یق زندان دیمشلر،	Məsəldir: Gözə yox zindan, demişlər,
بو سوزی جملهٔ انسان[۱] دیمشلر.	Bu sözi cümləyi-insan demişlər.
یور وار کوکلوکه[۲] ایله نصیحت،	Yürü var könlünə eylə nəsihət,
کم اندندر سکا اشبو فصیحت.	Kim, andandır sanan işbu fəsihət.
بنوم یقدر گناهم ای وفادار،	Bənim yoxdur günahım, ey vəfadar.
جفالر ایلریسک کوکلوکا وار.	Cəfalar eylərisən, könlünə var.

کردن خطاب[۳]

چو گوز بو وجهیله وردی جوابی،	Çü göz bu vəchilə verdi cavabı,
دنب[۴] دلدن یکا قلدم خطابی.	Dönüb, dildən yana qıldım xitabi.
دیدم ای دل فغانُ آه الکدن،	Dedim: Ey dil, fəğanu ah əlindən,
که دُشتم درده اوش ناگاه الکدن.	Ki, düşdüm dərdə üş nagah əlindən.
بکا سن ایلریمش سن جفانی،	Bana sən eylərimişsən cəfayi,
نه گوردن بویله سودک اول همایی.	Nə gördün böylə sevdin ol hümayi?
چو بندن بو سوزی گوش اتدی کوکلم،	Çü bəndən bu sözi guş etdi könlüm,
طاشب دریا کبی جوش اتدی کوکلم.	Daşıb dəryakibi cuş etdi könlüm.
دُونب دیدی گوزما گور نه ادیدک،	Dönüb dedi gözə: Gör nə etdin?
بو سوزلری بکا کم سن دیر ایدک.	Bu sözləri bana kim, sən dir etdin.

ص.۱۲

خطاب کردن دل به دیده[۵]

دید ای گوز نه اُیدک بکا سنده[۶]،	Dedi: Ey göz, nə uydun bana sən də,

---

۱. ب. رندان // ف. رندان

۲. ب. بو سوزی وار کوکلکه

۳. ب. "خطاب کردن بدیده" // ف." جواب دادن چشم دل را"// س."خطاب کردن به دل"

۴. س. روان

۵. باشقا نوسخه لرده بورادا عنوان یوخ – ف. و س. ده وار

۶. ف. نوسخه سینده بورادا "جواب دادن دل خطاب کردن او.." باشلیغی وار.

بو سوزلر کیم دیدک[1] باکه سنده.	Bu sözlər kim, dedin bana sən də.
سنک اوجکدن اولدی آشنالق،	Sənin ucundan oldı aşınalıq,
بکا سندن ارشدی روشنالق.	Bana səndən irişdi rövşənalıq.
یوزینه محبوبک[2] نیچون بقردُک،	Üzünə məhbubun neçün baxardın?
بنی بو اُدلره نیچون یاقردک[3].	Bəni bu odlara neçün yaxardın?
آدُم دلد بگون[4] سوداییم بن،	Adım dildi bugün, sevdalıyam bən,
جهان اچنده بر رسواییم بن.	Cahan içində bir rüsvayıyam bən.
سنکا گورونمسه اول خوب قامت،	Sənə görünməsə ol xub qamət,
خاچان باشومه قوپردی قیامت[5].	Xaçan başıma qopardı qiyamət.
کموک یولنده بیلوم بقلسم برک،	Kimin yolunda belim baqlasam bərk,
اولورسم[6] غمدن آنی اتمزم ترک[7].	Ölürsəm ğəmdən, anı etməzəm tərk.
آی گوز (سنک) ایشک بقمقدر انجق،	Ey göz sənin işin baxmaqdır ancaq.
بنی بو اُدلره[8] یقمقدر انجق[9].	Bəni bu odlara yaxmaqdır ancaq.
آدم دلدر بو گون سوداییم بن،	Adım dildir bugün, sevdalıyam bən,
جهان ایچنده رسوا دیوانیم بن[10].	Cahan içində rusa, divanəyəm bən.
اگر سن بقمسک اول دلربایه،	Əyər sən baxmasan ol dilrubaya,
قچان اغراردم بن[11] بو بلایه[12].	Qaçan uğrar idim bən bu bəlaya.

---

[1]. ب. درسن // ف. بو بهتان لار که درسن // س. بو سوز کم بکا درسن جمله سنده

[2]. ب. اول مهوک // ف. یوزینه اول ماهوک // س. مهوک

[3]. ب. منی بو ایشلاره نیشه یاخاردنک

[4]. ب. آدُم دلدر بنم // دل آیدورر که عجب // س. بنوم

[5]. ت. بیت یوخ// ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ

[6]. ب. الورم

[7]. ف. نوسخه سینه بیت یوخ

[8]. ب. هجر اودنه

[9]. س. بیت یوخ

[10]. ب. نوسخه ده یوخدور // ف. ده یوخدور

[11]. ب. قچن بن اوغرییدم

[12]. س. بیت یوخ

سنک بوینوکه در هر نه گناهم[۱]، Sənin boynunadır hər nə gunahım,

خصوصا بو کم ارتر هر گون آهم[۲]. Xüsusən bu kim, artar hərgün ahım.

جواب دادن دیده بدل و ترسانیدن دل را [۳]

گوز اشتدی چو کوکلمدن بو رازی، Göz eşitdi çü könlümdən bu razi,

دیدی ای دل سنکدر عشق بازی. Dedi: Ey dil sənindir eşqbazi.

بنم بلبل کبی اهل تماشا، Bənəm bülbül kimi əhli-təmaşa,

کوکل وجهینه قرشو زارٌ شیدا. Könül vəchinə qaşı zaru şeyda.

ص.۱۳

بنم اشمدرر دیداره باقمق، Bənim işim durur didara baxmaq,

دگلدر صو کبی هر یاکه اقمق. Dəgildir su kibi hər yana axmaq.

بکا درسین که سن نیچون بقردک، Bana dirsən ki, sən nəçün baxardın?

سن اکا صو کبی نیچون اقردک. Sən ana su kibi nəçün axardın?

اگر باغدوم‌سه سن نیچون سوردونک، Əgər baxdımsa sən nəçün sevərdin?

تحمل ایتمیوب نیچون ایوردونک[۴]. Təhəmmül etməyib, nəçün ivərdin?

سنک سوگوکه چون بقسم[۵] سببدر، Sənin sevgiginə çün baxsam səbəbdir,

رقیبی نیته سومزسین عجبدر. Rəqibi netə sevməzsən əcəbdir.

نیچون حالوکی بلمزسین ایا دل، Nəçün halını bilməzsən , əya dil,

نحدک وار اوزادرسین بکا دل. Nə həddin var uzadırsan bana dil.

دلوسن عاشقُ رسوای سنسین، Dəlisən, aşiqu rüsvay sənsən,

قرارک یقدرر هرجای سنسین. Qərarın yoxdurur, hərcayi sənsən.

کمی سوسنک بش اون گون اوصانرسین، Kimi sevsən beş-on gün usanarsan,

---

۱. ب. هر کون آهم

۲. س. بیت یوخ

۳. ت. عنوان یوخ // ب. عنوان یوخ// س."مثنوی"

۴. ت. و ب. نوسخه لرنده یوخدور. ف. نوسخه سیندن الینیبدیر.

۵. ب. بقمم بن // ف. ستونک سوکونکا چون باغماغ سبب دور.

ای مسکین سن سنی ادم صانورسین.. Ey miskin, sən səni adam sanırsan..

یری وارگت بنمله ایلمه جنگ، Yeri , var get, bənimlə eyləmə cəng,

بلورم سنده یقدر نامله ننگ. Bilirəm səndə yoxdur nam ilə nəng.

اوشتدرمه بنی قو حالوکه وار، Uşandırma bəni, qoy halına var,

وگر نی ای دل آشفته و زار. Vəgər ney, ey dili aşuftə vu zar.

دلرسک بقمیم اول پرییه، Dilərsən baxmayayım ol pəriyə,

که جانک نار فرقتدن ارییه. Ki, canın nari-firqətdən əriyə.

تفرج قلمیم حسن و جمالین، Təfərruc qılmayım hüsnü cəmalın,

سکا گوسترمیم هرگز خیالین. Sənə göstərməyim hərgiz xəyalın.

نظر قلماییم اول چشم سیاهه، Nəzər qılmayım ol çeşmi-siyaha,

سنی همدم قلم[1] فریاد و آهه. Səni həmdəm qılam fəryadu aha.

ص.۱۴۰

یزومی دندرم گُردُکده آنی، Üzümi döndərim gördükdə anı,

که تا سن یاقه سین اودلاره جانی. Ki, ta sən yaxasan oldlara canı.

اگر بلسن بنمله یار اولوردُک، Əyər bilsən bənimlə yar olurdun,

قچان بو وجهیله اغیار اولوردُک. Qaçan bu vəchilə əğyar olurdun.

ولیکن سنده یق اینسانیت هیچ، Vəlkən səndə yox insaniyyət heç,

یوری وارگت بنمله اولمغل پیچ[2]. Yüri, var get bənimlə olmağıl piç.

مطلع شدن دل بر دیده[3]

چو دل بو سزلری اشتدی[4] گوزدن، Çü dil bu sözləri eşitdi gözdən,

قول اولدی گوز گوره چیقردی سوزدک. Qul oldı, göz görə çıqırdı sözdən.

---

[1]. ب. ادم

[2]. برلین نوسخه سینده بورادا" مطلع شدن دل بدیده" عنوانی وار.

[3]. بو عنوان ت. و ب. یوخدور ف. نوسخه سیندن الینیبدیر.

[4]. ب. ایشتدی بو سوزلار

دیدی ای گوز بنم سوزمه باقمه[۱]،
Dedi:Ey dil, bənim sözümə baxma,

بنی عشق اودینه ایکنده یاقمه[۲].
Bəni eşq oduna inində[۳] yaxma.

بنم بر عاشق آشفته[۴] و زار،
Bənəm bir aşiqi-aşuftə vu zar,

بنی مجنون ایدبدُر عشقی دلدار.
Bəni məcnun edibdir eşqi-dildar.

چو قلمادی بنمله بخت یاری،
Çü qılmadı bənimlə bəxt yari,

بکلی صلدم الدن[۵] اختیاری.
Bəkülli saldım əldən ixyiyarı.

سوزمه بقما کم دیوانیم بن،
Sözümə baxma kim, divanəyəm bən,

یانر عشق اودینه پروانیم بن.
Yanar eşq oduna, pərvanəyəm bən.

اگر سن بقمسک اول گل عذاره[۶]،
Əyər sən baxmasan ol gül üzara,

یانب جانو تنم اودندن قراره[۷].
Yanəb canu tənim, odundan qarara.

اگر یوز دُندرَسن اول ملکدن،
Əyər üz döndərirsən ol mələkdən,

کَچه آهم بنم چرخ فلکدن.
Keçə ahım bənim çərxi-fələkdən.

نظر قلمسک اول چشم سیاهه،
Nəzər qılmasan ol çəşmi-siyaha,

سنی همدم قلم فریاد و اهه[۸].
Səni həmdəm qılam fəryadu aha.

ص.۱۵

مثنوی[۹]

تفرج قلمزیسک خط و حالن،
Təfərruc qılmazisən xətu xalın,

آنک بن دُشده گُرمَذَم[۱۰] خیالن.
Anın bən düşdə görmədim xəyalın.

---

۱. ب. اویمه

۲. ب. بنی جور اودنوک ایچینه قویمه // ف.عشق اودینه سن داخی

۳. *Çox , daha çox*

۴. ف. شوریده

۵. ب. الدن الدی

۶. ب. دلربایه

۷. قچن بن اوغرییدم بو بلایه

۸. ب. وجودم مُلک هب وارر تباهه // ق. بیت یوخدور

۹. س. بورادا عنوان وار. باشقا نوسخه لرده بورادا عنوان یوخ*(məsnəvi)*

۱۰. ب. کورمزون (*görməzvən*) // س. کورمزون

Dəliyəm , ey göaüm, tut bizi məğrur,	دلویم ای گوزم طت بزی[۱] مغرور،
Dəli olan olur əlbəttə məzur!	دلو اولن اولور البته معذور.
Nə söz kim, deyəsin candan səmiəm,	نَسوز کم دیسین[۲] جاندن سمیعم،
Nə əmrin var isə ana mütiəm.	نه امرک واریسه اکا مطیعم.
Qulunam, etməgil tapından azad,	قلوکم اتمکل طاپکدن[۳] آزاد،
Bana yol göstəri ver, eylə azad.	بکا یول گستری ور ایله آزاد[۴].

داستان[۵]

Çü əvvəl səndən oldı aşınalıq.	چو اوّل سندن اولدی آشنالق،
Həm axir səndən olsun rövşənalıq.	هم آخر سندن اولسون روشنالق.
Bənim suçlı suçuma etdim iqrar,	بنم سچلو سجومه اتدم اقرار،
Gunəhkaram, günəhkaram, günəhkar.	گنه‌کارم گنه‌کارم گنه‌کار.
Həmindir,daxı sözdən vurmazam dəm,	همین‌در داخی[۶] سوزدن اُرمزم دم،
Xuda alimdurur, vəllahu ələm.	خدا عالمدرر واللــه اعلم.

مثنوی[۷]

Dilə çünkim, göz oldı böylə ğalib,	دله چونکم گوز اولدی بویله غالب،
Yəqin billah ki, dildir dərdə talib.	یقین باللــه[۸] که دلدر درده[۹] طالب.
Oxudum onda bu şeiri ğəribi,	اقیدم انده بو شعر غریبی،
Dil edər *ah min eşqi həbibi*.	دل ایدر *آه من عشق الحبیبی*.

---

۱. ب. بنی //س. ای کوکل دوت بنی
۲. ف. اویرسنک
۳. قاپکدن
٤. ب. ارشاد
٥. ف. نوسخه سینده عنوان یوخدور.
٦. ف. اوزکه
۷. بو عنوان ألیازمادا یوخدور، برلین نوسخه سینده وار// ف. نوسخه سینده یوخ//س.یوخ
۸. ف. یقین بیلدوم
۹. ب. بویله

ص.۱۶

شعر غریب[۱]

خرمن گلده گورب زلف سمن سای کوکل،
ایلدک[۲] هر شکنی پیچنی بر جای کوکل.

Xırmanı-güldə görüb zülfi-səmənsay könül,
Eylədin hərşikəni-piçini bərcay könül.

سومه دیدم نیجه کم استمدُک های کوکل،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Sevə dedim necə kim, istəmədin hay könül.
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

کچدی عمرم دنگون حسرت درد[۳] غمله،
مدعی بغرم قان اتدی بنم درهمله.

Keçdi ömrüm dunugün həsrətu dərdu ğəmilə,
Müddəi bağrım qan etdi bənim dərhəm ilə.

سودی کوکلم گورجک[۴] بر گوزلی دیده یله،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Sevdi könlüm, göricək bir gözəli didə ilə.
Könül, ey vay könül,vay könül, ey vay könül.

نیچکم باشمه غوغای غم شاه گلور،
جامۀ صبر کوکل قدنه کوتاه گلور.

Necə kim, başıma ğövğayi-ğəmi-şah gəlir,
Cameyi səbr könül qəddinə kutah gəlir.

اختیارم یوغکن دلده مدام آه کلور،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

İxtiyarım yox ikən dildə müdam ah gəlir,

---

۱. ب."غزل مربع اینست" // ف. "غزل در بحر مربع" // س. "غزل مربع"// ق."به ربع مربعیات" غزل وار ۴۵۵ ص. ۳٦٤
۲. ب. ایلدی //ف. ایلدی
۳. ب. حسر □ زاری //ف. زار و غمله
٤. ب. سودک ای کرجک // س. یودک ای دل کوریجک//ق. سودک ای دل کوریجک

Könül, ey vay könül,vay könül,ey vay könül.

خیلی وقت اولدیکه یار ایلمدی یار بنی،
اغلرم حسرتله وا منی فریاد بنی.

Xeyli vaxt oldı ki, yar eyləmədi yar bəni,
Ağlaram həsrət ilə, va məni, fəryad bəni.

دیلمز بو دل دیوانکم که اولم شاد بنی،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Diləməz bu dili-divanə kim ki, olam şad bəni,
Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

آه کم عشق[۱] جمال اتمدی عشاقه حبیب،
بکزر اول لطف کرم کانن منع اتدی رقیب[۲]

Ah kim, eşq camal etmədi uşşaqa həbib,
Bənzər ol lütf, kərəm kanin mən etdi rəqib.

گر اُولرسه بو فراقیله خلیلی نه غریب،
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل.

Gər ölərsə bu fəraqilə Xəlili, nə ğərib,
Könül, ey vay könül,vay könül, ey vay könül.

ص.۱۷

دلرا خطاب کردن[۳]

ایا دل ناله و فریاد الکدن،	Əya dil nalə vu fəryad əlindən,
الکدن جانه گلدم داد الکدن.	Əlindən canə gəldim, dad əlindən.
بنی عالمده سرگردان ایدن دل،	Bəni aləmdə sərgərdan edən dil,
جهانی باشمه زندان ایدن دل[۴].	Cahani başıma zindan edən dil.
گوز اوجندن بلایه اُغرین دل[۵]،	Göz ucundan bəlaya uğrayan dil.

---

[۱]. ف. عرض // س. عرض
[۲]. ب. کرم ایله برو کل خستلی کر های طبیب.
[۳]. برلین نوسخه سینده عنوان "مثنوی بخطاب دل" یازیلبدیر//ف. "شکایت از دل"
[۴]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
[۵]. ب. سن ۰ردیف "سن"-دیر. // ف. سن

Bənim bağrım cəfadan doğrayan dil.	بنم بغرم[۱] جفادن طغرین دل.
Bəni şuridə vu ğovğayi qıldın,	بنی شوریدهَ و غوغایی[۲] قلدوک،
Cahan içində bir rüsvayı qıldın.	جهان ایچنده بر رسوایی قلدوک[۳].
Nə bildin yari-hərcayi, gözəldən,	نه بُلدُک یار هرجایی گوزلدک،
Ki, kulli ixtiyari verdin əldən.	که کلی اختیاری وردک الدک.
Nə gördün, noldı kim, su kibi oldun,	نگوردک نولدی کم صو کبی اولدک،
Vücudum xırmanin odlara yaxdın,	وجودم خرمنن اولاره یاقدک[۴].
Əbəs yerə özün öldürdüyün nə?	عبث ییره اوزک اولدردکک نه،
Cahan xalqın sana güldürdüyün nə?	جهان خلقین سکا[۵] گولدردکک نه.
Qəmində can verirsən covca sanmaz,	غمنده جان وررسک جَوجَه صنمز،
Cahan mülkün sərasər əvcə sanmaz.	جهان ملکن سراسر اَوجَه[۶] صنمز.
Yuri məhbub həvasilə həvəsdən,	یوری مجبوب هواسیله هوسدن،
Qulaq tut qafil olma bu nəfəsdən.	قولق دوت غافل اولمه بو نفسدن.[۷].
Ki, bən biçarə qaldım cünbüşündən,	که بن بیچاره قَلدوم جنبشکدن،
İrişdim cana bu bitməz işündən,	ارشدم جانه بو بتمز اشوکدن[۸]،
Özün kəndinə kəmdir bilməyincə,	اوزک کدکه کمدر بلمینجه،
Ana layiq müdara qılmayınca.	آکا لایق مدارا قلمینجه[۹].
Özüni bitəkəllüf etdigin nə,	اوزوکی بی تکلف اتدغک نه،

---

۱. ب. جانم //ف. جانم // س. بنم جانم
۲. ف. سودایی
۳. ت. بیت یوخدور برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
٤. ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
٥. ب. یُزوکا دشمنوک // ف. اوزونکا دشمنی //س. اوزوکه دشمنونک
٦. س. پوله
۷. ت. یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر//ف. بری کج بو هواییدن
۸. ت. یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر
۹. ب. بیت یوخ// ف. یوخ

قرو غوغایه باشک چتدغک نه[۱].	Quru qovğaya başın çatdığın nə.
اول اول شاهدر که درگاهنده انک،	Ol, ol şahdır ki, dərgahında anın,
نصیبی یق سنک کبی گدانک[۲].	Nəsibi yox sənin kimi gədanın.
نیچون حدک گوزتمسین ای درویش،	Nəçün həddin gözətmisən,ey dərviş,
نه زحمتدر چکرسین بونجه تشویش[۳].	Nə zəhmətdir çəkirsən bunca təşviş.
الکدن داد فریاد ای بلا دل،	Əlindən dadu fəryad, ey bəla dil,
غم و درد و بلایه مبتلا دل.	Qəmu dərdu bəlaya mübtəla dil.

ص.۱۸

غزل غیر[۴]

بنی آشفته و شیدا قلن دل،	Bəni aşüftə vu şeyda qılan dil,
بکا بو عشق اودن پیدا قلن دل.	Bana bu eşq odun peyda qılan dil.
هوس اودینه یاقن جان چون عود،	Həvəs oduna yaxan canı çün udd,
هوای عالم بالا قلن دل[۵].	Həvayi-aləmi-bala qılan dil.
گوررسه قنده بر شمع[۶] جمالی،	Görürsə qanda bir şəmi-camalı,
اکا پروانه وش پروا قلن دل.	Ana pərvanəvəş pərva qılan dil.
اقیدب گوزلرمدن[۷] قنلو یاشین،	Axıdıb gözlərimdən qalı yaşın,
وجودم غرقهٔ دریا قلن دل.	Vücudum ğərqeyi-dərya qılan dil.
خلیلی خستهٔ آشفته حالی،	Xəlili xəstəyi-aşüftə hali,
جهانده بی سر و بی پا قلن دل.	Cahanda bisəru bipa qılan dil.

---

[۱]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ
[۲]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ//س. یوزی تپراغده ای نور پادشاهوک/
[۳]. ب. بیت یوخ// ف. یوخ
[۴]. ب. غزل برلین نوسخه سینده صونراکی صحیفه لرده وار//س. "شعر" یئربه یئردیر//ق. غزل .ار ٤٥٤ ص. ٣٦٤ *(qəzəl)*
[۵]. ألیازمادا سهوا اولاراق" دود" یازیلیبدیر.
[۶]. ق. حسنک
[۷]. ف. کوزلریندن

سوال جواب[۱]

دیدم ای دل نه ایشدر ایلدک[۲] بو،	Dedim: Ey dil , nə işdir eylədin bu,
دیدیکم عاشقم اولدر گرک قو.	Dedi kim, aşiqəm öldür gərək qu.
دیدیم کم عشقدن گوستر علامت،	Dedim kim, eşqdən göstər əlamət,
دیدی یتمزمی اُولدم بن ملامت[۳].	Dedi yetməzmi oldum bən məlamət?
دیدم باری گوررمی گوزک ایقو،	Dedim barı görürmi gözün uyxu,
ددی کم عاشقم اولدر گرک قو[۴].	Dedi kim, aşiqəm , öldür gərək qu.
ددم نیجه اولرسین اندن آیرو،	Dedim: necə olursan ondan ayrı?
ددی اولمز خیال بندن آیرو.[۵]	Dedi: Olmaz xəyalı bəndən arı.
دیدم بو درده وارمیدر نهایت،	Dedim: Bu dərdə varmıdır nəhayət?
دیدی اولمکدن ارتوق یوق روایت[۶].	Dedi: Ölməkdən artıq yox rəvayət.
ددم ای خسته حالوک نولجقدر،	Dedim: Ey xəstə. Halın nolıcaqdır?
دیدی تقدیر نییسه اولجقدر[۷].	Dedi: Təqdir nə isə olacaqdır.
ددم گورسک جمالن نه ویریدک،	Dedim: Görsən camalın, nə verirdin?
دیدی اول گونه ارسیدم گوریدک.	Dedi: Ol günə irseydim göreydin.
ددم وار عقلکی دَوشُر[۸] ای درویش،	Dedim: Var əqlini dəvşir, ey dərviş,
دیدی بیگانه سزدر سندن ای خویش[۹].	Dedi: biganə sözdür səndən, ey xiş.
دیدم سندن بو سزلر کَی عجبدر،	Dedim: Səndən bu sözlər key əcəbdir,

---

۱. ت. عنوان یوخدور// ف. "در سوال و جواب کوید"
۲. ف. ایشلادونک
۳. ب. یتمزمی بو اولدوک ملامت // ف. یتمز بو کولدوم
٤. ب.ددیکیم اویمامقدر بکا خو//ف.دیدی کیم اویوماماغدور منکا خو//س.دیدی کیم اویوماماغدورمنکا خو
۵. ف. بو بیت یوخ
٦. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
۷. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
۸. ف. دیرشور
۹. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.

دیدی سندن عجبدن بوالعجب در.	Dedi: Səndən əcəbdən buləcəbdir.

ص.۱۹

دیدم کم سزلرکده ماحصل[۱] یق،	Dedim: Kim, sözlərində mahəsəl yox,
ددی اندندرر کم یانمشم چق.	Dedi: Andandırır kim, yanmışam çox.
دده دله دلوسین[۲] کس سزوکی،	Dedi dilə dəlisən, kəs sözüni,
ددی نولیدی کر کورسک اوزوکی[۳].	Dedi: Nolaydı gər görsən özüni.

مثنوی[۴]

چو بلدم[۵] دل قضا دامنه دشمش،	Çü bildim , dil qəza damına düşmüş,
بلا آرولری باشینه اوشمش[۶].	Bəla arıları başına uçmuş.
یقین بیلدوم که کونکلوم گتمیش الدن،	Yəqin bildim ki, könlüm getmiş əldən,
پر اولمیش باشی سودای گوزل دن[۷].	Pur olmuş başı sevdayi-gözəldən.
جهانک کار بارندن اوصنمش،	Cahanın karu barından usanmış,
دلورمش گوز گوره اودلاره ینمش[۸].	Dəlirmiş, göz görə odlara yanmış.
تجلی قلمش اکا روی محبوب،	Təcəlli qılmış ana ruyi-məhbub,
دماغینی تر اتمش[۹] بوی محبوب.	Dimağını tər etmiş buyi-məhbub.
نظر بر عنبرین گیسویه صَلمش،	Nəzər bər ənbərin gisuya salmış,
کلیمین نام ننگی صویه صلمش[۱۰].	Kilimin namu nəngi suya salmış.

---

۱. ف. حاصلی

۲. ب. ددم ای دل

۳. ب. دیدی باکا که بر کورسک اوزوکی

۴. ت. عنوان یوخ// ف برلین نوسخه سیندن الینیبدیر//س. اولکی شعره بیرلشیب

۵. ف. کوردوم

۶. ب.: چو کردم دل بلا دامینه دشدی// بلا آرولری باشومه اوشدی

۷. بو بیت ت. . ب. نوسخه لرینده یوخ.

۸. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.

۹. ب. اررمش // ف. ایرشمیش

۱۰. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.

همان عالمده دلدارینه قَلمش،	Haman aləmdə dildarına qalmış,
دیمز یارک بگون یارینه قَلمش[۱].	Deməz yarın, bugün yarına qalmış.
اودا یقمش تکلف پیشه سنی،	Oda yaxmış təkəlluf pişəsini,
که چالمش طاشه غیرت شیشه سینی[۲].	Ki, çalmış daşa ğeyrət şişəsini.
ددم بو درده وارمی در نهایت،	Dedim: Bu dərdə varmıdır nəhayət?
دیدی اولمکدن ارتق یق روایت.[۳]	Dedi: Ölməkdən artıq yox rəvayət.
دلرمش دلبرک سودالرندن،	Dilərmiş dilbərin sevdalarından,
جهانک ال یومش غوغالرندن[۴].	Cahanın əl yumuş ğovğalarından.
گزر عالمده محبوبینی گوزلار،	Gəzər aləmdə məhbubini gözlər,
دل و جاندن سوزی خوبینی گوزلار.[۵]	Dilu candan sözi xubini gözlər.
گزر عالمده محبوبنی استر،	Gəzər aləmdə məhbubini istər,
دلو جانی سوب خوبینی استر[۶].	Dilu canı sevib, xubini istər.
خیالنده وصالی[۷] دوست دآیم،	Xiyalında visali-dost daim,
فراقنده وصالی دوست دایم[۸].	Fəraqlnda visali-dost daim.
جمیع[۹] کندولکدن کندو گتمش،	Cəmi kəndiligindən kəndi getmiş,
قومش عقلی مقامی عشقه یتمش.[۱۰]	Qomuş əqli, məqami-eşqə yetmiş.
جهان ملکن وررسک ایلغ المز،	Cahan mülkün verirsən aylıq olmaz,
وگر کنج و خزاین بلسا المز[۱۱].	Vəgər kənvu xəzayin bulsa olmaz.

---

[۱]. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور.

[۲]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// ف. براخمیش // س. بوراخمیش داشه

[۳]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ، س. الینیبدیر

[٤]. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور

[٥]. بیت ت. یوخ// ب. یوخ// س. یوخ

[٦]. بیت ب. یوخ// س. یوخ

[٧]. س. خیال

[٨]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// ف. جمال دوست

[٩]. ف. بکلی // س. بکلی

[١٠]. بیت ت. یوخد

[١١]. بیت ب. یوخ// ف. پوله آلمز- پوله آلمز/ س. یوخ

Yəqin bildim ki, getmiş könlüm əldən,	یقین بلدم که گتمش کوکلم الدن،
Bəkulli əl-ayaq qıldı əməldən.	بکلی ال آیق قلدی عملدن[۱].
Müsəvvər nəqşi dilbər gözlərində,	مصور نقشی دلبر گوزلرینده،
Bulunur can səfasi sözlərində.	بولونور جان صفاسی سوزلرینده[۲].
Cuda olmuş bəkulli əqlidən dil,	جدا اولمیش بکلی عقلدن دل،
Həzər qılmış dəlilu nəqlidən dil.	حذر قلمیش دلیل و نقل دن دل[۳].
Çü gördüm bu vəchilədir hal,	چو گوردم دلده بو وجه ایله دور حال،
Bu şeiri oxudum dərdilə dərhal.	بو شعری اوخیدوم دردیله در حال.[۴]

مثنوی مناجات[۵]

Dönüb qıldım təzərü padişaha,	دنب[۶] قلدم تضرع پادشاهه،
Allahi-ələmə, püştü pənaha.	آللـه عالمه پشتُ پناهه[۷].

ص.۲۰

Dedim: Ey aləmin pərvərdigari,	دیدم ای عالمک پروردگاری،
İnayət qıl, əlim tut, ver qərari.	عنایت قل الم طوت ویر قراری[۸].
Sənin lütfün əyər olmaya rəhbər,	سنوک لطفوک اگر اولمایه رهبر،
Qaçan dildar olısar bana dilbər.	قچن دلدار اولیسر بکا دلبر.[۹]
Bənim nəm var, qamu işlər sənindir.	بنم نم وار[۱۰] قمو اشلر سنوکدر،

---

[۱]. بیت ب. یوخ
[۲]. بو بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۳]. بو بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۴]. ب. بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخ
[۵]. ت. عنوان یوخدور، یرلین نوسخه سیندن آلینیبدیر//ف."مناجات"//س."مناجات"
[۶]. س. دوشوب
[۷]. ف. بیت یوخدور.
[۸]. ب. عنایت قل بکا یار ایله یاری//ف. عنایت قیل منکا یار ایله یاری//س. بکایار ایله یاری
[۹]. بیت ت. یوخ
[۱۰]. س. بنوم غمدر

بو یولده جمله جنبشلر سنکدر.[۱]	Bu yolda cümlə cünbüşlər sənindir.
قامو افعالمه خالق سن[۲] ای حق،	Qamu əfalima xaliqsən, ey həqq,
که سنسین فاعلی مختاره مطلق.	Ki, sənsin faili muxtarı mütləq.
کرم سندن کریما کردگارا،	Kərəm səndən, kərima kirdigara,
رحیما قادرا پروردگارا.	Rəhima, qadira, pərvərdigara.
بنوم بو شرحه شرحه سینمه باق،	Bənim bu şurhə-şurhə sinə bax,
بنی هجران اودنه حذله باق[۳].	Bəni hicran oduna həzilə bax.
که یاقلماغه هرگز طاقتم یق،	Ki, yaxılmağa hərgiz taqətim yox,
یاقلمیشم فراق اودینه چقچق.	Yaxılmışam fəraq oduna çox-çox.
بلُم گتمشدرر عقلم طاغلمش،	Bilim getmiş durur, əqlim dağılmış,
بلادن جانم[۴] استنه طاغ اولمش.	Bəladan canım üstünə dağ olmuş.
آغولر یُدمشم هجران الندن،	Aqular yudmuşam hicran əlindən,
مدد شول[۵] بیوفا جانان الندن.	Mədəd şul bivəfa canan əlindən.
فرحشاد اولمدین اول یوزی خرشید،	Fərəhşad olmadan ol üzi xurşid,
بنی وصلی گلندن قلدی نومید.	Bəni vəsli-gülündən qıldı numid.
دهانم اتمدن شیرین ز بیداد،	Dəhanım etmədən şirin zi bidad,
بنی اولدرمک استر همچو فرهاد[۶].	Bəni öldürmək istər həmçü Fərhad.
که مجنون ایلدی چق بکا میلی،	Ki, məcnun eylədi çox bana meyli,
چاغرم[۷] هر سحر تا لیل لیلی.	Çaqıram hər səhər ta leyl, Leyli.
وفاسزدر اگرچه خوش پریدر،	Vəfasızdır . əgərçi xoş pəridir,

---

[۱]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.

[۲]. ب. احوالمه توفیق ور

[۳]. ب. بنی جور جفا اودینه طب یاق // ف. منی آنجاخ جفا اودینه یاخ//س.بنی جور وجفا اودینه طب یق

[۴]. ف. داغوم // س. جفادن جانوم

[۵]. ب. اول // س. اول

[۶]. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخدور

[۷]. ف. دیلومده // س. چاغرور

جمالینه دلو جان مشتریدر.

Camalına dilu can müştəridir.

ص.۲۱

مثنوی[۱]

بو رسمیله مناجات ایلریدم،

Bu rəsm ilə münacar eylər idim,

الها[۲] عرض حاجات ایلریدم.

İlaha ərzi-hacət eylər idim.

ولیکن ایلدکجه ذکر و احوال،

Vəlikən eylədikcə zikru əhval,

اولوردم عشق شاه[۳] اوکنده پامال.

Olurdum rşqi-şah önundə pamal.

اوقردم اوش بو شعری نالییله،

Oxurdum uş bu şeiri nalə ilə,

گوزم مرجان بولردی[۴] ژالییله.

Gözüm mərcan bulardı jalə ilə.

بیت[۵]

پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک،
اولد درد و محنت غم آشناسی کوکلمک.

Pərtövi-eşq oldı ta kim, rövşənayi könlümün,
Oldı dərdü möhnətü ğəm aşinası könlümün.

چونکه دل تختنده قرد خیمهٔ[۶] سلطان عشق،
طکمی[۷] مرفوع اولسه طوبیدن لواسی کوکلمک.

Çünki, dil təxtində qurdı xeymə sultani-eşq,
Tənmi mərfu olsa tubadan ləvası könlümün.

وار امیدم کم بولم صحرای محنتدن[۸] خلاص،
سروری[۹] عشق اولدی چونکم رهنماسی کوکلمک.

---

۱. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور. برلین نوسخه سیندن الینیبدیر//ف.عنوان یوخ

۲. ف. آنکا من

۳. ب. شاه عشق

۴. ب.: دکردی // ف. یاشلر توکردی

۵. برلین نوسخه سینده "غزل" // ف. "غزل" //س. "غزل" *(qəzəl)*

۶. ب. خیمه سن // ف. خیمه سین // س. خیمه سن

۷. ف. حکمی

۸. ف. هجران غمندن من

۹. ب. پرتوی // ف. پرتو عشق اولدی ینه // س. پرتوی

Var ümidim kim, bulam səhrayi-möhnətdən xilas,
Sərvəri eşq oldı çünkim, rəhnəması könlümün.

قسمتم روز ازلده دردمش بکزر نصیب،
اول سببدن در که بولنمز[۱] دواسی کوکلمک.

Qismətim ruzi-əzəldə dərdimiş bənzər nəsib.
Ol səbəbdəndir ki, bulunmaz dəvası könlümün.

گر خلیلم بن بو یلده باشُ جان وریسم گرک[۲]،
لاجرم چون اولمامشدر مبتلاسی کوکلمک.

Gər Xəliliyəm bən, bu yolda baş-can versəm gərək,
Lacirəm, çün olmamışdır mübtılası könlümün.

تمامه سخن[۳]

مگر بر گون که روز خرمیدی،	Məgər bir gün ki, ruzi-xurrəm idi,
مبارک ساعتی قُتلو دمیدی.	Mübarək saəti, qutlu dəm idi.

ص.۲۲

گلوب قاتمه[۴] بر یار جوانی،	Gəlib qatıma bir yari cavanı,
سلام وردی[۵] و اوتوردی روانی.	Salam verdi vu oturdı rəvani.
نظر قلدی بنوم حالمنی گوردی،	Nəzər qıldı, bənim halıı gördi,
تحیر برمغن آغزینه اوردی.	Təhəyyür barmağın ağzına vurdi.
مگر گوردی بنی بر بینوایم[۶]،	Məgər gördi bəni bir binəvayəm,
غم و درد و بلایه مبتلایم.	Ğəmu dərdu bəlaya mübtəlayəm.
تفرج قلدی اندن بقدی چشمه،	Təfərruc qıldı. Andan baxdı çeşmə,
گورند کم قان اقر[۱] مانند چشمه.	Göründə kim, qan axır manəndi-çeşmə.

---

[۱]. ب. یق دردا // ف. بولمنزدر
[۲]. ف. کر خلیلی یم بو یولده جان ویرم شکرانه من
[۳]. ب. "آمدن جوانبش با" // ف."آمدن رفتن و پرسیدن احوال"// س."آمدن و جویدن و پرسیدن"
[۴]. ب. ارب سر وقتمه // ف. سر وقتمه // س. ایروبسر وقتمه
[۵]. ب. سلام اتدی // ف. سلام اتدی
[۶]. ف. منی کم پر نوایم

یوزمی گوردی قانیله بوینمش،	Üzümi gördi qan ilə boyanmış,
وجودم گوردی هجر اودینه ینمش.	Vücudum gördi hicr oduna yanmış.
بلومی گوردی غم قلمش ایکی قات،	Belimi gördi ğəm qılmış iki qat,
بنی بر بیدق عشق ایلمش مات.	Bəni bir baydaq eşqi üyləmiş mat.

جوان حال ما پرسیدن[۲]

بکا دیدی ندر حالک[۳] ای درویش،	Bana dedi: Nədir halın, ey dərviş,
نیچون اولدک[۴] بیله زارُ دلریش.	Nəçün oldun belə zaru dilriş.
ندندر علتوکـی سویله روشن،	Nədəndir, ilətini söylə rövşən,
نوله شاید علاج ایدم سکا بن.	Nola, şayəd əlac edəm sana bən.
گل ایمدی ایله‌گیل دردونکی تقریر،	Gəl imdi eyləgil dərdini təqrir,
که شاید ایلیم دردونکا تدبیر.[۵]	Ki, şayəd eyləyim dərdinə tədbir.
یراشمز سن بویله ینمق سن غریبه،	Yaraşmaz sənə böylə yanmaq, sən ğəribə,
اگر بیمار ایسک گگل طبیبه.	Əyər bimar isən, gəlgil təbibə.

آمدن جوان و خبر پرسیدن[۶]

دیدم که مرحبا ای یار جانی،	Dedim ki, mərhəba, ey yari-cani,
قدوم کدر بنم روحم روانی.	Qudumundur bənim ruhum rəvanı,
طبیب اولمز بنم حالمدن آگاه،	Təbib olmaz bənim halımdan agah,
علاج ایده مگر لطفندن اللـه.	Əlac edə məgər lütfündən allah.

ص.۲۳

بنم دردم بغایت چوقدر ای یار،	Bənim dərdim biğayət çoxdur, ey yar,

---

[۱]. ب. کورر کیم قانله // ف. کورر کیم

[۲]. ت. نوان یوخدور// ف. عنوان یوخ // س. عنوان یوخ

[۳]. ف. منکا حالوک ندور دیدی

[۴]. ب. که نیچون // ف. نه کوردونک بله اولورنک // س. یا نیچون بیله اولدک

[۵]. ت. بیت یوخ// ب. یوخ //س. یوخ.

[۶]. ت. عنوان یوخ// ف. "جواب دادن عاشق"// س."جواب دادن به سوال"

علاجی کیمسنک اتمز بکا کار.	Əlaci kimsənin etməz bana kar.
بری بودر که کوکلم گتدی[۱] الدن،	Biri budur ki, könlüm getdi əldən,
بکلی ال ایق گتدی[۲] عملدن.	Bikulli əl-ayaq getdi əməldən.
بریسی داخی بو کم گورمزم خاب،	Birisi daxı bu kim, görməzəm xab,
اغودن اجرقدر اچدکم آب.[۳]	Aqudan acıraq içdigim ab.
بودر بر علتم کم یایمزم هیچ،	Budur birilətim kim, yaymazam hiç,
قلورم آه و فریاد ایرا گر گیج.	Qılıram ahu fərya ir gər geç.
صایرسم دردمه یوقدر نهایت،	Sayırsam dərdimə yoxdur nəhayət,
بنم مشکلدرر حالم بغایت.	Bənim müşkil durur halım biğayət.

آکاهی شدن از حال و اقدام کردن رسالت[۴]

دنب دیدی که ای یار وفادار،	Dönüb dedi ki, ey yari-vəfadar,
بکا معلوم درر بو جمله گفتار.	Bana məəlum durur bu cümlə guftar.
دلکده[۵] عشق نارندن یاقلمش،	Dilində eşq narından yaxılmış,
محبت ایپی بوینوکه طاقلمش.	Məhəbbət ipi boynuna taxılmış.
اسیر اتمش سنی بر سرو قامت،	Əsir etmiş səni bir sərv-qamət,
انوکچون باشکا قپمش قیامت.	Anunçün başına qopmuş qiyamət.
چو درد عشقه اولمش سن گرفتار،	Çü dərdi-eşqə olmuşsan giriftar,
قلورسن[۶] ناله و فریاد ناچار.	Qılırsan nalə vu fəryad naçar.
ولیکن اوش بو فریادله بتمز،	Vəlikən uş bu fəryadilə bitməz,
بتر اَه ایله بو آهیله[۷] بتمز.	Bit ahilə bu, ahıla bitməz.

---

۱. س. کتدی کوکلم
۲. ب. قلدی
۳. بو بیت تو نوسخه سینده یوخدور.
۴. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یالنیز س. نوسخه سینده وار
۵. ف. وجودونک //س. وجودونک
۶. ف. ایده رسن //س. قلورسن ناله لر بلبل بکی زار
۷. س. بیتر اهلیله هر یاد ایله

گرکدر ساکه بر سوز اهلی سرداش،
Gərəkdir sana bir söz əhli, sirdaş,

که سرّی جانده طوته قالمیه[۱] فاش.
Ki, sirri canda tuta, qılmaya faş.

ص.۲۴

اگر همت قلورسک وارین[۲] بن،
Əyər himmət qılırsan varayın bən,

ایقلارین اپوب یلواره ین[۳] بن.
Ayaqların öpəyin, yalvarayın bən.

یولکده باشمی اینایم[۴] ای یار،
Yolunda başımı oynayım , ey yar,

اگر اولوریسک بکا وفادار.
Əgər olur isən bana vəfadar.

سزم شاید اولا قاتنده مقبول،
Sözüm şayəd ola qatında məqbul,

که سنی یازوز[۵] قللوغنه قول.
Ki, səni yazavuz qulluğuna qul.

بو رسمیله ارشمزیسه[۶] یاره،
Bu rəsmilə irişməz isə yara,

ایده وز[۷] داخی درلو درلو چاره.
Edəvüz daxı sürlü-dürlü çara.

مثنوی[۸]

چو بو سوزلار دیدی[۹] اول جوان مرد،
Çü bu sözləri dedi ol cavan mərd,

کوکلده شعله وردی آتش درد.
Könüldə şölə vurdı atəşi-dərd.

همان بی‌اختیار اولب[۱۰] یقلدم،
Haman, biixtiyar olub, yıxıldım,

فعان و ناله و فریاد قلدم.
Fəğanu nalə vu fəryad qıldım.

دیدم گر اولوریسه چاره سندن،
Dedim gər olur isə çara səndən,

---

۱. ب. دوتا اتمیا // ف. دوته اتمیه
۲. ف. دوترسک واریم
۳. ف. سال واریم // س. الین اوپب داخی یلواریم
۴. ف. یولونکده باش و جان اوینادیم
۵. ف. پسین عرض ایده یم
۶. ب. اکر بو رسمله ارمزسک
۷. ف. ایده لوم / س. قلاوز
۸. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یتالنیز س. ده وار *(məsnəvi)*
۹. ب. چو کشف اتدی بو رازی// ف. چو کشف ایتدی بو رازی اول جوانمرد// س. چو کشف اتدی بو راز اول جوانمرد
۱۰. ب. اولدم

غلام اولمایه یگرک سکا بندن.	Ğulam olmaya yeyrək sana bəndən.
اکر بو اشده بکا یار اولاسین،	Əyər bu işdə bana yar olasın,
اکی عالمده برخوردار اولاسین.	İki aləmdə bərxurdar olasın.

نصیحت دادن بجوان[۱]

الا ای راحت روح روانوم،	Əla ey rahti-ruhü təvanım,
فدا اولسون سنک یولکده جانم.	Fəda olsun sənin yolunda canım.
دهانک نطلق عیسادن دم اوردی،	Dəhanın nütqi-İsadan dəm urdı,
بو کوکلم یارسینه مرهم اوردی.	Bu könlüm yarasından mərhəm urdı.
سوندی جانم اول شیرین خبردن،	Süvindi canım ol şirin xəbərdən,
نشان مرحمت بُلدم نظردن.	Nişani-mərhəmət bildim nəzədərn.

ص.۲۵

کرم قیل ای کولر[۲] یوزلو حبیبم،	Kərəm qıl, ey gülər üzlü həbibim,
دوا قیل دردمه سنسین طبیبم.	Dəva qıl dərdimə, sənsin təbibim.
یری وار اول قمر چهره حبیبه،	Yeri var, ol qəmər-çehrə həbibə,
معلا حضرته اول دل فریبه.[۳]	Müəlla həzrətə, ol dil-fəribə.
قدم رنجیده قل دلداره وارکل،	Qədəm rəncidə qıl, dildara vargil,
جفاسی چوق وفاسوز یاره وارکل.[۴]	Cəfasi çox, vəfasız yara vargil.
بنم حالم انک قاتنده سیله،	Bənim halım anun qatında söylə,
بنی لطفُ کرم خوییله طُیله.	Bəni lütfü kərəm xu ilə töylə.
واروب قاپویه خاک راهن اوپکل،	Varıb qapıya xaji-rahın öpgil,
اجازله[۱] یوز سورب درکاهن اوپکل.	İcazlə üz sürüb dərgahin öpgil.

---

۱. ت. عنوان یوخدور//ف."نصیحت کردن رفیق را و فرستادن برسالت"// س." نصیحت دادن وفرستادن به رسالت"

۲. ف. قمر // س. کل یوزلو

۳. بیت ت. یوخ// ب. یوخ/ س. بیت یوخ

۴. ف. تماشا قیلماغه دیداره وارکل

اجازت ورمینجه کرمه زنهار،
İcazət verməyincə kərəmə, zinhar,

مبادا انجنب خشم ایده[۲] اول یار.
Məbada incinib, xişm edə ol yar.

قچان کم کیره سن[۳] قاتینه انک،
Qaçan kim, girəsən qatına anın,

اکر قالورسه عقلک[۴] روانک.
Əyər qalır isə əqlin, rəvanın.

نظر ایله پس اندن اول پرییه،
Nəzər eylə, pəs andan ol pəriyə,

کور آنک کبی وارمی بر پرییه.
Gör anın kimi varmı bir pəriyə.

اوکنده سجده لر قیلوب[۵] قوغل باش،
Önündə səcdələr qılıb, qoğıl baş,

دعا ایله[۶] دکل کم سکا چق یاش.
Dua eylə , degil kim, sana çox yaş.

ادب سقله سوزی لطفیله سویله،
Ədəb saxla, sözi lütf ilə söylə,

ندکلو مرحمت[۷] واریسه ایله.
Nə dənlü mərjəmət var isə eylə.

دکل ای خسرو خوبان عالم،
Degil: Ey xosrovi-xubani-aləm,

جهان تندر طپکدر[۸] جان عالم.
Cahan təndir, tapandır cani-aləm.

درلوم[۹] اولسون ای محبوب دلبر،
Dirəlüm olsun, ey məhbubu, dilbər,

جمالک کلستان تازه و تر.
Camalın gülsitani-tazə vu tər.

ص.٢۶

خزانی ارمسون حسنک بهاری،
Xəzani irməsin hüsnün bahari,

کلر[۱۰] طتسون خدا سن کلعذاری.
Gülər tutsun Xuda sən gülüzari.

طپوکه[۱] کم یاوز صانورسه ای شاه،
Tapına kim, yavuz sanırsa, ey şah,

şah,

---

[۱]. ب. پس اندن // ف. پس آندن //س. پس اندن
[۲]. ب. مبادا خشم ادب انجیه
[۳]. س. ایره سن
[۴]. ف. هوش // س. روحون
[۵]. ب. ایدب
[۶]. س. دعا قل
[۷]. س. مسکنت
[۸]. ف. اوزون سن
[۹]. ب. دمادم // ف. همیشه اولکیل ای پاکیزه //س. دمادم
[۱۰]. ف. امن دوتسون

آنی قهر ایلسون لطفندن اللـه.	Ani qəhr eyləsin, lütfündən Allah !

تشبیهات[۲]

نکارا بر غریبُ خسته واردر،	Nigara bir ğəribi-xəstə vardır,
سر زلفکله بوینی بسته واردر.	Səri-zülfünlə boynı bəstə vardır.
سیه خالک کبیدر حالی آنک،	Siyəh xalın kibidir halı anın,
ره عشقکده مشهوری جهانک.	Rəhi-eşqində məşhuri-cahanın.
تنی قاشنک[۳] کیبی باریک اولپدر،	Təni qaşın kibi barik olubdur,
ایشی هر دم فغانُ زار اولپدر.[۴]	İşi hər dəm fəğanu zar olubdur.
قرا زلفک کبی حالی پریشان،	Qara zülfün kibi hali pərişan,
یدوکی دردُ غمدر اچدکی قان.	Yedigi dərdu ğəmdir, içdigi qan,
جمالک کبی روشندر ضمیری،	Camalın kibi rövşəndir zəmiri.
ایقدن دشدی یقدر دستکیری.	Ayaxdan düşdi, yoxdur dəstgiri,
میانک کیبی غم باریک ادُبدر،	Miyanın kibi ğəm barik edibdir.
جهانی چشمنه تاریک ادُبدر.	Cahanı çeşminə tarik edibdir.
لبک تک سوزلریدر شکر آمیز،	Ləbin tək sözləridir şəkkəramiz,
سر زلفک کبی شعری دلاویز.[۵]	Səri-zülfün kibi şeri dilaviz.
دهانک کبی کوکلی دار اولپدر،	Dəhanın kibi könli dar olubdur,
غریب عاشق و بی یار اولپدر.	Ğəribu aşiqu biyar olubdur.
آنی شول رسمه عشقک[۶] ایلمش پیچ،	Anı şoı rəsmə eşqin eyləmiş piç,
یقین قلمش که جسمین ایلیه هیچ.	Yəqin qılmış ki, cismin eyləyə hiç.

---

[۱]. ق. سنکا
[۲]. ت. عنوان یوخ // ف. "تشبیه تسویه"// س. "مثنوی"
[۳]. ب. چشموک // ف. چشمونک
[۴]. س. بیت یوخ
[۵]. س. بیت یوخ
[۶]. ب. آنی عشقونک شو رسمه // س. انی عشقوک شو رسمه

فراقک اودینه یانمش یاقلمش،
Fəraqın oduna yanmış, yaxılmış,

غریب[۱] و خسته در کوکلی یقلمش.
Ğəribu xəstədir, könli yaxılmış.

ادنمشدر سننک مدحکله عادت،
Edinmişdir sənin mədhinə adət,

مریدکدر کَتورمشدر ارادت.
Müridindir, gətirmişdir iradət.

قپکده[۲] ای صنم قول اولمق ایستر،
Qapında, ey sənəm, qul olmaq isrər,

مکر[۳] سعییله مقبول اولمق استر.
Məgər səy ilə məqbul olmaq istər.

طور ایمدی کر یوله[۴] ای یار صادق،
Dur imdi gir yola, ey yari-sadiq,

خدا ایده قمو ایشک موافق.
Xuda edə qamu işin muvafiq.

وار اول درکاهه یوز سور خدمت ایله،
Var ol, dərgaha sur, xidmət eylə,

منم جانومه جانوم منت ایله.[۵]
Mənim canıma, canım minnət eylə.

دُرُش بو درده تدبیر ایده کورکل،
Duruş , bu dərdə tədbir edə, görgil,

کلامک بیله تقریر ایده کورکل.
Kəlamın beylə təqrir edə, görgil.

رفتن جوان برسالت[۶]

اشتدی چونکه بو سوزی[۷] اول وفادار،
Eşitdi çünki, bu sözi ol vəfadar,

طورب کردی یوله بر عزم دلدار.
Durub, girdi yola bər əzmi-dildar.

ارشدی چونکه یارک قاپوسینه،
İrişdi çünki yarın qapısına,

غلام کبی (اول) طُردی طاپوسینه.
Ğulam kibi ol durdı tapısına.

یرینه جمله ارکانن یتردی[۸]،
Yerinə cümlə ərkanın yetirdi,

ندکلو واریسه حذمت یتوردی.
Nə dənlü var isə, xidmət yetirdi.

---

۱. ف. فقیر
۲. س. طاپوکده
۳. ف. شها
۴. ب. یوله کر // س. کر یوله
۵. ب بیت ت. یوخ// ب. یوخ // س. بیت یوخ
۶. ت. نوان یوخ// س."رفتن جوان برسالت"
۷. ف. بو سوزی چون ایشتدی
۸. ب. کتوردی

İcazət istədi yarın qatına,	اجازت استدی یارک قتینه،
Ki, ta ərz edə sözün həzrətinə.	که تا عرض ایده سوزن حضرتنه.
Çü verdilər icazət girdi gördi,	چو وردلر اجازت کردی کُردی،
Nigarini görüb, yerə üz vurdı.	نکارینی کوزب ییره یوز[۱] اُردی.
Xaçan kim, gördi ol şahi-cahanı,	خاچان کیم کوردی اول شاه جهانی،
Fəğan edib, rəvan oldı rəvani.	فغان ایدوب روان اولدی روانی.[۲]
Bir azdan əqli yayındı başından,	برزدن عقلی یایندی[۳] باشندن،
Dili tutuldı, qaldı cünbüşindən.	دلی طوتلدی قلدی جنبشندن.
Nigarın çün bu halı gördi, güldi,	نکارین چون بو حالی کوردی کُلدی،
Rəsulun halını, nedingini bildi.	رسولک حال(نی) نیدوکین بلدی[۴].

مثنوی[۵]

Su səpdirdi üzünə, ol dilaram,	سو سپدردی یوزینه[۶] اول دلارام،
Düşürdi əqlini, çün buldı aram.	دشردی عقلنی چون[۷] بولدی آرام.

ص.۲۸

Durub ezaz ilə verdi səlami,	طورب اعزازله ویردی سلامی،
Yüz vurdı yerə, ərz etdi pəyami.	یوز اوردی یره عرض اتدی پیامی.
Eşitdigi kəlami cümlə, bir-bir,	اشتدوکی کلامی جمله بر بر،
Nigarın həm önündə qıldı təqrir.	نکارینک (هم) اوکنده قلدی تقریر.
Pəs andan sonra edib suzilə saz,	پس اندن صکره ایدب سوزله ساز،
Düzətdi bu müxəmməs şeri ağaz.	دزتدی بو مخمس شعری آغاز.

---

[۱]. ب. نکارینی همان یوز ییره // ف. نکار اوکنده یوزین ییره //س. نکارینی همن یوز یره
[۲]. بیت ت. یوخ// ب. یوخ// س. یوخ
[۳]. ف. برزدم عقلی یایلدی //س. برز دم
[۴]. بیت ت. یوخ// س. رسولک حالی نولدی عینی بیلدی
[۵]. ت. عنوان یوخ// ف. عنوان یوخ // س. "تشبیهات"
[۶]. ب. صو سپدردی هماندم
[۷]. ب. دشردی چونکه عقلن // س. داشدی چونکی عقلن

غزل مخمس[۱]

ای کنش طلعت قمر بهجت حبیبی کلعذار،
وی پری پیکر ملک منظر صنوبر بویلو یار.

Ey günəş tələt, qəmər behcət həbibi gülüzar,
Vey pəri-peykər,mələk mənzər sənubər boylu yar.

سرورا سن شول پری حسنکه[۲] دوری روزکار،
حسنی دوران اچره یوسفدن قُمُشدر یادکار.

Sərvəra, sən şol pəri hüsn ki, dövri-ruzigar,
Hüsni-dövran içrə Yusifdən qomuşdur yadigar.

ای یوزی جنت طداغکدر شراب سلسبیل،
غنچه وش لعلوکه جان اولسون فدا قانم سبیل.

Ey yüzi cənnət dodğındır şərabi-səlsəbil,
Ğönçəvəş ləlinə can olsun fəda qaim səbil.

آب کوثردر طداغک شربتندن شرمسار،
کم نلر چکمشدر هجرکده اول لیل نهار[۳].

Abi-kövsərdir dodağın şərbətindən şərmsar,
Kim, nələr çəkmişdir hicrində ol leylu nəhar.

بوکمالیله که حق ورمش سکا حسن جمیل،
عاشق دل خستنک حالن صُر قدرنی بیل.

Bu kamalilə ki,həqq vermiş sana hüsni-cəmil,
Aşiqi-dil xəstənin halın soruş, qədrini bil.

بونجکم عشقکده بن فریاد افغان ایلدم،
مرغ جانی هر سحر شوقکده[۴] نالان ایلدم.

Bunca kim, eşqində bən fəryadu əfğan eylədim,

---

[۱]. ب. "در مدح محبوب یا مخمس"// ف."غزل در مخمس کوید" //س." شعر مخمس در مدح محبوب". // بو غزل ق. مجموعه سینده وار

[۲]. ب. سرورا سن شول رخی کلسن که // ف. سن شول پری رخ سن که//س. سرورا سن شول پری رخ سن که بو دور زمان

[۳]. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور//س. بیت بیر مصراعی یوخ

[۴]. . س. عشقکده

Murği-cani hər səhər şövqundə nalan eylədim.

کوکلی زلفک کبی غمدن پریشان ایلدم،

بلمزم نولدی کناهم صانسین قان ایلدم.

Könüli zülfün kibi ğəmdən pərişan eylədim,
Bilməzəm noldi günahım sanasın qan eylədim.

ص.۲۹

کم بنی جورکله هر دم اغلدرسین زارٌ زار،

غر اولما حسنکا دنیا[1] دکلدر برقرار.

Kim, bəni cövrünlə hər dəm ağladırsan zar-zar,
Ğürrə olma hüsnünə, dünya dəgildir bərqərar.

صورتک لوحده مشکین سنبلک دل باغدر،

چشم مستنک جان عشاقه امانسیز یاغدر.

Surətin lövhündə müşkin sünbülün dil bağıdır,
Çeşmi-məstin cani-uşşaqa amansız yağdırır.

آب کوثردر دوداغک شربتدر شرمسار،

کم نلر چکمشدرر هجرنکده اول لیل نهار.

Abi kövsədir dodağın, şərbətdir şərmsar,
Kim, nələr çəkmişdirir hicrində ol leylu nəhar.

کویک ای دلبر بو دل مرغینه جنت باغدر،

کچدی جورک حدن ای ظالم ترحم چاغدر.

Kuyun,ey dilbər bu dil murğuna cənnət bağıdır,
Keçdi cövrün həddən, ey zalim tərrəhüm çağıdır.

تا که صلمشدر جدا سندن بنی[2] دور فلک،

نالم اشتدی فلکده بنی زار اغلر ملک.

Ta ki salmışdır cuda səndən bəni dövri-fələk,
Naləm eşitdi fələkdə bəni, zar ağlar mələk.

عارضکده ای قمو دورنده شول دلبروَمک[3]،

---

[1]. ب. غره اولمه حسننه کم

[2]. ب. تا که صلمش در بنی سندن جدا// س. قلمش در جدا سندن بنی چرخ فلک

[3]. س. عارضکده ای کونش طاعتلو اول مشکین بنک

اُولدُرر اولن خلیلی نک کوزنده مردمک.

Arizində ey qamu dövründə şol dilbərimin,
Öldürü olan Xəlili tək gözündə mərdumun.

تمامه سخن[۱]

چو بو سوزلردن اول یار اولدی آکاه،	Çü bu sözlərdən ol yar oldı agah,
بغایت خشمه کلدی اول کوزل شاه.	Bəğayət xişmə gəldi ol gözəl şah.
ددی ای بیحیا اونتمدکمی،	Dedi : Ey bihəya, unutmadınmı ?
نکلدوکن باشوکه بلمدکمی[۲].	Nə gəldi başına, bilinmədinmi ?
سنی قاتمه قودم بی تکلف[۳]،	Səni qanıma qoydum bitəkəllüf,
نسوزدر کم ایدرسین[۴] بی تکلف.	Nə sözdür kim, edirsən bitəkəllüf ?

ص.۳۰

نه قدری وار انوک کم یاد ادرسین،	Nə qədri var anun kim, yad edərsin ?
قلوکدر دیوبن فریاد ادرسین.	Qulundur deyübən, fəryad edərsin ?
نه حدی وار قولک سلطان قتنده،	Nə həddi var qulun sultan qatında,
نقدری[۵] وار جانک جانان قاتنده.	Nə qədri var canın, vanan qatında,
نیچون اول بی نوا حدنی[۶] بیلمز،	Nəçün ol binəva həddini bilməz ?
مکر مجنون در احوالنی[۷] بیلمز.	Məgər Məcnundur, əhvalını bilməz ?
نیچون[۸] سیلر سوزین حدندن ارتق،	Nəçün söylər sözi həddindən artıq?
طونی[۹] اوزون بچر قدندن ارتق.	Donı uzun biçər qəddindən artıq.

---

۱. ب. "خشم کردن محبوب برسالت"//ف."آکاه شدن محبوب و خشم کردن"// س."خشم کردن محبوب به رسول را"
۲. ب. صنمدکمی // س. صانمادوکمی
۳. ب. بی توقف // ف. بو بیت یوخدور.
٤. ب. نه سوزدر بو که درسن
٥. س. نه جانی
٦. ب. بی حیا حالین // ف. بی حیا حالینی // س. بی وفا حالنی
۷. ف. افعالینی // س. افعالنی
۸. ب. نیا // ف. نیه // س. نیه
۹. ف. دونین // س. اوزون بچر طوونک قدیندن ارتق

Bənəm şahi-cahan, ol bir gədadır,	بنم شاه جهان[1] اول بر کدادر،
Gəda şahi gözətmək nə rəvadır?	کدا شاهی کوزتمک نه روادر.
Bugün kim, hüsn meydanı bənimdir,	بکون کم حسن میدانی بنمدر،
Əlimdə topu covgani bənimdir.	المده طوپُ چوکانی[2] بنمدر.
Müəzzəm şəhriyaram hüsn elində,	معظم[3] شهریارم حسن آلنده،
Adımdır söylənən xalqın dilində.	آدمدر سویلنن خلقک دلنده.
Bənim qatımda sultanlar gərəkdır,	بنم قاتمده سلطانلر گرکدر،
Camalım görməyə canlar gərəkdir.	جمالم کورمکا جانلر[4] گرکدر.
Nə həddi var gədayi-rusiyahın,	نه حدی وار کدای روسیاهک،
Ki, daim vəslin istər padiahın.	که دایم وصلین استر پادشاهک.
Əcəb fikri muhal etmiş ze miskin,	عجب فکری محال اتمش زی مسکین،
Özüni xəstə hal etmiş xe-miskin.	اوزینی خسته حال اتمش زی مسکین.
Degil, var ol ğəribi-binəvayə,	دکل وار اول غریب بی نوایه،
Ünün yellətməsin badi-həvayə.	اکن[5] یلتنمسون بادی هوایه.
Dimağından bu sevdayi çıxarsın,	دماغندن بو سودایی چقرسون،
Gözi qanan yetər torpağa qarsln.	کوزی قانن یتر طپراغه قرسون.[6]
Nə mümkundur anunla yar olam bən?	نه ممکندر انوکله یار اولم بن،
Məgər biğeyrətu biar olam bən.	مکر بی غیرت و بی عار اولم بن.[7]
Kişiyə durmaq, oturmaq gərəkdir,	کشییه طرمق اوتورمق گرکدر،
Vəli, öz laiqilə yeyrəkdir.	ولی اوز لایقیله ییگرکدر.[8]

---

[1]. س. بنم بر شاه جان

[2]. ف. طوب و هم چوکان // س. طوب وار چوکان

[3]. ف. بو کون

[4]. ف. خانلر

[5]. ف. داخی

[6]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور// س. کوزی یاشنی طپراغه قرسون

[7]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور

[8]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور

ص.۳۱

نخوش دیمشدرر (اول) استاد حاذق،	Nə xoş demişdır ol ustadi-haziq,
بو سوزی[۱] بو سوزک نظمینه لایق.	Bu sözi, bu sözün nəzminə laiq.
کند هم جنس با هم جنس پرواز،	Kunəd həmcins ba həmcins pərvaz,
کبوتر با کبوتر باز با باز.	Kəbutər ba kəbuyər, baz ba baz.
یری وار بو خبردن ایله آکاه،	Yeri var bu xəbərdən eylə agah,
که حدین کوزلوب[۲] اولمایه کمراه.[۳]	Ki, həddin gözləyib, olmaya gumrah.

مردود شدن رسول آمد بعاشق[۴]

رسولک سوزی چون[۵] اولمادی مقبول،	Rəsulun sözi çün olmadı məqbul,
دنب طتدی ینه[۶] بندن یکا یول.	Dönüb, tutdı yinə bəndən yana yol.
کلب کوردی بنی مستغرق خون،	Gəlib gördi bəni müstəğrəği xun,
شکسته خاطرُ مغبون محزون.	Şikəstə xatiru məğbunu məhzun.
خبر ویردی بکا اشتدوکندن،	Xəbər verdi bana eşitdigindən,
نکار[۷] انکله نه ایش اتدوکندن.	Nigar anunla nə iş etdigindən.
دیدی و کوکلمی قلدی مشوش،	Dedu vu könlümi qıldı müşəvvəş,
اکا خشم اتدوکین یار پری وش.[۸]	Ana xişm etdigin yari-pərivəş.
خبر ویردی نکارین سوزلاریندن،	xəbər verdi nigarın sözlərindən,
آغدوب قانلو یاش کوزلایندن.[۹]	Axıdıb qanlı yaşın gözlərindən.

---

۱. ب. بیتی // ف. بیتی// س. بیتی
۲. ب. که حدندن کچوب
۳. س. بیت یوخ
۴. ت. عنوان یوخ//ف. "آمدن رسول و خبر او"// س. "مردود شدن رسول و آمدن عشق"
۵. ب. چون سوزی // ف. چون سوزی // س. چن سوزی
۶. ب. دنب دوتدی کرو // س. دنب طوتدی کیرو
۷. ف. حبیب
۸. ف. بو مسرع اول گلیر و قمروش
۹. ت. یوخ// ب. بیت یوخ// س. بیت یوخ

مثنوی[۱]

چو اولدم مطلع حال رسوله،	Çü oldum müttəli hali rəsula,
دیدکم ای خدا[۲] حالوم ناوله.	Dedifin, ey xuda, halım nə ola?
نه تدبیر ایلیم دلداره یارب،	Nə tədbir eyləyim dildar yarəb ?,
نه وجهله ایریشم یاره یارب.	Nə vəchilə irişim yarə, yarəb ?

ص.۳۲

نه ایدم نیلیم بیچاره قَلدم،	Nə edim, neyləyim biçarə qaldım,
غریبُ عاشقُ[۳] آواره قلدم.	Ğəribu aşiqu avarə qaldım.
بکنمز بنی بندن عاری واردر،	Bəgəənməz bəni, bəndən arı vardır,
دریغا بندن اوزکه یاری واردر[۴].	Dəriğa, bəndən özgə yarı vardır.
المدن کلمسه باری کیده بلسم،	Əlimdən gəlməsə, barı gedəlim,
وفاسوزدر آنی (کل) ترک ایده بلسم.	Vəfasızdır anı gəl tərk edəlim.
کوکل ورمز ارادت کتمکه هیچ،	Könül vermə, iradət getməyə hiç,
قرا زلفی قلبدر یوللرم پیچ.	Qara xülfi qılıbdır yollarım piç.
بکا اتدم چار[۵] اختیارم اترمق،	Bana etdim çarə , ixtiyarım oturmaq,
یقلمش جانه هر دمده اود اورمق[۶].	Yıxılmış cana hər dəmdə od vurmaq.
ولی هر نچکم زار اغلریدوم،	Vəli hər neçə kim, zar ağlar idim,
بو شعریله جکرلر طغلریدم.	Bu şeir ilə ciyərlər dağlar idim.

غزل موزون[۷]

---

۱. ت. عنوان یوخدور. باشقا نوسخه لرده بو عنوان وار *(məsnəvi)*
۲. ف. دیدوم ای حق منم
۳. ب. غریب و خسته و // ف. عاشق و بیچاره
۴. ف. بیت یوخ
۵. ب. بناچار اختیار اتدم //ف. به ناچار اختیار ایتدوم اقامت// س. به نچار اختیار اتدم اوترمق
۶. ف. دوتوب عشقونک یولنده استقامت
۷. ف. "غزل" // س."غزل"// ن. ده وار ۲۵۸۶ ص. ۱۴۳۰// پ. ده وار ۲۲۳۶س.۸۳۷// ق. غزل وار ص. ۳۴۵// ج. مجموعه سی ص. ۵۵۷

جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک،
صبرم[۱] یغمایه ویردی چشم فتانک سنُک.

Canımı yandırdı cana nari-hicranın sənin,
Səbrimi yağmaya verdi çeşmi-fətanın sənin.

خاطر مجموع می آشفته قلدک ای صنم[۲]،
تا که دشدی بوینمه زلف پریشانک سنک.

Xatiri-məcmuimi aşuftə qıldın, ey sənəm,
Taki, düşdi boynuma xülfi-pərişanın sənin.

کجه تسبیحم جمالک ذکردر وردُم شها،
صبحدم یاد ایلرم قدی خرامانک[۳] سنک.

Gecə təsbihim camalın zikridi, verdim şəha,
Sübhdəm yad eylərəm qəddi-xuramanın sənin.

آیاغوکه دم بدم یوزمی صالمغه سبب،
بو که شاید دوغنه یوزمه دامانونک سنک.[۴]

Aayağına dəm bədəm üzümi salmağa səbəb,
Bu ki, şayəd toxuna üzümə damanın sənin.

نیلرم شول[۵] جسمی جانا اولمیه یولکده خاک،
نیلرم شول[۶] جانیکم اولمایه قربانک سنک.

Neylərəm şol cismi cana, olmaya yolunda xak,
Neylərəm şol canıkim, olmaya qurbanın sənin.

اولدی خم قدم ضعیف اولدی وجودم نالدا،
انجکم یاد ایلرم قدی خرامانک سنک[۷].

---

[۱]. س. کوکلمی // نظمی: عقلمی
[۲]. ب. ای پری // ف. ای پری // س. قلدونک // ن. ای پری//پ. ای پری// ق. ای پری
[۳]. ب. لعل در افشانک //ف. زلف در افشانوک//ن. لعل درافشانوک//پ.درافشانک//ج. لعل درافشانوک
[۴]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ، یالنیز س. ده وار//نظمی. یوزومی سوردوکم بو کم // نظمی:نوله شویله طوقنه // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۵]. ج. اول
[۶]. ج. یا نیدم اول
[۷]. بیت ب. یوخ // س. بیت یوخ // نظمی بیت یوخ// ج. بیت یوخ

Oldı xəm qəddim, zəif oldı vücudum nalədən,
Onca kim, yad eylərəm qəddi xuramanın sənin.

ص.۳۳

چون خلیلیی شها سن اولدررسن[۱] ظلمیله،
باری تیز طوت جون بودر آیین ارکاننک[۲] سنک

Çün Xəliliyi şəha sən öldürüsən zulmilə,
Barı tez tut, çün budur ayinu ərganın sənin.

مطلع[۳]

مکر بر گون بو شمس[۴] جهان تاب،	Məgər bir gün bu şəmsi- cahantab,
غرور اتدی و درحال اولدیو تاب[۵].	Ğurur etdi vu dərhal ol deyü nab.
قمر سلطان کیبی اتردی تخته،	Qəmər sultan kibi oturdı təxtə,
کواکب جمله شادان اولدی بخته[۶].	Kəvakib cümlə şadan oldı bəxtə.
فلک شکلی ینه کستردی زینی،	Fələk şəkli yinə göstərdi zeyni,
اگرچه یوغدی آراده[۷] عینی.	Əgərçi yox idi arada eyni.
جهان اغیاردن اولمشدی خالی،	Cahan əğyardan olmuşdı xali,
قلب[۸] سیاره لر عرض جمالی.	Qılıb səyyarələr ərzi-camalı.
ینه اول کیجه اول یار انیسوم،	Yinə ol gecə ol yari-ənisum,
کلب اولمشدی خلوتده[۹] جلیسم.	Gəlib olmuşdı xəlvətdə cəlisim.
بنم کوردی ینه آشفته حالم،	Bənim gördi yinə aşüftə hajım,

---

۱. ب. اولدررسر سن // نظمی: عاقبت
۲. ج. آیین قربااننک
۳. ت. عنوان یازیلماییب یئری بوش قالیب// ف. "یاز امدن رفیق و ندبیر نامه"// س." باز آمدن جواب و نامه نوشتن به رسالت"
٤. ب. خرشید
٥. ب. اولد ناتاب // ف. ایتدی نایاب // س. بیت یوخ
٦. ف. وقته
٧. ف. اورتاده
٨. ب. قلور
٩. ف. خلوتده اولمشدی // س. اول ایدی کنج

بغایت حدن اشدی[۱] انفعالم. Biğayət həddən aşdı infialıç.
ددی ای خسته دل بیچاره[۲] عاشق، Dedi:Ey xəstə dil, biçarə aşiq,
نیدم[۳] کم طالعک اولمز[۴] موافق. Nedim kim, talein olmaz muvafiq.
دیدی ای خسته حالونک نوله جغ دور، Dedi:Ey xəstə, halın nolacaqdır?
ایده لو شول تیش کیم اوله جغ دور.[۵] Edəli şol iş kim, olacaqdır.
بنم سعیم سنک حقکده چقدر، Bənim səyim sənin haqqında çoxdur,
دریغا دلبرک انصافی یقدر. Dəriğa, dilbərin insafi yoxdur.
ینه کل بر دخی تدبیر ایدالوم، Yinə gəl bir daxı tədbir edəlim,
ایکیمز فکر ایدب دل بیر ایده لم[۶]. İkimiz fikr edib, dilbir edəlim.
یزالم سوزی مشکین خامه ییله، Yazalım sözi mişkin xamə ilə,
نکارا کنده رلوم نامه ییله. Nigara göndərəlim namə ilə.

ص.۳۴

چو بویله چکدوکی عشقنده اول یار، Çü bilə çəkdigini eşqində ol yar,
کرب رحم ایده شاید اول وفادار[۷]. Görüb, rəhm edə şayəd ol vəfadar.
وکرنی[۸] نیچیه دک بویله ای جان، Vəgərnə, neçəyə dək böylə ey can,
قلاسین[۹] ناله و فریاد و افغان. Qalasın nalə vu fəryadu əfğan.
یارشمز سکا بویله[۱۰] اپسم اولمق، Yaraşmaz sana böylə əpsəm olmaq,
همیشه همدمی درد و غم[۱۱] اولمق. Həmişə həmdəmi dərdu ğəm olmaq.

---

۱. ب. آشمش // ف. آشمیش
۲. ب. ای خسته حالوک نوله
۳. س. ندر
٤. ب. کلمز // ف. یازئغلر سنکا ای بیچاره // س. کلمز
٥. ف. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ب. بیت یوخ // س. بیت یوخ
٦. ب. ال بر ادالم
۷. ب. که رحم ایدب اولا یار وفادار// ف. مکر کیم رحم ایدوب اوله وفادار//س. بیت یوخ
۸. ف. ولیکن
۹. ف. ایده سن
۱۰. ف. سمکا لایق دکولدرور
۱۱. ف. غم و درد و بلایه همدم // س. درد و غمله همدم

الوکه خامه ال تحریره بشله،	Əlinə xamə al, təhrirə başla,
چو بلبل سوزه کل تقریره باشله.	Çü bülbül sözə gəl, təqirirə başla.

صفت نامه[۱]

بو سوزی چونکه دیدی اول وفادار،	Bu sözi çünki, dedi ol vəfadar,
الومه خامه الدم اغلدم زار.	Əlimə xamə aldım, ağladım zar.
جکر قانی روان اولدی کوزمدن،	Ciyər qanı rəvan oldı gözümdən,
بازویی قانیله یازدم سوزمدن.	Bəziyi qan ilə yazdım sözümdən.
قامو احوالمی مکتوبه یازدم،	Qamu əhvalımı məktuba yazdım,
محبت نامهٔ محبوبه یازدم.	Məhəbbətnaməyi məhbuba yazdəm.
اقیدم اشبو شعری حسرتیله،	Oxudum işbu şeiri həsrət ilə,
بلا و درد آه و محنتله.[۲]	Bəla vu dərdu ahu möhnət ilə.

شعر نوشتن بر یار[۳]

بو شعری کم [۴] شاه خوبانه یازرم،	Bu şeiri kim, şahi-xubana yazıram,
هجر آتشینه حسرتیله یانه یازرم.	Hicr atəşinə həsrət ilə yazıram.
دردُ فراق محنت تنم[۵] شرحدر بو کم،	Dərdu fərağu möhnət tənim şərhifir bu kim,
اول شهریار خسرو خوبانه یازرم.	Ol şəhriyaru xosrovi-xubana yazıram.

ص.۳۵

درویشم و فقیرُ مسکینُ دردمندم[۶]،	Dərvişəmu fəğiru miskinu dərdməndəm,

---

۱. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور// س. عنوان یوخ

۲. س. بیت یوخ

۳. ب. "غزل" // ف. "غزل"// س. "غزل"// پروانه ده ۱۳۷۰ ص. ۵۳۲// ق. غزل وار ٤۸۸ ص.۳۸۸

٤. ب. بو رقعه کم اول // ف. بو رقغهٔ که اول شه خوبانه // س. بو رقعهٔ کم//پ: رقعه که

۵. ف. محنت و غم شرحی در // س. غم // پ. غم

٦. ب. درویشم و فقیرم و مسکین دردمند// ف. درویشم و فقیر و دل ریش و دردمند//پ. درویشم و فقیرم و مسکین

مورم که وصف حالی سلیمانه یازرم. Murəm ki, vəsfi-halı Süleymana yazıram.

یعقوب خسته حالنی بیک سوز آهله، Yəqubi-xəstə halını bin suzu ahilə,

مصرک عزیزی یوسف کنعانه یازرم. Misrin əzizi Yusifi-Kənana yazıram.

قلمه خلیلی ناله و فریاد چوق کم اوش، Qılma Xəlili nalə vu fəryad çox kim, uş,

بلبل حکایتینی کلستانه یازرم. Bülbül hikayətin gülüstana yazırm.

نصیحت کردن بنامه[۱]

ددم[۲] ای نامهٔ فرخنده اختر، Dedim: Ey nameyi-fərxundə əxtər,

چو سنسین اول[۳] همای عنبرین پر. Çü sənsin ol humayi-ənbərin pər.

برونک مظهری لطف ملاحت، Birunun məzhəri lütfu məlahət,

درونک مخزنی نور سعادت. Dərunun məxzəni nuri-səadət.

قامو نطقک فصیح اما زبانسوز، Qamu nütqün fəsih , amma zəbansuz,

سوزکی عرض ادرسن ترجمانسوز. Sözüni ərz edərsin tərcümansız.

نکم صید اهل وار شهباز سنسن، Nəkim, seyd əhli var şəhbaz sənsin,

قامو درد اهلنک همراهی[۴] سنسین. Qamu dərd əhlinin həmrahi sənsin.

طپکده هر نکم اوله امانت، Tapında hər nə kim, ola əmanət,

ویررسین صاحبینه بی خیانت. Verirsin sahibinə bi xiyanət.

قامو عاشقلرک سنسین رسولی، Qamu aşiqlərin sənsin rəsuli,

کرم قیل خرم ایله بز[۵] ملولی. Kərəm qıl, xürrəm eylə biz məluli.

بنم حالم وار اول دلداره عرض ایت، Bənim halım var ol dildara ərz et,

یورکده[۶] یاره اورن یاره عرض ایت. Ürəkdə yara vuran yara ərz et.

---

۱. ت. عنوان یوخ // ف. "نصیحت کردن نامه را و فرستادن"// س. "نصیحت کردن به نامه"

۲. س. دیدی

۳. س. که سنسن بو

۴. ب. همراز // ف. همرازی // س. همراز

۵. ب. بن // ف. من //س. بن

۶. ف. جکردن // س. یورکه

ولیکن[۱] اللرین اوپدکده یارک،	Vəlikən əllərin öpdükdə yarın,
سلامینی ایرر[۲] بن بی قرارک.	Salamını irir bən biqərarın.

ص.۳۶

دکل بر عاشق آشفته واردر،	Dedgil: Bir aşiqi aşüftə vardır,
کزک تک بختی دایم خوفته واردر.	Gözün tək bəxti daim xuftə vardır.
قرا زلفک کبیدر بی قرار اول،	Qara zülfün kibidir , biqərar ol,
بلاییله کیچورر روزکار[۳] اول.	Bəla ilə keçirir ruzigar ol.
دهانک کبیدر دلتنک دایم،	Dəhanın kibidir, diltəng daim,
طوربدر عشقکک یولنده قایم.	Durubdur eşqinin yolunda qaim.
قاشک قوسی کبی اولمش اکه قات،	Qaşın qovsi kibi olmuş iki qat,
کچوب عالمدن اتمش ترک لذات[۴].	Keçib aləmdən, etmiş tərki-ləzzat.
لبک کبی شکر یاغر سوزندن،	Ləbin kibi şəkkər yağar sözündən,
دشک کبی درر دوکر کوزندن.	Dişin kibi dürərə tökər gözündən,
جمالک کبیدر کوکلی منور،	Camalın kibidir könli münəvvər,
قرا خالک[۵] کبی حالی مکدر.	Qara xalın kibi halı mükəddər.
لبک[۶] کبی سوزیدر راحت روح،	Ləbin kibi sözidir rahəti-ruh,
درونده محبت بابی[۷] مفتوح.	Dərunində möhəbbət babi məftuh.
دلنده ذکری دایم (آد)کوزدر[۸]،	Dilində zikri daim ad gözüdür,
که سن[۹] شیرین سین اول فرهادُکوزدر.	Ki, sən Şirinsən ol Fərhad gözüdür.

---

[۱]. ف. همانکه
[۲]. ف. یتور // س. دکور
[۳]. ب. بلاکیله شهیر روزکار
[۴]. س. آنی بر بیدق عشق ایلدی مات
[۵]. ب. زلفک
[۶]. ف. دوداغونک
[۷]. ب. یار
[۸]. ب. دایم آدُکزدر //ف. دایم آدونکوزدور
[۹]. ف. سیز // سیز شیرین سیز اول

Ğəribu aşiqu biçarə düşmüş, — غریب و عاشق و بیچاره دشمش،
Fəraqından yıxılmış nara düşmüş. — فرافندن یقلمش ناره دشمش.[۱]
Rəvamidir ki, ey şahi-zəmanə, — روامیدر که ای شاه زمانه،
Anı qoymayasan bu asitanə ? — آنی قومایسین[۲] بو آستانه.
Əgər çoxdur qulun qulluğa laiq, — اکر چوقدرر قلوک قوللوغه لایق،
Vəli yoxdur yolunda böylə sadiq. — ولی یوقدر یولکده بویله صادق.[۳]
Əgər dustaq durur çahınd xoşdur, — اکر طتسقدرر جاهکده خشدر،
Qulundur çünki, dərgahında xoşdur. — قولکدر چونکه درکاهکده خشدر.

ص.۳۷

Dur, ey namə, qədəm rəncidə qılğıl, — طور ای نامه قدم رنجیده قلغل،
Var ol yara, sözün səncidə qılğıl. — وار اول یاره سوزک سنجیده قلغل.
Oxu bu şeiri yara yanə-yanə, — اوقی بو شعری یاره[۴] یانه یانه،
Pəs andan dönübən olğıl rəvanə. — پس اندن دونوبن[5] اول غل روانه.

غزل (مستزاد)[۶]

مست ایلدی سرمست کُزک بلبل جانی،
Məst eylədi sərməst gözün bülbüli-canı,
Ey dilbəri zibaş — ای دلبر زیبا.
کم کل یوزکا قرشو قلور آهُ فغانی.
Kim, gül üzünə qarşı qılır ahu fəğani.
Ol valehu şeyda. — اول واله شیدا.[۷]

---

[۱]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور.
[۲]. ف. قویماسیز
[۳]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخدور
[۴]. ف. اوخی بو مستزادی
[۵]. ب. کیرو دون // س. دونه کل
[۶]. ب. "مستزاد" // ف. "غزل در مستزاد"// س. "غزل مستزاد و موشحات"*(mütəzzad)*
[۷]. ب. چون بلبل شیدا

صورتده سنی وه که نه بی مثل یارتمش،

Surətdə səni vəh ki, nə bimisl yaratmış,

Xəllaqi xəlaiq. خلاق خلایق.

قدک خجل ایلر یورسک سرو روانی.

Qəddin xicil eylər, yürüsən sərvi-rəvani.

Ey gözləri şəhla. ای کوزلری شهلا.

طوطی طوطقک شربتی[۱] وصفن اشتمش،

Tutu dodağın şərrbəti vəsfin eşitmiş,

Şəkkər yer anunçün. شکر یر انوکچون،

طاوس بُیُک رشکنه ایلرسه جولانی.

Tavus boyun rəşkinə eylərsə covlani.

Ey qaməti-rəna. ای قامت رعنا.

فریاد نه ظالمدرر اول غمزلرک کم،

Fəryad nə zalim durur ol ğəmzələrin kim,

Hər ləhzədə bin-bin. هر لحظه ده بیک بیک،

عاشقلری ناحق دبلر ورمز امانی.

Aşiqləri nahəq dəpələr, verməz amanı.

Dərda vu dəriğa. دردا و دریغا.

ای ماه لقا وه نعجب آفت جان سین،

Ey məh ləqa, vəh nə əcəb afəti-cansan,

Kim, görsə camalın. کم کورسه جمالک،

یولکده قلور ترک سر و هم دو[۲] جهانی.

Yolunda qılır tərki səru, həm du cahanı.

Qılmaz ana.pərva. قلمز اکه پروا.

عقلن اونوردرسه عجب اولمایه بکلی[۳]،

---

۱. ب. وصفنی

۲. ف. سر و جان و جهانی // س. جان و جهانی

۳. ف. تمامی

Əqlin unudursa, əcəb olmaya bəkülli,
دلخسته خلیلی، Dilxəstə Xəlili.
شولدم که قله خون کزن غمزه نهانی.
Şoldəm ki, qıla xun gözün ğəmzə nihani.
جان اتمکه یغما. Can etməyə yağma.

روان شدن نامه[۱]

ص.۳۸

چو نامه اچدی پرٌ بال[۲] مرصع،	Çü namə açdı pəru-bal mürəssə,
عروس بکروش یوزنر[۳] مقنع. مقفع.	Ərusi-bikrvəş üzünir məqnə müqəffə.
کلب ارشدی درکآهینه یارک،	Gəlib irişdi dərgahına yarın,
قمر چهره حبیب روزکارک.[۴]	Qəmər çehrə həbibi-ruzigarın.
اومر کم ویره دستور اول پری رخ،	Umar kim, verə dəstur ol pəri rux,
کرٌب شطرنج عشقه اوینده[۵] رخ.	Görüb şətrənci-eşq oyununda rux.
اولیجق مطلع شاه اول خبردن،	Olıcaq müttəli şah ol xəbərdən,
ددی دستوردر[۶] رآهی نظردن.	Dedi dəsturdur rahi-nəzərdən.
کرٌب چون نامه اپدی اللرینی،	Görüb çün namə, öpdi əllərini,
روان ایتدی فصاحت دللرینی.	Rəvan etdi fəsahət dillərini.
پس اندن هرنکم اولمشدی تحریر،	Pəs andan hər nə kim, olmuşdı təhrir,
نکارینک اوکنده قلدی تقریر.	Nigarın önündə qıldı təqrir.

رسیدن نامه بمحبوب و خشم کردن[۷]

---

۱. ب. "روان شدن نامه برسالت"// ف. "رفتن نامه برسالت"// س."روان شدن نامه برسالت"
۲. ب. بال و پر
۳. ب. یوزنده
۴. ب. قمر طلعت حبیب کلعذارک // ف. کلعذرک // س. قمر طلعت
۵. ب. اوینیه // ف. اوینایه با
۶. س. ورر
۷. ت. عنوان یوخ // ف. "عتاب کردن محبوب"//س."شنیدن محبوب خبر رسول خشم کردن"

بو سوزی اول شکرلب قلدی چون کوش[۱]،	Bu sözi ol şəkkər ləb qıldı çün guş,
بغایت خشمه کلدی ایلدی جوش.	Bəğayət xəşmə gəldi, eylədi cuş,
ددی ای نامه بر پیچیده سن سین،	Dedi: Ey name pur piçidəsin sən,
اکرچه پیک حضرت دیده سن سین.	Əgərçi peyki-həzrət didəsin sən.
حیاسزسین بغایت بی ادب سین،	Həyasizsan, biğayət biədəbsən,
عجایب سزلرک وار بوالعجبسین.	Əcayib sözlərin var, buləcəbsən.
دلک بریسی[۲] اکه یوزلو سن سن،	Dilin birisi ana üzlüsən sən,
چو دل کبی[۳] اولو سُزلوسین سن.	Çü dil kibi ulu sözlüsən sən.
نسوز کم سیلیالر ساکه آنی،	Sözi kim, söyləyələr sana anı,
ویررسین جمله خلقه[۴] رایکانی.	Verirsin cümlə xalqa rayigani.

ص.۳۹

انوکچون ایکی یوزک قارلرلر،	Anunçün iki üzün qaralarlar,
غضب وقتنده سنی پاره لرلر.	Ğəzəb vaxtında səni paralarlar
کشی کم کندو سرّن ایلدی[۵] فاش،	Kişi kim, kəndi sirrin eylədi faş,
قچن ایرقلریله اوله سرداش.	Qaçan ayrıqlar ilə ola sirrdaş.
نحد وار اول اکدوغک[۶] کدانک،	Nə həddi var ol andıgın gədənın,
که همراز اوله بن پادشاهُک.	Ki, həmraz ola bən padişahın.
کدا شاهک اولرمی همنشینی،	Gəda şahın olarmı həmnişini?
ملک اولرمی هیچ[۷] دیوک قرینی.	Mələk olarmi hiç divin qərini.
دوشرمی بَنجلاین مه لقایه،	Düşərmi buncılayın məhliqaya,

---

۱. ف. جون اول شکرلب اولدی بو سوزه کوش
۲. ب. دلک بر لیک // ف. دیلنک بیر لیک
۳. ب. وجودک کیچی // ف. وجودین کیچی // س. وجودک کیچی
٤. ب. خلقه شویله
٥. ف. ایلیه
٦. ف. دیدوکنک
۷. ب. هیچ اولرمی // ف. هیچ اولامی

که هم صحبت اولایم[1] بر کدایه. — Ki, həmsöhbət olayın bir gəyada.

زهی مسکین دخی[2] بو سوداده یمش، — Xehi miskin daxı bu sevdada imiş,

خیالی خامله غوغاده یمش. — Xəyal xam ilə ğovğada imiş.

چقرمامش باشندن بو هوایی، — Çıxarmamış başından bu havayi,

قضایه کُر نجه ورمش رضایی. — Qəzaya gör necə vermiş rizayi.

یری وار اول پریشان حاله سیله، — Yeri var ol pərişan halə söylə,

دکل کم نیچه افغان[3] ایده بیله. — Degil kim, necə əfğan edə böylə.

نه فکر ایلر بنی یار اُلمی دیر، — Nə fikr eylən, bəni yar olamı der,

قیوب ناموسی بی عار اولمی دیر. — Qoyub namusi, biar olamaı der.

دکل کم اوممسون وصلم کلن هیچ[4]، — Degil kim, ummasın vəslim gülün hiç,

آنک یقدر نصیبی ایر اکر کیج. — Anın yoxdur nəsibi ir , əgər geç.

اکر یولمده جانن ایلیه ترک، — Əgər yolumda canın eyləyə tərk,

بنم وصلم کُلندن بولمیه برک. — Bənim vəslim gülündən bulmaya bərg.

ص.۴۰

بنم چون پادشاهی هفت کشور، — Bənəm çün padişahi-həft kişvər,

کداییله قچان اولم برابر[5]. — Gəda ilə qaçan olam bərabər.

دکل کم[6] درمسون شهرمده اَیرُق، — Degil kim, durmasın şəhrimdə ayruq,

کورنماسون کوزمده بونده آیرق. — Görünməsin gözümdə bunda ayruq.

وکرنی سوردورورم چارُ ناچار، — Vəgər nə sürdürürəm çaru naçaq,

الور بی عزت و بی حرمت و خوار. — Olur biizzətu bihörmətu xar.

---

[1]. س. درالم

[2]. ف. کور که

[3]. ب. فکر // ف. فریاد

[4]. ف. وصالومی دیکل که اومماسون هیچ

[5]. ب. قچن اولم کداییله برابر

[6]. ف. دیدی که

آمدن نامهٔ محبوب[۱]

چو نامه کوردی رغبت سزلکینی،
Çü namə gördi riğbətsizliyini,

حقیرٌ خور عزت سزلکینی.
Həqiru xari-ixxətsizliyini.

دَرلب بر یره پیچیده اولدی،
Durulub bir yerə, piçidə oldı,

بغایت انجنب رنجیده اولدی.
Bəğayət incinib, rəncidə oldı.

دنب[۲] کلدی بکا دیدیکه ای یار،
Dönüb gəldi, bana dedi ki, ey yar,

سنک یوزکدن اول محبوب بیزار.
Sənin üzündən ol məhbub bizar.

پس اندن ماجرایی جمله بربر،
Pəs andan macərayi cümlə bir-bir,

اوکومده قلدی خوش وجهله تقریر[۳].
Önümdə qıldı xoş vəch ilə təqrir.

مثنوی[۴]

چو نامه سوزلرینی ایلدیم گوش،
Çü namə sözlərini eylədim guş,

ینه دیوانه اولدم قلمدی هوش.
Yinə divanə oldum, qalmadı huş.

ینه آهیله افغان پیشه قلدُم،
Yinə ahilə əfğan pişə qıldım,

سفر قلمغلغی[۵] اندیشه قلدُم.
Səfər qılmaqlığı əndişə qıldım.

قاچن بر ایشه معشوق ایده اقدام،
Qaçan bir işə məşuq edə iqdam,

گرکدر عاشق اولمق حکمنه رام.
Gərəldir aşiq olmaq, hökmünə ram.

ص.۴۱

چو سوردی بن غلامن اول شهنشاه،
Çü sordı bən ğulamın ol şəhənşah,

چقب دتدم[۶] روانی کوشهٔ رآه.
Çıxıb döndüm rəvani guşeyi-rah.

بو شعری اوقیب افغان ادردم،
Bu şeiri oxuyub, əfğan edirdim,

---

۱. برلین "باز آمدن نامه از طرف محبوب ناامید"// ف." بازکشتن نامه و خبر آوردن"// س. "باز آمدن نامه از محبوب نا امید"

۲. س. طورب

۳. س. بو وجهله اوکنمده قلدی تقریر

۴. ت. عنوان یوخ // س."مثنوی در سفر کردن" *(məsnəvi)*

۵. ف. قیلماغ لغه

۶. ب. اتدم

کوزم یاشیله یولی قان ادردم.

Gözüm yaşıyla yolı qan edirdim.

غزل[۱]

دلربالر انجنب دردا که بندان[۲] سُردلر،
آه کم[۳] آیردلر جانی بدندن سُردلر.

Dilrubalar incinib,dərda ki, bəndən sürdülər,
Ah kim, ayırdılar cani bədəndən sürdülər.

هی نه فتانلردر اول بی رحم دلبرلر مکر[۴]،
اولا اولدردلر جوریله اندن سُردلر.

Hay, nə fətanlərdir ol birəhm dilbərlər məgər,
Əvvəla öldürdülər covrilə andan sürdülər.

ای جکرقان یان ای کوکل فریاد زار ایلکم،
ای کوزم قان اغلکم وجه حسندن سُردلر[۵].

Ey ciyər qan, yan ey könül, fəryadu zar eylə kim,
Ey gözüm qan ağla kim, vəchi-həsəndən sürdülər.

بلبل شوریده ام بلسم کناهم نلدم[۶]،
موسمی کلده بنی صحن چمندن سُردلر.

Bülbüli-şuridəyəm bilsəm günahım, neylədim,
Mövsimi güldə bəni səhni çəməndən sürdülər.

یانیم هجرانله نار جهنمدن بتر هجر اودینه،
چون بنی ناحق یره جنت[۷] وطندن سُردلر.

yanayım hicranilə nari-cəhənəmdən bətər hicr oduna,
Çün bəni nahəq yerə cənnət vətəndən sürdülər.

---

[۱]. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤۰ ص. ۸۳۹ // ق. وار ۱٦۳ ص. ۱٦۷ *(qəzəl)*
[۲]. ف. موندان
[۳]. ب. ای دریغا
[٤]. ب. گرک // ف. کورونک // س. کورنک
[٥]. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.
[٦]. ب. نلدکم // ف. بیلمن کناهم نولدی کیم // ق. کم ندر
[۷]. ف. حب// پ. بیت یوخ

خار هجرانله بغرم طغلیم بلبل کبی،
چونکه وصل کوکل دکل وجه سمندن سُردلر.[۱]

Xari-hicranilə bağrım dağlatım bülbül kibi,
Çünki, vəsli gül dəgil vəchi-səməndən sürdülər.

دیدم ای دلبر خلیلی ایلدی عزم سفر،
دیدی نیلر بونده اول آنی قچندن سردلر.

Dedim:Ey dilbər, Xəlili eylədi əzmi-səfər,
Dedi neylər bunda ol, anı qaçandan sürdülər.

مثنوی[۲]

ص.۴۲

خلاص اولنجه بو نظم کوهردن،
یو زیبا شعری جوش اتدی جکردن.[۳]

Xəlas olunca bu nəzmi-govhərdən,
Bu ziba şeiri cuş etdi ciyərdən.

غزل[۴]

ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع،
اوش بنی ایردی سندک چرخ دوران الوداع.

Eylədim əzmi-səfər, ey şahi-xuban əlvida,
Uş bəni ayırdı səndən çərxi-dövtan əlvida.

چون وصالک دامنینه سعیله ارمز الُم[۵]،
اختیار اتدم سفر یرتُب کریبان الوداع.[۶]

Çün visalın daməninə səy ilə irməz əlim,
İxtiyar etdim səfər, yırtıb gəriban əlvia.

صنمه کم ایرلورم صاغم اسن سندن شها،

---

[۱]. بیت ب. یوخ // س. چونکی وصلی کلدی نورور سمنندن سردولر//پ. بیت یوخ
[۲]. ت. عنوان یوخ
[۳]. بو بیت ألیازمادا قرمزی رنکله یازیلیب و غزله دخیلسیز گورونور.
[۴]. س. "غزل" *(qəzəl)*
[۵]. ب. و ف. اوش منی آیردی سندن چرخ دوران الوداع
[۶]. بو بیت ت. یوخ //ف . یوخ

کیدرم دل خون اولب خاطر پریشان الوداع[۱].

Sanma kim,ayrılıram,sağam, əsən səndən şəha,
Gedirəm dil xun olub, xatir pərişan əlvida.

دردمندیکم لبکدر[۲] دردمه آمسم ددم.
ددک[۳] اپسم اتمدک دردمه درمان الوداع.

Dərdməninəm, ləbindir dərdimə əmsəm dedim,
Dedin: Əpsəm, etmədin dərdimə dərman əlvida.

خاکسار اولدم ینه هجران اودینه (ای) دریغ،
اولمدی ارشمکا وصلوکه امکان الوداع.

Xaksar oldum yinə hicran oduna, ey dəruğ,
Olmadı irişməgə, vəslinə imkan əlvia.

ایشوکونکده نیجه بر فریاد ایدم زاری قلم،
یا کوزومدن نیجه بیر ایدم دُر افشان الوداع[۴].

Eşigində necə bir fəryad edim, zari qılım,
Ya gözümdən necə bir edim durr əfşan əlvida.

کتدی شهرندن خلیلی خسته ای نامهربان،
دل پر از خون دیده پر نم[۵] زارُ کریان الوداع.

Getdi şəhrindən Xəlili xəstə, ey namehiban,
Dil pur əz xun, didə pur nəm, zaru giryan əlvia.

صفت راه رسیدن باسطنبول[۶]

کدردم یوله دُشب یانه یانه،
Gedirdim, yola düşüb yana,-yana,

کُزمدن دُر آقیدب دانه دانه.
Gözümdən dürr axıdıb dana-dana.

بر ایکه کون که چکدم محنتُ راه[۱]،
bir iki gün ki, çəkdim möhnəti-rah,

---

۱. ب. یوخ// ف. یوخ
۲. ف. دردمند اولدم لبونکدن
۳. ف. دیدم // س. چونکه امسم قلمدنک
۴. ت. و ب. نوسخه سینده بیت یوخ
۵. ب. دلبرا از خون دیده
۶. ب. صفت راه و رسیدن باستنبول// س. صفت راه و رسیدن به استنبول

عنایت ایرشب[۲] رآه اولدی کوتاه.	İnayət irişib, rah oldı kutah.

ص.۴۳

لبی دریایه اردم چون[۳] کمینه،	Ləbi dəryaya irdim çün kəminə,
ارب باد صباوش بر سفینه.[۴]	Arıb badi-səbavəş bir səfinə.
قضایه چونکه ویرمشدم رضایی،	Qəzaya çünki, vermişdim rizayi,
کرب دریایه یاد اتدم خدایی.	Girib dəryaya, yad etdim xudayi.
چو کشتیبان دزتدی بادبانی،	Çü keştiban düzətdi badbani,
روانه اولدی بو کشتی روانی.	Rəvanə oldı bu kəşti rəvani.
اکی کون داخی دریا سیرین اتدم،	İki gün daxı dərya seyrin etdim,
اوچنجی کونده استنبوله یتدم.	Üçüçnci gündə İstanbula yendim.
تماشا ایلدم اول شهر اچینی،	Təmaşa eylədim ol şəhir içini,
ددم کم رومه کلمش شهر چینی.	Dedim kim, Ruma gəlmiş şəhri-Çini.
اچی طوبطولو باغُ کلستاندر،	İçi dobdolu bağu gülsitandır,
لبی دریاسی راحت بخش جاندر.	Ləbi dəryası rahətbəxşi candır.
خصوصا اول بنالر کم یپلمش،	Xüsusən ol binalar kim, yapılmış,
انوک لطفیله جان و دل قپلمش.	Anun lütfilə canu dil qapılmış.
قمونک سقف دیواری مذهب،	Qamun səqfu divarı müzəhhəb,
جمیع[۵] شهری مرمردن مرتب.	Cəmii-şəhri mərmərdən mürəttəb.
نیا بقسک کُرُرسین نقش چینی،	Nəyə baxsan görərsən nəqşi çini,
که حر فن یازمز نقاش چینی.	Ki, hərfin yazımaz nəqaşi Çini.
اکرچه جمله باغی کلشنیدی،	Əgərçi , cümlə bağu gülşən idi,
چو یار انده دکلدر[۱] کلخنیدی.	Çü yar anda dəgildir, külxən idi.

---

۱. ف. زحمت
۲. س. عنایت اردی چون
۳. س. بن
۴. بو بیت و بوردان سونرا کلن بیتلر ت. نوسخه سینده یوخدور//ف. کیدر
۵. ف. بکلی // س. دوکلی

بو بیچاره[۲] انده ایدندم مقامی،
Bu biçara anda edindim məqami,

یقلدم هجرله بر یل تمامی[۳].
Yaxıldım hicr ilə bir il tamami.

دلی مسکینه کرچه جبر[۴] ادردم،
Dili-miskinə gərçi cəbr edirdim,

ینب هجران اودینه صبر ادردم.[۵]
Yanıb hicran oduna, səbr edirdim.

خطاب کردن محبوب در خواب خوش[۶]

پس اندن دیدم ای کل یزلو شاهم[۷]
Pəs andan dedin, ey gül üzlü şahım,

ملازم[۸] مسندم پشت و پناهم.
Mülazim, məsnədim, puştu pənahım.

جهان ایچنده جانم آشناسی،
Cahan içində canım aşinası,

جهان کورر کوزمک روشناسی.[۹]
Cahan görər gözümün rövşənasi.

ص.۴۳

یوزی کل لبلری شکرستانوم،
Üzü gül, ləbləri şəkkər sitanım,

حبیبم یعنی جان اچنده جانم.[۱۰]
Həbibim yəni can içində canım.

غم و دل تختنه سلطان ادن یار،
Ğəmu dil təxtinə sultan edən yar,

بنی عالمده سرکردان ایدن یار.[۱۱]
Bəni aləmdə sərgərdan edən yar.

نه سحر اتدک بکا ای سرو آزاد،
Nə sihr etdin bana, ey sərvi-azad,

که بر لحظه غمکدن اولمدم شاد.[۱۲]
Ki, bir ləhzə ğəmindən olmadım şad?

ندانه سچدی خالک مرغ جانه،
Nə danə saçdı xalın murği-cana,

---

۱. ف. دکلدی
۲. ف. بناچار // س. به ناچار
۳. ف. کونکلدن یاره ویروردم سلامی
۴. ف. جور
۵. بورایا قدر ت. نوسخه سینده یوخدور.
۶. ت. عنوان یوخ // ف. بئله دیر// س. "خطاب کردن در حال تحیر"
۷. برلین و ف. نوسخه لرینده بو شعیر آخیره قدر یوخدور.
۸. ف. بلادر //س. ملاد و
۹. ب. یوخ // ف. یوخ
۱۰. ب. یوخ // ف. یوخ
۱۱. ب. یوخ // ف. یوخ
۱۲. ب. یوخ // ف. یوخ

Ki, qapını edindim aşiyana.	که قاپوکی ایدندم آشیانه.[۱]
Görünməkdən gözümə zülfü xalın,	گُرونکمدن کزومه زلف خالک،
Bəni ğəmdən xəyal etdi xəyalın.	بنی غمدن خیال اتدی خیالک.[۲]
Qara zülfün olalıdan boynuma piç,	قرا زلفک اوللدن بوینمه پیچ،
Vücudum ğəmdən ola, hiçdən hiç.	وجودم غمدن اوله هیچدن هیچ.[۳]
Sənin eşqində bən divanə oldum,	سنک عشقکده بن دیوانه اولدم،
Camalın şəminə pərvanə oldum.	جمالک شمعنه پروانه اولدم.[۴]
Camalına olalı gözlərim tuş,	جمالوکه اوللی کوزلرم طوش،
Yürürəm valehu heyranu mədhuş.	یرورم وآله حیران مدهوش.[۵]
Nə suç etdim bən. Ey sərvi-rəvanım,	نه صوچ اتدم بن ای سرو روانیم،
Ki, yanar firqətin narında canım.	که یانر فرقتک نارنده جانم.[۶]
Dilərəm şöylə kim, dağ əskikimdir,	دلرم شویله کم طاغ اسوکوکمدر،
Həmin zəncirilə bağ əksikimdir.	همین زنجیرله باغ اکسوکومدر.[۷]
Cahani qo ki, bən candan usandım,	جهانی قو که بن جاندن اوصندم،
Həbibim, sanma kim, səndən uşandım.	حبیبوم صنما کم سندن اوشندوم.[۸]
Vəlikən, ey gözəllər padişahi,	ولیکن ای کوزللر پادشاهی،
Qulunam, halıma qılğil nigahi.	قولونم حالومه قل کل نکاهی.[۹]
Camalın eyləsin key-key təcəlli,	جمالوک ایلسوک کی کی تجلی،

---

۱. ب. یوخ // ف. یوخ// س. یوخ
۲. ب. یوخ // ف. یوخ
۳. ب. یوخ // ف. یوخ
٤. ب. یوخ // ف. یوخ
٥. ب. یوخ // ف. یوخ
٦. ب. یوخ // ف. یوخ
۷. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۸. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۹. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار

بو خاطر بر نفس بلسون تسلی.[۱]	Bu xatir bir nəfəs bulsun təsəlli.
کاهیسر سکا عاشق در المک،	Gəhisər sana aşiq der ölmək.
کنه کارم بنم کارمدر اولمک.[۲]	Günəh karam, bənim karimdir ölmək.
بنی لطفکله ای سلطانم اولدر،	Bəni lütfünlə, ey sultanım öldür,
بتر خلقی جهانی باکه کُلدر.[۳]	Bətər, xalqi cahanı bana güldür.

ص.۴۴

وکرنی سنسزین اولمز درلمک،	Vəgənə, sənsizin olmaz dirilmək,
بو وجهیله درلمکدن یک اولمک.[۴]	Bu vəch ilə dirilməkdən yey ölmək.
کل ای محبوب دل آرام جانم،	Gəl, ey məhbubi-dil, arami-canım,
کوکل شهرنده کی دولتلو جانم.[۵]	Könül şəhrindəki dövlətli canım.
کرم قیل بنی قوللوغه قبول ایت،	Kərəm qıl, bəni qulluğa qəbul et,
جهانده آزادیکن ساکه قول ایت.	Cahanda azad ilən sana qul et.
جهان خلقیدرر قاپکده بنده،	Cahan xalqı durur qapında bəndə,
دلرم ساکه بنده اولم بنده.[۶]	Dilərəm sana bən də olam bəndə.
اونتمه بن غریبی ای قمروش،	Unutma bən ğəribi, ey qəmərvəş,
ایکن عاشقلروکه اولمه سرکش.[۷]	İnən aşiqlarına olma sərkəş.
ترحم ایلکل ای یار مهوش،	Tərəhhüm eyləgil, ey yari-məhvəş,
ایکن عاشقلروکه اولمه سرکش.[۸]	İnən aşiqlarına olma sərkəş.
کناهم نولدی نیچون خشم ادرسین،	Günahım noldı, neçün xişm qıldın ?
کورب کورمزلنورسنک ها کیدرسین.[۱]	Görüb, görməzlənirsən, ha gedirsən?

---

[۱]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۲]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۳]. ب. یوخ // ف. یوخ
[۴]. ب. یوخ // ف. یوخ// س. بو رسمیله
[۵]. ب. یوخ // ف. یوخ //س. خانم
[۶]. ب. یوخ // ف. یوخ// س. آتوکچون بنده اولدم ساکا بنده
[۷]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۸]. ب. یوخ // ف. یوخ

Məgər kim,ar edirsən bəndən,ey dost,	مکر کم عار ادرسن بندن ای دوست،
Dəgildir az bu işlər səndən, ey dost.	دکولدر از بو ایشلر سندن ای دوست.[۲]
Çün, ey birəhm bəndən ar edirsən,	چون ای بیرحم بندن عار ادرسنک،
Nəçün firqətun ilə zar edirsən ?	نیچون فرقتونله زار ایدرسنک.[۳]
Könül şad etməgi asan görürsən?	کوکل شاد ایتمکی اسان کورورسک،
Fərağı könlünə yeksan görürsən.	فراغی کوکلونه یکسان کورورسک.[۴]
Dəgilsən aşiqin halından agah,	دکولسک عاشقوک حالندن آکاه،
İnəndə aqil ola, ey gözəl şah.	ایکنده غافل اوله ای کزل شاه.[۵]
Həbibim sanma asan eşq işini,	حبیبم صانمه اسان عشق ایشنی،
Edər hər qanda olsa eşq işini.	ایدر هز قنده اولسه عشق ایشنی.[۶]
Cununu rəncu sevdadır, adı eşq,	جنون و رنج سوادر ادی عشق،
Bəla vu dərdu ğovğadır, adı eşq.	بلا و درد غوغادر ادی عشق.[۷]
Yanar odlara yanmaqdır, adı eşq,	ینار اودلره یانمقدر ادی عشق،
Kişi candan uşanmaqdır, adı eşq.	کیشی جاندن اوشنمقدر ادی عشق.[۸]
Çıxılmaz eşq ilə başa başa baş,	چیقلمز عشقله باشه باشه باش،
Əgər eşqəuğraya taşa taşa taş.	اکر عشق اوغرایه تاشه تاشه تاش.[۹]
Əya məhbubi aləm dad əlindən,	ایا محبوب عالم داد الندن،
Kimə varım, qılam fəryad əlindən?	کیمه وارم قیلام فریاد الندن.[۱۰]
Nəçün fəryadım eşitməzlənirsən?	نیچون فریادم ایشتمزلنیرسنک،

[۱]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۲]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۳]. باشقا نوسخه لرده یوخ، یالنیز س. ده وار
[۴]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۵]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۶]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۷]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۸]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۹]. باشقا نوسخه لرده یوخ، یالنیز س. ده وار
[۱۰]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار

بیلورسک حالومی بیلمزلنیرسنک.[۱]	Bilirsən halımı bilməzlənirsən.
باکا چونکم کوز اوجیله باقردوک،	Bana çünkim, göz ucilə baxırdın,
نیچون جوریله جانومی یقاردوک.[۲]	Nəçün cövrilə canımı yaxırdın ?
سوزندن صزلروم ای سرو آزاد،	Sözündən sızlıram, ey sərvi azad,
بلش مشکن اخر اوله سن یاد.[۳]	Biliş müşkin axır olasan yad.
خدا کوسترمسون اول ساعتی هیچ،	Xuda göstərməsin ol saəti hiç,
که سن بندن یوزنی ادسنک پیچ.[۴]	Ki, sən bəndən üzüni edəsən piç.
چو عشقوک کزلمش سک جان اچنده،	Çü eşqin gizləmişsən can içində,
قوموشم باشومی میدان اچنده.[۵]	Qomuşam baımı meydan içində.
حبیبوم یا وصالونکه ایرم بن،	həbibim, ya vəslinə irəm bən,
یاخود یولنه باشومی ورم بن.[۶]	Yaxud, yoluna başımı verəm bən.
اکر تقریر اسه یولنده اولمک،	Əgər təqrir isə yolunda ölmək,
نه اغلمق گرک انکا نه کولمک.[۷]	Nə aqlamaq gərək ana, nə gülmək.
کشی کورر نه اولسه باشده یازو،	Kişi görər nə olsa başda yazu,
آنه هیچ اصی قلمز زور بازو.[۸]	Ana hiç ussi qılmaz zuri-bazu.
که قلمز بویله خرم نوبهارک،	Ki, qalmaz böylə xürrəm novbaharın,
خزان واردر آخر روزکارک.[۹]	Xəzan vardır axir ruzigarın.

غریب کردن در عشق غربت[۱]

---

[۱]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۲]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[۳]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٤]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٥]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٦]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٧]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٨]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
[٩]. ب. یوخ // ف. یوخ

مکر بر کون که صبر اردی کماله، Məgər bir gün ki, səbr irdi kamalə,

بو کوکلم عندلیب قلدی ناله.[٢] Bu könlüm əndəlibi qıldı nalə.

ینه یاد اتدی بلبل کلستانن، Yinə yad etdi bülbül gülsitanın,

تماشا قلمغ[٣] استر بوستانن. Tamaşa qılmaq istər busitanın.

ترنم قلدی آهنک نواده[۴]، Tərənnüm qıldı ahəngi Nəvada,

دلر سیر ایلیه راهی[۵] هواده. Dilər seyr eyləyə rahi-havadə.

بغایت جاننه کار اتدی غربت، Bəğayət canına kar etdi ğurbət,

پر و بالک یقدی نار حسرت. Pəru balını yaxdı nari-həsrət.

بو شعری بشلدی آوازه قلدی، Bu şeiri başladı, avaza qıldı,

ینه جانوک دماغن تازه قلدی. Yinə canın, dimağın tazə qıldı.

مربع غزل[٦]

چو دشدم سندن ایرو ای کزل خان، Çü düşdüm səndən ayrl, ey gözəl xan,

اشمدُر ناله و فریاد و افغان. İşimdir naləvu fəryadu əfğan.

اکر بو نوعیله قالرسه هجران، Əgər bu novilə qalırsa hicran,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

محبّم عاشقم زارم غریبم، Mühibbəm, aşiqəm, zarəm, ğəribəm,

کلستانندن آزمش عندلیبم. Gülistanından azmış əndəlibəm.

چو وصلیندن نکارک[٧] بی نصیبم، Çü vəslindən nigarın binəsibəm,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

---

١. ت. عنوان و شعیریوخ// ف."غرور کردن عشق درغربت"//س. "زرکردن عشق در غربت"

٢. س. کوکل بشلدی قیلدی آه وناله

٣. ف. ایتمک // س. تفرج ایتمک

٤. ف. ردیف "نوادن//هوادن"

٥. س. باد هوادن

٦. ت. غزل یوخ // ف. "غزل در مربع"// س."غزل مربع"//ق."مربع" ٥٣٥، ص.٤٢٠

٧. ف. وصالیندن نکاروک

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

جکر هجران الندن پاره پاره،
Ciyər hicran əlindən parə-parə,

دریغا بولمدم دردومه چاره.
Dəriğa bulmadım dərdimə çarə.

الورسم ارمدین اول[1] کلعذاره،
Ölürsəm irmədən ol gül üzaraə,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

نهان اولالی عینمدن جمالی،
Nihan olalı eynimdən camalı,

خیال اتدی بنی زلف[2] خیالی.
Xəyal etdi bəni zülfi-xəyalı.

نصیب اولمازسه آخر وصالی،
Nəsib olmaz isə axir visalı,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

نجا کم یندرر ناری فراقی،
Necə kim, yandırır nari-fəraqi,

دخی ارتر جمالی اشتیاقی.
Daxı artır camalı iştiyaqi.

اکر هجران قلورسه[3] بیله باقی.
Əgər hicran qalırsa beylə baqi,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

الکدن ای فلک افغانُ فریاد،
Əlindən ey fələk əfğanu fəryad,

که بر لحظه بنی سن قلمدک شاد.
Ki, bir ləhzə bəni sən qılmadın şad.

چون اول حوری پری زاد ایلمز یاد،
Çü ol huri-pərixad eyləməz yad,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

فلک ایردی بندن اول جمیلی،
Fələk ayırdı bəndən ol cəmili,

جمیل الحسن اول صنع جلیلی.
Cəmil-uləhsən, ol süni cəlili.

---

۱. س. سن

۲. ف. حسنی // س. حسن

۳. ف. اکر قالورسه هجران

اولیسر[۱] چونکه بو غمدن خلیلی، Ölürisər çünki bu ğəmdən Xəlili,

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان.

.Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

صفت شب در خواب دیدن و محبوب را مکالمه[۲]

کونش چون تخت ارضه عزم قلدی، Günəş çün təxti-ərzə əzm qıldı,

قمر شاهانه بر خوش بزم قلدی. Qəmər şahanə bir xoş bəzm qıldı.

کتردی جمله یلدزلر نقابن[۳]، Götürdi cümlə ulduzlar niqabın,

کجه یوزندن الدیلر نقابن[۴]. Gecə üzündən aldılar niqabın.

جهان چیقردی[۵] نورانی قباسن، Cahan çıxardı nurani qəbasın,

ینه کیردلر ظلمت عباسین[۶]. Yinə geydilər zülmət əbasın.

بزنمیشیدی افلاکوک جمالی، Bəzənmiş idid əflakın camalı,

جهان اغیاردن اولمشدی خالی. Cahan əğyardan olmuşdi xalı.

مکر اول کیجه قدرک کیجه سیدی[۷] Məgər ol gecə Qədrin gecəsiydi,

نه دییم قدر انوک نیجه سیدی. Nə deyim, qədri anun necəsiydi.

اوتورب حجرده سرکشته و زار، Oturub hücrədə sərgəştə vu zar,

غریب و بی کس و بی خویش بی یار[۸]. Ğəribu bikəsu bixişu biyar.

خیالی یارله خلوتده ییدم، Xəyali-yar ilə xəlvətdə idim,

ینُب هجر اودنه محنتده ییدم. Yanıb hicr oduna, möhnətdə idim.

جکر قانی روانیدی کزمدن، Ciyər qanı rəvan idi kərəmdən,

---

۱. ف. اکر اولورسه بو غمدن

۲. ت. عنوان و شعیرلری یوخ//ف. عنوان یوخ// س."صفت خا دیدن محبوب"

۳. س. حجابن

۴. ف. حجابین

۵. ف. چیخارمیش ایدی

۶. ف. زمین کیمشدی ظلمانی عباسین

۷. ف. مکر اول قدر کیمی کیجه ایدی// نه دیم وصفیت کیم نیجه ایدی

۸. ف. بی کس و بی بار و غمخوار

Bəkülli naümid oldum özümdən.	بکلی نا امید اولدم اوزومدن.
Gözümə xabi-ğiflət ğalib idi,	کزومه خواب غفلت[۱] غالبیدی،
Məgər dil dilrubayi talib idi.	مکر[۲] دل دلربایه طالبیدی.
Görürəm kim, gəlir ol cani-canan,	کرورم کم کلور اول جان جانان[۳]،
Əlində bir qədəh pur abi-heyvan.	النده بر قدح پر آب حیوان.
Bana aydır ki, ey dilxəstə vu zar,	بکا ایدر که ای دلخسته و زار،
Dəvasız dərd ilə dərmandə, bimar.	دواسز دردله درمانده بیمار.
Necə bir edəsin ahi fəğani,	نچه بر ایده سن آه و فغانی،
Yaxasın nar eşqə cismu canı.	یقاسن نار عشقه جسم و جانی.
Nədir məqsudun işbu ağlamaqdan,	ندُر مقصودک اشبو[۴] آغلمقدن،
Ciyər hicran oduna dağlamaqdan.	جکر هجران اودینا طغلمقدن.

سوال جواب[۵]

Dedim: Aləmdə məqsudum camalın,	ددم عالمنده مقصودم جمالک،
Dedi: Miskin xəyalındır xəyalın.	ددی مسکین خیالکدر خیالک.
Dedim: Qapında bir qulam kəminə,	ددم قاپوکده بر قولم کمینه،
Dedi: Qapımda qulların kəmi nə ?	ددی قاپمده قولارک کمینه.
Dedin: Dərvişinəm lillah, billah,	ددم درویشوکم للـه باللـه،
Dedi: Dərviş isən var əftəh ullah.	ددی درویش اسک وار افتح اللـه.
Dedim kim, dərdiməndəm, çarə qılğil,	دیدم کم دردمندم چاره قلغل[۶]،
Dedi: Var, kənözin avara qılğil.	ددی وار کندزک آواره قلغل[۷].

---

۱. ف. دولت
۲. ف. ینه
۳. ف. که کلدی کوردوم اول سلطان خوبان
۴. ف. اوش
۵. ت. عنوان و شعیرلری یوخ// ف. عنوان یوخ// س. عنوان یوخ
۶. س. چاره سندن
۷. س. آواره سندن

Dedim:Qoyub səni, getmək nə mümkin, دیدم قویب سنی کتمک نه ممکن،
Dedi: Bəndən vəfa etmək nə mümkin. ددی بندن وفا اتمک نه ممکن.
Dedim kim, damənin qomazam əldən, ددم کم دامنک قومازم الدن،
Dedi: Xuf eylə miskin, acı dildən. ددی خوف ایله مسکین آچی دلدن.

خطاب کردن محبوب[۱]

Dedim: Ölməkdən artıq xud ölüm yox, دیدوم اولمکدن آرتوغ خود الوم یوخ،
Dedi: firqətdən ölmək yey durur çox. دیدی فرقت دن اولمک یکدرر چوخ.[۲]
Dedim:Bu sözlərimə qılma inkar, دیدیم بو سوزلارومه قلمه انکار،
Dedi: Sözdən xəbərdar ol, xəbərdar. دیدی سوزدن خبردار اول خبردار.[۳]
Pəs andan dedi, ey biçarə aşiq, پس اندن دیدی ای بیچاره عاشق،
Əgər eşqində isən beylə sadiq, اکر عشقونده ایسن بیله صادق[۴].
Əlindən al bu camı, eyləgil nuş, الومدن آل بو جامی ایله کیل نوش،
Cahan qayğıların qılgil fəramuş. جهان قایغولرین قلکل فراموش.[۵]
Yüri, sən eyləgil bir şeir inşa, یوری سین[۶] ایله کیل بر شعری انشا،
Eşitdirir bizə bir tərcii ğərra. ایشتدرر بیزه بیر ترجیع غرا.[۷]

مثنوی[۸]

Eşitdim bu sözi çün ol mələkdən, اشتدوم بو سری چون اول ملکدن،
Kulahım uca qaldırdım fələkdən. کلاهم یوجه قلدردم فلکدن.

---

[۱]. ف. عنوان یوخدور// س. عنوان یوخ
[۲]. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ// س. دیدی یک آمی دیرلکدن اولم چق
[۳]. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ
[۴]. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ// س. پاک صادق
[۵]. بیت ت. و ب. نوسخه لرینده یوخ
[۶]. س. بو یومنی
[۷]. بیت ت. و ب. نوسخه سینده یوخدور.
[۸]. مثنوی باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وارو

کونول آشفته اولدی کلدی وجده،	Könül aşüftə oldı, gəldi vəcdə,
همادندم ایلدم اوکنده سجده.	Həman dəm eylədim önündə səcdə.
الینی اوپدم اچدم اول قدحدک،	Əlini öpdüm, içdim ol qədəhdən,
بدیهی شعره باشلدم فرحدک.	Bədihə şeirə başladım fərəhdən.
صلق ساعتده نظم ایتدم بو شعری،	Salaq saətdə nəzm etdim bu şeiri,
اشیدنلر دیدی یا لیله السری.	Eşidənlər dedi: Ya leylətu-lsirri.

و بمناسب حال او ترجیع کفتن عاشق[۱]

ای منظر کایناته مظهر،	Ey mənzəri-kayinata məzhər,
وی مملکت جماله[۲] سرور.	Vey məmləkəti-camala sərvər.
قُتلو قدم و خجسته طالع،	Qutlu qədəmu xucəstə tale,
عیسی نفس و فرشته پیکر.	İsa nəfəsu firiştə peykər.
لطفکدن[۳] ایرر حیاته مرده،	Lütfündən irir həyata mürdə,
شرمنده لبکدن آب کوثر.	Şərməndə ləbindən abi-kövsər.
عشقون لَمعانی ای قمروش،	Eşqin laməani, ey qəmərvəş,
دل لوحنه اولالی[۴] محرر.	Dil lovhunə olalı mühərər.
هجران کیجه سنده بلبل دل[۵]،	Hicran gecəsində bülbüli-dil,
بر نغمه ییله ترنم ایلر.	Bir nəğmə ilə tərnnüm eylər.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
سرمایهٔ عمر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.
ای ساقی کلعذار مهوش،	Ey saqi, gül üzar , məhvəş,

---

[۱]. ت. ترجیع بند یوخ// ف. "ابتدای ترجیع" // س. "شعر" // قویون اوغلی مجموعه سی ۷٤۰ ص. ٥٧٦

[۲]. س. کماله

[۳]. ف. نطقونکدن

[٤]. س. ایده لی

[٥]. ق. بلبل زار

صون جام شرابی اولمه سرکش[1]. — Sun cami-şərabi, olma sərkəş.
بن کم غم عشق دفترندن، — Bən kim, ğəmi-eşq dəftərindən,
دل لوحینی قلمشم منقش. — Dil lovhini qılmışam münəqqə..
اول بکا صون پیالۀ پر، — Əvvəl bana sun piyaleyi-pur,
کم هجرله اولمشم مشوش. — Kim, hicr ilə olmuşam müşəvvəş.
ماء العنبکدن ایله افشان، — Mahi-ənəbindən eylə əfşan,
کم صچمیه[2] چرخه آهم آتش. — Kim, saçmaya çərxə ahım atəş.
کر باکه اننمزیسک اشته، — Gər bana inanmaz isən iştə,
خوش لطفله[3] در بو شعری دلکش. — Xoş lütfilə dur bu şeiri dilkəş.
کیم وجه حبیب دلستاندُر، — Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایۀ عمـر جاواندُر. — Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

دست غم ادرسه یاقمی چاک[4]، — Dəsti-ğəm edərsə yaxamı çak,
ترک ایلمزم طپوکی[5] حاشاک. — Tərk eyləməzəm tapını haşak.
ایلرسه نظر یوزکدن آیرو، — Eylərsə nəzər üzündən ayrı,
اولسون کزومله باشومه خاک. ترجمه دیر — Olsun gözüm ilə başıma xak.
کوزم یوزکی کورلدن اولدی، — Gözüm üzüni görüldən oldı,
دل صحفه سی غیردن ای جان[6] پاک. — Dil səhfəsi ğeyridən, ey can pak.
نه شاه سن ای ملک صفت کیم، — Nə şahsən, ey mələk-sifət kim,
باش قور قده مکده شمسُ افلاک. — Baş qor qədəmində şəmsu əflak.
هر نیچه که تفکر ایلدمسه، — Hər necə ki, təfəkkür eylədimsə,

---

[1]. ف. سرخوش
[2]. ف. سالمیه
[3]. ف. بو وجهله
[4]. س. کر دست غم یقمی ادرسه چاک
[5]. ف. قاپونکی
[6]. ف. دل صفحه سی نقش غیردن پاک//س. دل صحفه سی غیردن پاک

عقلمده بو دکلو اولدی[۱] ادراک.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،
سرمایۀ عمــر جاوداندُر.

Əqlimdə bu dənlü oldı idrak.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır
Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

ای بلبل کلشن بلاغت،
وی[۲] طوطی مجلس فصاحت.
سویلا که شکر یغر سزکدن[۳]،
انسانده همین اولور[۴] کرامت.
نه چهره اولور[۵] که پرتوندن،
دین آزغوننه ایرر[۶] هدایت.
نه لعل درر که شربتندن،
بر قطره سدر قلوبه راحت.
جانیله دلی تفحص اتدم[۷]،
ویرر اکیسی داخی شهادت.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،
سرمایۀ عمــر جاوداندُر.

Ey bülbüli-gülşəni bəlağət,
Vey tutiyi məclisi fəsahət.
Söylə ki, şəkər yağır sözündən,
İnsanda həmin olur kəramət.
Nə çehrə olur ki, pərtövündən,
Din azğınna irir hidayət.
Nə ləl durur ki, şərbətindən,
Bir qətrəsidir quluba rahət.
Can ilə dili təfəhhüs etdim,
Verir ikisi daxı şəhadət,
Kim, vəchi-həbib dilsitandır
Sərmayeyi-ömri-cavdandır

جان قلجه قلورسه درد غمدن،
کسمزم امیدم اول صنمدن.
نیچون که نظیری کلممشدر،
موجود اولالی جهان عدمدن.

Can qılca qalarsa dərdu ğəmdən,
Kəsməzəm ümidim ol sənəmdən.
Neçün ki, naziri gəlməmişdir,
Mövcud olalı cahan ədəmdən.

---

۱. س. ویرور
۲. ف. ای
۳. ف. سویلرسه شکر یاغر لبونکدن
۴. ف. اوله
۵. ف. نه چهره دور اول // ق. تا چهره
۶. ف. اولور
۷. ق. ایتدررم

اول ماه لقادن اومرم کیم، | Ol mah-ləqadan umaram kim,
عفو ایده کناهمی کرمدن. | Əfv edə günahımı kərəmdən.
اولورسه خلیلی وصله واصل، | Olursa Xəlili vəslə vasil,
رومی اولبن کیچه[١] عجمدن. | Rumi oluban, keçər Əcəmdən.
تصویر اولالی بو نقش عالم، | Təsvir olalı bu nəqşi-aləm,
تحریر اولنن بودر قلمدن. | Təhrir olunan budur qələmdən.
کیم وجه حبیب دلستاندُر، | Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر. | Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

غایب شدن عاشق[٢]

چو بو ترجیعی اول محبوب اشتدی، | Çü bu tərcii ol məhbub eşitdi,
ددی شاباش چق تحسنلر اتدی. | Dedi şabaş, çox təhsinlər etdi.
فرحناک اولدی اول دلبر سُزمدن، | Fərəhnak oldıol dilbər sözümdən,
یاشم کبی روان اولدی کوزمدن. | Yaşım kibi rəvan oldı gözümdən.
ملک کبی هماندم نابدید یار، | Mələk kibi həman dəm napədid yar,
اولب کتدی قاتمدن اول جفاکار[٣]. | Olub-getdi qatımdan ol cəfakar.
ملک کبیی هماندم اول پری وش، | Mələk kibi həman dəm ol pərivəş,
چون اولدی غایب اوردی جانه آتش.[۴] | Çü oldı ğaib, vurdi canə atəş.
چو کردم کتدی اول یار شکر لب[۵]، | Çün gördüm getdi ol yari-şəkə ləb,
هماندم دتردم طتمش کبی تب[۶]. | Həman dəm titrədim, tutmuş kibi təb.

ص.۴۵

---

[١]. ف. کچر
[٢]. ف."غایب شدن محبوب و نوحه کردن عاشق" //س. "غایب شدن محبوب و نومیدشدن عاشق"
[٣]. ف. بیت یوخ
[٤]. بیت ب. و ت. نوسخه لرده یوخ، ف. و س. ده وار
[٥]. س. یار جفاکار
[٦]. سو دتمش کبی نار

رمیده اولب ایخودن اویاندم،	Rəmidə olub, uyxudan oyandım,
پری رخسارمی[۱] یانمده صاندم.	Pəri ruxsarımı yanımda sandım.
طورب کُردم نه یار واردر[۲] نه اغیار،	Durub-gördüm, nə yar vardır,nə əğyar,
فغانه بشلدم بلبل کبی زار.	Fəğana başladım, bülbül kibi zar.
ینه دریاسی عشقُک جوشه کلدی،	Yinə dəryası eşqin cuşa gəldi,
بلا موجی باشمدن آشه کلدی.	Bəla mövci başımdan aşa gəldi.
جکر قانی کوزمدن اقر اولدی،	Ciyər qanı gözümdən axar oldı,
فراغ اودی یورکلر یقر اولدی.[۳]	Fərağ odı ürəklər yaxar oldı.
ینه بلبل کبی کلدُم فغانه،	Yinə bülbül kibi gəldim fəğana,
ترنم ایلر اولدوم[۴] یانه یانه.	Tərənnüm eylər oldum yana-yana.
وصالینک کلبنی چون یاد ادردم،	Visalın gülbüni çün yad edərdim,
روان[۵] بلبل کبی فریاد ایدردم.	Rəvan bülbül kibi fəryad edərdim.
تحیردن که بلمزدم اوزومی،	Təhəyyürdən ki, bilməzdim özümi,
دلو کیبی طاغیدردم سوزومی.[۶]	Dəli kibi dağıdırdım sözümi.
غریبُ عاشق بی یارلیغومی،	Ğəribu aşiqu biyarlığımı,
بلا و محنت (ایله) زاری لغومی.	Bəla vu möhnət ilə zarilığımı.
اکاردوم زاری قلوب اغلریدم،	Anardım, zari qılıb, ağlar idim,
جکر هجر آتشینه طاغلریدم.	Ciyər jicr atəşinə dağlar idim.
بو شعری اقوریدم حسرتیله،	Bu şeiri oxur idim həsrət ilə,
هزاران سوز و آه و محنتیله[۷].	Həzaran suzu ahu möhnət ilə.

---

[۱]. ف. پری رخ یارمی //س. فغان و ناله فریاده بویندم.
[۲]. ف. نه یارم وار
[۳]. باشقا نوسخه لرده یوخف یالنیز س. ده وار
[٤]. ف. نوا آهنکین ایتدوم // س. نوا آهنکین ایتدم
[٥]. ف. همان // س. همان
[٦]. ف. اوزومی
[٧]. ف. فرقت ایله // س. بلا و درد و آه محنتله

غزل[۱]

تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق،
بلبل شوریده وش افغان ایدوب یار[۲] اغلمق.

Ta ki səndən ayrıyam işimdir, ey yar ağlamaq,
Bülbüli şüridəvəş əfğan edib yar ağlamaq.

ص.۴۶

چون کلر[۳] یوزک کورب کلمک نصیب اولمز بکا،
پس اشمدر ای شکرلب چارُ ناچار آغلمق.

Çün gülər üzün görüb, gülmək nəsib olmaz bana,
Pəs işimdir, ey şəkər ləb çaru naçar ağlamaq.

شولقدر یاقدی فراقک ناری (ای) جان جانمی[۴]،
کم بکا خشم ایلیب هردمده و زار اغلمق[۵].

Şolqədər yaxdı fərağın narı, ey can canımı,
Kim, bana xişm eyləyib, hər dəmdə vu zar ağlamaq.

ای حبیبوم لطف ایدب انصاف قل[۶] انصافسز،
خرمُ شادان اولب[۷] اغیارله یار اغلمق.

Ey həbibim, lütf edib, insaf qıl, insafsız,
Xürrəmu şadan olub, əğyar ilə yar ağlamaq.

ای **خلیلی** دمبدم دردُ فراقُ یارله،
اغلغل اوکرتدی چون چرخ ستمکار[۸] اغلمق.

Ey Xəlili, dəmbədəm dərdu fərağı yar ilə
Ağıağıl, öyrətdi çün çərxi-sitəmkar ağıamaq.

---

۱. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤٤ ص. ۸٤۰ // ق. غزل وار ۳۹۵ ص. ۳۲٤
۲. ف. زار// پ. زار
۳. ف. کلی
٤. . س. باغرمی
۵. ف. کیم منکا رحم ایلیوب هر دم ده آغلار آغلامغ// س. کیم بنکا رحم ایلیوب هردمده اغلر اغلمق
٦. ف. انصافه کل // سو ایت انصافومی
۷. س. اوله اغیار بن زار اغلمق
۸. س. غدار

غزل تمامت سخن[۱]

اقیدقجه داخی آرتردی آهم،
چقردی کوکلره دود سیاهم.
بلمزدم نه قیلب نیده سینی،
باشم آلوب نه یکا[۲] کیده سینی.
تحیرده قالوب سرکشته و زار،
یانردم فرقتک اودینه هر بار.
ایدردوم آه و فریاد و فغانی[۳]،
چیخردی کوکلره آهم دخانی.
قلوردم آه و فریاد ایرلقدن،
ادردم دمبدم زار ایرلقدن.[۴]
بو شعری ایلریدم[۵] دلده تکرار،
قلوردم ناله و فریاد ناچار.

Axıdıqca daxı, artırdı ahım,
Çıxardı göklərə dudi-siyahım.
Biləməzdim nə qılıb, nedəsini,
Başım alıb nə yana gedəsini.
Təhəyyürdə qalıb sərgəştə vu zar,
Yanardım firqətin oduna hr bar.
Edərdim ahu fəryadu fəğani,
Çıxardı göklərə ahım duxani.
Qılırdım ahu fəryad ayrılıqdan,
Edərdim dəmbədəm zar ayrılıqdan.
Bu şeiri eylər idim dildə təkrar,
Qılırdım nalə vu fəryad naçar.

غزل[۶]

دله که[۷] مشکلمش سوکلو یار ایرلغی،
تنده کی حسرتمش روح روان ایرلغی.

Dilə ki,müşkil imiş sevgili yar ayrılığı,
Təndəki həsrət imiş ruhi-rəvan ayrılığı.

سر کویکدن اراغ اغلرسه دلده سرین[۱]،

---

۱. ف. "مثنوی"
۲. ف. نه یره // س. نه یره
۳. ت. ب. س. بیت یوخ ، ف. آلینیبدیر
۴. ف. بیت یوخ.
۵. س. ایدریدیم// ایدردیم
۶. ف. غزل یوخ یئرینده قاباقکی غزل وار// س. "غزل دیکر"//پ.وار ۲٦٥٦ص.۹۹۱// ق. غزل وار ۷۰٦ ص. ٥٤۸
۷. ق. دیلده نه

اغلدر کشیء غربتده مکان ایرلغی.

Səri-kuyindən iraq ağlarsa dildə sərin,
Ağladır kişiyi ğurbətdə məkan ayrılığı.

بن بو ایرلغی سندن کوریم دیمزیدم[۲]،
اقتضا اتدی[۳] بکون دور زمان ایرلغی.

Bən bu ayrılığı səndən görəyim,deməz idim,
İqtiza etdi bugün dövri-zaman ayrılığı.

ایرلقدن نیجه بن اغلمیایم باللـه (کم)،
قولا لایقمدرر خدمت خان ایرلغی.

Ayrılıqdan necə bən ağlamayım, billah kim,
Qula laiqmi durur xidməti-xan ayrılığı.

ای خلیلی یوری فرقتده همان اغلی یوری،
سکا عشقنده نصیب اولدی چو یار ایرلغی.

Ey Xəlili, yüri firqətdən həman ağlayarı,
Sana eşqində nəsib oldı çü yar ayrılığı.

مناجات[۴]

Çü gördüm kimsədən bana mədəd yox,	چو کوردم کمسدن بکا مدد یق،
Yanar hicran oduna ürəyim çox.	یانر هجران اودینه یورکم چق.[۵]
Dedim kim, ey xudayi paku sübhan,	دیدم کم ای خدای پاک و سبحان،
İnayət qıl bənim dərdimə dərman.	عنایت قیل بنوم دردمه درمان،
Sana laiq əməl yox bunda, ey həq,	سکا لایق عمل یق بونده ای حق،
Ğəribəm, ey xudaya , halıma bax.	غریبم ای خدایا[۶] حالومه بق.
Bilirəm halımı, əmala süstəm,	بلورم حالمی اعماله سُستم،

---

[۱]. س. نوله غریب // ق. دلی غریب
[۲]. س. سندن نه کوریم شاه جهان // ق. سندن نه کوره یدم ای پری
[۳]. س. قلدی // ق. مقتضی قلدی
[۴]. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ یالنیز س. ده وار
[۵]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز س. ده وار
[۶]. ف. ای خدا سن

ولیکن اعتقادُمده درستم.	Vəlikən etiqadımda dürüstəm.
دلمده هر نفس بیهوده سوزلر،	Dilimdə hər nəfəs bihüdə sözlər,
کوزم هر یاکدن محبوبی کوزلر.	Gözüm hər yandan məhbubi gözlər.
اکر اولماز ایسه سندن عنایت،	Əgər olmaz isə səndən inayət,
منم حالوم مکدر دور بغایت.[۱]	Mənim halım mükəddərdür bəğayət.
اکر جمله[۲] اختیارم کتدی الدن،	Əgər cümlə ixtiyarım getdi əldən,
همان مجنون کبی قَلدم[۳] عملدن.	Haman Məcnun kibi qaldım əməldən.
بکا بر پرفسون افسون ایدپدر،	Bana bir purfusun əfsun edibdir,
الپدر عقلی مجنون ایدپدر.	Alıbdır əqlimi Məcnun edibdir.

ص.۴۸

عنایت ایله ای فتاحُ باری،	İnayət eylə, ey fətah, barı,
بکا یار ایله اول کول یوزلو یاری.	Bana yar eylə ol gül üzlü yarı.
که عشقندن انک بیچاره قالدم،	Ki, eşqindən anun biçarə qaldım,
ترحم قلمدی یلواره قالدم.	Tərəhhüm qılmadı, yalvara qaldım.
انک قلبینه سن رحم ایله القا،	Anın qəlbinə sən rəh eylə ilqa,
که بن درویشه ایده وصل[۴] اعطا.	Ki, bən dərvişə edə vəsl ita.
کیدر کوکلندن انک کبر و کینی،	Gedər könüldən anun kibru kini,
که قوللوغنه لایق کوره بنی.	Ki, qulluğuna laiq görə bəni.
وکرنه اول هما عصفوره باقمز،	Vəgər nə, ol huma üsfura baxmaz,
سلیمان منزلتدر[۵] موره باقمز.	Süleuman mənzələtdir, mura baxmaz.
دیلارم سندن ای غفاری[۶] عالم،	Dilərəm səndən, ey ğəffari-aləm,

[۱]. ت. نوسخه سینده بیت یوخ، ف.-دن آلینیب
[۲]. س. دوکلی
[۳]. ف. مجنون الوب قالدوم // س. بکلی ال ایق قلدی عملدن
[۴]. ف. وصلین ایده // س. وصلوک ایده
[۵]. ف. زمان دور // س. منزلیندن
[۶]. ف. فتاح // س. فتاح

که بنی ایلیاسن یاره همدم.

Ki, bəni eyləyəsin yara həmdəm.

غزل[۱]

یارب جناب عزتوکا آشنا حقی،
دریای معرفتنده[۲] یوزن آشنا حقی..

Ya rəb cənabi-həzrətinə aşina həqqi,
Dəryayi-mərifətində üzən aşina həqqi

عشقک یولنده کریه و سوز نیاز ایچون[۳]،
دیدارکی کورن بصیر و روشنا حقی.

Eşqin yolunda giryəvu suzu niyaz üçün,
Didarını görən bəsiru rövşəna həqqi.

انک حقی که مُهبط انوار حقدرر،
یعنی که فخر دو جهان مصطفی حقی.

Anın həqqi ki,mühbəti-ənvari-həqq durur,
Yəni ki, fəxri ducahan, Müstəfa həqqi.

ابوبکر صدیق ایچون عمرک عدلی دادنه،
عثمان حیاسی ایچون علی مرتضا حقی.[۴]

Əbubəkri-sediq üçün, Ömərin ədli,dadına,
Osman həyası üçün,Əliyimürtəza həqqi.

ص.۴۹

نورینچون[۵] که بیر حَسَندر قتل رهز،
بیری حُسین در تیغ زن کربلا حقی.

Nurinçün ki, bir Həsəndür qətili rəhiz,
Biri Hüseydir, tiğzəni Kərbəla həqqi.

عاشقلر اتدوکی دونُ کون آهٔ وایچون،

---

۱. ف. "غزل در مناجات" // س. "مناجات دیکر"// ق. غزل وار ۷۳٤ ص. ۵۷۰
۲. ق. روظنده
۳. ف. ایله
٤. ت. نوسخه ده بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
۵. ف. نورعلی حقی

عابدلر اتدوکی عمل بی ریا حقی.

Aşiqlər etdigi dün-gün ahi vah üçün,
Abidlər etdigi əməli-biriya həqqi.

شول عشقیچون که عاشقه جان ترک اتدرر[۱]،

یعنی درون دلدن کی صدق صفا حقی.

Şol eşq üçün ki, aşiqə cani tərl etdirir,
Yəni dəruni-dildən key sidqu səfa həqqi.

لبیک اورنلرک[۲] عرفاتکده عشقیچون،

زمزم حقینه مروه حقیچون صفا حقی.

Ləbeyk vuranların ərəfatınd eşqiçün,
Zəmzəm həqqinə,mərvə həqqiçün Səfa həqqi.

یارب غریب خفته لرونک[۳] نالسی ایچون،

یارب شکسته خاطر اولن بینوا حقی[۴]

Yarəb, ğərib xuftərin naləsi üçün,
Yarəb, şikəstə xatir olan binəva həqqi.

آنونک حقی که امری ایله بولدی جمله جود،

یعنی که عرش و فرش و زمین و آسمان حقی.[۵]

Anın həqqi ki, əmri ilə buldı cümlə cud,
Yəni ki, ərşu fərşu zəminu asiman həqqi.

آشفته دل خلیلیه ورکل مرادنی،

اول حضرتوکه لایق الونن دعا حقی.

Aşüftə-dil Xəliliyə vergil muradını,
Ol həzrətinə laiq olunan dua həqqi.

مثنوی[۶]

---

[۱]. ف. مصراع ت. نوسخه سینده یوخ

[۲]. ف. ایدنلرک

[۳]. ق. خسته لرونک

[۴]. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.

[۵]. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.

[۶]. ت. عنوان یوخ ،سطر فاصیله سی وار// س. "رسالت فرشته دن اسکره"

مکر بر کیجه کم[۱] زار اغلریدم،	Məgər bir gecə kim, zar ağlar idim,
جکر هجر آتشنه[۲] داغلریدم.	Ciyər hicr atəşinə dağlar idim.
کوزم یاشی[۳] روان ایدی کوزمدن،	Gözüm yaşı rəvan idi gözümdən,
ملکلر سوزناک ایدی سُزمدن.	Mələkıər suznak idi sözümdən.
اترمشدم غریب و دل شکسته،	Oturmuşdum ğəribu dil-.ikəstə,
بلا و درد هجرآنله خسته.	Bəla vu hərdu hicran ilə xəstə.
حبیبوم فرقتندن[۴] زار و غمکین،	Həbibim firğətindən zaru ğəmgin,
غریب و عاشق و دل داده مسکین.[۵]	Ğəribu aşiqu dil dadə, miskin.
اقردی کوزلرمدن قانلو یاشوم،	Axardı gözlərimdən qanlı yaşım,
شکسته خاطر و سودالو باشم.	Şikəstə xatiru sevalı başım.
حرام اولمشدی کوزمدن ایخو،	Haram olmuş idi gözümdən uyxu,
یاشمدن دامنوم طلمشدی لولو.	Yaşımdan damənim dolmuşdu lölu.

صفت اشک[۶]

دیدم یاشمه کم ای قره العین،	Dedim yaşıma kim, ey qürrətul-eyn,
یوزه سندن ایرَر آرایشُ زین.	Üzə səndən iri arayişi-zeyn.

ص۵۰.

کرم قل اتمکل[۷] قاشوک بکا پیچ،	Kərəm qıl, etməgil qaşın bana piç,
اصلدن قیلورم کلمز خطا هیچ.	Əsildən qılıram, gəlməz xəta hiç.
نظر قل حالمه ای نور دیدم،	Nəzər qıl halıma, ey nuri-didəm,
که سنسین چشم اچره پروریدم[۱].	Ki, sənsin çeşm içrə pərvəridəm.

---

۱. ف. من
۲. ف. اودینه
۳. س. جکر قانی
٤. س. حسرتندن
۵. ت. ب. بیت یوخ ف. نوسخه سیندن یازیلیبدیر.
٦. ت. نوسخه سینده عنوان یوخ ف.-دن آلینیبدیر//س."به رسالت فرستادن اشک"
۷. ف. ایلمه //س. ایلمه

روان اولغل کوزمدن دانه دانه،	Rəvan olğıl gözümdən danə-danə,
یارک یولینه دوشکل[٢] یانه یانه.	Yarın yoluna düşgil yanə-yanə.
بنی قُرتَر بو هجران محنتندن،	Bəni qurtar bu hicran möhnətindən,
خلاص ایت جانی جانان فرقتندن.	Xəlas et cani, vanan firğıtindən.
چو واریب آیغنده قویاسین باش،	Çü varıb ayağında qoyasın baş,
بنم سرّم آنک قاتنده قل فاش.	Bənim sirrim anun qatında qıl faş.
اولا کم[٣] ایده سین دردمه درمان،	Ol kim, edəsin dərdimə dərman,
طور ایمدی کر یوله ای جان جانان.	Dur imdi, gir yola, ey cani canan.
ولیکن ایریجک درکاه یاره،	Vəlikən, iricək dərgahı yara,
ملک صورتلو حبیب کلعذاره.[٤]	Mələk surətli, həbibi-gülüzara.
ولیکن اقغل بو[٥] شعری غراء،	Vəlikən, oxugıl bu şeiri ğərra,
که اشدُب[٦] بلبل جان اوله شیدا.	Ki, eşidib bülbüli-can ola şeyda.

غزل[٧]

ای ملک سیرتلو دلبر وی ملک صورتلو[٨] یار،
شرم ایدر طوبی بویکدن سروُ شمشادُ چنار.

Ey mələk sirətli dilbər, vey mələk surətli yar,
Şərm edər tuba boyundan sərvu şimşadu çinar.

عالم ارواح زلفنک معطر قلدی دل[٩]،
کاسد اولمشدر ختنده مشک اهوی تاتار.

---

[١]. ف. که دیدم ایچره سن سن پروریده
[٢]. ف. دوریش یارنک یولینه // س. کوینه وارغل
[٣]. ف. که شاید
[٤]. ت. بیت یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر
[٥]. ف. اوخوکیل سوز ایله // س. اوقغل سوزله بو
[٦]. ف. ایشیده // س. ایشدب بلبل جان
[٧]. س. "شعر" // غزل نظمی ده نظیره کیمی وار ٨٩٦ ص.٥٦٦// پ.وار ٢٢٦٢ ص.٨٤٧ // ق. وار ١٦٢ ص. ١٦٦ *(qəzəl)*
[٨]. ف. ملک صورتلو- پری سیرتلو// نظمی: پری سیرتلو
[٩]. نظمی: قیلالی

Aləmi-ərvah zülfün müəttər qıldı dil,
Kasid olmuşdur Xütəndə müşki-ahuyi Tatar,

کلستان اچنده عرض عارض اتمش سه مکر،
کم کل اندن شرم ایدب کلشنده طتمشدر قرار[۱].

Gülsitan içində ərzi-ariz etmişə məgər,
Kim,gül andan şərm edib,gülşəndə tutmuşdur qərar.

پرتوندن بولدی کوندز اوزونک ایدنلیغی
کیجه لر هم توتدی زلفنک قرالیغندن قرار.[۲]

Pətövündən buldı gündüz üzünun aydınlığı,
Gecələr həm tuddı zülfün qaralığından qərar.

مظهر انوار قدرت سن نه شک کیم دم بدم،
سویلمک وقتنده شیرین لبلرونکدن جان یغار.[۳]

Məzhəri-ənvari-qüdrətsən,nə şək kim,dəm bədəm,
Söyləmək vaxtında şirin ləblərindən can yaxar.

خط و خالندن اولوبدور شرمسار ای صنع رب[۴]،
نسخ و توقیع و رقاع و ثلث و ریحان و غبار.[۵]

Xətu xalından olubdur şərmsar, ey süni-rəb,
Nəsxu Tpqiu Ruqau Sülsu Reyhanu Ğubar.

ص.۵۱

عاشق دیرینه ام ای منبع لطف و کرم،
لطف قل هر دم اله ورمز بو دوران جبار.[۶]

Aşiqi-dirinəyəm, ey mənbəi lütfü kərəm,
Lütf qıl, hər dəm ələ verməz bu dövrani-cəbar.

درج کوهرده چو درج اتدم خلیلی[۷] نظمنی،

---

۱. ف. بتمش کنار // نظمی کنار
۲. ب. یوخ // پ. بیت یوخ
۳. ت. بیت یوخ ، ف. دن آلینیدیر
۴. س. حق // نظمی : ای لطف رب // ق. حق
۵. ت. بیت یوخ ، ف. دن آلینیدیر
۶. س. بیت یوخ // ن. بیت یوخ// پ. بیت یوخ // ق. اله کیرمز بو دور روزکار
۷. ف. چو درج ایتدوم خلیلی

سن کنش طلعتلنک مهرنده قلدم یادکار.

Dürrci-gövhərdə çü dərc etdim, Xəlili nəzmini,
Sən günəş tələtlinin mehrində qıldım yadigar.

جواب سخن[۱]

چو یاشم مطلع اولدی سوزمدن، | Çü yaşım müttəli oldı sözümdən,
همان ساعت روان اولدی کوزمدن. | Həman saət rəvan oldı gözümdən.
وارب قاپوسنه یارک یوز اوردی، | Varıb, qapısına yarın, üz vurdı,
غلامی کبی[۲] درکاهنده طوردی. | Ğulamı kibi dərgahında durdı.
خبر بلدردلر شاهی زمینه، | Xəbər bildirdilər şaji-zəminə,
که درکاهوکه کلدی[۳] بر کمینه. | Ki, dərgahına gəldi bir kəminə.
جمال شهریاری کورمک استر، | Camalı-şəhriyarı görmək istər,
رسولم در خبرلر ورمک استر. | Rəsuləm der, xəbərlər vermək istər.
اجازت اولوریسه ای شکر لب، | İcazət olur isə , ey şəkər-ləb,
کرب شرح ایلسون سزن[۴] مرتب. | Girib, şərh eyləsin sözün mürəttəb.
هزاران لطفله ای[۵] یار جانی، | Həzaran lütfilə, ey yari-cani,
ددی کلسون کرالم کمدر آنی[۶]. | Dedi: Gəlsin, görəlim kimdir anı.

اجازت یافتن استاد[۷]

پری رخدن اجازت بولدی چون یاش، | Pəri-ruxdən icazət buldı çün yaş,
کرب در حال[۸] ایاغنه قُدی باش. | Girib, dərhal ayağına qodı baş.

---

۱. ت. عنوان یوخ ف. نوسخه سینده وار// س. "روان شدن اشک برسالت"
۲. س. بکی
۳. ف. کلوب در
۴. ف. سزی
۵. ف. نازیله اول
۶. ف. کوره لوم دیدی کمدور کلسون آنی
۷. ف. "رفتن اشک برسالت"// س. "اجازت یافتن اشک به محبوب"
۸. ف. درکاهینه

Dedi kim, ey diyari-hüsnə xosrov,	دیدکم ای دیار حسنه خسرو،
Camalından irər xurşidə pətov.	جمالکدن ایرر خرشید پرتو.

ص.۵۲

Həmişə dövlət ilə müstədam ol,	همیشه دولتیله مستدام اول،
Səfa vu işrət ilə şadkam ol.	صفا و عشرتیله شادکام اول.
Nigara, bir ğəribi-xəstədil var,	نکارا بر غریب خسته دل وار،
Ğəmi-eşqinlə olmuşdur giriftar.	غم عشقکله اولمشدر کرفتار.
Sənin ol bəndəyi-dirinin, ey dust,	سنک اول بندهٔ دیرینک ای دوست،
Haman qalmış, əriyib kəmigu pust.	همان قلمش ارییوب کموکو پوست[1].
Gecə-gündüz işidir nalə vu ah,	کیجه کندُز ایشدر ناله و آه،
Ana rəhm eyləgil, ey süni-allah.	اکا رحم ایلکل ای صنع اللـه.
Əlin alğıl, kərəm qıl ol fəqirin,	الن آلغل[2] کرم قل اول فقیرک،
Xuda olsun həmişə dəstgirin.	خدا اولسون همیشه دستکیرک.
Qulundur, ey sənəm, qapında xoşdur,	قولکدر ای صنم قاپکده خوشدر[3]،
Duacıdır şəha, tapında xoşdur.	دعاجیدر شها طاپکده خوشدر.
Rəvamıdır əya xurşid- çəhrə,	روامیدر ایا خورشید چهره،
Ki, dərviş bulmaya qapında bəhrə.	که درویش بولمیه[4] قاپکده بهره.
Nola, həqq verdi isə sana camalı,	نوله حق وردیسه سکا جمالی،
İnən xar eyləmə sahib camalı.	ایکن[5] خور ایلمه صاحب جمالی.
Günəş kim, nuri-əzəmdir adı,	کنش کم نور اعظمدررر آدی،
Anun bu rəsm ilədir ədlu dadı.	آنوک بو رسمیله در عدلُ دادی.
Ki, zərdin verəcək dünyaya zivər,	که زردک ویرجک دنیایه زیور،

---

[1]. ف. اریمش قالمیش آنده سونکوک و پوست
[2]. ف. دوتکل
[3]. س. خوش دت//خوش دت
[4]. ف. آلمیه //س. اولمیه
[5]. ف. یوکوش

کورر درویشله شاهی برابر.	Görür dərviş ilə şahi bərabər.
نه صوچ اتمشدر اول بیچاره عاشق ،	Nə suç etmişdir ol biçarə aşiq,
که کورمزسین آنی قوللوغه لایق.	Ki, görməzmisən anı qulluğa laiq.

ص.۵۳

مگر بر کز[۱] که اندن عار ایدرسین،	Məgəe bir kəz ki, andan ar edirsən,
آنوکیچون فرقتله زار ایدرسین.	Anunçün firqət ilə zar edirsən?
و یاخود مدعی واردر آراده،	Və yaxud, müddəi vardır atada,
قومز کیم ایره عشاقی مراده.	Qoçaz kim, irə uşşaqi murada.
وکر نی سنده یسه بو جدالق،	Vəgər nə, səndə isə bu cudalıq,
نولیدی اولمییدی آشنالق.	Nileydi olmayaydı aşinalıq.
کل ای کان کرم اهل سعادت،	Gəl ey kani-kərəm, əhli-səadət,
غریب انجتمکی ایدنمه عادت.	Ğərib incitməgi edinmə adət.
غریبک آهنه دویمز چو آهین،	Ğəribin ahına duymaz çü ahın,
حذر ایله غریبک آلمه آهین.	Həzər eylə, ğəribin alma ahın.
که دایم کوزی یاشلودر غریبک،	Ki, daim gözi yaşlıdır ğəribin,
جفادن[۲] بغری بشلودر غریبک.	Cəfadan bağrı başlıdır qəribin.
اکرچه یق غریبک آشناسی،	Əgərçi, yox ğəribin aşinası,
ولیکن مستجاب اولر دعاسی.	Vəlikən, müstəcab olar duası.
کرم قل مدعی سوزینه اویمه،	Kərəm qıl, müddəi sözünə uyma,
غریبُ عاشقک جاننه قیمه[۳].	Ğəribin, aşiqin canına qıyma.
شفقت ایلکل شاهم کدایه،	Şəfəqət eyləgil şahın gədaya,
غریبی انجتمکل بقغل خدایه.[۴]	Ğəribi incitməgil, baxğıl xudaya.

---

۱. ف. موکا بکزر
۲. ف. بلادن
۳. ف. قانینه درمه
٤. ف. بیت یوخدور

کدانک اولیجق شاهم کمالی،	Gədanın olıcaq şahım kamalı,
نظرکاهی اولور شاهلر جمالی.	Nəzərgahi olur şahlar camalı.
رقیبک سوزلرین اشتمه شاهم،	Rəqibin sözlərin eşitmə şahım,
ایکن[۱] ظلم سکا ایش اتمه شاهم.	İnən zülm sana, iş etmə şahım.

ص.۵۴

چو سنسین حسن الینک پادشاهی،	Çü sənsin hüsn elinin padişahı,
حذر قیل بوینکا یغمه کناهی.	Həzər qıl, boynuna yığma günahı.
رواسی یقدر ای سلطان خوبان،	Rəvası yoxdur, ey sultani-xuban,
که ایدرسین[۲] قوللروکی زار کریان.	Ki, edirsin qullarını zaru giryan.

غزل[۳]

ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اکنده، Ey şahi-cahan zülmi əyan etməyinəndə

اغیاره اُیُب بغرمی قان اتمه اکنده. Əğyara uyub, bağrımı qan etməyinəndə.

شول یوزکه دمادم سورلر خاک درکده، Şol üzünə dəmadəm sürərlər xaki dərində,

لطف ایت آنی بی نامُ نشان اتمه اکنده.[۴] Lütf et,anı binamu nişan etməyinəndə.

جوریسه بنم جانمه ای دلبر فتان[۵]، Cövr isə bənim canıma,ey dilbəri-fətan,

ایشم دون کون آهُ فغان اتمه اکنده. İşim dünu gün ahi fəğan etnəyinəndə.

کوز کوره یوزی قاره رقیبله صفالر[۶]، Göz görə üzi qara rəqib ilə səfalar,

ای یاکاغی کل غنچه دهان اتمه اکنده. Ey yanağı gül,ğınçə dahan etnəyinəndə.

رحم ایله خلیلی جکری خونه حبیبم، Rəhm eylə, Xəlili ciyəri-xuna həbibim,

سرکشته و رسوای جهان اتمه اکنده. Sərgəştə vu rüsvayi-cahan etməyinəndə.

---

[۱]. ف. یوکوش

[۲]. ف. کایده سین

[۳]. ف. نوسخه سینده بو غزل "این چوخ" ردیف ایله ثبت اولوبدور// پ.وار ۲۶۷۳ص.۹۹۷// ق. غزل وار ۶۱۰ ص.۴۷۵

[۴]. ف. بیت یوخدور.

[۵]. ف. جور ایسه یتر جانومه ای کوزلاری فتان// س. ج.ریسه یتر جانومه ای دلبر فتان

[۶]. ق. تکلم

مقبول شدن[۱]

چو یاشمدن خبردار اولدی دلدار،	Çü yaşımdan xəbərdar oldı dildar,
ددی خوش کلدک ای یار وفادار.	Dedi: xoş dəldin, ey yari-vəfada.
قدومکدن دله اردی صفالر،	Qədəmindən dilə irdi səfalar,
سکا اولسون هزاران مرحبالر.	Sana olsun həzaran mərəbalar.

ص.۵۵

بیلورم سنی مردم زاده سن سن،	Bilirəm səni, mərdumzadəsən sən,
جهانده کوهر و شاه زاده[۲] سن سن.	Cahanda gövhəru şəhzadəsən sən.
کیشی کم اتمیه بر اصله عزت،	Kişi kim, etməyə bir əslə izzət,
چکر درد و بلا و رنج و محنت.[۳]	Çəkər dərdu bəla vu rəncu möhnət.
سنی ایدنمین اوزینه سرداش،	Səni edinməyən özünə sirrdaş,
قامو سری اولور عالملره فاش[۴].	Qamu sirri olur aləmlərə faş.
سنی رد ایلمک بی مصلحتدر،	Səni rədd eyləmək biməsləhətdir,
سنی جور ایلن[۵] بی مرحمت در.	Səni cövr eyləyən bimərhəmətdir.
سنک سوزک بکا کار ایتدی ای یاش،[۶]	Sənin sözün bana kar etdi, ey yaş,,
سنک کبی گرک سوز اهلی شاباش.	Sənin kibi gərək söz əhli şabaş.
سوزکدک جانمه سوز اولدی ظاهر،	Sözündən canıma söz oldı zahir,
شفقت کوزی سکا اولدی ناظر.	Şəfqət gözi sana oldı nazir.
یوری وار مژده استه اول کدادن،	Yüri, var müjdə istə ol gədadan,
سلام ایله[۷] آکا بن مه لقادن.	Salam eylə ana bən məh-liqadan.

---

۱. ف. "مقبول شدن اشک" // س. "مقبول شدن اشک"
۲. ف. کوهر آزاده
۳. بیت ت. یوخ
۴. ف. سنونک کیمی گرک سوز اصلی شاباش
۵. س. ایلمک
۶. ف. بیت یوخ
۷. س. ایتکل

دکل کم ایرسردر[۱] ساکه مکتوب، Defil kim, irisərdir sana məktub,

فرحناک اولکم اولدک یار مطلوب. Fərəhnak ol kim, oldun yari-mətlub.

قجنکم اوله واصل[۲] ساکه نامه، Qaçan kim, ola vasil sana namə,

قپومه یوز سُرو کلسون[۳] سلامه. Qapıma üz sürü gəlsin səlamə.

آمدن اشک و مژده خواستن[۴]

چو یاشم کوری یارک سوزلرینی، Çü yaşım göri yarın sözlərini,

دنب شاد ایده کُلدی کوزلرینی. Dönüb, şad edə güldi gözlərini.

کلب کوردی بنی آشفته و زار، Gəlib gördi bəni aşüftə vu zar,

غریب بی کس و بی خویش و بی یار. Ğəribu bikəsu bixişu biyar.

اوتورمش شیله نه زنده نه مرده، Oturmuş şöylə, nə zində, nə mürdə,

همان مجنون اولب قالمش[۵] فسرده. Haman məcnun olub, qalmış fisürdə..

ص.۵۶

بکا دیدکه ورکل مژدکانی، Bana dedi ki, vergil müjdəgani,

بلوردی یاردن شفقت نشانی. Bilirdi yardan şəfqət nişani.

اریسردر سکا یاقنده مکتوب، İrəsərdir sana yaxında məktub,

سنی دعوت قلور قلوغه محبوب. Səni dəvət qılır qulluğa məhbub.

قایرما کم سکا رحم اتدی یارک، Qayırma kim, sana rəhm etdi yarın,

بحمدالله (که) خیره دندی کارک. Bəhəmdullah ki, xeyrə döndi karın.

مثنوی[۶]

چو دردمه دوا بولدی بو سزدن[۱]، Çü dərdimə dəva buldı bu sözdən,

---

[۱]. ف. ایره جکدور

[۲]. س. واصل اوله

[۳]. س. سورویو کل

[۴]. ت. عنوان یوخ//ف. " مثنوی"//س."آمدن اشک و مژده فرستادن"

[۵]. ف. مجنون کیمی اولدم // س. همان مجنون بکی شویله فسرده

[۶]. ت. عنوان یوخ ، ب. دن آلینیبدیر// س. یوخ*(məsnəvi)*

Qovdum ezaz ilə yaşımı gözdən.	قودم اعزازله یاشومی کوزدن.
Fərəhdən gəh düşərdim,gəh durardım,	فرحدن که دوشردم که طورردم،
Üzüm, başım ayağına vurardım	یوزم[۲] باشوم آیاغینه اورردم.
Sevinməkdən ki,biməzdim özümi,	سونمکدن[۳] که بیلمزدم اوزومی،
Baxardım yola, yummazdım gözümi.	باقردم یوله یوممزدم کوزومی.
Ki, bir gün irə məktubi-dilaram,	که برکون ایره مکتوب دل آرام،
Anı görüb, qıla canu dil aram.	آنی کورب قیله جان و دل آرام.
Bu şeiri oxuyub xəndan olurdum,	بو شعری اوخیوب خندان اولوردم،
Ümidi vəslinə şadan olurdum.	امیدی وصلینه شادان اولوردم.

غزل[۴]

Çü əşkim müjdeyi-canan gətirdi,	چو اشکم مژدهٔ جانان کتوردی،
Sanasan mürdə cismə can gətirdi.	صناسن مرده جسمه جان کتوردی.
Bu dil Yaqubuna Beytul-həzəndən,	بو دل یعقوبینه بیت الحزندن،
Səlami-Yusifi-Kənaan gətirdi.	سلام یوسف کنعان کتوردی.

ص.۵۷

İrib isa kibi çarum fələkdən,	ایرب عیسی کبی چارم فلکدن،
Bu müşkil dərdimə dərman gətirdi.	بو مشکل دردمه درمان کتوردی.
Zehi qutlu qədəm peyki-xucəstə,	زهی قتلو قدم پیک خجسته،
Ki, sultandan qula ehsan gətirdi.	که سلطان دن قوله احسان کتوردی.
Səba kibi, Xəlili, əndəlibə,	صبا کیبی خلیلی عندلیبه،
Nəsimi-ğönçeyi-xəndan gətirdi.	نسیم غنچهٔ خندان کتوردی.

---

[۱]. ف. دوا چون دردومه بولدم بو سوزده//قودوم اعزازیله باشومی کوزده

[۲]. ف. کوزوم

[۳]. س. سونجمدن

[۴]. ف. " آمدن اشک و خبر آوردن"// س. "شعر"// پ. وار ۲۲٦۷ ص. ۸٤۸// ق. غزل وار ۷۰۸ ص. ۵۵۰

آمدن رسول از محبوب نامه[۱]

Məgər bir sübh bu ayineyi-zər,	مکر بر صبح بو آیینۀ زر،
Ələm çəkdi, cahana oldı zivər	علم چکدی جهانه اولدی[۲] زیور.
Fələk başına vurdl taci-mürəssə,	فلک باشینه اوردی[۳] تاج مرصع،
Döşəndi ərşə dibayi-müləmmə.	دوشندی ارشه[۴] دیبای ملمع.
Qəmər yətkini vurmuşdı mu nişanın?	قمر ترکنی اورمشدی مو نشاننک،
Ki, olmuşdı təriqi-kəhkəşanın.	کیم اولمشدی طریق کهکشانک.
Bahar əyyani idi, ruzi-Novruz,	بهار ایامیدی روزی نوروز،
Səadət yarıdı vu bəxti piruz.	سعادت یاردیو بخت پیروز[۵].
Dili tatlı, zəmiri rövşənu pak,	دلی طتلو ضمیری روشن پاک،
Sözündən canu dil olur fərəhnak.	سوزندن جان دل اولور فرحناک.
Mubarək tale vu fərxundə əxtər,	مبارک طالع و فرخنده اختر،
Səadət ana yar, bəxti piruz.	سعادت اکا یارُ بخت پیروز.
Ki, nəgah irdi bir peyki-xuxəstə,	که ناکاه اردی بر پیک خجسته،
Bəli sadiq, səfa yolunda bəstə.	بلی صدق صفا یولنده بسته.[۶]

ص.۵۸

Vurunmuş başına izzət kulahi,	اورنمش باشنه عزت کلاهی،
Əlində namə tutmuş padişahi.	النده نامه طتمش پادشاهی.
Çü gördi bən fəqiri-dərməndi,	چو کوردی بن فقیر دردمندی،
Ğəribu binəva vu müstəməndi.	غریب بی نوا و مستمندی.

---

۱. ف. "آمدن رسول و نامه آوردن"//س."آمدن رسول از محبوب نامه آمدن"
۲. ب. وردی // ف. ویردی //س. مردی
۳. ب. اورنمشدی فلک // ف. تاج اوردی // س. اورنمشدی فلک
۴. ب. زمین کیمیشدی // ف. زمین اورتوندی// س. زمین کیمشئی
۵. ف. یار ایدی و بخت فیروز
۶. ف. بیت یوخ

Salam etdi vu sundı naməsini,	سلام اتدی و صندی نامه سنی،
Könül çak etdi səbrin caməsini.	کوکل چاک[۱] اتدی صبرک جامه سنی.
Qaçan kim, gördi məktubi-həbibi,	قچن کم کوردی مکتوب حبیبی،
Fəğandan mat qaldı əndəlibi.	فغاندن مات قیلدی عندلیبی.
Dimağa irdi çünkim, buyi-lalə,	دماغه ایردی چونکم بوی لاله،
Rəvan Yaqub kibi qıldım talalə.	روان یعقوب کبی قلدم تلاله[۲].
Çü anladı qatında nami-Leyli,	چو آنکلدی قتنده نام لیلی،
Gözündən tökdi Məcnun kibi seyli.	کوزندن توکدی مجنون کبی سیلی.
Əlimə çün sunuldı nameyi-yar,	الومه چون صُنلدی نامۀ یار،
Bir az dəm firqət edib, ağlaram zar.	بر ازدم فرقت ایدب اغلرم[۳] زار.
Pəs andan öpdüm u başıma vurdum,	پس آندن اوپدم و باشمه اوردم،
Rəvani üzümə, gözümə sürdüm.	روانی یوزمه کوزمه سُردوم.
Hezar ezaz ilə möhrini açdım,	هزار اعزازله مهرینی آچدم،
Gözümdən gövhəri-dürr danə saçdım.	کوزمدن کوهر[۴] دردانه صچدم.
Bu qorxudan ki, çeşmim etməyə yaş,	بو قورخودن که چشمم اتمیه یاش،
Öpüb, canımda qodum, ey qarındaş.	اوپب جانمده[۵] قودم ای قرنداش.
Nəzər qıldım, çü gördüm xətti-yarı,	نظر قلدم چو کوردم خطی یاری،
Üz vurdum səcdəyə biixtiyari.	یور اوردم سجدیه بی اختیاری.

ص.۵۹

Dedim: Bu canım ol canana qurban,	دیدم بو جانم اول جانان[۶] قربان،
Ki, yazmışdır bu rəsmə xətti-Reyhan..	که یازمشدر بو رسمه خط ریحان[۱]

---

۱. ف. صبر

۲. ف. بوی کلاله// قلدی ناله //س. همان یعقوب وار ایلدی ناله

۳. ف. فرقت ایله ایلدوم // س. بز دم دقت ایدب

۴. ف. اوستینه

۵. س. قاتمده

۶. ف. انکشته // س. انکشته

Oxudum öpə-öpə, yana-yana,	اوقدم اوپه اوپه یانه یانه،
Gəhi başımda qodum, gəh cana.	کهی باشمده قودم کاه جانه[۲].
Bunı yazmış ki, ey biçarə aşiq,	بونی یازمش که ای بیچاره عاشق،
Çü durmadım eşqin yolunda sadiq.	چو طرُمادُم عشقک[۳] یولنده صادق.
Bəlaya çün kim, etdin can sipər sən,	بلایه چنکم اتدن[۴] جان سپر سن،
Yetər fəryad edib, ğurbətdə əglən.	یتر فریاد ایدب غربتده اکلن.
Qulumsan, qapıma gəl xidmət eylə,	قلوم سن قاپومه کل خذمت ایله،
Yetər ahu fəğanu nalə ilə.	یتر آه و فغان و ناله ایله[۵].

مثنوی[۶]

Dil oldı çünki, bu söxlərdən agah,	دل اولدی چونکه بو سزلردن آکاه،
Həman dəm eylədim dərdilə bir ah.	هماندم ایلدم دردیله بر آه.
Dedim: Yarəb, xəyalımmı durur bu ?	دیدم یارب خیالممی درر بو،
Vəya zairdə halımmı durur bu?	و یا ظاهرده حالممی درر بو.
Kim, irişdi bana dürlü fərəhlər,	کم ارشدی بکا درلو فرحلر،
Dil ilə candan ayrıldı fərəhlər ?.	دلیله جاندن ایرلدی فَرَحلر.
Səfdan yad qıldım kəndözimi,	صفادن یاد قلدم کندوزمی،
Seçəməzdim kucadan kəndözimi.	سچامازدم کجادن کندوزمی.
Biraz vaxt edəmədim kəndimi zəbt,	برز واقت ایده مادم کندمی[۷] ضبط،
Dilim söylərdi, leykən cümlə birəbt.	دلم سیلر(دی) لیکن جمله بی ربط.
Birazdan sonra kim, əqlim dirildi,	برزدن صکره کم عقلم درلدی،

---

۱. ریحان بورادا ایکی معنالی هم خط نوعی و هم ریحان عطری معناسیندادیر.
۲. س. یانه
۳. ف. چو دوردونک عشقومونک
۴. ف. بلاسینه آنونک چون
۵. ف. یتر حالونکا زحمت ایله // س. یتر جانونه مسکین زحمت ایله
۶. ت. عنوان یوخ ، برلین دن کوتوروبلدور//س."خلاصه سخن"
۷. ف. بزدن ایده مدوم اوزومی

صناسین مردۀ جسمم درلدی[1]. Sanasan mürdəyi-cismim dirildi.

ص.۶۰

چون اردی[2] بوی وصلت دلربادن، Çün irdi buyi vəslət dilrubadan,

اقیدم آنده بو شعری صفادن. Oxudum anda bu şeiri səfadan.

شعر خوب[3]

بحمدالله که هجران اولدی آخر، Bəhəmdillah ki, hicran oldı axir,

جفا و جور جانان اولدی آخر. Cəfa vu cövri-cnan oldı axır.

ینه وصلن سرای[4] اولدی آباد، Yinə vəslin sarayi oldı abad,

مقام هجر ویران اولدی آخر. Məqami-hicr viran oldı axır.

ارشدی فرصت عیشُ صفانک، İrişdi fürsəti-eyşu səfanın,

زمان آه و افغان اولدی آخر. Zamani-ahi əfğan oldı axır.

کوکل شهرنده طورن لشکر غم، Könül şəhrində duran ləşkəri-ğəm,

بو شادیذن پریشان اولدی آخر. Bu şadidən pərişan oldı axır.

خلیلی مستمندک دردمندک، Xəlili müstəməndin, dərdməndin,

بو کون دردینه درمان اولدی آخر. Bugün dərdinə dərman oldı axır.

رفتن عاشق بطرف محبوب

ایرشدی چون پری رخدن بو نامه، İrişdi çün pəri-ruxdən bu namə,

معلقلر اوروب همچون[5] حمامه. Məələqlər vurub həmçün həmamə.

روان اولدم ایدوب عزم نکارین، Rəvan oldum, edib əzmi-nigarın,

---

[1]. س. صناسن مرده جسمه جان ورلدی

[2]. ف. کلدی

[3]. ف. " غزل"/ س. "شعر"// پ. وار ۲۶۷۹ ص. ۹۹۹// ق. غزل وار ۱۷۵ ص. ۱۷۵ *(qəzəl)*

[4]. ف. بناسی اولدی

[5]. ف. مثل

دیدم ای ایورن[۱] یارینه یارین.	Dedim: Ey ivirən yarına yarın !
میسر قل بکا وصل حبیبی،	Müyəssər qıl bana vəsli-həbibi,
دوا قیل دردمه سن سن طبیبی.	Dəva qıl dərdimə, sənsən təbibi.

ص.۶۱

که من بر دردمندم زار و کریان،	Ki, mən bir dərdmənəm, zaru giryan,
فراق اودینه یانوب زار و[۲] سینه بریان.	Fəraq oduna yanıb, zaru sinə büryan.
غریب و عاشق دلخسته مسکین،	Ğəribu aşiqu dilxəstə, miskin,
شکسته خاطر و محزونُ غمکین.	Şikəstə xatiru məhzunu ğəmgin.
چو صبرم یاقسین عشق ایلدی چاک[۳]،	Çü səbrim yaxasın eşq eylədi çak,
روانی یوله کیردم چست و چالاک.	Rəvani yola girdim çüstu çalak.
قچنکم پادشه دن اوله دعوت،	Qaçan kim, padişahdan ola dəvət,
قوله واجبدرر البت اطاعت[۴].	Qula vacib durur əlbət itaət.
پس اندن صنکره ایدردم[۵] هزار آه،	Pəs andn sonra edərdim həzar ah,
بو شعری ایلمشدم[۶] مونس راه.	Bu şeiri eyləmişdim munisi-rah.

غزل[۷]

کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر،
صفا و عشرت و ذوق آتشیله یاره[۸] کیدر.

Könül ki, əzm edib ol yari-mehribana gedər,
Səfa vu işrətu zövq atəşilə yara gedər.

(خیلی) زمانیدی که ایراق دشمشدی کلشندن،

---

۱. ف. ای حق ایرور // س. ای حق ایرور
۲. ف. یانمیش // س. یانمش
۳. س. چو صبرم یقاسینی ایلدم چاک
۴. ت. سوزون اوستونده اجابت یازیلیبدیر// ف. اجازت// س. اجابت
۵. ف. قیلدوم
۶. ف. ایتمش ایدوم
۷. س. "شعر" //پ. وار ۲۲۷۱ ص. ۸۵۰ // ق. غزل وار ۱۷۳ ص. ۱۷۵
۸. ف. صفا و عیش و حضور آتشینه یانسه // س. آتشینه یانه // ق. آتش ایله یانه

بو عندلیب کوکل سیر ایدوب مکانه[۱] کیدر.

Xeyli zamn idi ki, iraq düşmüşdi gülşəndən,
Bu əndəlibi-könül seyr edib məkana gedər.

یاقلمشدی جفا دوزخنه محنت عشق،
تفرج ایلمکه کلشن جنانه کیدر.[۲]

Yaxılmışdı cəfa duzəxinə möhnəti-eşq,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cinana gedər.

شکر کم ایردی غلامنه پادشه خبری،
زیارت ایلمکه خاک آستانه کیدر.

Şükr kim, irdi ğulamına padişah xəbəri,
Ziyarət eyləməgə xaki-asitana gedər.

دوتلمشدی جفا دوزخنه محنتله،
تفرج ایلمکه کلشن جانه کیدر.[۳]

Tutulmu idi cəfa düzəxinə mğhnətilə,
Təfərrüc eyləməgə hülşəni-cana gedər.

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه[۴] کیدر.

Xəlili ğurbətə dümüşdi, xeyli müddəti,
İnayət irdi, yinə xaki-asitanə gedər.

ص.۶۲

رسیدن بدیار محبوب و بیوفایی او[۵]

امردم یاردن وصلت صفاسین،	Umardım yardan vəslət səfasın,
چکردم لاجرم راهک جفاسن.	Çəkərdim lacirəm tahın cəfasın.
ارشدم[۱] چونکه آخر اولدی یاره،	İrişdim çünki axır oldı yara,

---

۱. ف. کونکل بیله کلستانه // س. کوکل ینه کلستانه // ق. کلستانه کیدر
۲. س. بیت یوخ // ق. عنایت ایردی ینه سیر ایدب مکانه کیدر
۳. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، س.- دن الینیدیر// پ. بیت یوخ
۴. ف. ینه سیر ایدوب مکانه // س. سیر ایدب مکانه//ق. که جذب دوست اولوب ینه وطنه کیدر
۵. ب. "رسیدن یار محبوب وفاسازد محبوب را" //ف."رسیدن عاشق بدیدار محبوب و بیوفایی او"// س."رسیدن اشک به دیار محبوب را و بیوفایی"

Dili-biçarə talib oldı yara.	دل بیچاره طالب اولدی یاره.
Üz vura , seyr edib bazara vardım,	یوز اوره سیر ادب بازاره وردم،
Ki, yəni dəstbusi-yara vardım.	که یعنی دست بوس یاره واردم.
Çü gördüm ol nigari-bivəfayi,	چو گوردم اول نگاری بی وفایی،
Özünə eyləmiş adət cəfayi.	اوزینه ایلمش عادت جفایی.
Üzün döndərdi bəndən ol cəfakar,	یوزین دندردی بندن اول جفاکار[٢]،
Uyub əğyara, olmuş yari əğyar.	اُیُب اغیاره اولمش یاره اغیار.
Umardım ol vəfasız dilrubadan,	اومردم اول وفاسز دل ربادن،
Ki, canım qurtara dərdu bəladan.	که جانم قرتره[٣] دردُ بلادن.
İvərdim verməyə yolunda canı,	اوَردم ورمکه یولنده جانی،
Necə can, bəlkə bu ili cahanı.	نیجه جان بلکه بو اکی[۴] جهانی.
Çü gəldim, gördüm ol nimehriban dost,	چو کلدم گوردم[۵] اول نامهربان دوست،
Bəniimlə düşmən olmuş, düşmənə dost.	بنمله دشمن اولمش دشمنه دوست[۶].
Üzünə baxdığımca baş edər piç,	یوزینه باقدغمجه باش ادر پیچ،
Sanasan bən ğəribi görməmiş hiç.	صناسین بن غریبی کورممش هیچ.
Rəqibi eyləmiş kəndüyə məhrəm,	رقیبی ایلمش کندویه محرم،
Edinmiş bir qara üzlüyü həmdəm.	ادنمش بر قرا یوزلویی همدم.

ص.۶۳

Edər anun ilə zövqi-səfayi,	ادر[٧] انوکیله ذوقُ صفایی،
Qılır canıma bin dürlü cəfayi.	قلور جانمه بک درلو جفایی.

---

١. ف. ایرشدوک
٢. ف. ستم کار // س. ستمکار
٣. ف. که قورتاره منی
٤. ف. جانیله
٥. ف. کلوب کوردم که
٦. ف. منم لن دشمن اولمیش غیره جان دوست
٧. ف. قلور

قاچر کورسه بنی اول خوب عالم، — Qaçar , görsə bəni ol xubi-aləm,

آنک کیبی که قاچر دیودن[۱] آدم. — Anın kibi ki, qaçar divdən adəm.

چو کوردم بو[۲] جفایی اول پریدن، — Çü gördüm bu cəfayi ol pəridən,

امیذ اوزدم[۳] حیاسز سرسریدن. — Ümid üzdüm həyasız sərsəridən.

اوخودم اوشبو شعر اغلیورق، — Oxudum işbi şeiri ağlayaraq,

فراق اودینه جانم[۴] طاغلیورق. — Fəraq oduna canım dağlayaraq.

غزل[۵]

کوردکه بندن اول مه نامهربان قچر،
تندن بو غیرتیله وداع اتدی جان قچر.

Gördükdə bəndən ol məhi-nakehriban qaçar,
Təndən bu ğeyrətlə vida etdi can qaçar.

بلسم کناهی که ندن[۶] خشم ایدر بکا،
که آشکاره یوز چوررکه نهان قچر.

Bilsəm günahi ki, nədən xişm edər bana,
Ki, aşkara üz çeviririnə nihan qaçar.

اویمش رقیب روسیه ای دریغ کم،
یوزینی کورمیم دیو بندن روان قچر[۷].

Uymuş rəqib rusiyəhə, e dəriğ kim,
Üzüni görməyim deyü, bəndən rəvan qaçar.

هر[۸] دم که کورم آنی رقیبله سُیلشر،
جانم کلور دهانومه تندن روان قچر.

---

۱. ف. شونونک کیمی که دیودن قاچه
۲. ف. کوریجک بو جفایی
۳. س. امید کسدم
۴. ف. باغروم //س. چکر
۵. پ. غزل وار ۲۲۷۵ ص. ۸۵۱ // ق. وار ۱٦٤ ص. ۱٦۸ *(qəzəl)*
٦. س. کناهمی نیچون// پ. کناهم نیچون // ق. کناهم نیچون
۷. ف. یوزینی دوندرور بنی کورکج نهان قاچر
۸. ف. اول // س. الدم

Hər dəm ki, görəm anı rəqibilə söyləşir,
Canım gəlir dəhanıma, təndən rəvan qaçar.

سندن **خلیلی**(کرچه)قچر اول جفالو یار،
کوکلومه لیک[۱] شیله کلور کم یلان قچر

Səndən Xəlili,gərçi qaçar ol cəfalı yar,
Könlümə,leyk,şöylə gəlir kim,yalan qaçar.

ص.۶۴

خطاب کردن[۲]

Dedi kim, ey vəfsız dilruba çox,	دیدکم ای وفاسوز دلربا چق،
Aya biganə kibi aşina çox.	آیا بیکانه کیبی آشنا چق.
Yolunda beylə kim,çəkdim vəfayi,	یولکنده بیله[۳] کم چکدم وفایی،
Dəriğa , görmədim bir mərhəbayi.	دریغا کورمدم بر مرحبایی.
Ki, vövr ilə yaxasın bən ğəribi,	که جوریله یقاسن بن غریبی،
Edinəsin sana məhrəm rəqibi.	ادیناسن سکا محرم[۴] رقیبی.
Yüri, hey bivəfa yar, eyləmi olur,	یور هی بیوفا یار ایلمی اولور،
Sizin eldərdə adət böyləmi olur?	سزک ایلرده عادت بویلمی اولور.
Rəvasi varmıdır, ey gülüzarım,	رواسی وامیدر ای کلعذارم،
Günəş kibi bənim hərcayi yarım.	کنش کبی بنم هر جای یارم.
Ki, bən çəkmiş ikən hicrində rənci,	که بن جکمشیکن[۵] هجرنکده رنجی،
Nəsib ola rəqibə vəsli-gənci.	نصیب اوله رقیبه وصلی کنجی.
Dəriğa kim, yox imiş səndə insaf,	دریغا کم یغمش سنده انصاف،
Bu bən miskinə qəlbin olmadı saf.	بو بن مسکینه قلبک اولمدی صاف.
Əcayib bivəfa imişsən, ey dost,	عجایب بیوفایمش سن ای دوست[۱]،

---

[۱]. ف. یار
[۲]. ب. "خطاب کردن محبوب" // ف."خطاب بمحبوب در بیوفایی"// س."خطاب کردن محبوب"
[۳]. ب. نیجه // ف. مونجه // س.بونجه
[۴]. س. همدم
[۵].ف. چکمیش اولام

جفاده منتهایمش سن ای دوست. — Cəfada müntəha imişsən, ey dost.
نظیرک کلمامش[2] هر جایلقده، — Nəzirin gəlməmiş hərcayılıqda,
مثالک یوغمش خودرایلقده[3]. — Misalın yox imiş xudrəylıqda.

غزل[4]

یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم، — yüri, hey bivəfa yar əpsəm-əpsəm,
بنی سیلتمه زنهار اپسم اپسم. — Bəni söylətmə, zinhar əpsəm-əpsəm.
بکا[5] سندن وفا کلمک نه ممکن، — Bana səndən vəfa gəlmək, nə mümkin,
وار ای یار جفاکار اپسم اپسم. — Var, ey yari-cəfakar əpsəm-əpsəm.

ص.۶۵

اکر سویلریسم ای فتان غمکدن، — Əgər söylərsəm, ey fətan ğəmdən,
ملک(لر) کوکده اغلر اپسم اپسم. — Mələklər gökfə ağlar əpsəm-əpsəm.
ایراق اولالی حسنک کلشنندن، — İraq olalı hüsnün gülşənindən,
دلبدور باغرمی خار اپسم اپسم.[6] — Dəibdir bağrımı xar əpsəm-əpsəm.
بنکا دیردونک وفالو یارونکم بن[7]، — Bana derdün vəfalı yarınan bən,
یلانجی یار و اغیار اپسم اپسم. — Yalancı yaru əğyar əpsəm-əpsəm.
وارب یار اولدک اغیار ایله ای یار، — Varıb yar oldun əğyar ilə, ey yar,
قیلب عاشقلرک زار اپسم اپسم.[8] — Qılıb aşiqlərin zar əpsəm-əpsəm.
ایکن انجیتمه کل شاهوک غریبوم، — İnən, incitməgil şahın ğəribəm,
بنی قو حالومه وار اپسم اپسم.[9] — Bəni qo halıma, var əpsəm-əpsəm.

---

[1]. ب. یار
[2]. ف. یوخ ایمش
[3]. ف. هرجایلغده
[4]. پ. غزل وار ٢٦٨٤ ص. ١٠٠١ // ق. غزل وار ٤٨٧ ص. ٣٨٧
[5]. ف. منکا
[6]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ پروانه مجموعه سیندن آلینیبدیر//ق. بیت یوخ
[7]. س. دیدو سنی وفالو نیلرم بن
[8]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.
[9]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.

خلیلی حسرتنکدن دشدی بیمار،	Xəlili həsrətindən düşdi bimar,
بُلُنمز درده تیمار اپسم اپسم.	Bulunmaz dərdə timar əpsəm-əpsəm.

خلاصه سخن[1]

تمام اولنجه بو ابیات شیرین،	Tamam olunca bu əbyati-şirin,
بو شعری کونکلم اتدی بکا[2] تلقین.	Bi şeiri könlüm etdi bana təlqin.

غزل[3]

ای دوست نه بی وفایمش سن،	Ey dost, nə bivəfa imişsən,
باشدن اياغه جفایمش سن.	Başdan-ayağa cəfa imişsən.
عهدکده وفا بُلنمزیمش،	Əhdində vəfa bulunmaz imiş,
یالانلـه منتهایمش سن.	Yalan ilə müntəha imişsən.
مثلک یوغمش یالنجقلقده،	Mislin yox imiş yalancılıqda,
اللـه که نه[4] بی نوایمش سن.	Allah ki, nə binəva imişsən.
بیکانه سین آشنالرکدن،	Biganəsin aşinalardan,
بیکانیله آشنایمش سن.	Biganə ilə aşina imişsən.
قدک هوسین ایدُر خلیلی،	Qəddin həvəsin edər, Xəlili,
بالاده عجب بلایمش سن.	Baladə əcəb bəla imişsən.

ص.۶۶

خطاب محبوب[5]

یری هی بی وفا هرجای عادت،	Yüri, ey bivəfa, hərcayi adət,
شفقت سوز نکاری بی مروت.	Şəfəqətsiz nigari bimürüvvət.

---

[1]. ف. عنوان یوخ// س. عنوان یوخ
[2]. س. جانه
[3]. ف. عنوان یوخدور *(qəzəl)*
[4]. س. واللـه زهی
[5]. ب. "نصحیت" // ف. "مثنوی"

کناهم نلدی ای محبوب دلبر،	günahım noldı, ey məhbub dilbər,
بنی بر جلفه[۱] کورمزسین برابر.	Bəni bir cılfa görməzsin bərabər?
بغایت غره سین حسن جماله،	Bəğayət ğürrəsin hüsnü camala,
که شی دیمزسن اصحاب کماله.	Ki, şey deyməzsin əshabi-kamala.
نه يرده وارسه بر جلف جاهل،	Nə yerdə var isə bir cilf-cahil,
صانوریسن معرفتده آنی کامل.	Sanırsan mərifətdə anı kamil.
ایا فتان عالم داد الوکدن،	Əya fətani-aləm dan əlindən,
فغان و ناله و فریاد الوکدن.[۲]	Gəğani naləvu fəryad əlindən.
بکا جور و جفادر دایم ایشک،	Bana cövru cəfadır daim işin,
رقیب روسیه در دایم ایشک.[۳]	Rəqibi-rusiyəhdır daim işin.
نکارا محکم ایشدر عشق بازی،	Nigara, möhkəm işdir eşq-bazi,
سقنغل کم دکلدرعشق بازی،[۴]	Sağıngıl kim, dəgildir eşq bazi.
اکر یوغیسه خوفنک بن کدادن،	Əgər yox isə xufun bən gədadən,
حبیبا احتراز اتکل[۵] خدادن.	Həbibə ehtiraz etgil, xudadən.
غریبم[۶] نوله واردرر آلهم،	Ğəribəm, nola vardurur illahım,
اکا ظاهردرر بو سوز[۷] آهم.	Ana zahir durur bu suzu ahım.
نه فتانسین که[۸] ای یار جفاکار،	Nə gəttansın ki, ey yari-cəfkar,
بو رسمه کیم سن اتدن یار اغیار.[۹]	Bu rəsmə kim, sən etdin yarı əğyar
سکا قالورمی ای سلطان ظالم[۱۰]،	Sana qalırmə, ey sultani-zalım,

[۱]. ب. جلفجه
[۲]. ت. بیت یوخ // ف. کیمه وارم قلم فریاد //س. که وارم قلم فریاد الندن
[۳]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. منکا دایم جفا و جور
[۴]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. صقین بیل کیم
[۵]. ب. جبیبم// ف. ایله
[۶]. ف. غریب ایسم
[۷]. ف. ظاهردرر یوز درلو
[۸]. ف. نه سانورسن سن
[۹]. بو بیت ب. نوسخه سینده یوخ
[۱۰]. ب. قلیسرمی سکا ای شاه ظالم

حذر قیل بوینونکه قیلمه[1] مظالم.	Həzər qıl, boynuma qılma məzalim.
که حق آلور غریبم انتقامم،	Ki, həqq alır ğəribəm, intiqamım,
کناهم نولدی آلمزسن سلامم.	Günahım noldı, almazsan səlamım?
اویوب بر دیو ملعوننک سوزینه،	Uyub bir divi-məkunun sözünə,
نیچون[2] بقمزسین انسانک یوزینه.	Nəçün baxmazsın insanın üzünə?
ملک سن دیوه همراه اولدغک نه[3]،	Mələksən, divə həmrah olduğun nə?
انوک تک سنده کمراه اولدغک نه[4].	Anun tək, sən də gümrah olduğun nə?
کمنک کم اوله یولداشی قزنجی،	Kimin kim, ola yoldaşı qazançı ,
همان یوز قاره لیغیدر قزنجی.[5]	Haman üz qaralığıdır qazancı.

ص.۶۷

نه بولدک اول قرا یوزلوده باری،	Nə buldun ol qara üzlüdə barı,
که ویردک اللرینه اختیاری.	Ki, verdin əllərinə ixtiyarı?
ناولدی آرده بونجه محبت،	Nə oldı arada, bunca məhəbbət?
یله واردی یولکده بونجه زحمت.	Yelə vardı yolunda bunca zəhmət.
قنی انصاف عدلک قنده کتدی[6]،	Qanı insafu ədlin, qanda getdi?
سکا بیچاره عاشق باری نتدی.	Sana biçarə aşiq barı netdi ?
کم آنی نار هجریله یاقرسین،	Kim, anı nari-hicr ilə yaxarsın,
رقیبک شکل نحسینه[7] بقرسین.	Rəqibin şəkli-nəhsinə baxarsın.
روامیدر اولا اول حسرتیله،	Rəvamıdır ölə ol həsrət ilə,
دوتاسن سن رقیبی عزتیله.[8]	Tutasan sən rəqibi izzət ilə?

---

[1]. ب. یغما // ف. یازوغ سن بو سزنکله قلمه مظالم

[2]. ف. نیشونک

[3]. ف. اولمه شاهم// اولمه شاهم (ردیف)

[4]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ

[5]. ف. کیشی کیم یولداشی اوله قازانجی//همیشه یوز قرایی دور قازانجی

[6]. ف. خانی انصافونک و لطفونک که کیتدی

[7]. ف. نحس شکلینه

[8]. بیت تو نوسخه سینده یوخ.

Nigara noldı bunca eşq-bazi,	نکارا نولدی بونجه عشق بازی،
Həqiqi yol durur axır, nə məcazi.	حقیقی یولدورر آخر (نه) مجازی.
Məgər qəlbin sənin daşdandır, ey yar,	مکر قلبک سنک طاشدندر ای یار،
Sana fəryadu ahım eyləməz kar?	سکا فریاد و آهم ایلمز کار.
Əcəb budur ki, bən çəkdim cəfayi,	عجب بودر که بن چکدم جفایی،
Sən eylərsən rəqibimə vəfayi.	سن ایلرسن رقیبومه وفایی[1].
Suçumı bildir, andan qıl cəfayi,	صچومی بلدر اندن قیل جزایی،
Əgər suç isə sevəksən humayi.	اکر صوچیسه سومک سن همایی.[2]
Yalan dedim, haçan devdim səni yar?	یالان دیدوم خاچان سودوم سنی یار،
Kərəm eylə, məni incitmə, ey yar.	کرم ایله منی اینجتمه زینهار.[3]
Xata dedim, səni devdim dedimsə ?	خطا دیدم (سنی) سودم دیدمسه،
Dilimlə kəndi eybim söylədimsə ?	دلمله کندو عیبم سویلدمسه.
Sözümdən döndüm,ey namehriban dost,	سزمدن دندم ای نامهربان دوست،
Bugün səndən qılıran dərxast.	بکون سندن قلورم درخواست.[4]
Usandım səndən, ey namehribanım,	اوصندم سندن ای نامهربانم،
Var, ey könli sınıq, qovli yalanım.	وار ای کوکلی صنیق قولی یلانم.[5]
Bəni aşiq sanıb, qılma cövri,	بنی عاشق صانوب قیلمه جوری،
Ki, cövrünlə irişdi eşq dövri.	که جورنکله ایرشدی[6] عشق دوری.
Bən əskidim, yeni aşiq tutandın?	بن اسکیدم یکی عاشق دوتندک،
Anı eşqində sadiq ola sandın?	انی عشقکده صادق اوله صندک.[7]

---

۱. ف. اکر سوچیسه سومک سن همایی

۲. بیت ت. یوخدور.

۳. ف. بیت یوخ

۴. ف. بیت یوخ

۵. بیت ت. یوخ

۶. ف. کچدی (مصراعلار یئربه یئردیر)

۷. بیت ت. یوخدور.

Vəlikən, dinlə bəndən bir nəsihət,	ولیکن دکله بندن بر نصیحت،
Dilərsin olmaya axır fəzihət.	دلرسین اولمییا اخر فضیحت.

ص.۶۸

Ananda sidq ilə, ana inanma,	اکنده صدقیله آکا[1] اننمه،
Anı yolunda sadiq ola, sanma.	آنی یولکده صادق اوله صنمه.
Üzünün qarası verir şəhadət,	یوزنیک قاره سی ویرر شهادت،
Kim, andan gəlməsisərdir sədaqət.	کم اندن کلمییسردر صداقت.
İnanma ol pəıidu bihəyaya,	اننمه اول پلید و بی حیایه،
Sağıngıl, kim, ədudur Müstəfaya.	صقنغل[2] کم عدودر مصطفایه.
Onun canına həqq versin bəlayi,	اوننک جانینه حق ویرسون بلاییی،
Çox olsun dərdi, bulmasın dəvayi.	چوخ اولسون دردی بلماسون[3] دوایی.
Sipər olsun qəza oxuna hr dəm,	سپر اولسون قضا اوخینه هردم،
Dəvasız dərdə düşsün, bulmasın əm.	دواسز درده دوشسون بولمسون ام.
Necə ki, istər bəni girqətdə nəhzun,	نیجه که استر بنی فرقتده محزون،
Görəyin anı candan ola məğbun.	کُراین[4] آنی جاندن اوله مغبون.
Xuda qurtarmasın bir ləhzə \əçdən,	خدا قرترمسون بر لحظه[5] غمدن،
Ölüb, ayrılmasın dərdi-şimdən.	اولپ آیریلمسون دردی شکمدن.
Gülümi bəndən ayrl istər ol xar,	کلومی بندن ایرو ایستر اول خوار،
Görəyim kim, vuralar canına nar.	کورایم کیم اورالر[6] جانینه نار.
Ümidim var çəkələr anı dara,	امیدم وار چکالر آنی داره،
Dilərəm ola tez də parə-parə.	دلرم[1] اوله تیزده پاره پاره.

---

[1]. ف. رقیبه حان و کونکل دن

[2]. ف. عذر ایت

[3]. ف. اولماسون

[4]. ف. کورایم // س. کوره یم

[5]. ف. غصیله // س. انی الومدن

[6]. ف. دیلارم که ایره اوز //س. دیلرم کم اوررلر

قضا اندکجه کوکدن یر یوزینه،	Qəza endikcə gökdən yer üzünə,
کمسینایه دکل الا اوزینه.	Kimsəyinə dəgil, illa özünə.
الندن اول پلیدن[2] داد فریاد،	Əlindən ol pəlidin dadu fəryad,
که اولمادم انوک مکرندن آزاد.	Kim, olmadım anun məkrindən azad.

ص.۶۹

غزل[3]

یارمی بندن جدا ایلدی[4] جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.

Yarımı bəndən cuda eylədi,cuzam olsun rəqib,
Bu bəla ilə cahanda şadkam olsun rəqib.

اولمسون اما که غمدن[5] بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[6] چکمکیچون مستدام اوسون رقیب.

Olmasın,amma ki, ğəmdən bulmasın bir dəm nicat,
Dərdi işkəm çəkmək üçün müstədam olsun rəqib.

عمر اولدقچه بلادن قورتولب شاد اولمسون.
عاقبت بر دار اولب رسوای[7] عام اولسون رقیب.

Ömrü olduqca bəladan qurtulub şad olmasın,
Aqibət bərdar olub, rüsvayi-am olsun rəqib.

ارمیه[8] حقدن مراده هرکز [9] اول منّاع خیر،
کورمسون راحمت یُوزی دایم بی حیا[1] اولسون رقیب.

---

[1]. ف. کورم که // س. یاخود ایدلر انی
[2]. ف. رقیبونک
[3]. ف. "غزل در تعریف رقیب" // پ. غزل وار ۲٦۹۱ ص. ۱۰۰٤//ق.وار ۲۸ ص.٦۹ *(qəzəl)*
[4]. ف. قلدی // س. قلدی//ق. قلدی
[5]. ف. غمدن امانی // س. اولمسون اوله که هرکز بولمسون غمدن نجات
[6]. س. درد و محنت
[7]. ب. رسوای اولب بر دار
[8]. ق. ارمسون
[9]. ب. ارمسون هرکز مراده حقدن // ف. ایرمسون حق دن مراده هرکز // پ. هرکز ازمسون

İrməyə həqdən murada həgiz ol mənnai xeyr,

Göməsin rahət,üzi daim bihəya olsun rəqib.

لشکری شیطانه امر اولدقده دوزخدن ینکا،

آنده سنجاق و علم چکسون بنام اولسون رقیب.

Ləşkəri şeytana əmr olduğda duzəxdən yana,
Anda sancaqu ələm çəksin, bənam olsun rəqib.

ارمسون مقصودنه نمرودوش مردود اولوب،

درد هجران ایله جان ویرن مدام اولسون رقیب[۲]

İrməsin məqsuduna, Nəmrudvəş mərdud olub,
Dərdi jicran ilə can verən müdam olsun rəqib.

چون تمام اتدک[۳] خلیلی صحبتن دیدارله،

سال ماه و هفته عمرک تمام اولسون رقیب.

Çün tamam etdin, Xəlili, söhbətin didar ilə,
Salu mahu həftəyi -önrün tamam olsun rəqib.

شکایت از دوران[۴]

الا ای بلبل بستان معنی،	Əla ey bülbüli-bustani-məni,
سنک در چون بکون میدان معنی.	Sənindir, çün bugün, meydani-məni.
ینه سیله مشرف قیل جهانی،	Yinə söylə, müşərrəf qıl cahanı
نظر ایله بو دورانی زمانی.	Nəzər eylə bu dövrani, zamani.
که نیجه پُر فسون و بی وفادر،	Ki, necə pufusunu bivəfadır,
ایشی عاشقلره جور و جفادر.	İşi aşiqlərə cövru cəfadır.

ص.۷۰

بغایت ظالم و بی داددر بو[۵]،	Bəğayət zalimu bidaddır bu,

---

[۱]. ب. کورمسون راحت یزن عینی خنام//ف. کورمسون راحت یوزین دایم //س.خنام//ق. عینی ختام

[۲]. بیت ت. و ب. ده یوخ// ف. ده وار

[۳]. ف. چون تمام اولدی خلیلی صحبتی دیدار ایله

[۴]. ف. "مثنوی"

[۵]. ب. اول// ف. غدتردور اول// س. بیت یوخ

Cəfa qılmaqda key ustaddır bu.	جفا قلمقده کی استاددر بو.
Əgərçi, görünür zahirdə gülşən,	اکرچه کورُنُور ظاهرده[1] کلشن،
Vəli mənidə külxən yeydir andan.	ولی معنیده کلخن یکدر آندن.
Kimin üzünə gülsə bir ana dəm,	کمک یوزینه کلسه بر اکه دم،
Gətirər könlünə illər ilə ğəm.	کتورر کوکلینه یلاریله غم.[2]
Bəni bir neçə saət eylədi şad,	بنی بر نیجه ساعت[3] ایلدی شاد،
Gör, axırda necə etdirdi fəryad.	کور آخرده نیجه اتدردی فریاد.
Bana ol datdırdı əvvəl şəhdi-vəslət,	بکا اول طَاطدُردی[4] اول شهد وصلت،
DönübŞ içirdi axır zəhri-firqət.	دنب ایچردی آخر زهر فرقت.
Əlimdən aldı yari-dilsitani,	المدن الدی یاری دلستانی،
Necə əğyara yar etdi , gör anı.	نجا اغیاره یار اتدی کور آنی.[5]
Bana çəkdirdi cönr ilə bəlayi,	بکا چکدردی جوریله بلایی،
Rəqibə sürdürür zövqu səfayi.	رقیبه سُردُرُر ذوق و صفایی.
Fəğanu ah bi çərxi-kəcrəftar əlindən,	فغان آه[6] بو چرخ کج رفتار الندن،
Mədəd ol bivəfa dildar əlindən.	مدد اول بی وفا دلدار الندن.
Kim, ol ayırdı bəni dilrubadan,	کم اول آیردی بنی دلربادن،
Bu yaxdı canımı nari-bəladan.	بو یقدی جانمی نار بلادن.

مثنوی[7]

Çü gördüm oldı yar əğyara yarım,	چو کوردم اولدی یار اغیاره یارم،
Cəfa həddən aşırdı ruzigarım.	جفا حدن اشردی روزکارم.

---

1. س. صورتده
2. ب. یوخ // ت. ده یوخ// ف. کتورور ایل لر ایله کونکلنه غم
3. ب. نیچه کون کم // س. کونلر
4. س. یدردی
5. بیت ت. نوسخه ده یوخ.
6. ب. فغان بو چرخ کژ
7. ف. "درصفت نا امیدی کوید"

بنی ترک اتدی یار اویدی[۱] رقیبه،
Bəni tərk etdi yar , uydı rəqibə,

نه دکلو سیلدُمسه اول حبیبه.
Nə dənli söylədimsə ol həbibə.

ص.۷۱

غرض آکلادی جمله سزلرمدن،
Ğərəz anladı cümlə sözlərimdən,

اقتدی قنلو یاشی[۲] کوزلرمدن.
Axındı qanlıyaşım gözlərimdən.

نیجه کم جد و جهد اتدمسه یاره،
Necə kim, ciddu cəhd etdimsə yara,

جفا ترک اتمکه اولمادی چاره.
Cəfa tərk etmədi, olmadı çara.

چون اولدم نا امید اول بی وفادن،
Çün oldum naümid ol bivəfadan,

بلاکش دردی[۳] قورتردم جفادن.
Bəlakeş dərdi qurtadım cəfadan.

کُوزین اتدم ینه عزلت[۴] مقامن،
Güzin etdim yinə üzlət məqamın,

خذا آله غریبک انتقامین.
Xuda ala ğəribin intiqamın.

الومدن نسنه کلمز چار و ناچار،
Əlimdən nəsnə gəlməz çaru naçar,

اوتورب طالعمدن اغلدم زار.[۵]
Oturub taleimdən ağlaram zar.

اکرچه درد هجری نوش ایدردم،
Əgərçi dərdi-hicri nuş edərdim,

اوقیب اشبو شعری جوش ایدردم.
Oxuyub işbi şeiri cuş edərdim.

غزل[۶]

اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور،
کزلرم یاش اقیدر هردم المدن نکلور.

Olmadım yarilə çün həmdəm,əlimdən nə gəir,
Gözlərim yaş axıdır hər dəm,əlimdən nə gəlir.

نحس طالع چو بنم اولدی نیدم بن[۱] نیدین،

---

[۱]. ب. اولدی //س. اولدی
[۲]. س. یاشم
[۳]. ب. جانی // ف. که یعنی ترک ایتمکه// س. که یعنی جانی
[۴]. ب. وصلت
[۵]. بیت ت. نوسخه ده یوخ
[۶]. س. "شعر"// پ. غزل وار ۲۲۸٤ ص. ۸٥٤ // ق. غزل وار ۱٦٦ ص. ۱٦۹

اولدروریسه بنی بو غم المدن نکلور[۲]

Nəhs tale çü bənim oldı nedim bəm,nedəyim,
Öldürür isə bəni bu ğəm, əlimdən nə gəlir.

دمش اول یار (کم) الندن نه کلور اولدررم،
طغرو دیمش بو کلامی[۳] هم المدن نکلور.

Demiş ol yar, əlindən nə gəlir, öldürürəm,
doğru demiş bu kəlami həm,əlimdən nə gəlir.

عشق بازاره صلب بی سرو بی پا قلدی بنی،
قومز الدن چو چکر یاقم المدن نکلور[۴].

Eşq bazara salıb, bisəru bipa qıldı bəni,
Qomaz əldən,çü çəkər yaxam,əlimdən nə gəlir.

واقع اولدر که دمشدر هم المدن نکلور[۵].

Vaqe oldur ki, demişdir həm, əlimdən nə gəlir.

بنی کویینه بجد کلمه دیو اوغریجق،
ایت رقیب ایدرسه ور هم المدن نکلور[۶]

Bəni kuyuna becəd gəlmə deyü uğrayacaq,
İt rəqib eayıdısa var, həm, əlimdən dnə gəlir.

دوستلر در که خلیلی نیجه بر اغلیه سخت[۷]،
ندیم اولمزم اپسم چون المدن نکلور.

Dostlar der ki, Xəlili necə bir ağlaya səxt,
Nə deyim,olmazam əpsəm çün,əlimdən nə gəlir.

صفت بهار[۱]

---

۱. ب. نه دییم
۲. ف. بیت یوخ
۳. ب. واقع اولدر که دمشدر
٤. س. بیت یوخ // ق. بیت یوخ
٥. ف. بیت یوخ
٦. بیت ت. نوسخه سینده یوق.
۷. ب. و ف. دوستلر ایدر که خلیلی نیجه فرید اده سن//نیدین اولیمزم (اولمایر) اپسم المدن // س. بو خلیلی اکر اولدرسه جورونک ستموک//حکم للـهه نیدلم باری المدن نه کلور // ق. فریاد ادسین

ص.۷۲

مکر کم ایلمشدم صبر پیشه،	Məgər kim, eyləmişdim səbr pişə,
جفالر ایلریدم قلب ریشه.	Cəfalar eylər idim qəlbi-rişə.
که صبریله بولم دردمه[۲] درمان،	Ki, səbr ilə bulam dərdimə dərman,
ترحم ایلیه اول جان جانان.	Tərəhhüm eyləyə ol cani-canan.
بو رسمیله کچورردم زمانی،	Bu rəsm ilə keçirirdim zamanı,
قلوردم دمبدم آه و فغانی.[۳]	Qılırdım dəm bədəm ahu fəğanı.
دکل کم ایریدر ساکه مکتوب،	Dəgil kim, iridir sana məktub,
فرحناک اول که اولدک یاره مطلوب.[۴]	Fərəhnak ol ki, oldun yara mətlub.
قچن کم واصل اوله اکه نامه،	Qaçan kim, vasil ola ana namə,
قپومه یوز سرییو کل سلامه.[۵]	Qapuma üz sürüyü gəl səlamə.

آمدن صبا[۶]

مکر بر کون که اردی صبحدن[۷] دم،	Məgər bir gün ki, irdi sünhdən dəm,
جهان اوله[۸] بو دمدن شاد خرم.	Cahan ola bu dəmdən şadu xürrəm.
زمینُک جمله اموات درلدی،	Zəminin cümlə əmvatı dirildi,
صناسین صور اسرافیل اورلدی.	Sanasan Suri-İsrafil vuruldi.
بهار ایام اولدی وقت مقبول[۹]،	Bahar əyamı oldı, vaxtı məqbul,
جهان خلقی صفایه اولدی مشغول.	Cahan xalqı səfaya oldı məşğul.
ینه یر کیدی یاشل خلعتنی،	Yinə yer geydi yaşıl xalatını,

---

۱. ب. "مثنوی" // ف. "مثنوی"// س."مثنوی"
۲. ف. که تا صبریله بولام درده درمان
۳. ت. نوسخه ده یوخ // ف. ایدوردوم
۴. ت. نوسخه ده یوخ // ف. بیت یوخ
۵. ت. نوسخه ده یوخ // ف. بیت یوخ
۶. ب. "صفت بهار غره در عشق"//ف."صفت بهار و غرور عشق"//س. و غرور کردن عشق"
۷. ب. صبحدم // ف. صبحدم
۸. ب. اولدی
۹. ب. بهار ایامییدی وقت نوروز// جهان خلقی صفاده اولدی دپدز

کلستان بولدی فرشی زینتینی[۱].	Gülüstan buldı fərşi-zinətini.
آچلدی هر طرفدن لاله و کل،	Açıldı hər tərəfdən lalə vu gül,
فغانه بشلدی بغلرده بلبل.	Fəğana başladı bağlarda bülbül.
دل اوزتدی که مداح اوله سوسن،	Dil uzatdı ki, məddah ola süsən,
جان باغینه[۲] دتدی تازه کلشن.	Can bağına döndi taə gülşən.

ص.۷۳

بو بن درویش دلریش شکسته،	Bu bən dərvişi-dilrişi-şikəstə,
بلا زنجیرینله[۳] بوینی بسته.	Bəla zəncir ilə boyuni bəstə.
غریبُ عاشقُ بی یاردم بن،	Ğəribu aşiqu biyar idim bən,
آکوب احوالمی اغلریدم بن.	Anıb əhvalımı ağlar idim bən.
قلوردی[۴] هر کشی یاریله صحبت،	Qılırdı hər kişi yarilə söhbət.
بنی هردم یقردی نار حسرت.[۵]	Bəni hər dəm yaxırdı nari-həsrət.
اکرچه صبره ویرمشدم رضایی،	Əgərçi səbrə vermişdim rizayi,
چکردک[۶] محنتُ درد و بلایی.	Çəkərdim möhnətu dərdu bəlayi.
بو موسمده که طشدن بتدی کللر،	Bu mövsimdə ki, daşdan bitdi güllər,
نیجه صبر ایلسون آشفته دیللر.	Necə səbr eyləsin aşüftə dillər?
بهار ایامی کم اولو درلدُر،	Bahar əyyamı kim, ölü dirildir,
بو دم[۷] جوش اتمین آدَم دکُلدر.	Bu dəm cuş etməyən adəm dəgildir.
ینه جوش ایلدی سودا بخاری،	Yinə cuş eylədi sevda buxarı,
ینه دل وردی الدن اختیاری.	Yinə dil verdi əldən ixtiyarı.

---

۱. ف. الوان کسوتینی
۲. ب. جهان هپ باغه // ف. جهان باغینی// جنان باغینه
۳. ب. زنجیر برله//س. غریب و درد و هجرانله بسته
۴. ف. ایدوردی
۵. بیت ب. نوسخه سینده یوخ.
۶. ب. چکردم //ف. چکردوم// س. جکردم
۷. ف. بو کون

علم چکدی ینه سرلشکر عشق،
Ələm çəkdi yinə sərləşkəri-eşq,

ینه معمور اولدی کشور عشق.[۱]
Yinə məmur oldı kişvəri-eşq.

غرور اتدی ینه سوداسی عشقک[۲]،
Ğurur etdi yinə sevdası eşqin,

ینه موج ایلدی دریاسی عشقک.
Yinə mövc eylədi dəryası eşqin.

ینه عشق اتدی صبرم یاقسین چاک،
Yinə eşq etdi səbrim yaxasın çak,

بنی سرکشته قلدی چست و چالاک.
Bəni sərgəştə qıldı çüstu çalak.

بیرونم یاقدی دردی حسرتیله،
Birunum yaxdı dərdi həsrət ilə,

درونم یاقدی ناری غیرتیله.
Dərunum yaxdı nari-ğeyrət ilə.

ص.۷۴

خطاب کردن عشق[۳]

خطاب اتدی بکا کویندهٔ عشق،
Xitab etdi bana güyəndeyi-eşq,

کوکللر کرم ایدن[۴] جویندهٔ عشق.
Könüllər gərm edən cuyədeyi-eşq.

زبان حاللـه دیدیکه درویش،
Zəbani-hal ilə dedi ki, dərviş,

غریب و دردمند و زار و دلریش.
Ğəribu dərdməndu zaru dilriş.

روامی سن قلاسن ناله و آه،
Rəvami sən qılasan nalə vu ah,

رقیبله مصاحب اوله اول ماه.
Rəqib ilə müsahib ola ol mah.

نه اولدن غیرتوکه نولدی باری،
Nə oldun? Ğeyrətinə noldı barı,

قُدُک اغیارله یار اولدی یاری.
Qodun əğyar ilə yar oldı yarı.

نیچون اویناتمدک یولنده باشی،
Nəçün oynatmadın yolunda başı?

نیه قودک یورُر[۵] یاریله تاشی.
Niyə qodun yürür yar ilə naşi.

---

۱. بیت ت. و ب. ده یوخ
۲. ب. ایکنجی مصراع: علم چکدی ینه غوغاسی عشقوک// ف. بیت یوخ
۳. ب. "خطاب کردن عشق بلسان حال"// ف. "خطاب کردن بر عشق"//س."خطاب کردن عشق به اشک"
۴. ب. ایدر // ف. اهل کرم
۵. ف. ندن قویدونک کزر //س. قدک کم یارله یار اولدی ناشی

مثنوی در تاثیر عشق[۱]

بو سوزلردن جکرلر پاره لندی،	Bu sözlərdən ciyərlər paralandı,
بو دل زخمی یکیدن یاره لندی.	Bi dil zəxmi yenidən yaralandı.
قُدُم صبرین[۲] طریقین ای قرنداش،	Qodum səbrin təriqin, ey qarındaş,
بو یولده[۳] جان ترک ایدب قُدُم باش..	Bu yolda can tərk edib, qodum başı..
بو سوز عالمده خود[۴] مشهور اولپدر،	Bu söz aləmdə xud məşhur olubdur,
بو معنیدن دماغ جان[۵] طلُپدر.	Bu mənidən dimağ-can dolubdur.
که هر کم اوغرایه جورُ جفایه[۶]،	Ki, hər kim, uğraya cövru cəfaya,
بلاکش جانن اغرتسه بلایه.	Bəlakiş canın uğratsa bəlaya.
انک درمانی صبریله سفردور،	Anun dərmani səbr ilə səfərdir,
بولردن کچسه آخر ترک[۷] سردر.	Bulardan keçsə, axır tərki-sərdir.
ویروب بو جانی کُرسم[۸] دلستانی،	Verib bu canı, görsəm dilsitani,
بلورم نوله (بو) عمری جاودانی.	Bilirəm nola bu ömri-cavdani.,
چو بولمادم دوا صبر و سفردن،	Çü bulmadım dəva səbru səfərdən,
امیدم وار که بولم ترک سردن.[۹]	Ümidvaram ki, bulam tərki-sərdən.

ص.۷۵

انادن دوغن لازم[۱۰] اولیسردر،	Anadan doğan lazim olısardır,
مقدر هر نییسه اولیسردر.	Müqəddər hər nə isə olısardır.

---

۱. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور // ف. نوسخه سینده یوخ
۲. ف. صبروم
۳. ب. یولنده
۴. ب. کی // ف. خود عالمه
۵. ف. دماغ و دل
۶. ب. اوغرسه درد و بلایه
۷. ب. دردسر //ف. دردسردر
۸. ب. ورب جانی الورسم
۹. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۱۰. ب. البتده // ف. البته //س. البت

مثنوی[۱]

Çü bu tədbiri qıldım dildə möhkəm,	چو بو تدبیری قلدم دلده محکم،
Ümidim bu kim, olam yara həmdəm.	امیدم بو کم اولم یاره همدم.
Dedim kim, göndərəyin yara peyğam,	دیدم کم کندراین[۲] یاره پیغام،
Yinə halımdan edəm ana elam.	ینه حالمدن ایدم آکا[۳] اعلام.
Ki, şayəd cövrdən usanış ola,	که شاید جوردن اوصنمش اوله،
Həcər könli biraz yumşamış ola.	حجر کوکلی (برز) یومشنمش اوله.
Vəlikən, fikr edirdim daim anı,	ولیکن فکر ادردم دایم آنی،
Kim, olamı bənimlə yar canı?	کم اولامی بنمله یار جانی.[۴]
Vəlikən, firk edirdim anı əksər,	ولیکن فکر ادردم آنی اکثر،
Ki, yara kim ola bəndən xəbərbər.	که یاره کم اوله بندن خبربر.[۵]

آمدن صبا و اقدام برسالت[۶]

Məgər birgün səhər vaxtında nəgah,	مکر بر کون سحر وقتنده ناکاه،
Səba olmuş bənim halımdan agah.	صبا اولمش بنوم حالمدن آکاه.
İrişdi cismə canım kibi ol,	ارشدی جسمه جانم کبی اول،
Bulundı dərdimə dərman kibi ol.	بولندی دردومه درمان بکی اول.
Bana dedi ki, ey aşüftə aşiq,	بکا دیدیکی ای آشفته عاشق،
Olarsan bən rəsul olmağa laiq.	اولرسم بن رسول اولماغه لایق.
Varəb, ərz edəyin halını yara,	وارب عرض ایده ین حالوکی یاره[۷]،
Ola kim, buluna dərdinə çara.	اولا کم بولنه دردوکه چاره.

---

۱. عنوان ت. نوسخه سینده یوخ // ف. "جستن رسول را بار دیکر" //س."مثنوی در رسول"
۲. س. کنده رایم
۳. ب. یاره // وارب حالمدن ایده انکا اعلام
۴. بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. که کیم اوله منم لن
۵. ف. دیم که یاره وار مندن خبربر// س. که یاره کم اوله بندن خبربر
۶. ت. عنوان یوخ // ف. "اقدام نمودن صبا برسالت"// س. "نصیحت دادن صبا را"
۷. ف. واروب حالوکی عرض ایدم نکاره

نصیحت دادن صبا را وفرستادن[۱]

دیدم لطف ایله ای باد صبا کل،	Dedim: Lsrf eylə, ey badi-səba gəl,
قامو بیکانه دُرسن[۲] اشنا کل.	Qamu biganə dersən , aşina gəl.

ص.۷۶

سنک اشکدر دایم رسالت،	Sənin eşigindir daim rəsalət,
که سن سین خلق لطافت.[۳]	Ki, sənsin xaliqi lətafət.
نظیرک یقدرر اهل قدمده،	Nəzirin yox durur əhli-qədəmdə,
جهان سیر ایدرسین اکی[۴] دمده.	Cahani seyr edirsən anı dəmdə.
دهانن غنچه نک پیدا ادنسن،	Dəhanın ğönçə tk peyda edən sən,
همیشه بلبلی شیدا ادنسن.[۵]	Həmişə bülbüli şeyda edən sən.
اورُرسن نرکسک باشه افسر،	Vurursan nəgisin başına əfsər,
ورُرسین باغله بستانه زیور.	Verirsən bağ ilə bostana zivər.
قلورسن هر قخولرله کیاهی،	Qılırsan hər qoxularla kiyahı,
اوررسن لالیه لعلین کلاهی.[۶]	Vurursan laləyə lətin kulahi.
کلستانه سنک ذاتک ویرر فر،	Gülüstana sənin zatın verir fər,
دماغی جان نسیمکدن معطر.	Dimağı can nəsimindən müəttər.
بنم حالومه لطف ایله نظر قیل،	Bənim halımı lütf eylə nəzər qıl,
کرم قیل یار کوینه کذر قیل.	Kərəm qıl yar kuyuna güzər qıl.
وارب درکاهینه یوز سورکل اوّل،	Varıb dərgahına, üz sürgil əvvəl,
اجازت ویروریسه اُپسین ال[۷].	İcazət verir isə, öpəsin əl.

---

[۱]. ف. "نصیحت دادن بر رسول و فرستادن:
[۲]. ف. بیکانه وش // ف. همیشه خرم اول کورمه ملالت
[۳]. ب. بیت یوخ// س. که سنسن منبع لطف و سخاوت
[۴]. ف. حالی
[۵]. ت. بیت یوخ // ف. سحرکه بلبلی
[۶]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ // ف. خوش قوخولر
[۷]. ف. اپیکل اول

دیکل ای حسن الینک شهریاری،	Dedgil: Ey əhsənul-leylin şəhriyarı,
کوکل آرامی و جانک قراری[۱].	Könül aramə vu canın qərarı.
جانندن اوصنن باشدن قیرمز،	Canından usanan başdan qayırmaz,
بشن ترک ایلین طشدن قیرمز.[۲]	Başın tərk eyləyən daçdan qayırmaz.
چو بن قومیشم باشمی[۳] آراده،	Çü bən qomuşam başımı arada,
یا جان ویرسم یاخود ایرم مراده.	Ya can versəm, yaxud irəm murada.
نکارین کنش طلعت قمر رو،	Nigarın, günəş tələt, qəmər ru,
جفاپیشه جفا عادت جفا خو.[۴]	Cəfa pişə, cəfa adət, cəfa xu.
رقیب اوله روامی ساکه مقرون،	Rəqib ola, rəvamı sana məqrun,
اوله عاشق بو غیرتدک[۵] جکرخون.	Ola aşiq bu ğeyrətdən ciyərxun?
قلاسن سن رقیبله صفالر،	Qılasan sən rəqib ilə səfalar,
چکه[۶] عاشقلرک جورُ جفالر.	Çəkə aşiqlərin cövru cəfalar.
رقیبه داخی لطف ایله جفا قیل،	Rəqibə daxı lütf eylə cəfa qıl,
ویاخود عاشقه داخی وفا قیل.	Vəya xud aşiqə daxı vəfa qıl.
ندندر اول اوله قاتکده[۷] مقبول،	Nədəndir ol ola qatında məqbul,
بو اوله خذمتکدن شیله معزول.[۸]	Bu ola xidmətindən şöylə məzul.
رقیبه سن اولاسن یار همدم،	Rəqibə sən olasan yaru həmdəm,
دوکه عاشق کوزندن یاش هر دم.	Tökə aşiq gözündən yaş hər dəm?
چون ای بی رحم عاشق اولدررسین،	Çün , ey birəhm aşiq öldürürsən,
رقیبی یاری نیچون کلدررسین.	Rəqibi yarı, neçün güldürürsən?

---

۱. ف. دکیل ارام جانم سن قراری

۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلین الینیبدیر.

۳. ب. باشومی قومیشم // ف. چو من باشومی قومیشم آراده

٤. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلیندن الینبدیر.

٥. ف. غربتده

٦. ف. چکر//س. چکر

۷. ب. قاپوکده// ف. قاپونکده معزور

۸. ف. رقیب اوله قاتنده شویله معزور

ص.۷۷

اکرچه یاره عزتلر یراشور،	Əgərçi yara izzətlər yaraşır,
رقیبه درلو محنت لر یراشور.	Rəqibə dürlü möhnətlər yaraşır.
سنک دردکده ای یار جفاکار[۱]،	Sənin dərdində, ey yari-cəfakar,
قو کم اولسون برابر یار اغیار[۲].	Qo kim, olsun bərabər yara əğyar.
بو کم[۳] یار اوله دردُ حسرتیله،	Bu kim, yar ola dərdu həsrətilə,
کیچه اغیار عیشُ عشرتیله.	Keçə əğyar eyşu işrətilə.
بو مذهب ای صنم بر یرده[۴] یوقدر،	Bu məzhəb, ey sənəm bir yerdə yoxdur,
نیجه دین بلک هیچ آینده یقدر.	Necə din, bəlkə heç ayində yoxdur.
کل ایمدی ای کنش صورتلو دلبر،	Gəl imdi, ey günəş surətli dilbər,
قو کم اغیاری یار اولسون برابر.	Qo kim, əğyarı yar olsun bərabər.
اکن مغرور اولماغل (کم) جمالک،	İnən məğrur olmağıl kim, camalın,
زوالی واردرر آخر[۵] (هر) کمالک.	Zəvalı vardırır axır hər kamalın.
جهانک چون بقا کاری دکلدر،	Cahanın çün bəqa karı dəgildir,
بو فانی دنیاده باری دکلدر.	Bu fani dünyada barı dəgildir.
نیجه بر آغلدرسین عاشقی زار،	Necə bir ağladırsan aşiqi zar,
بر از مدت قو کم اغلاسون[۶] اغیار.	Biraz müddət qo kim, ağlasın əğyar.
دلک سندن بودر کیم[۷] یا حبیبی	Dilək səndən budur kim, ya həbibi,
قپوکدن دور ایده سین ایت کبی رقیبی[۸].	Qapından dur edəsən it rəqibi.
وکر نی قان اولر درکاهکزده،	Vəgər nə, qan olar dərgahınızda,

---

۱. س. وفادار
۲. ف. قو کیم اغیاره یار اولسون برابر
۳. ب. نه در
۴. ب. دینده //س. دین ده
۵. ب. زوالی واردر آخر هر
۶. ب. اغلایه
۷. ب. دلک بودر که سندن
۸. ب. قپکدن در اداسن ایت رقیبی

قومیشم باش یره خوذ راهکزده. Qomuşam baş yerə xud rahınızda.
دور ایمدی ای صبا سن[۱] یاره طغرو، Dur imdi, ey səba sən yara doğru,
دکل احوالمی اول دلداره[۲] طغرو. Degil əhvalımı ol yara doğru.

ص.۷۸

الکدن کلدکینی جهد ایله واره، Əlindən gəldigini cəhd eylə vara,
مکر کیم سردرسین اغیاری یاره[۳]. Məgər kim, sürdürürsən əğyarı yara.

روان شدن صبا به رسالت و دادن خبر[۴]

ای باد صبا حالمی دلداره خبر ویر، Ey badi-səba, halımı dildara xəbər ver,
یورکده کی یارم قتی در یاره خبر ویر. Ürəkdəki yaram qatıdır, yara xəbər ver.
هجرنده کوزم کوکه بنک قلمدی نوری، Hicrində gözüm kövkəbinin qalmadı nuri,
اول مهر جهان مه پرانواره خبر ویر. Ol mehri-cahn,məhi-purənvara xəbər ver.
بن چاکرنی ایلیه دیدارنه محرم، Bən çakirini eyləyə didarına məhrum,
اغیاری ندن یار ایدنه واره خبر ویر. Əğyarı nədən yar edənə, vara xəbər ver.
تلخ اولدی دهانم غم هجرانله هردم، Təlx oldu dəhanım ğəmi-hicranıla hər dəm,
اول لعلی لبی شهدی شکرباره خبر ویر. Ol ləli-ləbi şəhdi şəkərbata xəbər ver.
دردیله ینوب اولدی و جان ویردی خلیلی، Dərdilə yanıb, öldı vu can verdi Xəlili,
رحم ایده مکر اول بتی رعنایه خبر ویر. Rəhm edə məgər ol büti-rənaya xəbər ver.

رفتن صبا و معزول کردن رقیب[۵]

صبا چونکم سوز آلدی بن کدادن، Səba çünkim, söz aldı bən gədadan,
روان اولدی یولا رآهی هوادن.[۶] Rəvan oldı yola rahi həvadan.

---

۱. ب. وار
۲. ب. دیدار
۳. ب. الکدن کلدکن جهد ایلکل وار// اولا کم ایت رقیبی سورن اول یار
۴. ب. غزل باشقا نوسخه لرده یوخ و یالنیز س.-ده وار// حاجی کمال،نومره ۴۸۳.
۵. ت. نوسخه سینده عنوان یوخ برلیندن آلینیبدیر//س."رفتن صبا معزول شدن رقیب"
۶. ف. نوسخه سینده بیت یوخ

İrişdi çünki, yarın həzrətinə,	ارشدی چونکه یارک حضرتینه،
Sözün ərz etdi cümlə xidmətinə.	سوزین عرض اتدی جمله خذمتنه.
Çü agah oldı ol dilbər xəbərdən,	چو آکاه اولدی اول دلبر[۱] خبردن،
Təkəllüm etmədi xeyr ilə şərdən.	تکلم اتمدی خیریله شردن.
Bu sözlərdən məgəe kim, ibrət aldı,	بو سزلردن مکر کم عبرت الدی،
Biraz dəm fikr dəryasına daldı.	براز دم فکر دریاسینه طلدی.
Başın qaldırdı, çün qldı nigahi,	باشین قلدردی چون قلدی نکاهی،
Sözün dedi rəqibi rusiyahi.	سُرک دیدی رقیبی روسیاهی.
Bu məkunun ucundan rəhətim yox,	بو ملعونک اوجندن راحتم یق،
Bunuçün düşmən oldum xalq ilə çox.	بُنکچون[۲] دشمن اولدم خلقیله چق.
Nə xeyr irişdi bundan bana axır,	نه خیر ایرشدی بوندن باکه آخر[۳]،
Çapıl şəklində, yoxdur xeyri zhir.	چپل شکلنده یوقدر خیری ظاهر.[۴]
Denüz kim, durmasın qapımda ayrıq,	دکوز کم[۵] طرمسون قاپمده ایرق،
Görünməsin gözümə, bunda ayrıq.	کُرنماسون کوزومه بونده ایرق.
Vəgər nə, ol pəlidi öldürürvən,	وکر نی اول پلیدی اولدررون[۶]،
Cahan xalqını ana güldürürvən.	جهان خلقنی اکا کُلدررون.

مثنوی[۷]

Pəs andan dedi: Ey peyki səhərgah,	پس آندن دیدی ای پیک سحرکاه،
Yüri, var ol fəqirə eylə agah.	یوری وار اول فقیره[۸] ایله آکاه.

---

۱. ب. بو خبردن
۲. ب. انکچون // ف. مونونکچون// س. انونکچون
۳. ف. نه خیر ایش اوله موندن منکا آخر
٤. ت. بیت یوخ ، ب. ده وار.// ف. چپل شکلندن آنونک خیری ظاهر
٥. ب. دک امدی // ف. کورونمسون منکا طاپونکده آیرق
٦. ف. اولدورورم//کولدورورم
٧. ف. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر// س.عنوان یوخ
٨. ف. فقیری //س. غریبی

دیکم شیطان جنتدن سُرُلدی،
De kim, şeytan cənnətdən srürldı,

حقیر اولدی و[۱] عزتدن سُرُلدی.[۲]
Həqir oldı vu izzətdən sürüldi.

ص.۷۹

شکایت اتمسون ایرق فلکدن،
Şikayət etməsin ayrıq fələkdən,

که اوش ایردلر دیوی ملکدن.[۳]
Ki, üş ayırdılar divi mələkdən.

دخی چوق اتمسون فریاد آهی،
Daxı çox etməsin fəryadu ahı,

که سُردم اوش قتمدن[۴] روسیاهی.[۵]
Ki, sürdüm üş qatımdan rusiyahi.

آنک مقصود انی سُرمکیدی،
Anın məqsudi onı sürmək idi,

سُرُلدوکنی کوزی[۶] کورمکیدی.[۷]
Sürüldügüni gözi görmək idi.

چو کوردی کوزلریله سُرُدم انی[۸]،
Çü gördi gözrəilə sürdüm anı,

بلورمز بونده اوش نامُ نشانی.
Bilirməz bunda üş namu nişani.

دکل کیم دیمسون باکا جفاکار،
Degil kim, deməsin bana cəfakar,

وفا قلدم دسون آدُم وفادار.
Vəfa qıldım, desin adım vəfadar.

رقیبی سردکم عینی وفادر،
Rəqibi sürdügüm eyni vəfadır,

اکر وصلم اومرسه نه روادر[۹].
Əgər vəslim umarsa, nə rəvadır.

اُولُردی ایله هم وصلومه شادان،
Olurdı eylə həm vəslimə şadan,

ولیکن انجیدر طعنیله نادان[۱۰].
Vəlikən, incidir təən ilə nadan.

انوک طعنن کتورمکده نه مشکل،
Anun təənin götürməkdə nə müşkil?

---

۱. ب. حقیر خور و
۲. ف. بیت یوخ
۳. ف. بیت یوخ
٤. بو رقیب
٥. فو بیت یوخ
٦. ب. کزی سورلدکینی// س. کوزی سورلدکنی
٧. ف. بیت یوخ
٨. ف. کوزونکله چونکه کوردونک سوردوم آنی
٩. س. سزادر
١٠. ب. دشمان

انوک سعیین یتورمکده نه مشکل.[۱]	Anun səəyin yetirməkdə nə müşkil?
کتورمزبن جو ایل[۲] طعنینی ای یار،	Götürməzin çü el tənini, ey yar,
یتورروبن[۳] آنک سعینی ناچار.	Yetürürəyin anın səyini naçar.

آمدن صبا از رسالت و خبر دادن[۴]

صبا کردیکی بو وجهله کفتار[۵]،	Səba gördi ki, bu vəch ilə güftar,
دنب کلدی بکا دیدیکه[۶] ای یار.	Dönüb, gəldi bana dedi ki, ey yar.
رقیبی سُرُدی اول دلبر قاتندن،	Rəqibi sürdürdi ol dilbər qatından,
ملک آیردی دیوی[۷] حضرتندن.	Mələk ayırdı divi həzrətindən.
رقیبی سُردکم عین وفادر،	Rəqibi sürdü kim, eyni vəfadır,
دماسوز دی[۸] بکا اهل جفادر.	Deməsiz, de, bana əhli-cəfadır.
وفادن کر مرادی وصلتمسه،	Vəfadan gər muradi vəslət isə,
انکله عیش و نوش و صحبتمسه.[۹]	Anunla eyşu nuşu söhbət isə.

ص.۸۰

نه ممکندر بو قاچن اولجقدر،	Nə mümkin bu, qaçan olacaqdır,
قچان بو ایشه امکان اولجقدر.	Qaçan bu işə imkan olacaqdır.
الک طعنن کتورمزین[۱۰] در اول یار،	Elin tənin götürməzindir ol yar,
بتوروروم[۱۱] آنک سعینی ناچار.	Bitirıyim anun səyini naçar.

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلیندن الینیبدیر.
۲. ب. کتورمزون الوک // ف. ایلونک طعنینی// س. کتورمزون الوک
۳. ب. یتوررون (*yetürürvən*)// ف. یتوروروم//س. یتوروررون
۴. بو عنوان ت. یوخدور برلیندن آلینیبدیر// ف. "آمدن صبا و خبر آوردن"
۵. ب. صبا کوردی چو بو وجهیله در حال// ف. صبا چون کوردی بو وجهیله کفتار
۶. ف. کلدی منکا ایدور که // س. در که ای یار
۷. س. فرشته ویو ایردی
۸. ب. دماسون کم // س. دمسون تک
۹. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلیندن الینیبدیر.
۱۰. ب. کترمزون (*götürməzvən*)//ف. کتورمزم ایلونک طعنینی ای یار//س. کترمزون
۱۱. ب. یتوررون (*yetürürvən*)// ف. ایتوردزم// س. یتوررون

مثنوی[۱]

Bu sözi çünkim, üşitdim səbadan,	بو سوزی چنکم اشتدم[۲] صبادن،
Biraz cuş eylədim badi-həvadan.	برز جوش[۳] ایلدم باد هوادن.
Rəqibin əzlinə xəndan olurdum,	رقیبک عزلینه خندان اولوردم،
Nigarın sözünə giryan olurdum.	نکارک سوزینه کریان اولرُدم.
Gəhi xəndan oldurdum ol tərəfdən,	کهی خندان[۴] اولوردم اول طرفدن،
Gəhi giryan olurdum bu tərəfdən.	کهی کریان اولردم بو طرفدن.[۵]
Vəlikən, ol cəfakarın pəyamı,	ولیکن اول جفاکارک پیامی،
Ciyər xun etdi, qət etdi kəlamı.	جکر خون اتدی قطع اتدی کلامی.[۶]
Yəqin oldı bu sözdən bana hasil,	یقین اولدی بو سزدن بکا حاصل،
Kim, ol dilbər dəgil uşşaqa mail.	کم اول دلبر دکل عشاقه مایل.
Haman yox yerə imiş çəkdiyim dərd,	همان یق یره ایمش جکدوکم درد،
Dögərmişəm haman bər ahəni sərd.	دُکرمیشم همان بر آهنی سرد.
Gərəkdir kişiyə əlbət sitarə,	گرکدر کیشیه البت[۷] ستاره،
Vəgər nə, ciddu cəh ilə nə çarə.	وکر نی جدُ جهدیله نه چاره.
Əgər kim, cəhd ilə əl versə məqsud,	اکر کیم جهدله ال ورسه مقصود،
Xəlili pımaz idi beylə mərdud.	خلیلی اولمزدی[۸] بیله مردود.
Qaçan kim, olmaya təqdiri-sünhan,	قچنکم اولمیا تقدیر سبحان،
Necə doğru gələ tədbiri-insan.	نجه طغرو کله[۹] تدبیر انسان؟

---

۱. ت. عنوان یوخ. ب. و ف. نوسخه سیندن آلینیب//س."شنیدن خبر صبا را و تفکر حالرا"
۲. ف. سوز آلدم چون بو وجهیله صبادن
۳. ب. خوف
۴. س. حیران
۵. بیت ب. نوسخه سینده یوخ
۶. ف. جکرخون ایلیوب کسدوم کلامی
۷. ب. گرک کیشییه البتده ستاره
۸. ب. اولمییدی// ف. خلیلی قالمییدی بیله محجوب
۹. ف. خلافنجه اولور

مثنوی[۱]

ص.۸۱

Çü gördüm ol vəfasızdan mədəd yox,	چو کوردم اول وفاسزدن مدد یق،
Cəfasına anın hədd ilə ədəd yox.	جفاسینه انک حدله عدد یق.
Vəfasız qopdı bu dövri-zamandan,	وفاسز قپدی بو دوری زماندن،
Bəkülli keçdim ol namehribandan.	بکلی کجدم اول نامهرباندن.[۲]
Necə bir səbr iıə möhnət çəkim bən,	نیجه بر صبریله محنت چکم بن،
Səfər edib, vəya ğurbət çəkəm bən.	سفر ایدب ویا غربت چکم بن.
Çü bildim kim, anı yoxdur baxası,	چو بیلدم کیم آنی یوخدور بقاسی،
Neşündür çəkdiyin cövru cəfası.	نیشون دور چکدوکوم جور و جفاسی.[۳]
Gərəkdir kişi bir kişi göz etmək,	گرکدر کیشی بیر کیشی کوز اتمک،
Ki, bilir ola olacaq dur etmək.	که بیلور اوله اولجق دور اتمک.[۴]
Mana nə assı pəs qayğı yeməkdən,	منکا نه آصی پس قایغو یمکدن،
Çü keçmiş ola ol nanu nməkdən.	چو کچمیش اوله اول نان و نمکدن.[۵]
Haman iş ana qılmışdır qarındş,	همان ایش اکه قلمشدُر قرنداش،
Ki, bu yolda könüldən eyləyim baş.	که بو یولده کُنلدن ایلیم[۶] باش.
Qaçan kim, cana edər eşq odı kar,	قچنکم جانه ایدر عشق[۷] اودی کار،
Bir olmazmı kişidə yaru əğyar.	بر اولمزمی کشیده یار و اغیار.[۸]
Biçaq irişdigi dəm ustixana,	بچق ارشدکی دم اُستخانه،

---

۱. ت. عنوان یوخ ف. نوسخه سیندن آلینیبدیر//س. عنوان یوخ
۲. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ ب. و ف. ده وار
۳. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۴. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۵. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ.
۶. ب. اوینیم // ف. اویندم
۷. ف. جور
۸. بیت ت. نوسخه سینده یوخ برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.

کشی قیمازمی[۱] (یعنی) جسمُ جانه.
Kişi qıymazmı yəni cismu cana.

شو کم اوصنمش اوله بو جهاندن[۲]،
Şu kim, üsanmış ola bu cahandan,

عجبمیدر کیچرسه جسم و جاندن.
Əcəbmidir keçərsə cismu candan.

جهانی قو که بن جاندن اوصندم،
Cahanı qo ki, bən candan usandım,

آنوکیچون جور جانادن اوصندم.
Anınçün cövri-canandan usandım.

کیشی کورر نه اولسه باشده یازو،
Kişi görər nə olsa başda yazu,

انه هیچ آصّی اتمز[۳] زور بازو.
Anı heç assı etməz zuri-bazu.

بر[۴] اش کم انی تقریر ایده تقدیر،
Bir iş kim, anı təqrir edə təqdir,

اولور ناچار اول ایش آکه نتدبیر.
Olur naçar ol iş, ana nə tədbir.

اکر تقدیرسه بو کم اولم بن،
Əgər təqdir isə , bu kim, öləm bən,

نتدبیر آکه کم ناچار[۵] اُلم بن.
Nə tədbir ana kim, naçar olam bən.

وکر نی وصلت اولدیسه مقدر،
Vəgər nə, vəslət oldıysa müqəddər,

ضروریدر که اولیسر میسر.
Zəruridir ki, olısar müyəssər.

ولیکن اشبو چرخ کج[۶] رونده،
Vəlikən, işbu çərxi-kəc rovunda,

قلور[۷] بر نجه کون عشاقه خنده.
Qılır bir neçə gün uşşaaqa xəndə.

ص.۸۲

دکلدر خود اکیدن حالی خالی،
Dəgildir xud ikidən halı xalı,

یا[۸] جان ویرم یاخود کورم جمالی.
Ya can verəm, yaxud görəm camalı.

الاهی سن جمال ایله میسر،
İlahi, sən camal eylə müyəssər,

که ختم اوله سُزم والله اکبر.
Ki, xətm ola sözüm, vəllahu əkbər.

---

۱. ب. قاییره می جسمیله
۲. ب. اولا جسم و جاندن
۳. س. قلمز
۴. ب. نه ایش کم انی تقدیر ایده تقریر
۵. ف. زنده
۶. ب. کژ // ف. تخت کج
۷. س. ایدر
۸. ب. که

شکایت کردن از طالع[۱]

Gəlin, ey nəzm əlfazın düzənlər,	کلونک ای نظم الفاظین دوزنلر،
Girib dəryayi-mənidə üzənlər.	کیروب دریای معنیده[۲] یوزنلر.
Xəbir olun bu sözdən, key xəbərdir,	خبیر اولونک بو سوزدن کی خبردور،
Mütəvvəl mənidir, söz müxtəsərdir.	مطول معنی دور سوز مختصردور.
Şikayətdir, əgərçi taleimdən,	شکایت دور اکرچه طالعم دن،
Hikayətdir bəyan vaqiəmdən.	حکایت دور بیان واقعمدن.
Xudaye bivəziru şahi-aləm,	خدای بی وزیر و شاه عالم،
Ana de bişərik, əllahu ələm.	آنکا دی بی شریک اللـه و اعلم.
Əgərçi sözlərim düzlü yaratmış,	اکرچه سوزلروم دوزلو یاراتمیش،
Vəli bir nəhs üldüzlü yaratmış.	ولی بیر نحس یولدوزلو یارتمیش.
Anadan doğmalı şad olmadım mən,	آنادن دوغالی شاد اولمدوم من،
Bəla vu ğəmdən azad olmadım mən.	بلا و غم دن ازاد اولمدوم من.
Bədən tərkib olalı abu gildən,	بدن ترکیب اولالی آب و کلدن،
Firağət bulamadım dərdi-dildən.	فراغت بوله مدوم درد دلدن.
Məgər kim, taleyimdır nəhsi-əkbər,	مکر کیم طالعم دور نحس اکبر،
Ki, bir dəm səəd ilə olmaz bərabər.	که بیر دم سعدیله اولمز برابر.
Fələk atar yabana , kuya hər suy,	فلک آتار یبانه کوی هر سوی،
Zi mənzil ta ni mənzil, kuy ta luy.	ز منزل تا به منزل کوی تا کوی.
Gəhi dər bəndu gahi vər buni çah,	کهی دربند و کاهی در بن چاه،
Gəhi dər həbsu gahi bər səri-rah.	کهی در حبس و کاهی بر سر راه.
Gəhi ğurbətdə gahi həzərdə,	کهی غربتده و کاهی حضرده،
Gəhi külxəndə vu gahi səfərdə.	کهی کلخنده و کاهی سفرده.

---

[۱]. بو عنوان و شعیرلری باشقا نوسخه لرده یوخ

[۲]. س. معنی دنیزنده

کهی عریان یوررم که قبا پوش،	Gəhi üryan yürürəm, gəh qəbapuş,
کهی درویش اولورم که عبا پوش.[۱]	Gəhi dərviş oluram, gəh əbapuş.
فلک دن سیلی لر ییدوم یوزومده،	Fələkdən sililər yedim üzümdə,
صفاسی قالمدی دنیا کوزومده.	Səfasi qalmadı dünya gözümdə.
جهانه کلدوم اما کلمدوم من،	Cahana gəldim, amma gülmədim mən,
ستارم در سعادت بولمدوم من.	Sitarəmdir, səadət bulmadım mən.
کونوم کچدی فراقیله دریغا،	Günüm keçdi firaqilə dəriğa,
یاخلدوم اشتیاق ایله دریغا.	Yaxıldım iştiyaq ilə dəriğa.
نه خوش دیمش دور استاد سخن چین،	Nə xoş demişdir ustadi-süxənçin,
گر استاد اولمغ ایسترسن سخن چین.	Gər ustad olmaq istərsən, süxən çin.

شکایت از دنیا[۲]

مسلمانان مرا بختیست کز او،
گر از بحر آب جویم بر شود او.
بصحرا گر روم بحر کف خاک،
به بخت من به نرخ زر شود او.
برای سنک اگر در کوه پویم،
همه نایاب چون گوهر شود او.
پی آتش به دوزخ گر درآیم،
ز یخ افسرده چون مرمر شود او.
خدا را شکر باید در همه حال،
مبادا که از آن بدتر شود او.

شکایت از دوران[۳]

---

[۱]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ، س. ـدن الینیبدیر.
[۲]. باشقا نوسخه لرده اولمایان بو غزل فارسجادیر.
[۳]. ت. نسخه سینده عنوان یوخ ، فرانسه و برلیندن آلینیبدیر.

گل ای جان کلشننک مدح خوانی،	Gəl, ey can gülşənin mədhxani,
رموز سرّ عشقک نکته دانی.	Rumuzi-sirri-eşqin nüktədani.
نظر ایله بو چرخک گردشنه،	Nəzər eylə bu çərxin gərdişinə,
که اهل معرفتله جنبشی نه.	Ki, əhli-mərifətlə cünbüşi nə.
شولر کیم کامل انسان دکُللر[۱]،	Şolar kim, kamil insan =lar dəgillər,
فلک فعلیله نالان (لر) طُرُرلر.	Fələk felinə nalanlar dururlar.
اولنلر هپ کمالاتیله موصوف،	Olanlar həp kamalat ilə mövsuf,
اولبلردر قامو دردله معروف.	Olublardır qamu dərd ilə məruf.
الیفی بلمیندر بو تیدن[۲]،	Əlifi bilməyəndir bunı edən,
کمال اهلنه دایم طعنه ادن.[۳]	Kamal əhlinə daim təənə edən.
شولر کیم کُل مَکه لایق[۴] دکللر،	Şolar kim, gülməyə laiq dəgillər,
دمادم خرمُ شادان اولرلر.	Dəmadəm xürrəmu şadan olurlar.
ولی انلر کم اهلیدر کمالک،	Vəli, anlar kim, əhlidir kamalın,
کور نجه منبعی اولمش ملالک[۵].	Gör necə mənbəi olmuş məlalın.
آمانی[۶] یقدرر بو چرخ دونک،	Amanı yox duru bu çərxi-dunun,
طتب بوینین بورر دایم[۷] زبونک.	Tutub, boynun burur daim zəbunun.
قاتنده بردرر اهلیه[۸] جاهل،	Qatında bir durur əhlilə vahil,
کورر هر ناقصی فعلنده کامل.	Görür hər naqisi felində kamil.

ص.۸۳

---

[۱]. ب. دررلر //ف. اولارکیم کامل انسان درورلر//س. دررلر
[۲]. ف. بی دنی دن // س. بیلمین بابیله تیدن
[۳]. ب. بیت یوخدور // ف. کمال اهلنه اولدور
[٤]. ب. کم عارف انسانلر
[٥]. ب. نجا کور منبعی اولش کمالوک//ف. نیجه کور منبعی اولمش ملالوک//س. نیجه کور منبع اولمش ملالک
[٦]. ب. تمیزی //ف. تمیزی //س. تمیزی
[٧]. ب. دنب بوینن بورر هر دم
[٨]. ف. جهل ایله

کمی کم کُلدرر بر کون تمامی،	Kimi kim, güldürür birgün tamamı,
دنوبن آغلادر بر ییل مدامی[۱].	Dönübən ağladır bir il müdami.
کمی کم ایلیه بر لحظه خندان،	Kimi lim, eyləyə bir ləhzə xəndan,
ایدر بر نیچه ییلر[۲] آنی کریان.	Edər bir nrçə illər anı giryan.
آنک فعلینده سلطانلر زبوندر،	Anın felində sultanlar zəbundur,
شفقت سوزدرر دنیاسی دوندر.	Şəfəqət söz durur, dünyası dundur.
کور اندن نیجه وردی جان شیرین،	Gör andan neçə verdi cani-Şirin,
اوزین[۳] قتل ایلدی فرهاد مسکین.	Özin qətl eylədi Fəhadi-miskin.
هم اندن لیلی نچون دل شکسته،	Həm andan Leyli nəçün dilşikəstə,
اولب چکدی بلا مجنون خسته.	Ölüb, çəkdi bəla Məcnuni-xəstə.
هم اندندر ینه اول[۴] آه فریاد،	Həm andandır yinə ol ahu fəryad,
که خورشیدیچون ایدری[۵] فرحشاد.	Ki, Xurşidi çün edərdi Fərəhşad.
هم اندندر که اولدی قانه غرقه،	Həm andandır li, oldı qana ğərqə,
غمی کلشاه ایچون[۶] بیچاره ورقه.	Ğəmi Gülşah üçün biçarə Vərqə.
هم اندندر که عشقی خوش پریدن،	Həm andandır ki, eşqi xoş Pəridən,
دوکر قان دیدهای مشتریدن.[۷]	Tökər qan didehayi Müştəridən.
بنی هم نیجه یللر اتدی[۸] کریان،	Bəni həm neçə illər etdi giryan,
دریغا اتمدی بر لحظه خندان.	Dəriğa etmədi bir ləhzə xəndan.
نه بن بلکه جمیعی اهل عالم،	Nə bən, bəlkə cəmii əhli-aləm,
چکر دنیا اوجندن محنتُ غم.	Çəkər dünya ucundan möhnətu ğəm.

---

[۱]. ب. تمامی
[۲]. ف. دم لر
[۳]. س. نیجه
[۴]. ب. بو //ف. بو
[۵]. ب. ایلردی
[۶]. ب. کلشاهده
[۷]. ت. بیت یوخ ب. -دن الینیبدیر.//ف. جکر خون اخدی چشم مشتریدن//س. اخار قان
[۸]. ف. قیلدی

وفا اوممق بو چرخی بی وفادن،	Vəfa ummaq bu çərxi-bivəfadan,
بصر اومقدرر چشم عمادن.	Bəsər ummaq durur çeşmi-umadan.

در بیان تربیت نام بمحبوب[۱]

کل ای جان کلسنانک سن کُعیبی،	Gəl, ey can gülsitanın sən kəibi,
ینه کشف ایلکل اسراری غیبی.	Yinə kəşf eyləgil əsrari-ğeybi.

ص.۸۴

سوزه باشله چو هنکام سخن دُر،	Sözə başla, çü hingami-süxəndür,
که سن غواص معنیسن سخن دُر.	Ki, sən ğəvvasi-mənisən süxən dürr.
ینه خوش بویله طلدردی دماغی[۲]،	Yinə xoş buy ilə doldurdı dimağı,
مشرف ایلکل بستانُ باغی[۳].	Müşərrəf eyləgil büstanu baği.
نیجه بر قصۀ هجران ایدرسین،	Necə bir qissəyi-hicran edəsin,
چو بلبل[۴] ناله و افغان ایدرسین.	Çü bülbül nalə vu əfğan edərsin.
کل ایمدی ایله وصلتدن روایت،	Gəl imdi eylə vəslətdən rəvayət,
که تا ختم اوله[۵] بو شیرین حکایت.	Ki, ta xətm ola bu şirin hikayət.
مکر اولدم که بو[۶] یار قمروش،	Məgər ol dəm ki, bu yari-qəmərvəş,
غریبُ عاشقه اولمشدی سرکش.	Ğəribu qşiqə olmuşdı sərkəş.
رقیبی سورمشیدی حضرتندن،	Rəqibi sürmüş idi həzrətindən,
فرشته دیوی ایرمشیدی قاتندن.	Firiştə fivi ayırmışdı qatından.
ولیکن عاشقی دلخستیه هم،	Vəlikən aşiqi-dilxəstəyə həm,
جفا بنیادنی قلمشدی محکم.	Cəfa bünyadını qılmışdı möhkəm.

---

[۱]. ت.نوسه سینده عنوان یوخ نرلین ده وار// ف."در صفت حال خود کوید"
[۲]. س. جهانی
[۳]. ب. اشبو زمانی
[۴]. ف. که چون نی
[۵]. . س. اشتدور بیزه
[۶]. ب. اول // ف. شولدم که اول

Deməzdi kim, rəqib oldı çü məzul,	دیمزدیکم رقیب اولدی چو معزول،
Gərək aşiq ola qatımda məqbul.	گرک عاشق اوله قاتمده مقبول.[۱]
Cəfa babını qılmışdi guşadə,	جفا بابینی قلمیشدی کشاده،
Vəfa rəsmi bilirməzdi azadə.	وفا رسمی بلورمزدی آزاده.[۲]
Tərəhhüm yollarını baqlamışdı,	ترحم یوللرینی بقلمشدی،
Ciyərlər hicr oduna dağlamışdı.	جکرلر هجر اودینه طغلمشدی.
Yürürdi xoş, fərağət aləmində,	یورردی[۳] خوش فراغت عالمنده،
Dəgildi hiç aşiqlər ğəmində.	دکلدی هیچ عاشقلر[۴] غمنده.
Vəlikən bən ğəribu bisitarə,	ولیکن بن غریبُ بی ستاره،
Olurdum həmnişin əfğanu zarə.	اولردم همنشین افغانُ زاره.

ص.۸۵

Bu fikr ilə olurdum valehu dəng,	بو فکریله اولوردم والهُ دنک،
Ki, ol məhbub şuxu dilbəru şəng.	که اول محبوب شوخی دلبر شنک.[۵]
Rəqibin ömrüni çün eylədi kəm,	رقیبک عمرنی چون ایلدی کم[۶]،
Nəçün uşşaqa ol olmaya həmdəm.	نیچون عشاقه اول اولمایه همدم.[۷]
Məgər kim, var ola mətai əbtər,	مکر کیم وار اوله متاع ابتر،
Ki, daim barı yardan ayrı istər.	که دایم باری یاردن آیرو استر.[۸]
Əgər ki, yox isə bu xeyrə mane,	اکر که یوخیسه بو خیره مانع،
Nə üçün şəmsi-hüsn olmaya tale.	نه ایچون شمس حسن اولمایه طالع.[۹]

---

[۱]. بیت ب. نوسخه سینده یوخ
[۲]. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ
[۳]. ف. کزردی
[٤]. ف. عارفلر
[٥]. ب. بیت یوخ
[٦]. ف. رقیبونک جونکه قیلدی عمرینی کم
[٧]. ب. بیت یوخ // ف. نهان دور اولمدی عشاقه همدم
[٨]. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ
[٩]. بیت ت. و ب. نوسخه ده یوخ

صفت نامه فرستادن[۱]

Bu rəsm ilə qılırdım sözə ağaz,	بو رسمیله قلوردم سوزه آغاز[۲] ،
Ki,nəgah irdi hatifdən bir avaz.	که ناکه اردی هاتفدن بر اواز.
Ki, ey dövran əlindən ağlayan zar,	که ای دوران الندن اغلین زار،
Xəlili, səxtədil, bixiş, biyar.	خلیلی خسته دل بی خویش بی یار.
Nəçün bir edənsən ğəmdən şikayət,	نیجه بر ایده سین غمدن شکایت،
Qılasan dərdi-hivrandann hikayət.	قلاسین دردی هجراندن حکایت[۳].
Yinə alğıl əlinə xameyi sən,	ینه الغل الوکه خامۀ سن،
Yinə təhrir eylə naməyi sən.	ینه تحریر ایله نامۀ سن.
Bəyan et halını ol bivəfaya,	بیان ایت حالکی اول بی وفایه،
Ki, şayəd qəsd edə tərki-cəfaya.	که شاید قصد ایده ترک جفایه.
Vəgər nə, nə çağadək böylə məhzun,	وکر نی نه چاغه دک بویله محزون[۴]،
Olasın dərdi-həsrətdən ciyər xun.	اولاسین درد حسرتندن[۵] جکرخون.

صورت نامه[۶]

Çü qıldım bu kəlamı cümlə əsfa,	چو قلدم بو کلامی جمله اصفا[۷]،
Düzətdim xamə, qıldım namə inşa.	دزتدم خامه قلدم نامه انشا.
Bunı yazdım ki, ey sərvi-rəvanım,	بونی[۸] یازدم که ای سرو روانم،
Muradi könlümün, cismimdə canım.	مرادی کوکلمک جسممده جانم.[۹]

---

۱. عنوان ت. و ب. ـده یوخ ، ف. ــدن الینیبدیر//س."مثنوی"
۲. ب. سوزله ساز //س. سوزله ساز
۳. ف. روایت //س. ایده سن
٤. ب. وکرنی نیچپادک بیله ای جان
٥. ب. حسرتله
٦. ت. نوان یوخ برلین ده وار// ف. "صفت نامه"//س."صورت نامه برسالت"
۷. ب. بن کلامی بونده اخفا //س. بن ده عشقه
۸. ف. مونی
۹. بوراداان سونرا فرانسه نوسخه سی ناقصدیر و سحثفه لری یوخ.

چو سنسین حسن الینک پادشاهی،	Çü sənsən hüsn elinin padişahi,
قولوکم حالمه قلغل نکاهی.	Qulunam, halıma qılğıl nigahi.

ص.۸۶

نیجه بر بغرمی قان ایده سن سین،	Necə bir bağrımı qan edəsin sən,
بکا دشمنلرم شاد ایده سن سین[١].	Bana düşmənlərim şad edəsin sən.
نهایت یوقمدر هجرانه ای دوست،	Nəhayət yoxmudur hicrana, ey dost,
کزوک قنمزم ایچب قانه ای دوست[٢].	Gözün qnmazam, içib qana, ey dost.
نچا بر ظلم بی داد ایده سن سن،	Nəcə bir zülmi-bidad edəsin sən,
بنم دشمنلرم شاد ایده سن سن.[٣]	Bənim düşmənlərim şad edəsin sən.
اکر هجرانسه اردی کماله،	Əgər icran isə irdi kamala,
بنم[۴] غمدن اوش دندم هلاله.	Bənəm ğəmdən üş döndüm hilala.
مکر اولدرمک اوله قصدک ای یار،	Məgər öldürmək ola qəsdin, ey yar,
وکر نی جانمه جور ایلدی کار.	Vəgər nə, canıma cövr eylədi kar.
اکر صوچم واریسه اولدر ای دوست،	Əgər suçum var isə, öldür ey dost,
نیجه بر اغلدرسین کُلدر ای دوست.	Necə bir ağladırsan, güldür ey dost.
بلورسن کم جهانک یق ثباتی،	Bilirsən kim, cahanın yox sübatı,
اکن چوق اتمه شاهم سّیاتی.	İnən çox etmə şahım suyatı.
جمالوکه اکنده اولما مغرور،	Camalında inəndə olma mğrur,
بنی جورُ جفادن قلما مقهور.	Bəni cöru cəfadan qılma məqhur.

غزل[٥]

ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه،

---

[١]. ب. اشومی دن کون افغان ایده سن سن//س. چو بلبل بنی نالان ایده سن سن

[٢]. ت. بیت یوخ//س. نیجه بر اغلدرسک کولدر ای دوست

[٣]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ

[٤]. ب. بنیسم

[٥]. ق. غزل وار ٦١٢ ص. ٤٧٦

دخی قانمزمی عجب خونی کوزک قانمزه.

Ey ləbi ğönçə necə cövr edəsin canımıza
Daxı qanmazmı əcəb xunı gözün qanımıza.

نوله لطف ایلیوبن[1] جمعنه سعی ایلرسک،
زلفک اوجندن اولن حال پریشانمزه.

Nola lütf eyləyübən céminə səy eylərisən,
Zülfün ucundan olam hali-pərişanımıza.

نه روادر قلووز آه فغان بز دون کون،
سن قلق طتمیسین[2] ناله و افغانمزه.

Nə rəvadır qılavuz ahi fəğan biz dünu gün,
Sən qulaq tutmayısan nalə vu əfğanımıza.

دل یقب جان یقبن طیمدی چون فتنه کُزک،
نچه کوز قاره ادب قصد اده ایمانمزه[3].

Dil yıxıb,can yıxıban doymadı çün fitnə gözün,
Neçə göz qara edib, qəsd edə imanımıza.

راه عشقکده خلیلی نه بلا چکدوکنی،
نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

Rahi-eşqində, Xəlili nə bəka çəkdigini,
Nəzər etsən biləsən dəftəri-divanımıza.

ص.۸۷

جست رسول بغیر بستادن نامه[4]

چو بو وجهیله[5] یازدم نامۀ بن،	Çü bu vəchilə yazdım naməyi-bən,
المدن ییره صالدم[6] خامۀ بن.	Əlimdən yerə saldım xaməyi bən.
دیدم کم بندن اوله یاره قاصد،	Dedim kim, bəndən ola yara qasid,

---

[1]. ب. ایلیه سن
[2]. س. قولاغ اورمیه سک
[3]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
[4]. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور برلین ده وار
[5]. ب. رسمیله //س. رسمیله
[6]. س. ییره صالدم المدن

که وارب عرض ایده یاره[۱] مقاصد.	Ki, varıb ərz edə yara məqasid.
بو اشده کم بکا یار اوله یارب،	Bu işdə kim bana yar ola ya rəb?
بنمله یارُ دلدار اوله یارب.	Bənimlə yari-dildar ola ya rəb?
دل ایدُر ای جفا اودینه ینمش،	Dil aydır: Ey cəfa oduna yanmış,
جهانک کارُبارندن اوصنمش.	Cahanın karu barından usanmış.
ینه سن اول رسول اول چلبک[۲]،	Yinə sən ol rəsuli ol çələbin,
کُله خشدر فغانی عندلیبک.	Gülə xoşdur gəğani əndəlibin.
سنی بلمز حبیبک ای بلالو،	Səni bilməz həbibin, ey bəlalı,
که یوزکا[۳] بیله دیو چکمه قیغو.	Ki, üzünə bilə deyü, çəjmə qayğı.
سنی بو صورته قویمش بو دوران،	Səni bu surətə qoymuş bu dövran,
اوشتمه[۴] بو بقنلر دیمز انسان.	Uşatma, bu baxanlar deməz insan.
یوزکک رنکی دنمش زعفرانه،	Üzünün rəngi dönmüş zəfirana,
کُزوکک بکزمش یشلاری قانه.	Gözünün bənzəmiş yaşları qana.
جکر یقمش سن ای مسکین جفادن،	Ciyər yaxmışsan, ey miskin cəfadan,
کمانه بکزمش قدک بلادن.	Kamana bənzəmi qəddin bəladan.
یُری وار تالکی عرض ایت اوشنمه،	Yüri, var naləni ərz et, uşanma,
سنی بو صورتله بویله صنمه.	Səni bu surət ilə böylə sanma.
که شاید دردکا بر مرهم اوله،	Ki, şayəd dərdinə bir mərhəm ola,
غمندن نیجه بر چشمک نم اوله.	Ğəmindən necə bir çeşmin nəm ola.

ص.۸۸

روان شدن عاشق برسالت[۵]

چو دل بو وجهله[۱] وردی نصیحت،	Çü dil bu vəch ilə verdi nəsihət,

---

[۱]. ب. اکا // س. انه
[۲]. ب. حبیبوک //س. حبیبک
[۳]. ب. اوشنمه //س. اوشنمه
[۴]. ب. که یوزوکه
[۵]. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور برلین دن آلنییدیر.

Qəbul etdim, nə olursa fəzihət.	قبول اتدم نه اولورسه فضیحت.
Əlimdə namə döndüm qasidanə,	المده نامه دتدم[۲] قاصیدانه،
Yarın yoluna girdim aşiqanə.	یارک[۳] یولینه کردم عاشقانه.
Varəb dərgahına, qıldım zəmin bus,	وارب درکاهنه قلدم زمین بوس،
Umaram kim, olam qatında munis.	امارم کم (اولام) قاتنده مونس[۴].
Dedim kim, şahdan varisə dəstur,	دیدم کم شاهدن واریسه دستور،
Rəsulam, üş əlimdə namə məsrur.	رسولم اوش المده نامه مسطور[۵].
Çü şahi qıldılar bəndən xəbərdar,	چو شاهی[۶] قلدلر بَندن خبردار،
Dede: Gəlsin, görəlm nə xəbər var.	ددی کلسون کُرالوم نه خبر وار.

دیدن محبوب[۷]

Çü girdim, gördüm ol namehribanı,	چو کردم کوردم[۸] اول نامهربانی،
Pəri-peykəq, həbibi-dilsitani.	پری پیکر[۹] حبیب دلستانی.
Başıma çıxdı sevdanın buxarı,	باشومه چقدی سودانک بخاری،
Üz vurdum payına biixtiyari.	یوز اوردم پاینه[۱۰] بی اختیاری.
Rəvan oldı rəvani əqlim başdan,	روان اولدی روانی[۱۱] عقلم باشمدن،
Tutuşdı şövq odı içim daşımdan.	طتشدی شوق[۱۲] اودی ایچم طشمدن.

---

[۱]. س. رسمیله
[۲]. ف. آلدم
[۳]. ف. روانی// س. کرب یارنک یولینه
[٤]. ب. اومارم اولمیم قاتنده مایوس// ف. اومارم اولمیم قاتنده مایوس
[٥]. ب. مستور//ف. مستور
[٦]. ف. چو یاری قلدیلر مندن خبردار//دیدی کلسون کوریم نه خبر وار
[۷]. ب. "دیدن محبوب و عرض کردن عشق"//س."دیدن محبوب و غرورکردن عشق"
[۸]. ف. کیروب کوردوم جون
[۹]. ف. ملک صورت
[۱۰]. ف. سحده
[۱۱]. س. همان
[۱۲]. ف. عشق

طوتب صبرم[۱] یقاسین ایلدم چاک، Tutub səbrim yaxasın , eylədim çak,
باشمه پای[۲] راهندن قُدم خاک. Başıma payi-rahından qodum xak.
محبت بحری طاشوب[۳] کلدی وجه، Möhəbbət bəhri daşıb gəldi vəchə,
جهان کوزمه[۴] کلمز اولدی جوجه. Cahan gözümə gəlməz, oldı covcə.

ص.۸۹

برقدم ناموسی نامیله[۵] عاری، Buraxdım namusi, tami ilə ari,
لسانومه بو سزلر اولدی جاری. Lisanıma bu söxlər oldı cari.
که اردم[۶] شمعه بر پروانیم بن، Ki, irdim şəməə, bir pərvanəyəm bən,
قیک[۷] کم یانیم بن بانیم بن. Qoyun kim, yanayım bən, yanayım bən.
طبیبه اردم الحق دردمندم، Təbibə irdim, əlhəq dərdməndəm,
بحمدالـلـه که بولدی دردمه ام[۸]. Bəhəmdillah ki, buldı dərdimə əm.
محبم عاشقم زارم غریبم، Mühibbəm, aşiqğm, zarəm, ğəribəm,
کله ارمش[۹] یقلمش عندلیبم. Gülə irmiş, yaxılmış əndəlibəm.

خلاصه سخن[۱۰]

چو کُردی حالمی اول سرو قامت، Çü gördi halımı ol sərv-qamət,
عجبدر دیدی قاصیدده علامت. Əcəndir, dedi, qasiddə əlamət.
رسوله بکزمز بو عاشق انجق، Rəsula bənzəməz, bu açiq ancaq,
ره عشمده یاری صادق انجق. Rəhi-eşqimdə yari-sadiq ancaq.

---

۱. ب. صبرک
۲. ب. خاک // ف. خاک پایندن
۳. ف. جوشوب
۴. ف. چشمومه
۵. ب. برقدم نام و ناموسی و // ف. برخدم نامیله ناموس و
۶. ب. ارشدم //س.یتشدم
۷. ب. قوکز //س. قوگز
۸. ب. مه اردی دردمه ام
۹. ب. فراقندن
۱۰. ب. "مثنوی" // ف. عنوان یوخ//س."تعجب کردن محبوب رسولرا"

یوزینه صو سپک عقلی درلسون،
اکر اولدییسه[1] دخی درلسون.
صو سپدلر هماندم هوشه کلدم،
بو شعری نغمه ایدب جوشه کلدم.

Üzünə su səpin, əqli dərilsin,
Əgər ölü isə, daxı dirilsin.
Su səpdilər, həmandəm huşa gəldim,
Bu şeiri nəğmə edib, cuşa gəldim.

غزل[2]

سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللـه،
شهد اولمی بو لب یا شکرمی بارک اللـه.

Sərv olamı bu qədd, ya ərərmi, bərakallah,
Şəhd olamı bu ləb, ya şəkərmi, bərakallah

ص.٩٠

مهر اولمی بو مه[3] یا ماه چارده می،
یا جمع دلده شمع انوارمی[4] بارک اللـه[5].

Mehr olamı bu məh, ya mahi-çardəh mi,
Ya cəmi-dildə şəmii-ənvar mi bərakallah.

بو زلف عنبرینمی یا طرهٔ مطرا،
سنبلمی بو پری مشک زمزمی[6] بارک اللـه.

Bu xülf ənbərmi, ya türrəyi-mütərra,
Sünbülmi bu pəri,müşki-zəmzəmmi, bərakallah.

سلطانمی جهانک بو معدن لطافت،
اقلیم دلده یاخود سرومی بارک اللـه[7].

Sultanmi bu cahanın məədəni-lətafət,
İqlimi-dildə,yaxud sərvmi, bərakallah,

---

[1]. ف. اولمیش ایسه
[2]. ف. بو غزل یوخ و یئرینده باشقا غزل وار// پ.وار ٢١٣٥ص.٨٠١
[3]. پ. صورت
[4]. ب. یا شمع جمع دلده انورمی
[5]. س. بیت یوخ
[6]. ب. مشک ازهرمی // پ. مشک اسفر
[7]. س. بیت یوخ

جانمی بو جهانوک روحک روانمی یا،
دوری زمانده یاخود دلبرمی بارک اللـه[۱].

Canmı bu cahanın, ruhi-rəvan mi , ya,
Dövri-zamanda, yaxud dilbəmi, bərakallah.

محبوب جانفزامی یا یار پرصفامی،
یا حسن النده شاه اشهرمی بارک اللـه[۲].

Məbubi-canfəza mi, ya yari-pursəfa mi,
Ya hüsn elində şahi-əşhərmi, bərakallah.

بلبلی سویلین بو یا طوطی شکرخوار،
یاخود خلیلی داعی چاکرمی بارک اللـه[۳].

Bülbüli söyləyən bu, ya tutiyi-şəkərxar,
Yaxud, Xəlili, daiyi çakərmi, bərakallah.

خطاب کردن با محبوب[۴]

پس اندن دیدی[۵] ای محبوب جانی،	Pəs andan dedi: Ey məhbubi-cani,
جهان کلزارینک سرو روانی[۶].	Cahan gülzarının sərvi-rəvani.
جمالک کلستانی خرم اولسون،	Camalın gülsitani xürrəm oldun,
همیشه دشمنک عمری کم اولسون.	Həmişə düşmənin ömri kəm oldun.
یاوز کون کورمکل[۷] هرکز جهانده،	Yavuz gün görməgil hərgiz cahanda,
یولوکه جان فدا اولسون جهانده.	Yoluna can fida olsun cahanda.
بکون سن حسن الینک سروری سن،	Bugün sən hüsn elinin sərvərisən,
ملک صورتلولر[۸] سردفتریسن.	Mələk surətlilər sərdəftərisən.

۱. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۲. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۳. بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
۴. ت. نوسخه سینده عنوان یوخ برلین
۵. ب. دیدم ای محبوب دلبر
۶. ب. سرو سمن بر
۷. ب. یوز کوز کورمسون// س. کورمسون
۸. ب. صورتلرک

روامیدر که ای سلطان خوبان،	Rəvamıdır ki, ey sultani-xuban,
اوله عاشقلرک کریان بریان.	Ola aşiqlərin giryanu büryan.
جفایه یقدرر هرکز نهایت،	Cəgaya yox durur hərgiz nəhayət?
کمه وارب قلم سندن شکایت.	Kim, varıb qılam səndən şikayət ?
که سندن ایرو یقدر پادشاهم،	Ki, səndən ayrı yoxdur padişahım,
یوزک آینه در هردم[۱] نکاهم.	Üzün ayinədir hər dəm nigahım.
اکر واریسه بو هجرانه پایان،	Əgər var isə bu icrana payan,
دمیدر ای صنم اتدرمه افغان.	Dəmidir, ey sənəm, etdirmə əfğan.

ص.۹۱

وکر کم یوغسه درمانن بو درده[۲]،	Vəgər kim, yoxsa dərmanın bu dərdə,
قو کم باری ویراین جان بو درده.	Qo kim, barı verəyin can bu dərdə.
که سندن ایرو صاغ اولمق نه‌ممکن،	ki, səndən areı sağ olmaq,nə mümkin ?
طپکدن بن اراغ اولمق نه ممکن.[۳]	Tapından bən iraq olmaq,nə mümkin ?
غریبم ای حبیبم المه آهم،	Ğəribəm, ey həbibim, alma ahım,
قالور بوینکده اولور هم کناهم.	Qalar boynunda, olur həm, günhım.

خطاب محبوب[۴]

چو بو سزلردن اول یاری قمر وش،	Çü bu sözlərdən ol yari-qəmərvəş,
اشتدی رحم ایدب اولمادی سرکش.	Eşitdi, rəhm edib, olmadı sərkəş.
دیدی چون کلدک ای بیچاره درویش[۵]،	Dedi: Çün, gəldin, ey biçarə dərviş,
فراق اودینه یانمش زار دلریش.	Fəraq oduna yanmış zaru dilriş.
فراست چشمله باقدی و کوری،	Fərasət çeşmi ilə baxdə vu gördi,

[۱]. ب. هرکز
[۲]. ب. وکرنی یوغسه بو درده درمان// قوکز باری بو دردده ویرین جان
[۳]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
[۴]. برلین نوسخه سی "شفقت و مهربانی کردن عاشقرا"..س."سوال کردن عاشق به معشوق"
[۵]. س. عاشق//عاشق

نه در حالک ای مسکین دیی صُردی. Nədir halın, ey miskin, dedi, sordı.
ندر بو صورتٌ بو حاله معنی، Nədir bu surət, bu hala məəni ?
سنی بلمایلر صندکمی یعنی. Səni bilməyələr sandı kimı yəni?
جفادن بکزر اولدی طاقتنک طاق، Cəfadan bənzər oldı, taqətin taq,
دلو جانوکی یقدی مار اشواق.[۱] Dəli canını yaxdı mari-əşvaq.
که ترک اتدک طریق صبر[۲] ناچار، Ki, tərk etdin təriqi-səbru naçar,
کیچوب دنیادن اولدک طالب یار. Keçib dünyadan, oldun talibi-yar.
یولمده قلمدک سعیوکی تقصیر، Yolumda qılmadın səyini, təqsir,
ندر مقصودک ایله باکه تقریر. Nədir məqsudun, eylə bana təqrir.

مرحمت خواستن از محبوب[۳]

دیدم کم ای کوزللر شهریاری، Dedim kim, ey gözəllər şəhriyarı,
جهانک جان و جانک قراری. Cahanın canu cananın qərarı.

ص.۹۲

چو سرٌم ساکه اولدی آشکارا، Çü sirrim sana oldı aşikara,
قلوکم ای صنم حالومه کور ه(ا)[۴]. Qulunam, ey sənəm halıma gör ha.
غریبم درد هجرانیله خسته، Ğəribəm, dərdi-hicran ilə xəstə,
قلوکم ای صنم شکسته بسته. Qulunam, ey sənəm şikəstə, bəstə.
غمی عشقک بنی زار ایلمشدر، Ğəmi-eşqin bəni zar eyləmişdir,
جهانی باشومه طار ایلمشدر. Cahanı başıma dar eyləmişdi.
بنی رد اتمدی ای سرو روانم، Bəni rədd etmədi, ey sərvi-rəvanım,
قبول ایلا که اولم قاپکده خانُم.[۵] Qəbul eylə ki, olam qapında xadim.

---

[۱]. بیت ب. نوسخه سینده یوخ
[۲]. ب. زهد
[۳]. ت. عنوان یوخ//س. "جواب دادن عاشق به محبوب"
[۴]. ب. بوبین حال مرا بهری خدا را// س. بیت یوخ
[۵]. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ.

دریغ اتمه جمالک بن قلوکدن،	Dəriğ etmə camalın bən qulundan,
یاشرما کل یکاغک بلبلکدن.	Yaşırma, gül yanağın bülbülündən.
دلارم سندن ای سلطان خوبان،	Dilərəm səndən, ey sultani-xuban,
اولم یوزوکه قرشو شاد خندان.[۱]	Olam üzünə qarşı şadu xəndan.

ترحم کردن دلبر برای عاشق[۲]

هزاران لطفیله اول یار دلجو،	Həzaran lütf ilə ol yarı-dilcu,
ددی جور آخر اولدی چکمه قیغو.	Dedi: Cövr axır oldı, çəkmə qayğu.
دکندی قلمدی ایام فرقت،	Tükəndi, qalmadı əyyami-firqət,
ارشدی خرم اول هنکام وصلت.	İrişdi, xürrəm ol həngami-fürsət.
قایرما کم وفانک اردی دوری،	Qayırma kim, vəfanın irdi dövri,
یزقدر نیجه ایدک[۳] سکا جوری.	Yazıqdır, necə edək sənə cövri.
وصاله وعده مز فردایه اولسون،	Visalə vədəmiz fərdaya olsun,
توقف صحبتی صحرایه اولسون.	Təvəqi söhbəti səhraya olsun.

حیات یافتن از کفتار محبوب[۴]

چو بو وجهله دُکدی اول سمن بر،	Çü bu vəchilə döndi ol səmənbər,
دلنده طوطیی ارواحنه شکر.	Dilində tutiyi-ərvaha şəkkər.
فرحدن قودم ایاغنده باشم[۵]،	Fərəhdən qodum ayağında başım,
اقتدم کوزلرمدن قانلو یاشم.	Axıtdım gözlərimdən qanlı yaşım.

ص.۹۳

اولویکن درلدم آدم اولدم،	Ölü ikə dirildim, adəm oldum,

---

۱. بو بیت ت. نوسخه سینده یوخ.
۲. ب. "بشارت دادن محبوب عاشق را"//س."سوال کردن محبوب به عاشق و وعده دادن"
۳. ب. ایدم // س. ایدم
۴. ت. نوسخه سینده عنوان یوخدور برلین دن الینیبدیر// س."مثنوی".
۵. ب. باشی// یاشی

صناسین پادشاه عالم اولدم.	Sanasan padişahi-aləm oldum.
ولی دل صحبت صحرایه کویمز،	Vəli, dil söhbəti-səhraya küyməz,
صفادن جان ورر فردایه کویمز.	Səfadan can verər, fərdaya küyməz.
الندن[1] نکلور ناکام و ناچار،	Əlindən nə gəlir nakamu naçar,
بقوب فردایه قلدی کوزلری[2] چار.	Baxıb fərdaya, qıldı gözləri çar.

رفتن عاشق[3]

ینه چون آفتاب عالم افروز،	Yinə çün aftabi-aləm əfruz,
نقاب الدی یوزندن اولدی نوروز.	Niqab aldı üzündən , oldı nov ruz.
زر انعام ایلدی زرین سپردن،	Zər ənam eylədi zərrin sipərdən,
جهان یوزینه زیور وردی زردن.	Cahan üzünə zivər verdi zərdən.
جهانک خلق جمله پیر و برنا،	Cahanın xalqı cümə piru burna,
قامو اشلو اشینه اولدی جویا.	Qamu işli işinə oldı cuya.
بنی درویش دلریش شکسته،	Bəni dərvişi-silrişi-şikəstə,
غریبُ عاشقُ مسکینُ خسته.	Ğəribu açiqu miskinu xəstə.
تفرج ایدرک صحرایه چقدم،	Təfərrüc edərək səhraya çıxdım,
ارشدم وعدهٔ فردایه چقدم.	İrişdim, vədəyi-fərdaya çıxdım.
بقب یولاره چشمم ایلدم چار،	Baxıb yollara, çeşmim eylədim çar,
چو بلبل سوزه کلدم ایلدم زار[4].	Çü bülbül sözə gəldim, eylədim zar.

مثنوی[5]

برزدن اول نکار لاله رخسار،	Bizdən ol nigari-lalə fuxsara,

---

۱. ب. المدن
۲. ب. قلدم کوزلرم
۳. برلین "مثنوی"//س."رفتن عاشق به صحرا"
۴. ب. بو شعری ایدریدم دلده تکرار//س. بو شعری ایلریدم دلده تکرار
۵. س. "پیدا شدن محبوب از دوران"

کرندی شیله کم ماه دهی چار.	Göründi şöylə kim, mahi-dəhi çar.
کلور اول شاه اکی همراه اوکنجه،	Gəlir ol şah iki həmrah önüncə,
بلوت کیبی یُرورلر ماه اوکنجه.	Bulut kibi yürürlər mah önüncə.
درونم طولدی ذوقیله صفادن،	Dərunum doldı zövqilə səfadan,
منور ایلدی نوری مصطفادن.	Münəvvər eylədi nuri-Müstəfadan.
بدیهی ایلدم بو شعری آغاز،	Bədihi eylədim bu şeiri ağaz,
چو بلبل سوزه کلدم ایلدم ساز.	Çü bülbül sözə gəldim, eylədim saz.

ص.۹۴

غزل[۱]

لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن،
کوکلمک شهرنده یعنی شهریارمدر کلن.

Lütfilə şol qarşıdan gül üzlü yarımdır gələn,
Könlümün şəhrində , yəni şəhriyaımdır gələn.

عندلیب جانه جوریله جفا قلدوغنه[۲]،
عذر[۳] ایدب رآه وفادن کلعذارمدر کلن.

Əndəlibi-cana cövrilə cəfa qıldığına,
Üzr edib, eahi-vəfadan gülzarımdır gələn.

اول کمال حسنله دور زمانک یوسفی،
بوی زلف مشک آهوی نکارمدر[۴] کلن.

Ol kamali-hüsn ilə dövri-zamanın Yusifi,
Buyi-zülfi müşki, ahuyi-nigarımdır gələn.

اول مغول چین کوزلری آهوی شیرافکن کلیر،
بوی مشک و زلف روی ای نشانمدر کلن[۵].

---

[۱]. ق. غزل وار ٥٤٢ ص. ٤٢٦ // جامع المعانی مجموعه سینده ص. ٥٥٧
[۲]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۳]. س. لطف
[۴]. ب. آهوی تتارمدر // ج. اول دل و جانم امیدی یارغارمدر کلن
[۵]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ یالنیز ق. ده وار // ج. بوی زلف مشک آهوی تاتارمدر کلن

Ol Müğü, Çin gözləri ahuri-şirəfkən gəlir,
Buyi-müşku zülfi-ruyi ay nişanımdır gələn.

لعل جان بخشندن اول بخش ایلین جانسزلره،
یعنی اول عیسی نفسلو اختیارمدر کلن[١].

Ləli canbəxşindən ol bəxş eyləyən cansızlara,
Yəni ol İsa nəfəsli ixtiyarımdır gələn.

جلوهٔ طاوس اولن[٢] سرو قباپوشمدر اول،
سویلمکدن[٣] لطف ایله کوهر نشانمدر کلن.

Cilneyi-tavus olan, sərvi-qəbapuşumdur ol,
Söyləməkdən lütf ilə gövhər-nişamımdır gələn.

کر خلیلیم بو یلده جان ویرم شکرانه بن،
چون خلیلم[٤] دلبرم یارم نکارمدر کلن.

Gər Xəliliyəm bu yolda, can verəm şükranə bən,
Çün xəlilim, dilbərim, yarım, nigarımdır gələn.

رسیدن محبوب و سوال و جواب[٥]

Həzar ezaz ilə ol şahi-xuban,	هزار اعزله اول شاه[٦] خوبان،
Gəlib, gördi bəni üyranu giryan.	کلب کوردی بنی عریان[٧] گریان.
Salam etdi bana izzət ilə ol,	سلام اتدی بنکا عزتیله اول،
Gəlib-keçdi həzaran naz ilə ol.	کلوب کچدی هزاران نازله اول.[٨]
Rəvan oldı haman , bir bağa girdi,	روان اولدی همان[٩] بر باغه کردی،
Sanasan hürrdur, uçmağa girdi.	صناسین حوردر اُچماغه کردی.

---

١. ت. بیت یوخ. // ج. مجموعه ینده بیت یوخ
٢. ق. ایدن // ج. ایدر
٣. ق. سلیسجک
٤. ب. حبیبم //س. حبیبم// ق. حبیبم
٥. برلین " رفتن محبوب در باغ را"//س."امدن محبوب و سوال جواب دادن"
٦. س. یار بریان
٧. ب. کریان
٨. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ س. ده وار
٩. ب. روان

تماشا ایدرک بستان اچنده،	Təmaşa edərək bostan içində,
اتردی بر درختستان اچنده.	Oturdı bir dirəxtistan içində.
پس اندن فتح باب ایدب[1] کلامه،	Pəs andan fəthi-bab edib kəlama,
توجه ایلدی بو بن غلامه.	Təvəcüh eylədi bu bən ğulama.
فراقمدن ندر حالک ددی دوست[2]،	Fərağımdan nədir halın, dedi, dust,
بحمدالله دیدم وار کموکو[3] پوست.	Bəhəmdollah ddedim,var kəmigu pust.

ص.۹۵

ددی کمیدی یولداشک بو یولده،	Dedi: Kim idi yoldaşın bu yolda,
ددم کم محنت غم صاغ صلده.	Dedim kim, möhnəru ğəm sağ-solda.
ددی اومرمدک بندن وفایی،	Dedi: Umarmıdın bəndən vəfayi?
دیدم اولیدی چکدورن جفایی.	Dedim: Olsaydı çəkdirvən cəfayi.
ددیکم ییوب اچدوکک نه ییدی،	Dedi kim, yeyib-içdigin nə idi ?
ددمکم زهرُ هجرُ غصه ایدی.	Dedim ki, zəhru hicru ğüssə idi.
دیدی واررمدی ایخویه چشمک،	Dedi: Varırmidi uyxuya çeşmin ?
دیدم اویومغه قُرمیدی چشمک[4].	Dedim: Uymağa qoymıdı çeşmin.
ددی اولرمه چشموم[5] خیالی،	Dedi: Olarmı, çeşmim xəyalı,
ددم اندن دکلدم هیچ خالی.	Dedim: Andan dəgildim hic xali.
ددی حالک ندر شمدی ای مسکین،	Dedi: Halın nədir şimdi, ey miskin ?
دیدم شاد اوله[6] کوکلم بلدی تسکین.	Dedim, şah ola könlüm, buldı təskin.
ددی کر ایلریسم ینه مردود،	Dedi: Gər eylər isəm yinə mərdud?
ددم حاضردرر استکده معبود.	Dedim: Hazir durur istəkdə məbud.

---

[1]. ب. باب اتدک
[2]. س. دیدی حالک فراقمدن ندر دوست
[3]. ب. بحمدالله ددم بو حاله ای
[4]. ب. خشمک
[5]. ب. حسنوم
[6]. اول که

ددی خوف ایلما ای یار صادق،	Dedi: Xuf eyləmə ey yari-sadiq,
بکون طالع درر[۱] غایت موافق.	Bugün tale durur ğayət muvafiq.
بولنمز دکمکن بو رسمه فرصت،	Bulunmaz dəgmə gün bu rəsmə fürsət,
بوکون کبی فرصتی کورکل غنیمت.	Bugün kibi fürsəti gərgil ğənimət.
اکر (کم) اولماییدی طعن اغیار،	Əgər kim, olmayaydı təəni-əğyar,
دونی کون ایلریدک صحبتی یار.[۲]	Duni-gün eylər idik söhbəti, yar.
هله شمدی قلالم عیش و عشرت،	Hələ şimdi qılalım eyşu işrət,
اله کیرنجه بو نوعیله فرصت.[۳]	Ələ girincə bu nöc ilə fürsət.
پس اندن عیشه مشغول اولدق ای یار،	Pəs andan məşğul olduq, ey yar,
برزدن اوقدق[۴] دیوان اشعار.	Birazdan oxuduq divani-əşar.
براز ساعت کیچنکی ماجرادن،	Biraz saət keçinəki macəradan,
حکایت ایلدی[۵] چون چرادن.	Hikayət eylədi çünu çəradan.

ص.۹۶

صفت صحبت به وصل[۶]

نجه شرح ایدم (اول) صحبت صفاسین،	Necə şərh edim ol söhbət səfasın,
کشیی قلدقده[۷] کوکلی مصطفاسین.	Kişi qıldıqda könlli müstəfasın.
آنک فرقنده هیچ اولرمی فرصت[۸]،	Anın fəqində hiç olarmı fürsət,
اچلمز کمسیه بو باب دولت.	Açılmaz kimsəyə bu babi-dövlət.
مع القصه بو عیش اولنجه اخشام،	Məəlqıssa bu eyş, olunca axşam,
صفا و عشرتیله بولدی انجام.	Səfa vu işrət ilə buldı əncam.

---

۱. ب. بکندر طالعک
۲. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// س. ایلریدم
۳. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
۴. ب. اوقدم // س. اوقدم اشعار دیوان
۵. سو ایلدم
۶. باشقا نوسخه لرده عنوان یوخ، س. ـدن آلینیبدیر.
۷. ب. کشی بولدقده // س. بولدقده
۸. س. صحبت

Pəs andan lütfu ikram ilə ol mah,	پس اندن لطف اکرامیله اول ماه،
Durub-getdi həman dəm guşeyi-rah.	طرب کتدی هماندم کوشهٔ راه.
Səhər yeli kibi oldı rəvan ol,	سحر ییلی کیبی اولدی روان اول،
Gözümdən çün pəri oldı nihan ol.	کوزمدن چون پری اولدی نهان اول.
həman dəm bən bağrımın başilə qaldım,	هماندم بن بغرمک باشیله قلدم،
Ciyər xun çeşmimin yaşilə qaldım.	جکرخون چشمومک[1] یاشیله قلدم.
Nəzər qıldım ki, söhbətdən əsər yox,	نظر قلدم که صحبتدن اثر یق،
Həman bən qalmışam, ayrıq bəşər yox.	همان بن قلمیشم ایرق بشر یق.
Dedim: Yarəb, düşüm mi, ya xəyalım,	دیدم یا رب دوشم می یا خیالم،
Ki, döndi uyxudan dönmüşsə halım.	که دوندی ایقودن دونمشسه حالم.
Vəyaxud, sanki məst idim, ayıldım,	ویاخود صانکی مست ایدم ایلدم،
Özümi yalnız gördüm, bayıldım ?	اوزومی یالنیز کوردم بابیلدم.
Fəğan edib, dedim va həsrəta, vay,	فغان ایدب دیدم وا حسرته وای،
Ğəribəm, neyləyim, va ğürbətə, vay.	غریبم نیلیم وا غربته وای.
Noleydi, ola ol eyşu işrət ?	نیلیدی اولا اول عیش و عشرت،
Nədir şimdi bu ahi-sərdu həsrət.	ندر شمدی بو آه سرد و حسرت.
Noleydi ola ol aşinayi,	نیلدی اولا اول آشنایی،
Nədir şimdi, nədəndir bu cəzayi.	ندر شمدی ندندر بو جزایی.
Noleydi, ola ol zövqu səfalar?	نیلیدی اولا ذوق و صفالر،
Nədəndir barı şimdi bu cəfalar.	ندندر باری شمدی بو جفالر.
Fərağa, həsrətə, dərdə dəriğa,	فراقه حسرته دردە دریغا،
Ki, təbdil oldı vəslət ayrılığa.	که تبدیل اولدی وصلت ایرولغا.
Çü gördüm qılmamış bir kimsə dəmsaz,	چوکوردم قلمامش بر کمسه دمساز،
Düzətdim sözlərə, bu şeirə ağaz.	دوزتدم سوزلره بو شعره آغز.

[1]. ب. کوزموک

صفت صحبت یار

Pəs andan düzdi mütribər təranə,	پس اندن دزدی مطربلر ترانه،
Fəğanə başladı çəngu çəğanə.	فغانه بشلادی چنک و جغانه.
Dəfin avazı vu neyin fəğani,	دفک آوازی و نایک فغانی،
Könül açdı, fərəhləndirdi canı.	کوکل اچدی فرحلندردی جانی.
Tuta tənbura düdükcə Nəvayi,	دوته طنبوره دوزدکجه نوایی،
Verirdi cana buyi-aşinayi.	ویرودی جانه بویی آشنایی.
Çü çəngi çəngə vuruban düzətdi,	چو جنکی چنکه اوروبن دوزتدی،
Fələkdə Zöhrə ahəngin gözətdi.	فلکده زهره آهنکن کوزتدی.
Olub kgyəndələr hər dəmdə guya,	اولوب کوینده لر هر دمده کویا،
Oxurlardı müdam əşari-ğərra.	اقرلردی مدام اشعار غرا.
Yurütdi daqilər ləlin qədəhlər,	یورتدی ساقیلر لعلین قدح لر،
Könüldən getdi ğəm, gəldi fərəhlər.	کوکلدن کتدی غم کلدی فرح لر.
Şu rəsmə oldı gərmagərm söhbət,	شو رسمه اولدی کرماکرم صحبت،
Ki, bir-birinə verməzlərdi gürsət.	که بیر بیربنه ویرمزلردی فرصت.
Şərabu səbəzə vu saz, daxə yar,	شراب و سبز و ساز داخی یار،
Müyəssər oldı, çün bitəəni-əğyar.	میسر اولدی چون بی طعن اغیار.
Rəvan etdi fərəhdən gözlərim yaş,	روان اتدی فرحدن کوزلرم یاش،
DIlər anın ayağında qodı baş.	دیلار انک ایاغنده قودی باش.
Oxudum işbu şüiri , düzdüm avaz,	اوقدم اشبو شعر دزدم آواز،
Nəvama bülbüli-can oldı dəmsaz.	نوامه بلبل جان اولدی دمساز.

غزل فراق

شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق،

بغرومی قلدی کباب بو سینمی بریان کباب.

Şadkən qıldı bəni üş yenidən giryan fəraq.
Bağrımı qıldı kabab, bu sinəmi büryan kabab.

اشک چشمم عاقبت غرق ایدیسردور عالمی،
باشم اوستنه یغر هر دم بدم باران فراق.

Əşki-çemim aqibət ğərq edisərdir aləmi,
Başım üstünə yağar hər dəmbədəm baran fəraq.

حیف کم بیچاره دل مجموعکن ازغون بکی،
ایلدک زلفک بکی عالمده سرکردان فراق.

Heyf kim, biçarə dil məcmukən azğın gibi,
Eylədin zülfün kibi aləmdə sərgərdan fəraq.

یاپدی عشقک کوکلمک تختنده وصلت خانه سن،
اردی اول لشکر چکوب قلمق لغ ه ویران فراق.

Yapdı eşqin könlümün təxtində vislətxanəsin,
İrdi ol, ləşkər çəkib qılmaqlığa viran fəraq.

نوش ایدب نیشی فراقی ای خلیلی صبر قل،
بر کون اولا وصلنه تبدیل اوله آسان فراق.

Nuş edib nişi-fəraqi, ey Xəlili, səbr qıl,
Birgün ola vəslinə təbdil ola asan fəraq.

خاتمت الکتاب[۱]

الا ای عاشق درویش دلریش،	Əla ey aşiqi dərvişi-dilriş,
خلیلی خسته دل بی یار و بی خویش.	Xəlili xəstə dil, bi-yaru bi-xiş.
دوزتدک چون بو زیبا بوستانی،	Düzətdin çün bu ziba bustanı,
تمام اتدک بو نازک داستانی.	Tamam etdin bu nazik dastanı.
که هر بر بیتدر بر دانه کوهر،	Ki, hər bir beytidir bir danə gövhər,
بلور صراف اولنلر قدر جوهر.	Bilər səraf olanlar qədri-cövhər.
آکا کم لمعۀ عشق اتمدی برق،	Ana kim, ləməyi-eşq etmədi bərq,

---

[۱]. برلین "در خاتمه الکتاب"

کوهردن ایله مز خرمهرهٔ فرق.
Gövhərdən eyləməz xərmöhrəyi fərq.

ص.۹۷

بلی[1] انلر که صراف جهاندر،
Bəli anlar ki, sərrafi cahandır,

رموز عشقه جمله نکته داندر.
Rumuzi-eşqə cümlə nüktədandır.

بلُرلر نیجدر سوزک تمیزین،
Bilirlər necədir sözün təmizin,

بلورلر هر طرفده معنی یوزین.
Bilirlər hər tərəfdə məni yüzin.

توقع بودر اول فرزانلردن[2]،
Təvəqe budur ol fərzanələrdən,

الیجق کوشه بو در دانه لردن.
Alıcaq guşə bu durr danələrdən.

اکر سهو اولدیسه واقع قلمدن،
Əyər səhv oldu ısa vaqe qələmdən,

خطاپوش اوله لر لطف کرمدن.
Xətapuş olalar lütfü kərəmdən.

اکر نظمنده واریسه رکاکت،
Əyər nəzmində var isə rəkakət,

انک اصلاحدر عینی لطافت.
Anın islahıdır eyni lətafət.

که تا انسان خطادن خالی اولمز،
Ki, ta insan xətadan xalı olmaz,

بلادن هیچ فارغ بالی اولمز.
Bəladan hiç fariqbalı olmaz.

خلیلی چون بلورسن بو جهانی،
Xəlili çün bilirsən bu cahanı,

نجا بر ایلیاسن[3] بوامتحانی.
Necə bir eyləyəsən bu imtihanı.

جهانده کمسه کام اولمش دکلدر،
Cahanda kimsə kam olmuş dəyildir,

زماندن انتقام المش دکلدر.
Zamandan intiqam almış dəyildir.

بو سوزی خوش دمشدر نکته دانلر،
Bu sözi xoş demişdir nüktədanlar,

معانی شرح ادن اهلی بیانلر.[4]
Məani şərh edən əhli-bəyanlar.

گلن گلدی جهانه اغلیورق،
Gələn gəldi cahana ağlayaraq,

گدن گتدی یُراکن[5] طغلیورق.
Gedən getdi üyəyin daölayaraq.

---

[1]. س. بلور
[2]. ب. مردانلردن// س. مردانه لردن
[3]. ب. ایده سن
[4]. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
[5]. س. جکرین

سنک اغلامغکا حدُ عد یق،	Sənin ağlamağına həddu əd yox,
فرحناک اولمغه سکا مدد یق.	Fərəhnak olmağa sənə mədəd yox.
نیجه قان اغلدرسن خامۀ سن،	Necə qan ağladırsan xaməyi sən?
تمام ایت نظم فرقت نامۀ سن.	Tamam et nəzmi Firqətnaməyi sən.
چو بی حذف ایله کم اهل تواریخ،	Çü bi-həzf eylə kim, əhli-təvarix,
کتاب اسمن بلور کندویه تاریخ.	Kitabın ismin bilir kəndiyə tarix.
سزوک یوزندن الدق چون نقابی،	Sözün üzündən aldıq çün niqabi,
دکل اللـهُ اعلم بالصوابی.	Degil allahu ələm, bilsəvabi.
الاهی سن قیل آنی خیره ارشاد،	İlahi sən qıl anı xeyrə irşad,
که خیریله خلیلیی قله یاد.	Ki, xeyr ilə Xəliliyi qıla yad.

تمت بعون اللـه

۸۷۶ هجری

دیوان ترکی

هذا کتاب دیوان خلیلی

Bəismi xaliqi hüsni cəmili,	بسم الخالق الحسن الجمیلی،
Və həmd ullah zi•fəzli cəlili.	وحمد اللــه ذی الفضل الجلیلی.
Səlatullah molana moli,	صلات اللــه مولانا المولی،
Həyi ərvahi Nəbi əlhaşimiyi.	حی ارواح النبی الاهاشمی.
Səlami fi səlami fi səlami,	سلام فی سلام فی سلامی،
Əla ərvahi-əshab kərami.i	علی ارواح اصحاب الکرامی.
Çü bismillah ilən qıldıq sizi nur,	چو بسم اللــه الن قیلدق سزی نور،
Pəs anı dinləmək nuri əlanur.	پس آنی دکلمک نور علی نور.
Gəlin mədh edəlim ol pak nami,	کلوک مدح ایده لوم اول پاک نامی،
Kim, o dur qamunun puştu pənahi.	کم اولدر قامنوک پشت و پناهی.
Xudavənda Kərinu ləmyəzəlsən,	خداوندا کریم لم یزلسن،
Qədimu qadiru həyi-əzəlsən.	قدیم و قادر و حی ازلسن.
Münəzzədhdir qamu şirku riyadan,	منزهدر قمو شرک و ریادن،
Mübərradır qamu çünu çiradan.	مبرادر قمو چون و چرادن.
Bir ol durur ki, yoxdur ona ğayət,	بر اولدر که یوقدر آکه غایت،
Bir axirdir ki, yox ona nəhayət.	بر آخردر که یوق آنها نهایت.
Nə cövhərdir, nə cismu nə ərəzdir,	نه جوهردر نه جسم و نه عرضدر،
Zehi fail ki, feli bi-ğərəzdir.	زهی فاعل که فعلی بی غرضدر.
Bəridir zati-heyrətdən , cəhətdən,	بَریدر ذات حیرتدن جهتدن،
Münəzzəhdir qamu hadis sifətdən.	منزهدر قمو حادث صفتدن.
Həyula ilə surətdən müərra,	هیولاییله صورتدن معرا،
Vücudi vacib imkandan mübərra.	وجودی واجب امکاندن مبرا.
Onun mahiyyətin əql etməz idrak,	اونک ماهیّتن عقل اتمز ادراک،

قمو اشیا دلندن ماعرفناک. — Qamu əşya dilindən ma ərəfnak.
شولر کیم ذاتنی تشبیه ادرلر، — Şular kim, zatını təşbih edərlər,
انوک حقی که بی توجیه ادرلر. — Onun həqqi ki, bi-tovcuh edərlər.
انوک حمدی لسان فهمه صغمز، — Onun həmdi lisani-fəhmə sığmaz,
که نفسُ عقل فکر و وهمه صغمز. — Ki, nəfsu ıql, fikru vəhmə sığmaz.
نجه حمد ایلسون انسان خاکی، — Necə həmd eyləsin insani-xaki,
انوک بیکی معلی ذات پاکی. — Onun kibi müəlla zati-paki.
چو یوق حمدینه انوک اَوَلا عجر. — Çü yox həmdinə onun ola əcz,
رسول اللـه که تاج انبیادر، — Rəsul allah ki, taci-ənbiyadır,
جمیع اولیایه (هم اول) پیشوادر. — Cəmi olyaya həm ol pişvadır.
ددی بن عاجزم حمدکده ای حق، — Dedi bən acizəm həmdinə, ey Həqq,
کرو حمدوم سن ایت ذات محلق[1]. — Gerü həmdim sən et zati mühləqq.

در توحید باری عزاسمه[2]

یا مظهر الحیات و یا محیی الممات، — Ya məzhəri- həyatu ya mehiyi-məmat,
انت الذی تفرد بالفضل و الصفات. — Ənt ələzi təfrəd bilfəzl u sifat.
ای واجب الوجود که بر واحدیت، — Ey vacibi vücud ki, bər vahidiyyət,
کشت[3] دلیل جمله وجودات ممکنات. — Gəşt dəlili cümlə vücudati-mümkinat.
ذاتوک تفکرنده تحیرده در عقول، — Zatın təfəkküründə təhəyyürdədir uqul,
وصفوک تصورنده قصورده جمله ذات. — Vəsfin təsəvvurundə qusurda cümlə kainat.
هر یاکدن جنابکه در سجده و نیاز، — Hər yandan cənabınadır sücdə vu niyaz,
کر خانقاه مسجد و کر دیر سومنات. — Gər xaniqah, məscidu gər diyru suminat.
آمرکله دایر اولدی بو نُه (چرخ) نیل رنک[4]، — Əmrinə dair oldı bu noh çərxi nil rəng,

---

[1]. بوراجان برلین نوسخه سیندن آلینیبدیر.
[2]. ت. نوسخه// ف. در مناجات باری عزاسمه و علا // ق. مجموعه سینده(۹)// س. یوخ
[3]. ف. کشته
[4]. ف. طاق نیلکون// ق. چرخ نیل رنک

Hökmünlə mərkəz oldı sənin xaki bi-subat..حکمکله مرکز اولدی سنک خاک بی ثبات

Konhini zatın necə idrak edər uqul, کنهینی ذاتکوک نیجه ادراک ادر عقول،

Çün yox cənabi-izzətinə heyzu cəhat. چون یوق جناب عزتکه حیز و جهات[1].

Qəhrin qılıcdır ki, ədunun gərdənin biçər,قهرک قلیجیدر که عدو کردنن بچر،

Lütfün nəsimidir ki, verir mürdəyə həyat. لطفک نسیمیدرر که ورر مردیه حیات.

Bi-məsəl,bi-bədəlsən,bii-şəbih,bi-nəzir,بی مثل بی بدلسن بی شبیه بی نظیر،

Rəzaqi-bəndə vu pərvəru xəllaqi-kayinat. رزاق بنده و پرورُ خلاق کاینات.

Hər natiqin dilindəki sübhani-layənam,هر ناطقوک دلندکی سبحان لاینام،

Hər samit oldı sününə ayatı-bəynat..هر صامت اولدی صنعکه ایات بینات.

Hikmətlərinə zərrəcə yol bulmadı uqul, حکمتلروکه ذرجه یول بولمدی عقول[2]،

Qüdrətlərinə acizu sərgəştə dər şitab..قدرتلروکه عاجز و سرکشته در شتاب.

Fəzlin olursa zəhri-həlahil olar şəkkər,فضلوک اولورسه زهر هلاهل اولر شکر،

Qəhrin olursa zəhr tutar şəhdilə nəbat..قهرک اولورسه زهره دُنر شهدله نبات[3].

Mədhində acizəm,nə deyim,ey xudayi-pak,مدحکه عاجزم نه دیم ای خدای پاک،

Murəm nə həddilə edim həmd ilə sənat. مورم نه حدله ادیم حمدله ثنات.

Yarəb, bihəqqi Əhmədi-muxtaru ali u, یارب بحق احمد مختار آل او،

Yarəb, bhəqqi zubdeyi-aba vu uməhat. یارب بحق زبدهٔ آباء امّهات.[4]

Ərzani qıl Xəliliyə didari-cənnəti, ارزانی قیل خلیلیه دیدار جنتی[5]،

Nari-həcimdən ana lütf eylə ver nicat..نار حجیمدن اکه لطف ایله ور نجات.

در نعت حضرت رساله (ص)[6]

Əla ey əndəlibi-gülşəni-can, الا ای عندلیب کلشن جان،

---

[1]. بو بیت ف. نوسخه سینده یوخدور.

[2]. ف. انام

[3]. ف. زهر هلاهل اولور شکر

[4]. ق. بو بیت یوخدور

[5]. ف. جنت نعیمنی

[6]. ت. نوسخه سینده یوخ// ب. "مطلع" // ف. آلینیبدیر//س. "کتاب فرقتنامه خلیلی"

کوکل باغنده کی[1] مرغ خوش الحان.	Könül bağında key murği-xoş ilhan.
سوزه باشله دماغی تازه ایله[2]،	Sözə başla dimaği tazə eylə,
ترنم قیل لطیف آوازه ایله.	Tərənnüm qıl lətif avazə eylə.
آنی مدح ایت که تاج انبیادور،	Anı mədh et ki, taci-ənbiyadır,
شفیع اولیائ و اصفیادر.	Şəfii ovliya vu əsfiyadır.
شه کونین سلطان رسالت،	Şəh kuneyn u sultani-rəsalət,
سپه سالار میدان نبوت.	Sipğh salari meydani-nübüvvət.
رسول شرق و غرب فخر عالم،	Rəsuli şərqu ğərb, fəxri-aləm,
مکرم زبدۀ اولاد آدم.	Mükərrəm zübdeyi-ovladi adəm.
وجودی مظهری در معجزاتونک،	Vücudi məzhəridir möcizatın,
شهی و سروریدور کایناتوک.	Şəhi vu sərvəridir kayinatın.
انا املح مرغزراینونک ملیحی،	Ənə əmləh murğzarlnın məlihi,
انا افصح بوستانینوک فصیحی.[3]	Ənə əfsəh bustanın fəsihi.
شفیع مجرمین مزنبیاندور،	Şəfii mücrimin məzənbiyandır,
شفیع اللـه امام متقیندور.[4]	Şəfii allah imami-müttəqindir.
آنی حق صاحب لولاک ایدوبدر،	Anı həqq sahibi-lulmidim ak edibdir,
امام جامعُ افلاک اولوبدور.	İmami-camii əflak edibdir.
سلام الوسون آننک جانینه مندن،	Salam olsun anın canına məndən,
فدا جان اولسون آیاغینه مندن.	Fəda can olsun ayağına məndən.
امیدم وادور او صاحب لوادن،	Ümidim vardırır o sahib-ləvadan,
شفیع اوله منکا روز جزادن.	Şəfii ola mənə rizi-cəzadan.
سنسن شفیع یوم جزاده اکا نه غم،	Sənsən şəfii yumi-cəzada ana nə ğəm,
اتسک شفاعا کرمکدن نه اوله کم.[1]	Etsən şəfaət kərəmdən, nə ola kəm.

---

[1]. ف. سن

[2]. بو بیتدن سونراکی بیتلر ب. و ت. نوسخه لرینده یوخدور.

[3]. س. بیت یوخ

[4]. بیت ت. ، ب. و ف. یوخ، س. نوسخه سیندن آلینیدیر.

در مدح حضرت رسول[2]

Ta məcməi-uməm vəya sün kərəm,	یا مجمع الامن و یا صنع الکرم،
Lulak kəyfə yoxleq şəy min cərəm.	لوباک کیف یخلق شی من الجرم.
Əntə şəfiihək rəcayi şəfaə,	انت الشفیع حک رجایی شفاعه،
Ya xatəmi-rusul, ya seyedi-uməm.	یا خاتم الرساله یا سید الامم.
Sultani-şəru sərvəridir, taci-ənbiya,	سلطان شرع و سروردر تاج انبیا،
Şəmsi Irıb, rəsuli-qəmər, tələti-Əcəm.	شمس العرب رسول قمر طلعت عجم.
Nuri-xuda, rəsuli seyedi-vəra.	نور خدا رسول سید الورا،
Ali əla, dili-dila, rəyi-uməm,	عالی علا دل دلا رایی امم.
Simurği Qaf, sədrət əla, sifəti-həqq,	سیمرغ قاف سدرهٔ اعلا صفت حق،
Şəhbazi-aşiyaneyi vəlnunu vəlqələm.	شهباز آشیانهٔ والنون و القلم.
Nuri-Nübüvvətinlə durur aləmə ziya,	نور نبوتونکله دورر عالمه ضیا،
Mahi-şəriətin duru olan maneyi-zülm.	ماه شریعتونک دور اولان مانع الظلم.
Ey ünsuri zübdeyi-məhsuli kun-fəkan,	ای عنصر تو زبدهٔ محصول کن فکان،
Vey zati-tu lətifeyi-lütfi-ula əməm.	وی ذات تو لطیفه لطف اولی اعمم.
Canilə kim ki, dedi nəm əmrəş rizğuna.	جانیله کیم که دیدی نعم امرش.رزغونکا،
Sənsən şəfii yovmi-cəzada ana rəhm.	سن سن شفیعی یوم جزاده آنکا رحم.
Umar Xəlili xəstə tapöndan şəfaəti,	اومر خلیلی خسته طپکدن شفاعتی،
Anın şəfaəti kərəmindən nə ola kəm.	انینک شفاعتی کرمیندن نه اوله کم.

در مدح اصحاب رسول رضی اللـه عنهم[3]

Pəs andan çox səlanu çox təhiyyat,	پس اندن چوق سلام چوق تحیات،
Ruhi-ali-Rəsul, əshabi-zəkiyyat.	روح آل (رسول)اصحاب زکیات.

---

[1]. س. بیت یوخ
[2]. ت. و ب. نوسخه لرینده بو عنوان و شعر یوخدور.
[3]. ت. نوسخه سینده یوخدور. برلین نوسخه سی و ف. ده وار// س. عنوان یوخ

Xüsusən ol ki, yari-Müstəfadır,	خصوصا اولکه یار مصطفادر،
Vücudi mənbəi sidqu səfadır.	وجودی منبع و صدق صفادر.
Rəisi, ali-əshabun guzini,	رئیسی آل اصحابوک کزینی،
Kim, andan sonra ehya qala dini.	کم اندن صکره احیا قاد دینی.
İmadi din durur, bər vəchi-təhqiq,	عمادی دین درر بر وجه تحقیق،
Əmiri-möminin, Bubəki-sidiq.	امیرالمومنین بوبکر صدیق.
Əmiri-möminin , biri Ömərdir,	امیرالمومنین بیری عمردر،
Fəda yoluna anın canu sərdir.	فدا یولینه انوک جان و سردر.
Rəsulun şərinə çün seyf qati,	رسولک شرعنه چون سیف قاطع،
Tərəb oldı əsami şərə qami.	طرب اولدی اسامی شرعه قامع.[۱]
Cahani ədl ilə qıldı münəvvər,	جهانی عدللته قلدی منور،
Zehi insani-kamil, pak cövhər.	زهی انسان کامل پاک جوهر.
Əmiri-möninin üçüncü Ösman,	امیرالمومنین اوچنج عثمان،
Ki, tərtib eylədi ayaytı=Quran.	که ترتیب ایلدی آیات قرآن.
Həya kani, səxanın mənbəyidir,	حیا کانی سخانوک منبعیدر،
Səfa vu lütf, sidqin məcməyidir.	صفا و لطف صدقوک مجمعیدر.
Çün ol məh sahibi-hüreyn olubdur,	چون اول مه صاحب حورین اولبدر،
Adı dillərdə zelnureyn olubdur.	آدی دللرده ذالنورین اولبدر.[۲]

در مدح حضرت امیرالمومنین علی کرم اللــه[۳]

Birisi kim, Əli vu Mürtəzaddır,	بریسی[۴] کم علی و مرتضادر،
Əmiri-möminin, şiri-xudadır.	امیرالمومنین شیر خدادر.
Anınçün dedilər adını Heydər,	انوکچون دیدلر ادینی[۵] حیدر،

---

۱. س. بیت یوخ
۲. س. بیت یوخ
۳. ت. و ب. نوسخه لرینده عنوان یوخدور// ف. نوسخه سیندن الینبدیر//س. عنوان یوخ
۴. ف. داخی اول کیم
۵. ف. اسمینی

Ki, müşrikdən damar götürdi yeksər.	که مشرکدن طمر[۱] کوتردی یکسر.
Cəmii övliya , sər məşrəbidir,	جمیع اولیا سر مشربیدر[۲]،
Şəhi-əshab, damadi-nəbidir.	شه اصحاب دامادی النبیدر.
Səlam ol iki nəcmi-tahirinə,	سلام اول ایکی نجم طاهرینه،
İmameyni Həsən birlə Hüseynə.	امامین حسن برله حسینینه.
Pəs andan Həmzə vu Əbbasa olsun,	پس اندن حمزه و عباسه اولسون،
Səhabi vu kəramulnasa olsun.	صحابی و کرام الناسه اولسون.

*****

---

[۱]. ف. دمار

[۲]. چشمه سیدر

غـــزللـــــر

۱

طوبی خالک که ایلدک زلف سمن چوگان اکا[۱]،

یاراشر گلزار حسنک کیم اوله میدان اکا.

Tubı xalın ki, eylədin zülfi-səmən çövgan ana,
Yaraşır gülzari- hüsnün kim, ola meydan ana.

شاه هندوستان مدر خالک خطک اچنده کیم،

سایبان اولمشدرر بو زلف مشک افشان آکا.

Şahi-Hindustan mıdır xalın xətin içində kim,
Sayiban oluş durur bu zülfi müşkəfşan ana.

شول مفرح لعلکه خطونک نه ریحان قتدی کیم،

کوکسونی ایشتمکله اولموشم حیران آکا.

Şol müfərrəh ləlinə xətin nə reyhan qatdı kim,
Köküsini eşitmək ilə olmuşam heyran ana.

گنج حسنک حفظنکه زلفونک بر اژدرها قومش،

هم زمرددن طلسم اتمش خط ریحان آکا.

Gənci-hüsnün hifzinə zülfün bir əjdərha qomuş,
Həm zümürüddən tilism etmiş xəti-reyhan ana.

جلوۀ حسن ایدلی نازله اول لیلی خرام،

اولمشم مجنون کبی حیران و سرگردان آکا.

Cilveyi-hüsn edəli naz ilə ol Leyli xuram,
Olmuşam Məcnun kibi heyranu sərgərdan ana.

درد عشاقه دوا ترکیب ایدجک حق ازل،

ایلمش لعل لبنکدن حقه مرجان آکا.

Dərdi-uşşaqa dəva tərkib edəcək Həqq əzəl,
Eyləmiş ləli-ləbindən hoqqi-mərcan ana.

عارضنکده خط مشکینک نه صورت یزه کیم،

واله حیران درر نقش نگارستان آکا.

Arizində xətti-müşkinin nə surət yaza kim,
Valehu heyran durur nəqşi-nigaristan ana.

---

[۱]. مجموعه نظایر ادرنوی نومره ۱۲۱ نظیره

بیر اولو ملکت درر جسمم دیم سرچه سرای،
یاردیر اولسه خیالک جان ایله سلطان آکا.

Bir ulu mülkət durur cismim deyəm sırça saray,
Yaradır olsa xəyalın can ilə sultan ana.

آتش آهم یقردی بو وجودم شهرنی،
دمبدم صو صاچمسیدی دیدهٔ گریان آکا.

Atəşi-ahım yaqardı bu vücudum şəhrini,
Dəmbədəm su saçmasaydı dideyi giryan ana.

باکا جان ویرمز **خلیلی** در ایمش سن دوستم،
اول سننک جاندن قلونکدر ایلمه بهتان آکا.

Bana cn vermez, Xəili, der imişsin dostum,
Ol sənin candan qulundur eyləmə böhtan ana.

گوش ایدبن گل یوزنک وصفنده رنگین شعرمی،
رشک ایدر صحن چمنده ورغ خوش الحان آکا.

Guş edibən gül üzün vəsfində rəngin şeirimi,
Rəşk edər səhni-çəməndə murgi-xoş ilhan ana.

*****

۲

غزل

یارمی بندن جدا ایلدی[1] جذام اولسون رقیب،
بو بلاییله جهانده شادکام اولسون رقیب.

Yarımı bəndən cuda eylədi,cuzam olsun rəqib,
Bu bəla ilə cahanda şadkam olsun rəqib.

اولمسون اما که غمدن[2] بولماسون بر دم نجات،
دردی اشکم[3] چکمکیچون مستدام اوسون رقیب.

Olmasın,amma ki, ğəmdən bulmasın bir dəm nicat,
Dərdi işkəm çəkmək üçün müstədam olsun rəqib.

---

[1]. ف. قلدی // س. قلدی//ق. قلدی
[2]. ف. غمدن امانی // س. اولمسون اوله که هرکز بولمسون غمدن نجات
[3]. س. درد و محنت

عمر اولدقچه بلادن قورتولب شاد اولمسون.
عاقبت بر دار اولب رسوای[1] عام اولسون رقیب.

Ömrü olduqca bəladan qurtulub şad olmasın,
Aqibət bərdar olub, rüsvayi-am olsun rəqib.

ارمیه[2] حقدن مراده هرگز [3] اول منّاع خیر،
گورمسون راحمت یُوزی دایم بی حیا[4] اولسون رقیب.

İrməyə həqdən murada həgiz ol mənnai xeyr,
Göməsin rahət,üzi daim bihəya olsun rəqib.

لشکری شیطانه امر اولدقده دوزخدن ینکا،
آنده سنجاق و علم چکسون بنام اولسون رقیب.

Ləşkəri şeytana əmr olduğda duzəxdən yana,
Anda sancaqu ələm çəksin, bənam olsun rəqib.

ارمسون مقصودنه نمرودوش مردود اولوب،
درد هجران ایله جان ویرن مدام اولسون رقیب[5]

İrməsin məqsuduna, Nəmrudvəş mərdud olub,
Dərdi jicran ilə can verən müdam olsun rəqib.

چون تمام اتدک[6] **خلیلی** صحبتن دیدارله،
سال ماه و هفته عمرک تمام اولسون رقیب.

Çün tamam etdin, Xəlili, söhbətin didar ilə,
Salu mahu həftəyi -önrün tamam olsun rəqib.

*****

۳

نظیره خلیلی راست[7]

---

[1]. ب. رسوای اولب بر دار
[2]. ق. ارمسون
[3]. ب. ارمسون هرکز مراده حقدن // ف. ایرمسون حق دن مراده هرکز // پ. هرکز ازمسون
[4]. ب. کورمسون راحت یزن عینی خنام//ف. کورمسون راحت یوزین دایم //س.خنام//ق. عینی ختام
[5]. بیت ت. و ب. ده یوخ// ف. ده وار
[6]. ف. چون تمام اولدی خلیلی صحبتی دیدار ایله
[7]. جامع النظادر نومره ۱۳۳// مجموعه نظایر نومره ۵۳۷ ص. // قویون اوغلی نومره ۵۱

سنبلک دور ایدلی خورشید تابانی درست،
قلمدی عالمده بر عاشق گریبانی درست.

Sünbülün dövr edəli xurşidi-tabani dürüst,
Qalmadı aləmdə bir aşiq gəribanı dürüst.

قاشلرک محرابنه هر کیم که باش اندرمدی،
هی[۱] نه بی دیندر آنک اولمادی ایمانی درست.

Qaşların mihranına hər kim ki, baş endirmədi,
Hey nə bidindir, anın olmadı imanı dürüst.

دیدم ای دلبر لبنکدن دردمه امسم نوله ،
دیدی کیم صلب اتمزم معدومنک[۲] امکانی درست.

Dedim: Ey dilbər, ləbindən dərdimə əmsəm, nola,
Dedi kim, səlb etməzəm məədumun imkani dürüst.

دلبرا جور و جفا قولنده صادقسن ولی[۳]،
لیک قلمزسن وفا عهدینده پیمانی درست.

Dilbəra, cövru cəfa qovlunda sadiqsən, vəli,
Leyk, qılmazsan vəfa, əhdində peymani dürüst.

دل غمک کوینده مهمان اولدی قان یوتدردک آه[۴]،
بارک اللـه کیم قونقلدک بو مهمانی درست.

Dil ğəmin kuyində mehman oldı, qan utdurdun, ah,
Bərəkallah kim, qonaqladın bu mehmani dürüst.

وصلینک کوینده ای دلبر رقیبی[۵] طویلمه،
سگ قچن گورمش درر عمرنده بیر نانی درست.

Vəslinin kuyində, ey dilbər rəqibi toylama,
Səg qaçan görmüş durur ömründə bir nani dürüst.

ای **خلیلی** چشمهٔ خون ایله چشمنکدن روان،
اوله کیم آل ایدرسن قانیله میدانی درست.

---

[۱]. ق. آدی بی دیندر اننک اولماسون
[۲]. ق. وعده می
[۳]. ق. عاشقسک کبی
[۴]. ق. اوش
[۵]. ق. حسود

Ey Xəlili, çeşmeyi xun eylə çeşmindən rəvan,
Ola kim, al edəsin qan ile meydani dürüst.

*****

گل حیاتک قدرنی بل اتمدین غافل ممات[1]،
فی المثل غایتده شطرنج بازمش بو کائنات.

Gəl həyatın qədrini bil , etmədən ğafil mümat,
Felməsəl ğayətdə şətrəncbaz imiş bu kainat.

ایله شطرنج بازمش که ایلمش لحلاج مات،
گر دلرسک کائناتنک لعب و مکرندن نجات،

Eylə şətrəncbaz imiş ki, eyləmş ləhlacı mat.
Gər dilərsən kainatın löbu məkrindən nicat,

فیل‌وش شطرنج دلدن طرح ایدب دنیای آت.
فکر تدبیر ایت پیاده وش اوککجه قات قات،

Filvəş şətrənci-dildən tərh edib dünyacı at.
Fikri-tədbir et, piyadəvəş önüncə qat qat.

ای دلارام اوستکا اتمزدن اوک ای اجلال آت.
رخلری آلینه بقمه پیره زندر بی ثبات،

Ey dilaram, üstünə etməzdən ön icmalı at.
Rüxları alına baxma, pirəzəndir bi-sübat,

فرزوش بند ایله نفسوک اتمسون هیچ شیتنات[2].
عاقبت ای شاه عالمده دنمدن حقکده مات،

Fərzvəş bənd eylə nəfsin, etməsin hiç şeytənat.
Aqibət , ey şah aləmdə dönmədən həqində mat,

استماع ایله **خیلیلک** پندنی قبل الممات.
گل حیاتک قدرنی بل اتمدین غافل ممات

İstima eylə Xəlilinin pəndini qəbli-mümat.
Gəl həyatın qədrini bil , etmədən ğafil mümat

*****

---

[1]. مجموعه میللی کیتابخانا یازمالار کولئکسیونو نومره الف ۱/۱۸۰۹
[2]. شیطنت آلیازمادا ایملاسی یانلیشدیر.

تا بنم قلبمده یقدک ای رخی گلنار نار[1]،
نار شوقنله جهان یقدک ای عیار یار[2].

Ta bənim qəlbimdə yaxdın, ey ruxi-gülnar nar,
Nari-şövqunlə cahan yaxdın, ey əyyar yar.

یاره‌لو اتدک[3] بنی رحم ایلمزسن ای دریغ،
آغلردرسک هر گیجه تا صبح اولنجه زار زار.

Yaralı etdin bəni rəhm eyləməzsən, ey dəriğ,
Ağladırsan hər gecə ta sübh olunca zar-zar.

زارلیغمدان بنم همسایه لردر بی حضور،
ایتمدی آهم سکا بر ذره ای مکار کار.

Zarılığımdan bənim həmsayələrdi bihüzur,
Etmədi ahım sana bir zərrə, ey mekkar kar.

کار ادرسه[4] جانومه فرقت عذابی ای پری،
لطف ایدب اورمه جفادن جانومه هر بار بار.

Kar edərsə canıma firqət əzabi, ey peri,
Lütf edib, vurma cəfadan canıma hər bar bar.

بارها عشقونک یولنده دونمگه فکر ایلرم،
بوینمه باغلر قوماز زلفی سیاهک تار تار.

Barha eşqin yolunda dönməyə fikr eylərəm,
Boynuma bağlar, qomaz zülfi- siyahin tar- tar.

تا رمل[5] بحرینده نظم اولدی بو شعر دلفریب،
دینله ای جان جهانوم قلمه از اشعار عار.

Ta Rəməl bəhrində nəzm oldı bu şeiri-dilfərib,
Dinlə, ey cani-cahanım, qılma əz əşar ar.

عارف ایسک ای **خلیلی** یانمه نار هجریله،

---

[1]. ق. غزل ۱۸۱ ص. ۱۸۰//.مجموعه نظائر ۹۷٦

[2]. تذکره حسن چلبیده بو مصراع فرقلیدیر.

[3]. ق. قلدک

[4]. ق. ایدبدر

[5]. ق. رمل

اشگنه یوز سوروب[1] اوّل شهک یالوار وار.

Arif isən, ey Xəlili, yanma nari-hicrilə,
Eşiginə üz sürüb, ol şəhin, yalvara var.

*****

کیم که سن[2] شاهک جمال عیدنه قربان اولور[3]،
غقلتیندن[4] قورتلور جسمک سراسر جان اولور.

Kim ki, sən şahın camali-eydinə qurban olur,
Ğəflətindən qurtulur, cismin sərasər can olur.

صورتنک نقشنده نقاشی تماشا قیلمین[5]،
سر حقدن بی خبردر اول قچن انسان اولور.

Surətin nəqşində nəqqaşi tamaşa qılmayan,
Sirri-həqqdən bixəbərdir , ol qaçan insan olur.

اول گدا کیم حق درگاهنک قلور کحل بصر،
رویت اشیاء کماهی عیننه آسان اولور[6].

Ol gəda kim, həqq dərgahın qılır kəhli-bəsər,
Röyəti əşya kəmahi eyninə asna olur.

نور حقدر جمله اشیادن تجلی ایلین،
عاشق صادق بو رمزی آنلایب حیران اولور[7].

Nuri-həqdir cümlə əşyadan təcəlli eyləyən,
Aşiqi-sadiq bu rəmzi anlayib, heyran olur.

حقدن اوزگه عالم کثرتده نفی ایدن وجود،
عالم وحدتده آدی عبد اکن سلطان اولور.

Həqdən özgə alımi -kisrətdə nəfy edən vücud,
Aləmi-vəhdətdə adı əbd ikən, sultan olur.

---

[1]. ق. دیو
[2]. ج. اول
[3]. مجموعه نظایر ادرنه لی ص. ۹۳۱؛ حاجی کمال مجموعه سی ، ص. ۱۱٦ ؛ مجموعه جامع المعانی، ص. ٥٥۱
[4]. ک. ثقلتیندن // ج. قورتلور تقلیددن
[5]. ج. اتمین
[6]. ج. بیت یوخ
[7]. ج. بیت یوخ

کیمده کم واردر هوای دوست عشقندن اثر،

سینه‌سی بریان دایم گوزلری گریان اولور.

Kimdə kim, vardır həvayi-dust eşqindən əsər,
Sinəsi büryan daim, gözləri giryan olur.

زاهدا گل آدم خاکییه انکار اتمه کیم،

آدم خاکییه انکار ایلین شیطان اولور.

Zahida, gəl adəmi-xakiyi inkar etmə kim,
Adəmi-xakiyiyi inkar eyləyən, şeytan olur.

هر کوکل[۱] کیم سر وحدتدن خبردار اولمدی،

لاجرم اهل صفا صفنده[۲] سرگردان اولور.

Hər könül kim, sirri-vəhdətdən xəbərdar olmadı,
Lacirəm əhli-səfa səfində sərgərdan olur.

ای **خلیلی** جانی ویر جانانیچون خوف ایلمه،

کیم بو یولده جان ویرن شایستهٔ[۳] جانان اولور.

Ey Xəlili, canı ver canan üçün, xuvf eyləmə,
Kim, bu yolda can verən şayesteyi-canan olur.

******

دل جمالوک آفتابک گوریجک حیران اولور[۴]،

حیرتندن ذره کبی زار و سرکردان اولور

Dil camalın afitabın göricək heyran olur,
Heyrətindən zərrə kibi zaru sərgərdan olur.

باغ سیرن ایلسم قد و دهانکدن جدا،

گوزلرمه سرو بر اوق غنچه بر پیکان اولور.

Bağ seyrin eyləsəm qəddu dəhanından cuda,
Gözlərimə sərv bir ox, ğönçə bir peykan olur.

زخممه تدبیر مرهم قلمه باللـه ای طبیب،

---

[۱]. ج. او کونکل
[۲]. ج. جمعینده
[۳]. ج. کیم که ویردی جان بو یولده عاقبت
[۴]. مجموعه نظایر ادرنه لی ، ص ۷٦٥

دلده دردم قطعدر آنجق اولم درمان اولور.

Zəxmimə tədbiru mərhəm qılma, billah, ey təbib,
Dildə dərdim qətidir, ancaq ölüm dərman olur.

کونکلمی یقدی جفا و جوریله اول سنگدل،

پادشاه بی داد اولیجک مملکت ویران اولور.

Könlümi yaxdı cəfa vu cövr ile ol səngdil,
Padişah bidad olıcaa, məmləkət viran olur.

گل کبی هر خاص اونکده اچلور اول لاله رخ،

خار غیرتده بو ره کیم غنچه کبی قان اولور.

Gül kibi hər xas önündə açılır ol lalərux,
Xari-ğeyrətdə bu rəh kim, ğönçə kibi qan olur.

پرده آلتنه ندن بیمار چشمک گزلنور،

گر دگولسه قانلو نیچون خلقدن پنهان اولور.

Pərdə altına nədən bimar çeşmin gizlənür,
Gər dəgilsə aanlı, nəçün xalqdan pünhan olur?

عشق یولنده نلر چکدوکمی شرح ایلسم،

قصۀ مجنون کبی عالمده بر دستان اولور.

Eşq yolunda nələr çəkdigimi şərh eyləsəm,
Qisseyi-Məcnun kibi aləmdə bir dastan olur.

درد غمدر ییدوکی خون جگردر ایچدوکی،

هر که بو محنت سرای عشقده مهمان اولور.

Dərdu ğəmdir yedigi, xuni-ciyərdir içdigi,
Hər ki, bu möhnət saray eşqidə mehman olur.

روح احمددن کم استمداد همت ایلدی،

حسن نظم ایله **خلیلی** عاقبت سلمان اولور.

Ruhi-Əhməddən kim, istimdadi-hümmət eylədi,
Hüsni-nəzm ilə, Xəlili, aqibət Səlman olur.

*****

جان ویرب هر کم که اول جانان یولنده خاک اولور[1]،
بوته سودادە قاینر قیل و غشدن پاک اولور.

Can verib hər kim ki, canan yolunda xak olur,
Buteyi-sevdada qaynar, qilu ğəşdən pak olur.

دفتر عشقک رموزین اوقیوب فهم اتمیین،
مدرک علامهٔ عصر ایسه بی ادراک اولور.

Dəftəri•eşqin rumuzun oxuyub, fəhm etməyən,

Müdriku əllameyi-əsr isə bi-idrak olur.

آرزومند جمال یار اولان عاشق مدام،
ایستمز جنت جهنمدن دخی بی باک اولور.

Arzuməni-camalı yar olan aşiq müdam,
İstəməz cənnət, cəhənəmdən daxı bi-bak olur.

عاشق دلخستەنک صوفی صوررسه حالینی،
اشک سرخ و چهره سی زرد و یقەسی چاک اولور.

Aşiqi dilxəstənin sufi sorarsa halını,
Əşki-surxu çehrəsi zərdu yaxası çak olur.

شکری اغیار الندن آلمه اغودر صاغینک،
یار الندن گر گلن خود زهر ایسه تریاک اولور.

Şəkkəri əğyar əlindən alam, ağudur, saqın,
Yar əlindən gər gələn xud zəhr isə tiryak olur.

عاشق حق بین صورر دیدار ذوقین دایما،
زاهد خود بین آنکا رشک ایلیوب غمناک اولور.

Aşiai həqbin sorar didati-zövqin daima,
Zahidi xudbin ana rəşk eyləyib, ğəmnak olur.

یولنه جان ویرمکه جانا **خلیلی** خسته دل،
غم دگیل گر پیر ایسه هم جست و هم چالاک اولور.

Yoluna van verməgə cana Xəlili xəstədil,
Ğəm dəgil gər pir isə həm cüstu həm çalak olur.

****

---

[1] . مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵٤۷

نظیره خلیلی راست[۱]

گورگل[۲] عروس دهری کونکل خطتینک آل ایدر ،
آلدنمه جاننک آلمقیچون مکر و آل ایدر.

Görgil ərusi dəhri könül xəttin al edər,
Aldanma, canın almaq üçün məkru al edər.

زینت ویرر جمالنه صید ایلمک ایچون،
سحاره در که سحریله قاننک حلال ایدر.

Zinət verir camalına, seyd eyləmək üçün,
Səhharədir ki, sehrilə qanın həlal edər.

بنیاد جور و رسم جفایی قلن بودر،
بوندن وفا اومان کشی فکر محال ایدر.

Bünyadi-cöru rəsmi-cəfayi qılan budur,
Bundan vəfa uman kişi fikri-məhal edər.

اول آنی که تاج سر ایلر بو عالمه،
آخـر آیقلـره براقـر پایمال ایدر[۳].

Əvvəl anı ki, taci-sər eylər bu aləmə,
Axir ayaqlara bıraxar, payimal edər.

بردر قتنده دیو و ملک بو ستمکارنک،
صنمه که بو رعایت صاحب جمال ایدر[۴].

Birdir qatında divu mələk bu sitəmkarənin,
Sanma ki, bu riayəti-sahibi-camal edər.

گولدردگنه بقمه که زار آغلدیر ینه،
جمعتینه بقمه[۵] که آشفته حال ایدر.

Güldürdügünə baxma ki, zar ağladır yinə,
Cəmiyyətinə baxma ki, aşuftəhal edər.

---

۱. مجموعه حاجی کمال، نومره ٤٩٦، ص. ٨٥ ؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٤٧
۲.ح. ای دل
۳. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
٤. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
٥. ج. جمعییتنه قالمه

بیر کور تنگه غنی ایدر اول امیری کیم،
دعوای تخت و سلطنت و ملک و مال ایدر.

Bir kori-təngə ğəni rdər ol əmiri kim,
Dəviyi-təxtu səltənət u mülku mal edər.

دنیای یلان گدایه نه فخر ایده شاه اولن[١]،
بو دونیادن چو شاه و گدا انتقال ایدر.

Dunyayi yalan gidayına fəxr edə şah olan,
Bu dünyadan çu şahu gida intiqal edər.

عاقلمدر بو دنیا کمالنک قلان طلب،
چونکم زوال درپی هر بیر کمال ایدر[٢].

Aqilmidir bu dünya kamalın qılan tələb ?
Çünkim, zaval dərpeyi hər bir kamal edər.

ای دولت اول فقیره که فقر اختیار ایدب،
نان جوینه قانع اولپ خرقه شال ایدر.

İyi dövlət ol fəqirə ki, fəqr ixtiyar edib,
Nani-covinə qane olub, xirqəyi şal edər.

طوتدی **خلیلی** کنج قناعتده مسکنی،
شکر و سپاس بر کرم ذوالجلال ایدر.

Tutdı Xəlili künci qənaətdə məskəni,
Şükru sipas bər kərəmi-zolcəlal edər.

*****

نظیره خلیلی راست[٣]

زلف مشکینک که باد صبحی سرگردان ایدر،
گلشننده حسنونک طاوس‌وش جولان ایدر.

Zülfi-müşkinin ki, badi-sübhi sərgərdan edər,
Gülşənində hüsnünün tavus vəş covlan edər.

---

[١]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
[٢]. ج. مجموعه سینده بیت یوخدور
[٣]. مجموعه حاجی کمال ، نومره ٥٠١، ص. ٨٤

هی نه تیراندازدر چشموک که غمزنکدن خدنگ،
اوردغینجه سینه عشاقده پنهان ایدر.

Hey nə tirəndazdır çeşmin ki, ğəmzəndən xədəng,
Vurduğunca sineyi-uşşaqda pünhan edər.

دل ربالیق طوپنی اورمغه اول فتان حبیب،
حده میدانینده زلفوک دمبدم چوگان ایدر.

Dilrubalıq topunı vurmağa ol fətan həbib,
Həddi-meydanında zülfün dəmbədəm çövgan edər.

قشلری دل مرغنه رمز ایله چشمین گوستریر،
کم بو ظالمدن حذر قیل اسرومشدر قان ایدر.

Qaşları dil mürğinə rəmzilə çeşmin göstərir,
Kim, bu zalimdən həzər qıl, əsrimişdir qan edər.

حبه السودای خالوندر دو چشموم قاره سی،
کم بنی هر دم ایکسی زلف مشک افشان ایدر.

Həbətül-sevdayi xalındır du çeşmim qarası,
Kim, bəni hər dəm ikisi zülf müşkəfşan edər.

دیر ایمشسن کم بنوم یولمده جان ویرمک گرک،
قل قچن یوز دوندرور اول حکمه کیم سلطان ایدر.

Der imişsən kim, bənim yolumda can vermək gərək,
Qul qaçan üz döndərir ol hükmə kim sultan edər.

بو **خلیلی** خسته دل کسمز وصالندن امیذ،
بونجه گر آنونک عذاب جاننه هجران ایدر.

Bu Xəlili xəstədil kəsməz visalından umid,
Bunca gər anun əzabi canına hicran edər.

*****

وله[۱]

ای قلن دعوی که صوفییم فتوحاتینک ندر،
گر صفا اهلیندن ایسن حقه مراتینک ندر

---

۱. مجموعه حاجی کمال، نومره ۳۳۳، ص. ٦٦// مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٤٩

Ey qılan dəvi ki sufiyəm, futuhatın nədir?
Gər səfa əhlindən isən, həqqə miratın nədir?

عارف نفس اولمینجه کمسه بولمز حقه یول،
دعوی عرفان ایدرسن گوستر اثباتنک ندر.

Arifi-nəfs olmayınca kimsə bulmaz həqə yol,
Dəviyi-irfan edirsən, göstər isbatın nədir?

اولمدن فانی یوزندن[1] مرتفع اولمز حجاب،
فانیم دیرسن عجب بو زرق و طمعاتنک ندر.

Olmadın fani üzündən mürtəfi olmaz hicab,
Faniyəm dirsən, əcəb, bu zərqu təməatın nədir?

بو ردا و طیلسان و خرقه دن یوق حاصلک،
کج بو صورتدن اوزنی تانی گور ذاتنک ندر.

Bu rəda vu tiyləsan u xirqədən yox hasilin,
Keç bu sürətdən, özüni tanı, gör zatın nədir.

نور حقدن اورمه لاف ای کندوزندن بی خبر،
بیلمدونک چون سندکی مصباحه مشکاتنک ندر.

Nuri-həqdən vurma laf, ey kənüzündən bixəbər,
Bilmədin çün səndəki misbaha mişkatın nədir.

ایلمیش سن صورت صوفیلغی دکان کسب،
بوندن اوزگه واریسه گوستر کراماتنک ندر.

Eyləmişsən sürəti-sufilığı dukkani-kəsb,
Bundan özgə var isə, göstər, kəramatın nədir?

دعوی ایلرسن که بن سیر مقامات ایلرم،
بیلمزم ای خر بو یولده بیندوکن آتنک ندر.

Dəvi eyləsən ki, bən süryi-maqamat eylərəm,
Bilməzəm, ey xər, bu yolda bindigin atın nədir.

چونکی سن محکوم نفس شوم سن ای بوالهوس،
کمسیه کافر دیمه بویننده گور لاتنک ندر.

Çünki, sən məhkümi-nəfsi-şumsan, ey bulhəvəs,

---

[1]. جو اولیان فانی اوزوندن

Kimsəyə kafir demə, boynunda gör Latın nədir.

چون بولنمز بی ریا عالمده بیر صاحب کمال،

ای **خلیلی** سوزی کس بونجه مقالاتنک ندر.

Çün bulunmaz biriya aləmdə bir sahib-kamal,
Ey Xəlili, sözi kəs, bunca maqalatın nədir.

*****

من کلام خلیلی ردیف دیگر[1]

ای باد صبا حالمی دلداره خبر ویر،

یورکده‌کی یارم قتی در یاره خبر ویر.

Ey badi-səba, halımı dildara xəbər ver,
Ürəkdəki yaram qatıdır, yara xəbər ver.

هجرنده گوزم کوکبنیک قلمدی نوری،

اول مهر جهان مه پرانواره خبر ویر.

Hicrində gözüm kövkəbinin qalmadı nuri,
Ol mehri-cahn, məhi-purənvara xəbər ver.

بن چاکرنی ایلیه دیدارنه محرم،

اغیاری ندن یار ایدنه واره خبر ویر.

Bən çakirini eyləyə didarına məhrum,
Əğyarı nədən yar edənə, vara xəbər ver.

تلخ اولدی دهانم غم هجرانله دایم،

اول لعلی لبی شهدی شکرباره خبر ویر.

Təlx oldu dəhanım ğəmi-hicranıla hər dəm,
Ol ləli-ləbi şəhdi şəkərbata xəbər ver.

دردیله قریب اولدی و جان ویردی **خلیلی**،

رحم ایده مگر اول بتی رعنایه خبر ویر.

Dərdilə yanıb, öldı vu can verdi Xəlili,
Rəhm edə məgər ol büti-rənaya xəbər ver.

*****

---

[1]. حاجی کمال مجموعه سی ، نومره ۴۳۸، ص. ۵۳۹

غزل خلیلی ردیف دیگر [۱]

دلبرا عشقونکده عالم سربسر غوغا چکر ،
صانمه کم عشقک بلاسین بن قولک تنها چکر.

Dilbəra, eşqində qləm sərbəsər ğövğa cəkər,
San kim, işqin bəlasın bən qulun tənha cəkər.

کر بنم شوق درونم شمه سن تحریر ایدم،
بازو همت قلم بر کوه و بر صحرا چکر.

Gər bənim sövqi-dərunim şəmməsin təhrīr edəm,*
Bazuyı, hümmət qələm bər kūhu bər səhra cəkər.

صبح وصلندن جمالک آفتابک کوزلیب،
کوزلرم تا صبحدم بیداری شبها چکر.

Sübhi-vəslindən camalın afitabın gözləyib,
Gözlərim ta sübhdəm bidarıyi şəbha cəkər.

کرچه دریادن چکبدر قطره لر بلور وجود،
عاشق صادق وجودی قطره دن دریا چکر.

Gərçi dəryadan cəkibdır, qətrələr bulur vücud,
Aşiqi-sadiq vücudi qətrədən dərya cəkər.

عارف حق بین قلور دلبر تماشاسک بوکون،
زاهد خود بین طوربدر غصۀ فردا چکر.

Arifi-həqbin qılır dilbər təmaşasın bugün,
Zahidi-xudbin durubdur ğüssəyi-fərda cəkər.

عالمک ذوقُ صفاسین بو کدا سورر همین،
پادشاه دهر اولن بس بر قوری غوغا چکر.

Aləmin zövqu səfasın bu gəda sürər həmīn,
Padişahi-dəhr olan bəs bir qurı ğovğa cəkər.

ای **خلیلی** یارین اسماسک دلندن قومه کل،
کم مسمایه سنی خاصیت اسماء چکر.

Ey Xəlili, yarın əsmasın dilindən qoymagıl,

---

[۱]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص .۱٦۸، حاجی کمال مجموعه سی ، ص. ۱۰۲

Kim, müsəmmaya səni xasıyyəti-əsma cəkər.

*****

من کلام خلیلی ردیف دیگر[۱]

ای بیلن حقوک صفاتنک سر اسماسی ندر ،
یا بو اسمادن مراد اولن مسماسی ندر.

Ey bilən həqqin sifatın, sırri- əsması nədir?
Yā bu əsmadan murad olan müsəmması nədir?

نیچون اولمش مرکز حقی عجب می نو[۲]مثال،
یا بو طاق سرنگونک سقف میناسی ندر.

Nəcün olmıs mərkəzi-həqqi əceb mi növmisal,*
Ya butaqı-sərnigunun səqfi-minasi nədir.

نه سببدن بو قمر[۳] که بدر اولور گهی هلال،
سیر خورشیدک ندن[۴] باشیندا سوداسی ندر.

Nə səbəbdən bu qəmər gəh bədr olur, gahi hilal,
Seyri-xursidin nədən, basında sövdası nədir?

هر صنوبر بویلوننک حالنده[۵] قاندندر بو حال،
هر بر آهو کوزلونک زلف مطراسی ندر.

Hər sənüvbər boylunun xalında qandandlr bu hal,
Hər bir ahu gözlünün zülfi-mütərrası nədir?

چون عبادت حقه در مقصود[۶] بر حقدن همان،
مومنیک پس مسجد و کبرک کنیسه سی[۷] ندر.

Cün ibadət həqqədir, məqsud bir həqdən həman,
Möminin pəs məscidu gəbrün kənīsəsi nədir?

---

۱. حاجی کمال مجموعه سی، نومره ۳۲۵// قویون اوغلی مجموعه سی ، ص٤٤// جامع المعانی مجموعه سی ، ص. ٥٤٦

۲. ک. مجموعه سی، میمون // ج. عجب میمون مثال

۳. ک. نه سببدندر قمر // ج. نه سببدندر قمر که

٤. ک. عجب // ج. عجب

٥. ج. یوزنده خنداندر // م. خالنده

٦. ک. معبود // ج. معبود بر حقدر

۷. ج. کلیسه سی

یازیلرکن صورت اسماسی هر دم مختلف،
متفق اولدیغی انواعنک هیولاسی ندر[۱].

Yazılırkən surəti-əsması hər dəm müxtəlif,*
Müttəfiq oldığı ənvaın həyulası nədir?

چونکی حقک ذاتنک اثبات ادمز ارباب عقل،
عاشق حق بین ایله هر دمده دعواسی ندر.

Cünki həqqin zatını isbat edəməz ərbabi-əql,
Açiqi-həqbin ilə hər dəmdə dəvası nədir?

باطن ظاهرده[۲] چون موجود حقدر اوزکه یق،
یا بو موجوداتنک ارا یرده دعواسی ندر.

Batinu zahirdə cün mövcud həqdir özgə yox,
Yā bu mövcūdātın ara yerdə dəvası nədir?

اول کم اولدی وصف لاهوتی ایله متصل،
اولدغندن صکره ناسوتی تمناسی ندر[۳].

Ol kim, oldı vəsfiı lahuti ilə müttəsif,
Oldığından sonra nasuti təmənnası nədir?

مظهر حق چون دیمز انسانه مذهبسز فقیه،
پس اناالحق دیینک ویرن[۴] مداراسی ندر.

Məzhəri-həqq cün deməz insana məzhəbsiz fəqih,
Pes ənəl haqq deyənin verən müdarası nədir?

ای **خلیلی** چون سکا حقدن لقادر آرزو،
نار دوزخدنک نه غم فردوس اعلاسی ندر.

Ey xəlili, cün sana həqdən liqadır arzu,
Nari-dūzəxdən nə ğəm, firdövsi-əlası nədur?

*****

من کلام خلیلی ردیف دیگر[۱]

---

[۱]. ک. بیت یوخ// ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۲]. ک. ظاهر و باطنده // ج. ظاهر و باطنده
[۳]. ک. بیت یوخ // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۴]. ک. رسوا // ج. رسوا

اول مسیحادم که شیرین لبریندک جان طمر ،

کورسه یوزین کافر چین قلبنه ایمان طمر.

Ol Məsīha dəm ki, sirin ləblərindən can damar,

Gorsə üzün kafəri-Çīn, qəlbinə īman damar.

کوزلری قان دوکدوکن کورمک عجب اول دلبرک،

ترک سرمست ولابد[۲] خنجرنکدن قان طمر.

Gözləri qan tökdügün görmək əcəb ol dilbərin,

Türki- sərməstvəlabud xəncərindən qan damar.

یاشمه باقوب خیالک کوردی کوکلمده دیدی،

طورمه اول ویرانده که از هر طرف[۳] باران طمر.

Yasıma baxlb, xəyalin gördi könlümdə, dedi,*

Durma, ol viranda ki, əz hər tərəf baran damar.

هر عرق کم آقیدر چشم فراقندک آنونک،

بکزر اول خونابه دایم کوز تنی بریان طمر.

Hər araza kim, axıdır ceşmi-fəraqından anın,

Bənzər ol xunaba daim goz təni büryan damar.

ای **خلیلی** غم دکل یاریچون اولسن تشنه لب،

لبلریندک چون بلورسک چشمهٔ حیوان طمر.

Ey Xəlili, ğəm dəgil yar ücun olsan teçnə ləb,

Ləblərindən cün bilirsin çeşmeyi heyvan damar.

*****

شها مهر جمالکدن چو ذره آفتاب اوینر[۴]،

فراقین احتراقندن کوکل مانند آب اوینر.

Səha, mehri-camalından cü zərrə afitab oynar,

Fəraqın ihtirqaından könül manəndi ab oynar.

نوله اوینرسه طفل دل سننک مهرندن ای مه رو،

---

۱. . قویون اوغلی مجموعه سی ، ص۱۷۱ ، حاجی کمال مجموعه سی ، ص. ۱۰۰

۲. ک. ترک سرمستنک دمادم

۳. ک. کم هر طرف

۴. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص۱۷۲ ؛

که سوز ساز عشقنکله دمادم شیخ شاب اوینر.

Nola oynarsa tıfli-dil sənin mehrindən, ey məhru,
Ki, suzu sazi-eşqınlə dəmadəm seyxu şab oynar.

کوزنک دورنده اول زاهد که دون زهدک بت اتمشدی،

بو کون میخانه کنجنده کروب مست شراب اوینر.

Gözün dövründə ol zahid ki, dün zühdun but itmisdi,
Bugün meyxanə küncündə girib, məsti-şərab oynar.

سر زلفکده مسکین دل رسن باز اولدغی بو کم،

بودر کم جانباز اولن همیشه بر طناب اولار.

Seri-zülfündə miskin dil rəsənbaz olduğı bu kim,
Budur kim, canbaz olan həmişə bər tənab oynar.

کوکل زنجیر زلفکده نیجه باغلنمسون جانا،

یوزن لوحینده اول کافر همیشه پیچ تاب اوینر.

Könül zenciri-zülfündə necə bağlanmasın cana,
Üzün lövhündə ol kafir həmīşə pīçu tab oynar.

نکارا اغلدم عشقک یولنده اول قدر تا کم،

کوزم یاشی موجنده تنم هم چون حباب اوینر.

Nigara, ağladım eşqın yolunda ol qədər ta kim,
Gözüm yaçı mövcündə tənim həmçün hubab oynar.*

خلیلی نظمنک ای دلبر قولقده کوشوار.ایت کم،

همیشه کوش شه لرده طورب در خوش اب اوینر.

Xəlili nəzmin, ey dilbər qulaqda guşvar et kim,
Həmişə gūşi-şəhlərdə durub, dürri-xoşab oynar.

*****

یارینی یارین کورندر کم بوکون یارین کورُر[1]،

کورمین یارین بوکون یارین قچن یارین کورر.

Yarını yarın görən der kim, bugün yarın görür,
Görməyən yarin bugün-yarın, qaçan yarın görür.

---

[1]. حاجی کمال مجموعه سی، نومره ۵۵۷، ص.۹۱// قویون اوغلی مجموعه سی ۱۷۶ // جامع المعانی ، ص. ۵۵٤ .

کم که کثرتدن قاچب اولدی علایقدن بری،
وحدتنک باری[1] طریقین حقنک انوارین کورر.

Kim ki, kisrətdən keçib, oldı əlayıqdən bəri,
Vəhdətin barı-təriqin, həqqin ənvarın görür.

کم[2] که نفسی بلمدی یننی[3] بلمز شک دکل،
نفسنی بیلمدر اول کیم کندو مقدارین کورر.

Kim ki, nəfsi bilmədi, dīnini bilməz, şək dəgil,
Nəfsini bilmədir, ol kim, kəndi miqdarın görür.

کعبۀ معنایی عارف دمبدم ایلر طواف،
حاجتی صورتدر همانا مکه دیوارین کورر.

Kəbəyi-mənayı arif dəmbədəm eylər təvaf,
Hacəti surətdir, həmana Məkkə divarın görür.

یارین انده نعمت[4] دیدارینه محروم اولور،
بونده گرکس کبی هر کیم دنیا مردارین کورر.

Yarın anda neməti-didardan məhrum olur,
Bunda kərkəs kibi hər kim, dünya murdarın görür.

آصیلان دار بلایه[5] دنیاده منصور وار،
نیجه دل شاد اولمسن کیم روی دلدارین کورر.

Asılan dari-bəlaya dünyada Mənsurvar,*
Nece dil şad olmasın kim, ruyi-dildarın görür.

ای **خلیلی** اول[6] هما همت فقیر اولکیم مدام،
آرزوی جنت اتمز دوست دیدارین کورر.

Ey Xəlili, ol huma-hümmət fəqir ol kim, müdam,
Arzuyi-cənnət etməz, dost didarın görür.

*****

---

[1]. ج. بیلدی
[2]. ک. اول
[3]. ک. ربینی
[4]. ج. صحبت
[5]. ج. دار فنا
[6]. ک. شول

ای یوزک[۱] شاننده منزل آیت اللـه نور[۲]،
لبلرین حقینده واردر[۳] نکتهٔ ماء طهور.

Ey üzün şənində münzəl ayəti-Allahi- nur,
Ləblərin haqqında vardır nükteyi-mai-təhur.

اول و اخر چو سنسن باطن و ظاهر[۴] چو سن،
مقصدی آقصی جمالکدر کوزمدن کتمه در[۵].

Əvvəlu axir cü sənsin, batinu zahir cü sən,
Məqsədi-əqsa camalındır, gözümdən getmə, dur

سویلین هر ناطقین دیلیله[۶] سنسن دمبدم،
ایشلین هر فاعلک فعلینی[۷] سنسن بی قصور.

Söyləyən hər natiqin diliylə sənsən dəmbədəm,
İşləyən hər failin felini sənsən bīqusur.

سندن اوزکه آدم و[۸] دیار یقدر اراده،
جمله اشیادن کماهی ایلین سنسن ظهور.

Səndən özgə adəmu dəyyar yoxdur arada,
Cümlə əşyadan kəmahiy eyləyən sənsən zuhur.

عاشقنک مقصودی دیدارین در ای سلطان حسن[۹]،
غیری دیدارنک کورنمز عیننه جنات حور.

Aşiqin məqsudi didarındır, ey sultani-hüsn,*
Ğeyri didarın görünməz eyninə cənnati-hur.

زاهدا کل زهدی معبود ادیب[۱۰] اولمه بت پرست،

---

۱. ج. روحک
۲. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۷۷؛ حاجی کمال مجموعه سی ، ص. ۱۳۶ ، جامع المعانی مجموعه سی ، س. ۸
۳. ج. کلدی // ک. دیدی
۴. ج. ظاهر و باطن
۵. ج. کتمه دور
۶. ک. دیلینده // ج. دیلنده
۷. ج. عارفک فعلینده
۸. ج. آرادوم
۹. ک. ای پاکیزه ذات // ج. ای سلطان حسن
۱۰. ج. اتمه

حق پرست اول حق تانی خطامن اللـه الغیور[۱].

Zahida, gəl zühdi məbud edib, olma butpərəst,
Həq pərəst ol, həqq tanı, xəta min Allah ğəyur.

واقف اولمز سر توحیده اول ایمان اهل کم،
ایده بلمز نفسی بی دینین هواسندن عبور.

Vaqif olmaz sirri-tövhidə ol īman əhli kim,
Edə bilməz nəfsi-bidinin həvasından ubur.

عالم ارواحه ای دل مرغی پرواز ایله کیم،
قلمدی بو عالم عنصرده بر ساعت حضور.

Aləmi-ərvaha , ey dil murği pərvaz eylə kim,
Qalmadı bu aləm ünsürdə bir saat hüzur.

ای **خلیلی** حد ایجازه قریب اولدی[۲] سوزک،
استماعندن نوله حی اوله کر ایکن فی القبور[۳].

Ey Xəlili, həddi-icaza qərib oldı sözün,
İstimaından nola həy ola gər ikən fil-qubur.

****

سنبلک کیم لاله حدندن کل حمراء قاپر[۴]،
صانرام فرعون موسی دک یدی بیضی قاپر.

Sünbülün kim, lalə həddindən güli-həmra qapar,
Sanıram Firon, Musadan yədi-beyza qapar.

حال رخسارک که عکسی در کوزنده مردمک،
رومه کلمیشدیر ختندن مسکن ماواء قاپر.

Hali-ruxsarın ki, əksidir gözündə mərdumun,
Ruma gəlmişdir, Xutəndən məskənu məva qapar.

نرکس مستنک نه فتاندر که خواب الوده اولب،
هر طرفدن بر نظرده بک دل شیدا قاپر.

---

۱. ک. خف من اللـه الغیور// ج. خف من اللـه الغیور
۲. ج. مسیحادور
۳. ک. من فی القبور // ج. نوله کر اوله حی ما فی القبور
٤. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۷۸

Nərgisi-məstin nə fəttandır ki, xabaludə olub,
Hər tərəfdən bir nəzərdə bin dili-şeyda qapar.

خسروا سن جام جمشید اچ که بو کردون دون،
تخت کیکاوس اوغُرلر افسر دارا قاپر.

Xosrova, sən cami-Cəmşidi iç ki, bu gərduni-dun,
Təxti-Keyqavus uğurlar əfsəri-Dara qapar.*

لعل کوهرپوشک ای دلبر نه شیرین کار اولور،
حقهٔ یاقوت فامدن لعل لالایی قاپر.

Ləli-gövhər-pūşun, ey dilbər nə şirinkar olur,
Hoqqeyi yaqutfamdan ləli-lalayi qapar.

زینت و زیور بلور جانا جبینندن قمر،
طلعتندن نور خورشید جهان ارا قاپر.

Zinətu zivər bulur cana, cəbinindən qəmər,
Tələtindən nuri-xurşidi-cahanara qapar.

زلف عنبر بارنک ای سرو فاقر ارباب حسن،
جلد طاوس ادر ایکن شکل اژدره قاپر.

Zülfi-ənbərbarına, ey sərvi-fəqr ərbabi-hüsn,
Cildii-tavus edər ikən şəkli-əjdərha qapar.

بلبل جان کلشن حسننکده پرواز اده لی،
قاف دلدن شهباز اولمش درر عنقا قاپر.

Bülbüli-can gülşəni-hüsnündə pərvaz edəli,
Qafi-dildən şahbaz olmuş durur, ənqa qapar.

اولسه معلومک **خلیلی** عالمک علمی نه وار،
اهل عرفانک وجودی قطرهٔ دریا قاپر.

Olsa məlumun, Xəlili, aləmin elmi, nə var,
Əhli-irfanın vücudı qətrəyi-dərya qapar.

*****

اول که والیلک رموزی زلفنوک تابنده در[1]،

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص.۵۵۸ ؛ قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۸۱// ج. زلف پرتابینده در

والضحی نونک افتابی یوزی مه تابینده در.

Ol ki, vəl-leylin rumuzi zü lfünün tabındadır,
Və puanın afitabi üzi məh-tabındadır.

سر "ما زاغ البصر"-دن کوزلری ویرر خبر،
"قاب قوسیننک" بیان قاشی محرابنده در.

Sirri-məzağəl bəsərdən gözləri verir xəbər,
Qabe qovseynın bəyani qaşı mehrabındadır,

نکتهٔ دارالبقادن[۱] کل بنی بیداره صور،
اول بو اسراری نه بیلسنک کم فنا خوابنده در.

Nükteyi darul-bəqadan gəl beni bidara sor,
Ol bu əsrari nə bilsin kim, fəna xabındadır.

زاهدنک افسانه سندن حاصل اولمز باکا درد،
عاشقم کوکلم نکارک عشق قلابینده در[۲].

Zahidin əfsanəsindən hasil olmaz bana dərd,
Aşiqəm, könlüm nigarın eşq qullabındadır.

چون سکندر ظلمت هجرانده غم چسکم نه غم،
چشمهٔ حیوان چو یارک اغزی جلابینده در[۳].

Cün Sikəndər zülməti-hicranda qəm çəksəm nə ğəm,*
Çeşmeyi heyvan çü yarın ağzı cüllabındadır.

کنت الکنزین سرینی زاهد نه بیلسن یا فقیه،
سن آنکا صور کیم کمالی معرفت بابنده در.

Küntu kənzin sirrini zahid nə bilsin, ya fəqih,
Sən ana sor kim, kəmali-mərifət babındadır.

نیجه یول بولسن **خلیلی** دلبرک دیدارینه،
چونکی جانی محنت و هجراننک احقابنده در.

Necə yol bulsun, Xəlili, dilbərin didarına,
Cün ki, canı möhnətu hicranın əhqabındadır.

*****

---

[۱]. ج. دار البقایی
[۲]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۳]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ

غمزک الینده تیغ عریان طوتب درر[۱]،

عشاق سوزرم[۲] که ینه قان طوتب درر.

Ğəmzən əlində tiği-üryan dutub durur,

Uşşaqi süzərəm ki, yinə qan dutub durur.

چوکان زلفنوک نیجه جان طوپن اورمسین،

کلکون یاکاغلرک کبی میدان طوتب درر.

Cövgani-zülfünün necə can topun vurmasın,

Gulgūn yanağların kibi meydan dutub durur.

بازار حسن ایچنده دهانک شها سننک،

در ایله لعل صاتمغه دکان طوتب درر.

Bazari-hüsn içində dəhanın səha sənin,

Dürr ilə ləl satmağa dukan dutub durur.

طاوس پرچمنک صنما جان شکار ایدر،

بستان عارضونده که جولان طوتب درر.

Tavusi-pərçəmin sənəma can şikar edər,

Bostani-arizində ki, covlan dutub durur.

یاشم کورب خیالنه کوکلمده دیر حبیب،

اکلنمه اول خرابه ده باران طوتب درر.

Yaşım görüb, xəyalına könlümdə der hbib,

Əglənmə ol xarabada baran dutub durur.

عد ایت بنی محله نک ایتندن ددم دیدی،

یق بو کدایه همت سلطان طوتب درر.

Ədd et bəni məhəllən itindən, dedim, dedi:

Yox bu gədaya, hümməti-sultan dutub durur.

شعری **خلیلی** نک نمکین اولدغی بو کیم،

بحر سخن ده دامن سلطان طوتب درر.

Şeiri , xəlilinin, nəməkin olduğı bu kim,

---

۱. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۸۲

۲. سیر ایدرم

Bəhri-süxəndə daməni-sultan dutub durur.

*****

آه کیم اول چشم سیاهک قصدی جان اتمک دلر[۱]،

من غریب افتاده نونک بغرینی قان اتمک دلر.

Ah kim, ol çeşmi siyahın qəsdı-can etmək dilər,
Mən ğərib üftadənin bağrını qan etmək dilər.

سنبل کل پوشه نوک فردوس باغینک کلی،

بلبل جانوم قوشی اه و فغان اتمک دلر.

Sünbüli-gülpūsünün firdövs bağının güli,
Bülbüli-canım quşı ahu fəğan etmək dilər.

پرچمنک کلکون یکاغنیک چوره سنک یاد اتدوکی،

عالمه یعنی کنش جرمونک عیان اتمک دلر.

Pərçəmin gülgūn yanağın çövrəsin yad etdügi,
Aləmə -yəni günəş cürmün əyan etmək dilər.

تیروش قدک قیام ایتدوکجه ای سرو سهی،

لرزه دن قدینی عشاقوک کمان اتمک دلر.

Tīrvəş qəddin qiyam etdikcə, ey sərvi-səhi,
Lərzədən qəddini uşşaqın kaman etmək dilər.

منع ایدر هر کیجه عشاقک محلندن رقیب،

اولدر اول کلبی که قصدی خاندان اتمک دلر.

Məən edər hər gecə uşşaqın məhəllindən rəqib,
Öldür ol kəlbi ki, qəsdi-xanədan etmək dilər.†

لبلروک لطفیله جان بخشم ددی خندان اولب،

خشم ایدر غمزک مکر انی یلان اتمک دلر.

Ləblərin lütfü ılə can bəxşə, dedi , xəndan olub,
Xışm edər ğəmzən, məgər anı yalan etmək dilər.

خرقه پوش اولدی **خلیلی** ییللر اولدی غم چکر،

اولمدین بر کز طواف آستان اتمک دلر.

---

[۱] . قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۸۳

Xirqəpuş oldı Xəlili, illər oldə ğəm çəkər,
Ölmədən bir kəz təvafi- asitan etmək dilər

*****

شها زلف سیه پوشک که جرم شمسه حایلدر[1]،

اگر کافردر اول بی دین ولی اسلامه مایلدر.

Səha, zülfi-siyəhpüşün ki, cirmii şəmsə haildir,
Eyər kafərdir, ol bidin, vəli islama maildir.*

لبنک دارالصفاسنده کیم اولدر محی عالم،

علاج علت سودا بو دل بیماری سایلدر.

Ləbin daru-səfasından kim, oldur mühiyi-aləm,
Əlaci-illəti-sevda bu dili-bimari-saildir.

خطنک تفسیری کم آنده قلور علامه‌لر عاجز،

نه فهم اولسون چو بر حرفی آننک یوز بیک مسایلدر.

Xəttin təfsiri kim, anda qalır əllqmələr aciz,
Nə fəhm olsun cü, bir hərfi anın yüz bin məsaildır.

یوزنده خال مشکینونک که مسکن اتدی عشاق،

همیشه رومه قصد ایتمش عجب هندوی حایلدر.

Üzündə xali-müskinin ki, miskin etdi uşşaqı,
Həmişə Ruma qəsd etmiş, əcəb Hinduyi haildır.

گتور برقع جمالکدن که تا دیسن ملایکلر،

تعاللـه زهی صورت نه خوش شکل شمایلدر.

Götür bürqə camalından ki, ta desin məlaiklər,
Təaləllah, zehi surət, nə xoş şəklu şəmaildir.

نه غم وعد هجرانده قلورسه دیو محنت دن،

آننک بوسننده کیم جانه سر زلفنک حمایلدر.

Nə ğəm vədi-hicranda qalırsa deyü möhnətdən,
Anın boynunda kim, cana səri-zülfün həmaildır.

خلیلی خسته ای دلبر گورلدن حسن زیبانی،

---

[1]. حاجی کمال مجموعه سی، نومره ۳۱۵// .قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۸٤

اوزین جمع ایدمز بر دم باشندن عقلی زایلدر.

Xəlili, xəstə , ey dilbər, görəlidən hüsni-zibani,
Özin cem edəməz bir dem, başından əqlı zaildir.

*****

اول بت چینی کیم آنک سنبل پر چینی وار[1]،

کلشن جاندر جمالی مشکدن پرچینی وار.

Ol büti-Çini kim, anın sünbüli-pur çini var,
Gülşəni-candır camali, müşkdən pürçīni var.

ای مسلمان دل طولاشمه زلف کافر کیشنه،

فصد ایمان ایلر آننک غمزۂ بی دینی وار.

Ey Müsəlman dil, dolaşma zülfi-kafər-kişinə,
Qəsdi-iman eylər, anın ğəmzəyi bidini var.

غمزه سیننک دمبدم دل دیلمک ایمش عادتی،

مستدام اولسون همیشه کم نه خوش آیینی وار.

Ğəmzəsinin dəmbədəm dil dilmək imiş adəti,
Müstədam olsun həmişə kim, nə xoş ayini var.

بن نیچه فریاد زاری ایتمیم فرهادوش،

کیم رقیبنک خسروملە صحبت شیرینی وار.

Bən necə fəryadu zari etməyim Fərhadvəş,
Kim, rəqibin Xosrovumla söhbəti Şirini var.*

بلبل دل خال رخسارکنه رشک ایدب دیدی،

کورمه بو هندوی که کولدن بستر و بالینی وار.

Bülbüli-dil xali-ruxsarına rəşk edib, dedi:
Görmə bu Hinduyi ki, güldən bəstəru balini var.

سنبل مشکک ال صونمش کل رخسارنکا،

کلشن جنتده سیر ایلر کل نسرینی وار.

Sünbüli-müşkini el sunmuş güli-ruxsarına,
Gülşəni-cənnətdə seyr eylər güli-nəsrini var.

---

[1]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۸۵

اول صنم عشق **خلیلیدن** نشان استرسه کر،
اشک سرخ و چهره زرد و دل غمکینی وار.

Ol sənəm eçqi Xəlilidən nişan istər isə gər,
Eski-surətu cöhreyi zərdu dili-ğəmgini var.†

*****

دانهٔ خالک که قرص آفتاب اوستنده در[1]،
نقطهٔ سودایه بکزر کیم کتاب اوستنده در.

Daneyi-xalın ki, qursi-afitab üstündədir,
Nöqtəyi-sevdaya bənzər kim, kitab üstündədir.

عارضکده در دزلدکی نه شیرین یراشر،
نازک اولور لاجرم در خوش اب اوستنده در.

Arizində dürr duzüldügi nə sirin yaraşır,
Nazik olur, lacirəm, dürri-xoş-ab üstündədir.

بوسه لر ویرب مکر کم جان آلام دیمش لبنک،
اول هوسدن تنده جانم انقلاب اوستنده در.

Busələr verib məgər kim, can alam demiş ləbin,
Ol həvəsdən təndə canım inqilab üstündədir.

قانم ایچدوکنجه فتان کوزنک اولدرمک دیلر،
شهریارنک لابد انعامی شراب اوستنده در.

Qanım içdigincə fəttan gözün öldürmək dilər,
Şəhriyarın labud inamı şərab üstündədir.

آتش عشقنکله خون دل نه وار جوش ایلسه،
جوش ایدر البتته اول خون کیم کباب اوستنده در.

Atəsi-eşqinlə xuni-dil, nə var cuş eyləsə,
Cuş eder əlbəttə, ol xun kim, kəbab üstündədir.

بیلدی چشممده خیالی مسکن اتدوکین دیدی،
محکم اولمز خانه کیم بنیادی آب اوستنده در.

Bildi çeşmimdə xəyali məskən etdigin, dedi:

---

[1] . قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۱۹۵

Möhkəm olmaz xanə kim, bünyadı ab üstündədir.

یاره بیلدرمش **خیلیلی** سودیکین هر بد نفس،

کیم ترحم ایلمز دایم عتاب اوستنده در.

Yara bildirmis, Xəlili, sevdigin hər bəd-nəfəs,
Kim, tərrəhüm eyləməz daim itab üstündədir.

*****

غصه و عشقکله هر کیم کندوزین خرم توتار[1]،

صناسین شاه سکندردر که جام جم توتار.

Ğüssə vu eşqinlə hər kim, kəndözin xürrəm tutar,
Sanasın şahi-Sikəndərdir ki, cami-Cəm tutar.

ای صنم بو چرخ اعلادن معلا قدر اولور،

قدرینی شول کیم محالنک ایتلرندن کم توتار.

Ey sənəm, bu çərxi-əladan müəlla-qədr olur,
Qədrini şol kim, məhalən itlərindən kəm tutar.

عاقبت عشقنک هواسیله وجودنک حق ایدر،

اول که دلده آتش سوزان و کوزده نم توتار.

Aqibət eçqin həvasiylə vücudun həq edər,
Ol ki, dildə atəşi-suzanu gözdə nəm tutar.

شانهٔ زلفنک که عشقنک هواسی کوسلر،

فتح ایدر کل کبی کاهی غنچه وش برهم توتار.

Şaneyi-zülfün ki, eşqin havqsi küslər,
Fəth edər gül kibi gahi , ğönçəvəş bərhəm tutar.

عارضک وردک صبا آچمق دلر زلفنک قومز،

نه آچر اول روسیه نه خود الین ابسک توتار.

Arizin virdin səba açmaq dilər, zülfün qomaz,
Nə açar ol rusiyəh, nə xud əlin əbsəm tutar.

دلدوکیچون بغرمی نی کبی غمزک اوقلری،

اوش نوا ایچون بنم آهنک زیر و بم توتار.

---

[1]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۲۱۵

Dəldigiçün baarımı ney kibi ğəmzən oxları,
Us Nəva icün bənim ahəngi ziru-bəm tutar.

کرچه توتماق عاشقی عادت درر فرقت ییلی،
محو البدر خود وجودم اول نعیم سن نم توتار.

Gərçi tutmaq aşiqi adət durur firqət yeli,
Məhv olubdur xud vücudum, ol nəim sən, nəm tutar.

غم دکل غمزنک اکر اولدرسه بن بیچارەیی،
لبلرک چون عادت عیسی بن مریم توتار.

Ğəm dəgil ğəmzən əyər öldürsə bən biçarəyi,
Ləblərin cün adəti-Īīsa -bin Məryəm tutar.

تا **خلیلی** خسته سندن جدا قلدی فلک،
کوزده آب و باشده سودا دیلده بار غم توتار.

Ta, Xəlili xəstəyi səndən cuda qıldı fələk,
Gözdə abu başda sevda, dildə bari-ğəm tutar.

*****

بو بندۀ عشق اودینه یانمغه قومزلر[1]،
پروانه صفت شمعه دولانمغه قومزلر.

Bu bəndəyi eşq oduna yanmağa qomazlar,
Pərvanə sifət şəmə dolanmağa qomazlar.

کولمک دیــه اغلتدیمه طعــن ایدرلر،
دیل تشنۀ کوز یاشنه قاتمغه قومزلر.

Gülmək deyə ağladıma tən edərlər,
Dil təşnəyə göz yaşına qatmağa qomazlar.

مکریله الم بغلو دلم طوتغو نه ایدرلر،
قنلو کبی کوز یاشی بوشمغه قومزلر.

Məkrilə ılim bağlı, dilim tutğu nə edərlər,
Qanlı kibi göz yaşı buşmağa qomazlar.

---

[1]. جنک دستنویس ۷۸ Diez A oct

دوغرولغله جانم فدا اتسم اومرده،

اکریله اننماز و انتماغه قومزلر.

Doğruluğu canım fəda etsəm umar ,da

Anrılə inanmaz u unutmağa qomazlar.

انک کی چراغنی اویندره **خلیلی**،

ارباب حسد صنما اوصنماغه قومزلر

Anın ki, çırağını uynadıra, Xəlili,

Ərbabi-həsəd sanma usanmağa qomazlar.

*****

حق کتابنک سورۀ سبع المثانی سنده در[1]،

کل کل ای عارف خبر ویر کم بیانی سنده در.

Həq kitabın sureyi-Səbul-Məsani səndədir,

Gəlgil, ey arif xəbər ver kim, bəyani səndədir.

کنت کنزین کوهرن شرح ایله کل طالبلره،

شول معلا کوهروک کان و مکانی سنده در.

Kuntu-kənzin gövhərin şərh eyləgil taliblərə,

Şol məəlla gövhərin kanu məkani səndədir.

اسم اعظمدر وجودونک معدنی روح القدس،

جمله اشیانوک طلسمات نهانی سنده در.

İsmi-əzəmdir vücudun məədəni Ruhul-Qudus,

Cümlə əşyanın tilismati-nihani səndədir.

عالم غیبونک کلامن سویله کل عارفلره،

اول کلامونک حرفی و نطقنک لسانی سنده در.

Aləmi-ğeybin kəlamın söyləgil ariflərə,

Ol kəlamın hərfivu nütqun lisani səndədir.

ای **خلیلی** خاطرک جمع ایله یار اولدی رقیب،

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۶

شاهباز لامکانوک آشیانی سنده در.

Ey Xəlili, xatirin cəm eylə, yar oldı rəqib,
Şahbazi laməkanın aşiyani səndədi.

*****

مهر اومان بو فانی دونیادن عجب دیوانه در[1]،
آشنا صنمه بو دنیای دنی بیکانه در.

Mehr uman bu fani dünyadan əcəb divanədir,
Aşina sanma, bu dünyayı-dəni niganədir.

چون جهانی فانی دیدی اول کریم ذوالجلال،
بو دلیل له دیدیلر کاخر آکا ویرانه در.

Çün cahani fani dedi ol Zulcəlal,
Bu dəlilə dedilər k,axır ana viranədir.

کل برو حقی دیلرسنک کیر وجودنک شهرینه،
سویلین دیلنکده هر دم حق دکلدر یا نه در.

Gəl bəri Həqi dirəlsən, gir vücudn şəhrinə,
Söyləyən dilində hər dəm həq dəgildir ya, nədir?

غافل اولمه ای همایون دنیانوک لذاتینه،
خوش صفالر ویرور اما قصدی باش و جانه در.

Ğafil olma ey humanyun dünyanın ləzzatına,
Xoş səfalar verir, amma, qəsdi başu canadır.

رند و رسوایوز بوکون عالمده ناموس شیشه سن،
طاشلره چالدُق یروموز کوشۀ میخانه در.

Rindu rüsvayuz bugün aləmdə, namus şişəsin,
Daşlara çaldıq, yerimiz güşeyi-çeyxandir.

دون کجه میخانده بیخود اولب واعظ بوکون،
منبره چقمش سوزی افسون ایله افسانه در.

Dun gecə meyxanada bixud olub, vaiz bugün,
Minbərə çıxmış sözi əfsun ilə əfsanədir.

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٦

فضل حق آچدی کوزنک کوردک جهاننک وارینی،

ای **خلیلی** ساکا بو سر همت شاهانه در.

Fəzli-həq aşdı gözün, gördün cahanın varını

Ey Xəlili, sana bu sirr himəti-şahanədir.

*****

نظیرهٔ خلیلی[1]

دلدکجه مژنک بغرم لعلونک نمکین ایلر ،

بو شهد شکر باری بیلسم نمه کین ایلر.

Dilədikcə müjən bağrım ləlin nəkin eylər,

Bu şəhdi şəkkərbari bilsən nəmə kin eylər?

لعلونه مژه نک جانا کوزلر دل عشاقه،

بریان ایدر اول کرچه اما نمکین ایلر.

Ləlinə müjən cana gözlər dili-uşşaqa,

Büryan edər ol, gərçi amma nəkin eylər.

کویومی طولاشمسین چقسین دیمش اول دلبر،

یا رب نه کناه اتدوم بیلسم نمه کین ایلر.

Kuyumı dolaşmasın, çıxsın, demiş ol dilbər,

Ya Rəbb, nə gunah etdim, bilsəm, nəmə kin eylər?

سینمده جفا تخمین بتوردی کوزم یاشی،

دلده بو مثل درر اولسه نم اکین ایلر.

Sinəmdə cəfa toxumun bitirdi gözüm yaşı,

Dildə bu məsəldir : Olsa nəm əkin eylər.

چون سوز **خلیلییه** ساز ایله درر درمان،

دفع یوزینه کف اورسن چالسین نمکین ایلر.

Çün suzi Xəliliyə saz ilə durur dərman,

Dəf üzünə kəf vursan, çalsan , nəməkin eylər.

*****

---

[1]. محموعه نظایر ، ص. ۶۳

غزل خلیلی ردیف دیکر[1]

باد صبا از سوی مشرق آفتاب آلمیش کلور،

غالبا یاروک جمالندن نقاب آلمیش کلور.

Badi-səba əz suyi-məşriq afitab almış gəlir,
Ğaliba yarun camalından niqab almış gəlir.

عاشق دلخسته دن دفع صدا ایتمک دیلر،

سنبلندن دلبروک بوی کلاب آلمیش کلور.

Aşiqi-dilxəstədən dəfi-səda etmək dilər,
Sünbülündən dilbərin buyi-gülan almış gəlir.

خط و خال و کوزلری قانوم حلال ایتمکلیکه،

مفتی اقلیم حسن اولب کتاب آلمیش کلور.

Xətu xalu gözləri qanım həlal etməkligə,
Müftiyi-iqlimi-hüsn olub, kitab almış gəlir.

کوزلری دورنده مست اولمش طودغی یادنه،

زاهدی میخانه ده کوردم شراب آلمیش کلور.

Gözləri dövründə məst olmuş, dodağı yadına,
Zahidi meyxanada gördüm, şərab almış gəlir.

صوفی بی چاره بو خالک کوریجک زاهدوک،

صحبتی کرم ایتمکه چنک و رباب آلمیش کلور.

Sufiyi bi-çarə bu halın göricək zahidin,
Söhbəti gərm etməgə çəngu rubab almış gəlir.

دل غمینک کوینده سایل واردی ای حوری بهشت،

بونده خون دل یتر دیو جواب آلمیش کلور.

Dil ğəminin kuyində sail vardı, ey huri-behişt,
Bunda xuni-dil yetər deyü, cavab almış gəlir.

هر کشی آلمیش کلور یارنک غمیندن بیر نصیب،

بو **خلیلی** چشم پر خون دل کباب آلمیش کلور.

Hər kişi almış gəlir yarın ğəmindən bir nəsib,

---

[1]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱۱۹

Bu Xəlili, çeşmi-purxun, dil kabab almış gəlir.

*****

من کلام خلیلی و ردیف دیکر[1]

چشم مستنک ای پری هر دم که خاب ایلن طولر،
صحبت اهل تظر ناز و عتاب ایلن طولر.

Çeşmi-məstin, ey pəri, hər dəm ki, xab ilən dolar,
Söhbəti-əhki-nəzər naxu itab ilən dolar.

هر قچن کم رفع اولور جانا جمالندنک نقاب،
ظاهر و باطن شعاع آفتاب ایلن طولر.

Hər qaçan kim, rəf olur cana camalından niqab,
Zahiru batin şuai afitab ilən dolar.

لعل جان بخشوک شرابنک ایلدیکجه آرزو،
خون عشاق ای شکرلب دل کباب ایلن طولر.

Ləli-canbəxşimm şərabın eylədikcə arizu,
Xuni-uşşaq, ey şəkkər ləb , dil kabab ilən doar.

باغ حسنونک تازه طورسن دیو ای سرو سهی،
چشمومنک جویی روان هر دمده آی ایلن طولر.

Baği-hüsnün tazə dursun deyü, ey sərvi-səhi,
Çeşmimim cuyi rəvan hər dəmdə, ay ilən dolar.

هر نفسده حقهٔ یاقوت لعلینک یاد ایدوب،
آغلدوکجه دامننک در خوش آب ایلن طولر.

Hər nəfəsdə hüqqeyi-yaquti-ləlin yad edib,
Ağladıqca damənin durri-xoşab ilən dolar.

کر جمالک دفتریندن شرح ایدرسن بیر ورق،
سربسر دیوان اولور عالم کتاب ایلن طولر.

Gər camalın dəftərindən şərh edərsən bir varaq,
Sərbəsər divan olur , aləm kitab ilən dlar.

---

[1]. مجموعه حاجی کمال ، نومره ٦٥٩، ص. ١٠٦

ای **خلیلی** دیدهٔ معنا ایلن دیداره بق،

عاقبت چون دیدهٔ صورت تراب ایلن طولر.

Ey Xəlili, dideyi-məna ilən didara bax,
Aqibət çün dideyi-sürət turab ilən dolar.

*****

نظیرهٔ خلیلی قافیه مغایر و ردیف دیکر[1]

اکرچه غمزه لروک دلده یاره سی کورینور،

نه غم چو لعل لبونک کبی چاره سی کورینور.

Əgərçi ğəmzələrin dildə yarəsi görünür,
Nə ğəm , çüü ləli-ləbin kibi çarəsi görünür.

جمالونکه نه کمال ایله بنزدم آنی کیم،

یوزونده بدر اولیجک ماه قاره سی کورینور.

Camalına nə kamal ilə bənzədim anı kim,
Üzündə bədr olıcaq mah qarəsi görünür.

اوزونی قلدیغیچون غنچه آغزونکه تشبیه،

صبا الیله یقه سینده پاره سی کورینور.

Özüni qıdığıçün ğönçə ağzına təşbih,
Səba əlilə yaxasınd parəsi görünür.

شها قپونک فلکیندن عجب ز برج مراد،

قچان بو طالع نحسونک ستاره سی کورینور.

Şəha qapın fələkindən əcəb xi burci-murad,
Qaçan bu talei-nəhsün sitarəsi görünür.

محیط عشقه **خلیلی** چو دوشدک اوممه نجات،

بو بویله بحر دکل کیم کناره سی کورینور.

Mühiti eşqə, Xəlili, çü düşdün , umma nicat,
Bu böylə bəhr dəgil kim, kinarəsi görünür.

*****

---

[1]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱۱٤:"غزل خلیلی ردیف دیگر"

غزل[۱]

دلربالر انجنب دردا که بندان[۲] سُردلر،
آه کم[۳] آیردلر جانی بدندن سُردلر.

Dilrubalar incinib,dərda ki, bəndən sürdülər,
Ah kim, ayırdılar cani bədəndən sürdülər.

هی نه فتانلردر اول بی رحم دلبرلر مکر[۴]،
اولا اولدردلر جوریله اندن سُردلر.

Hay, nə fətanlərdir ol birəhm dilbərlər məgər,
Əvvəla öldürdülər covrilə andan sürdülər.

ای جکرقان یان ای کوکل فریاد زار ایلکم،
ای کوزم قان اغلکم وجه حسندن سُردلر[۵].

Ey ciyər qan, yan ey könül, fəryadu zar eylə kim,
Ey gözüm qan ağla kim, vəchi-həsəndən sürdülər.

بلبل شوریده ام بلسم کناهم نلدم[۶]،
موسمی کلده بنی صحن چمندن سُردلر.

Bülbüli-şuridəyəm bilsəm günahım, neylədim,
Mövsimi güldə bəni səhni çəməndən sürdülər.

یانیم هجرانله نار جهنمدن بتر هجر اودینه،
چون بنی ناحق یره جنت[۷] وطندن سُردلر.

yanayım hicranilə nari-cəhənəmdən bətər hicr oduna,
Çün bəni nahəq yerə cənnət vətəndən sürdülər.

خار هجرانله بغرم طغلیم بلبل کبی،
چونکه وصل کوکل دکل وجه سمندن سُردلر[۸].

---

[۱]. حاجی کمال نومره ۶۵۹، ص. ٦٦٨// س. "شعر"// پ. ص. ٨٣٩ // ق. ص. ١٦٧
[۲]. ف. موندان
[۳]. ب. ای دریغا
[۴]. ب. گرک // ف. کورونک // س. کورنک
[۵]. بو بیت برلین نوسخه سینده یوخدور.
[۶]. ب. نلدکم // ف. بیلمن کناهم نولدی کیم // ق. کم ندر
[۷]. ف. حب// پ. بیت یوخ
[۸]. بیت ب. یوخ // س. چونکی وصلی کلدی نورور سمنندن سردولر//پ. بیت یوخ

Xari-hicranilə bağrım dağlatım bülbül kibi,
Çünki, vəsli gül dəgil vəchi-səməndən sürdülər.

دیدم ای دلبر خلیلی ایلدی عزم سفر،
دیدی نیلر بونده اول آنی قچندن سردلر.

Dedim:Ey dilbər, Xəlili eylədi əzmi-səfər,
Dedi neylər bunda ol, anı qaçandan sürdülər.

*****

شعر خوب[١]

بحمداللـه که هجران اولدی آخر،	Bəhəmdillah ki, hicran oldı axir,
جفا و جور جانان اولدی آخر.	Cəfa vu cövri-cnan oldı axır.
ینه وصلن سرای[٢] اولدی آباد،	Yinə vəslin sarayi oldı abad,
مقام هجر ویران اولدی آخر.	Məqami-hicr viran oldı axır.
ارشدی فرصت عیشُ صفانک،	İrişdi fürsəti-eyşu səfanın,
زمان آه و افغان اولدی آخر.	Zamani-ahi əfğan oldı axır.
کوکل شهرنده طورن لشکر غم،	Könül şəhrində duran ləşkəri-ğəm,
بو شادیذن پریشان اولدی آخر.	Bu şadidən pərişan oldı axır.
خلیلی مستمندک دردمندک،	Xəlili müstəməndin, dərdməndin,
بو کون دردینه درمان اولدی آخر.	Bugün dərdinə dərman oldı axır.

*****

غزل[٣]

کوکل که عزم ایدب اول یار مهربانه کیدر،
صفا و عشرت و ذوق آتشیله یاره[٤] کیدر.

Könül ki, əzm edib ol yari-mehribana gedər,
Səfa vu işrətu zövq atəşilə yara gedər.

---

١. ف. " غزل"/ س. "شعر"// پ. ، ص. ٩٩٩// ق. ، ص. ١٧٥ *(qəzəl)*
٢. ف. بناسی اولدی
٣. س. "شعر" //پ. ، ص. ٨٥٠ // ق. ، ص. ١٧٥
٤. ف. صفا و عیش و حضور آتشینه یانسه // س. آتشینه یانه // ق. آتش ایله یانه

(خیلی) زمانیدی که ایراق دشمشدی کلشندن،
بو عندلیب کوکل سیر ایدوب مکانه[۱] کیدر.

Xeyli zamn idi ki, iraq düşmüşdi gülşəndən,
Bu əndəlibi-könül seyr edib məkana gedər.

یاقلمشدی جفا دوزخنه محنت عشق،
تفرج ایلمکه کلشن جنانه کیدر.[۲]

Yaxılmışdı cəfa duzəxinə möhnəti-eşq,
Təfərrüc eyləməgə gülşəni-cinana gedər.

شکر کم ایردی غلامنه پادشه خبری،
زیارت ایلمکه خاک آستانه کیدر.

Şükr kim, irdi ğulamına padişah xəbəri,
Ziyarət eyləməgə xaki-asitana gedər.

دوتلمشدی جفا دوزخنه محنتله،
تفرج ایلمکه کلشن جانه کیدر.[۳]

Tutulmu idi cəfa düzəxinə mğhnətilə,
Təfərrüc eyləməgə hülşəni-cana gedər.

خلیلی غربته دشمشدی خیلی مدتدی،
عنایت ایردی ینه خاک آستانه[۴] کیدر.

Xəlili ğurbətə dümüşdi, xeyli müddəti,
İnayət irdi, yinə xaki-asitanə gedər.

*****

غزل[۵]

کوردکده بندن اول مه نامهربان قچر،
تندن بو غیرتیله وداع اتدی جان قچر.

Gördükdə bəndən ol məhi-nakehriban qaçar,

---

۱. ف. کونکل بیله کلستانه // س. کوکل ینه کلستانه // ق. کلستانه کیدر
۲. س. بیت یوخ // ق. عنایت ایردی ینه سیر ایدب مکانه کیدر
۳. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ ، س.- دن الینیدیر// پ. بیت یوخ
٤. ف. ینه سیر ایدوب مکانه // س. سیر ایدب مکانه//ق. که جذب دوست اولوب ینه وطنه کیدر
٥. پ. ،ص. ۸۵۱ // ق. ص. ۱٦۸ *(qəzəl)*

Təndən bu ğeyrətlə vida etdi can qaçar.

بلسم کناهی که ندن[۱] خشم ایدر بکا،

که آشکاره یوز چوررکه نهان قچر.

Bilsəm günahi ki, nədən xişm edər bana,
Ki, aşkara üz çeviririnə nihan qaçar.

اویمش رقیب روسیه ای دریغ کم،

یوزینی کورمیم دیو بندن روان قچر[۲].

Uymuş rəqib rusiyəhə, e dəriğ kim,
Üzüni görməyim deyü, bəndən rəvan qaçar.

هر[۳] دم که کورم آنی رقیبله سُیلشر،

جانم کلور دهانومه تندن روان قچر.

Hər dəm ki, görəm anı rəqibilə söyləşir,
Canım gəlir dəhanıma, təndən rəvan qaçar.

سندن **خلیلی**(کرچه)قچر اول جفالو یار،

کوکلومه لیک[۴] شیله کلور کم یلان قچر.

Səndən Xəlili,gərçi qaçar ol cəfalı yar,
Könlümə,leyk,şöylə gəlir kim,yalan qaçar.

*****

غزل[۵]

اولمدم یاریله چون همدم الُمدن نکلور،

کزلرم یاش اقیدر هردم المدن نکلور.

Olmadım yarilə çün həmdəm,əlimdən nə gəir,
Gözlərim yaş axıdır hər dəm,əlimdən nə gəlir.

نحس طالع چو بنم اولدی نیدم بن[۶] نیدین،

---

[۱]. س. کناهمی نیچون// پ. کناهم نیچون // ق. کناهم نیچون
[۲]. ف. یوزینی دوندرور بنی کورکج نهان قاچر
[۳]. ف. اول // س. الدم
[۴]. ف. یار
[۵]. س. "شعر"// پ. غزل وار ۲۲۸۴ ص. ۸۵٤ // ق. غزل وار ۱٦٦ ص. ۱٦۹
[۶]. ب. نه دییم

اولدروریسه بنی بو غم المدن نکلور[١]

Nəhs tale çü bənim oldı nedim bəm,nedəyim,
Öldürür isə bəni bu ğəm, əlimdən nə gəlir.

دمش اول یار (کم) الندن نه کلور اولدررم،

طغرو دیمش بو کلامی[٢] هم المدن نکلور.

Demiş ol yar, əlindən nə gəlir, öldürürəm,
doğru demiş bu kəlami həm,əlimdən nə gəlir.

عشق یادلره صلب بی سر بی پا قالرز[٣]،

قومز الدن چو چکر یاقم المدن نکلور[۴].

Eşq yadlara salıb, bisəru bipa qalırız,
Qomaz əldən, çü çəkər yaxam, əlimdən nə gəlir.

بنی کویینه بجد کلمه دیو اوغریجق،

ایت رقیب ایدرسه ور هم المدن نکلور[۵]

Bəni kuyuna becəd gəlmə deyü uğrayacaq,
İt rəqib eayıdısa var, həm, əlimdən dnə gəlir.

دوستلر در که خلیلی نیجه بر اغلیه سخت[۶]،

ندیم اولمزم اپسم چون[٧] المدن نکلور.

Dostlar der ki, Xəlili necə bir ağlaya səxt,
Nə deyim,olmazam əpsəm çün,əlimdən nə gəlir.

*****

یاره کرچک یار اولن اغیاردن فکر ایلمز[٨]،

---

[١]. ف. بیت یوخ
[٢]. ب. واقع اولدر که دمشدر
[٣]. ف. بازاره صلب بی سرو بی پا قلدی بنی
[۴]. س. بیت یوخ // ق. بیت یوخ
[۵]. ت. بیت یوخ// پ. بیت یئربه یئردیر // واقع اولدر که دمشدر هم المدن نکلور
[۶]. ب. و ف. دوستلر ایدر که خلیلی نیجه فرید اده سن// نیدین اولیمزم (اولمایر) اپسم المدن // س. بو خلیلی اکر اولدرسه جورونک ستموک//حکم للـهه نیدلم باری المدن نه کلور // ق. فریاد ادسین
[٧]. ب. یوخ
[٨]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٦ ؛ قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ٢٣٩

کل درن البته زخم خاردن فکر ایلمز.

Yara geçək yar olan ağyardan fikr eyləməz,
Gül dərən əlbəttə zəxmi-xardan fikr eyləməz.

دوستلوق پیوندنی یاریله محکم باغلیین،
بو جهان اغیار اوله دیاردن فکر ایلمز[۱].

Dostluq peyvəndini yqa ilə möhkəm bağlayan,
Bu cahan əğyar ola, dəyyardan fikr eyləməz.

عنبرین زلفنک الورسه یوزینه حایل ینه[۲]،
کنج[۳] قصدین ایلینلر ماردن فکر ایلمز.

Ənbərin zülfün olursa, üzünə hayilinə,
Gənc qəsdin eyləyənlər mardan fikr eyləməz.

دیدم ای دلبر منی عشقک قلور[۴] رسوای خلق،
غم دکل عاشق اولانلر[۵] عاردن فکر ایلمز.

Dedum, ey dilbər, məni eşqin qılır rüsvayi-xalq,
Ğəm dəgil, aşiq olanlar ardan fikr eyləməz.

نار هجراننک شب راوی یقدرماق[۶] دلار،
هر کیم الورسه **خلیلی** ناردن فکر ایلمز.

Nari-hicranın şəbi-ravi yaxdırmaq dilər,
Hər kim olursa, Xəlili, nardan fikr eyləməz.

*****

من کلام خلیلی قافیه دیکر[۷]

کیم که حق یولونده ترک جانیله باش ایلمز،
سر حقدن لاف ایدر بیر نکته یی[۱] فاش ایلمز.

---

۱. ج. دوشن اولورسه جهان اغیاردن فکر ایلمز
۲. ج. حایل نه غم
۳. ج. مال
۴. ج. کرچه عشقک ای صنم قلدی بنی
۵. ج. عاشق اولان نام و ننک و عاردن
۶. ج. نار هجرانوک بنی چون عود یاندرمق
۷. مجموعه حاجی کمال نومره ۵۷۸۲ ، ص. ۱۴۳؛ جامع المعانی مجموعه سی، ص.۵٤۸ ؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۲٦۸ ، ص. ۲٤۰

Kim ki, həqq yolında tərki-can ile baş eyləməz,
Sırri-həqdən xuvf edər, bir nöktəyi faş eyləməz.

عاشق صادق[۲] ویرر سر اناالحقدن خبر،
داره چکمکدن اوشنمز غصۀ طاش ایلمز.

Aşiqi sadiq verir sirri-ənəl-həqdən xəbər,
Dara cəkməkdən üşənməz, ğüsseyi-daş eyləməz.

نعمت دیدار حقدن تا ابد محروم اولور،
کم که نفس شومه درد و غصه دن آص ایلمز.

Neməti-didari-həqdən ta əbəd məhrum olur,
Kim ki, nəfsi-şuma dərdu ğüssədən as eyləməz

ویرمز اول عشق حقیقیدن کماهی بیر خبر،
روی زرد ایلن و[۳] عشق سرخ ایلن یاش ایلمز.

Verməz ol eşqi-həqiqidən kəmahi bir xəbər,
Ruyi-zərd ilən u eşki-surx ilən yaş eyləməz.

حسن زیبادن آننکچون کوز یومر کوزسز فقیه،
بی بصیرتدر غرض نقشنده نقاش ایلمز.

Hüsni-zibadan anıncün göz yumar gözsüz fəqih,
Bibəsirətdir, ğərəz nəqşində nəqqaş eyləməz.

عشق بازارنده صوفی قلبه یقدر[۴] اعتبار،
عاشق صاف اول که عشق اهلینه قلماش ایلمز.

Eşq bazarında sufi qəlbə yoxdur etibar,
Açiqi-saf ol ki, eşq əhlinə qılmaş eyləməz.

ای **خلیلی** خدمت خاصان درکاه ایله کم،
شاهه ایرمز هر که اول تعظیم[۵] فراش ایلمز.

Ey Xəlili, xidməti-xasani-dərgah eylə kim,
Saha irməz, her ki, ol təzimi-fərraş eyləməz.

*****

---

[۱]. ج. خوف ایدب بر نکته سنک
[۲]. ک. سالک
[۳]. ج. تا رخ زردینی
[۴]. ک. عشق بازینده یقدور زاهده هیچ اعتبار// ج. یوخدر زاهده هیچ
[۵]. ک. اول پابوس

هر کم اوز حدینی بلمز طغرو راهک کوزلمز[1]،
مشرک راه حقیقتدر الاهینک کوزلمز.

Hər kim oz həddini bilməz, doğrı rahın gözləməz,
Müşriki-rahi _həqiqətdir ilahın gözləməz.

نفس بد بختنک غرورک کورمه مسکین آدمی،
جمله افعالن صواب آنکلر کناه کوزلمز.

Nəfsi-bəd-bəxtin ğururin görmə miskin adəmi,
Cümlə əfalın savab anlar, günahın gözləməz.

بندۀ سلطان عشق اولن اولور معنیده شاه،
صورته کرچه بو دنیا تختکاهنک کوزلمز.

Bəndəyi-sultani-eşq olan olur mənidəe şah,
Surətə gərci bu dünya təxtgahın gözləməz.

کندوزین ترک ایلن عارف بلور راه نجات،
عالمنک بیرنک اولب سرخ سیاهک کوزلمز.

Kəndözin tərk eyləyən arif bulur rahi-nicat,
Aləmin bīrəng olub, surxu siyahın gözləməz.

زاهد خودبین خدابین اولدی صانور کندوزین،
عاشق صادقلرنک فریاد و آه نک کوزلمز.

Zahidi-xudbin xudabin oldı sanır kəndözin,
Aşiqi sadıqların fəryadu ahın gözləməz.

طاق محرابینه هر کم قلمز اول یارنک سجود،
بی طهارتدر آننکچون سجدکاهنک[2] کوزلمز.

Taqi-mehrabına hər kim qılmaz ol yarun sucud,
Bītəharətdir, anıncün səcdəgahın gözləməz.

ابن الوقت اولوب قناعت کوشه سنک قلدی مقام،
چون **خلیلی** روزکارنک سال و ماهک کوزلمز.

İbni-vaxt olub, qənaət gūşəsin qıldı məqam,

---

[1]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ٢٤٤؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٥
[2]. ج. قبله کاهک

Cün, Xəlili, ruzigarın salu mahın gözləməz.

*****

دار فناده هر کم فانی مطلق اولمز[1]،

دار بقاده هرکز شایستهٔ حق اولمز.

Dari-fənada hər kim, faniyi-mütləq olmqz,
Dari-bəqada hərgiz şayisreyi-həq olmaz.

دنیای دونده هر کیم نفس خسیسه اویدی،

مغبون آخرتدر دیداره ملحق اولمز.

Dünyayi-dunda hər kim , nəfsi-xəsisə uydı,
Məğbuni-axirətdir, didara mülhəq olmaz.

اسرار کنت کنز کنجینه اهل حقدر،

هر بیخبر قاتنده بر رازی آچمق اولمز.

Əsrari kuntu-kənz gəncineyi- əhli həqdir.
Hər bi-xəbər qatında bir razi açmaq omaz.

اشیا اکرچه جمله ذکر اناالحق ایلر،

اما که اهل سرابه بو سوز محقق اولمز.

Əşya ıgırçi cümlə zikri-ənəlhəaq eylər,
Amma ki, əhli-səraba bu söz mühəqəq olmaz.

ذکر اناالحقدن آصیلدی داره منصور،

هر سالکونک دلنده ذکر اناالحق اولمز.

Zikri-ənəlhəqdən asıldı dara Mənsur,
Hər salikin dilində zikri-ənəlhəq olmaz.

درد و بلا و غمدن بال و پر آچمینجه،

اول آشیان قدسه سیریله وارمق اولمز.

Dərdu bəla vu ğəmdən balu pər açmayınca,
Ol aşiyani-qudsə seyr ilə varmaq olmaz.

عاشقلروک کلامینک عارفلر آنکلار آنجق،

هر زاهد قاضیده بو رازی انکمق اولمز.

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۳

Aşiqərin kəlamın arifər anlar ancaq,
Hər zahidi qadidə bu razıanmaq olmaz.

*****

صانمه بز قامت موزونکه عاشق دکلز[۱]،
لیک سن شاهه کدا اولمقه لایق دکلز.

Sanma biz qməti mövzununz aşiq dəgiliz,
Leyk sən şaha gida olmağa laiq dəgiliz.

لب دلبر کبی قند مکرر وارکن،
می مدح ایلمه ساقی بزه فاسق دکلز.

Ləbi dilbər kibi qəndi-mükərrər nar ikən,
Meyi mədh eyləmə saqi bizə, fasiq dəgiliz.

ایچمشز جام می بزم ازلده صوفی،
بزه پند اتمه یوری بز هنوز آیق دکلز.

İçmişiz cami-meyi bəzmi-əzəldə , sufi,
Bizə pənd etmə, yüri , biz hənuz ayıq dəgiliz.

عاشقا جور ایدیجی دلبره دل باغلامزز،
ناپسندیده اولن قوله موافق دکلز.

Aşiqa cövr edici dilbərə dil bağlamazız,
Napəsəndidə olan qula müvafiq dəgiliz.

ای پری چهره **خلیلیی** وصاله ایرکور،
دیمزز کیمسیه آنی که منافق کلز.

Ey pəri-çəhrə, Xəliliyi visalə irirgür,
Deməziz kimsəyə anı ki, münafiq dəgiliz.

*****

نظیره خلیلی راست[۲]

ای بولنمز ذاتنه دانش یولنده دست رس،
معرفتدن بونجه کم ارباب عقل اورر نفس.

---

[۱]. مرمره اونیورسیته سی، نادر اثرلر کولئکسیونو، الهیات فاکولته سی بولمه ۱۰۰۲۱۱۲۳ ، شعیر مجموعه سی نومره ۰۲۲۵۱، ص. ۳۰ب

[۲]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱٤۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٤۹

Ey bulunmaz zatına daniş yolunda dəstrəs,
Mərifətdən bunca kim, ərbabi-əql üzrə nəfəs.

وحدتونک دریاسنه غواص اولنلر بیلدی کم،
عالم کثرتده[۱] یوقدر حقدن اوزکه هیچ کس.

Vəhdətin dəryasına qəvas olanlar bildi kim,
Aləmi-kisrətdə yoqdur həqdən özgə hiç kəs.

کر وجودات مجازیدن سوررسنک صوفیا،
مظهر ذات خدادر جمله سی ای بوالهوس.

Gər vücudati-məcazidən sorarsan sufiya,
Məzhəri-zati-xudadır cümləsi, ey bulhəvəs.

کشف اسرار بو نیتله ویرور[۲] کفر جلی،
اوشبو بازاروک لحوسنه شریعتدر اساس.

kəşfi-əsrar buniyyətlə verir küfri-cəli,
İşbu bazarın loxusasına şəriətdir əsas.

شش جهتدن حق منزهدر ولیکن نور حق،
کورینور از فوق تخت و ساغ و صول و پیش و پس.[۳]

Şeş cəhətdən həq münəzəhdir, vəlikən nuri-həq,
Görünür əz fövqi tətxtu sağu solu pişu pəs,

زاهدا کل حقه ایردم[۴] دیو چوق لاف ایتمه کم،
اول همای قدرت صید ایده بیلمز هر مکس.

Zahida gəl həqə irdim deyü, çox etmə kim,
Ol humayi-qüddrəti seyd edəbilməz hər məgəs.

ای کونکل مرغ مقام اصله پرواز ایله کیم،
آشیان وحدته مانع دکلدر خار و خس.

Ey könül, mürği-maqami-əslə pərvaz eylə kim,
Aşiyani-vəhdətə mane dəgildir xaru xəs.

نعمت دونیا خلیل و آدمه چون قالمدی،

---

۱. ج. وحدتده
۲. ج. اسرار ربوبیت دورر
۳. ج. بیت یوخ
٤. ج. صوفیا سن حقه

خواه کندم دانه طولدر خواننه خواهی عدس.

Neməti-dünya Xəlilu Adəmə çün qakmadı,
Xah gəndum-danə doldur xanına, xahi ədəs.

کاربان معرفت اهل خبر ویرمز عقول،
ایرمز آندان زاهدوک سمعینه چون بانک جرس[۱].

Karibani-çərifət əhli-xəbər verməz uqul,
İrməz andan zahidin səminə çün bangi-cərəs.

اول سببدن اهل عرفانوک یتوبدر قدری کیم،
دعوی عرفان ایدر فرق ایتمین خردن فرس.

Ol səbəbdən əhli-irfanın itibdir qədri kim,
Dəviyi irfan edər, fərq etməyən xərdən fərəs.

چونکه یوقدر معرفت اهلینه قدر و اعتبار،
دفتر و طوماری تای ایله **خلیلی** سوزی کس.

Çünki yoxdur mərifət əhlinə qədru itibar,
Dətəru tumarı tay eylə, Xəlili, sözi kəs.

*****

غزل[۲]

ایلدم عزم سفر ای شاه خوبان الوداع،
اوش بنی ایردی سندک چرخ دوران الوداع.

Eylədim əzmi-səfər, ey şahi-xuban əlvida,
Uş bəni ayırdı səndən çərxi-dövtan əlvida.

چون وصالک دامنینه سعیله ارمز الُم[۳]،
اختیار اتدم سفر یرتُب کریبان الوداع.[۴]

Çün visalın daməninə səy ilə irməz əlim,
İxtiyar etdim səfər, yırtıb gəriban əlvia.

صنمه کم ایرلورم صاغم اسن سندن شها،

---

[۱]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۲]. س. "غزل" *(qəzəl)*
[۳]. ب. و ف. اوش منی آیردی سندن چرخ دوران الوداع
[٤]. بو بیت ت. یوخ //ف . یوخ

کیدرم دل خون اولب خاطر پریشان الوداع[۱].

Sanma kim,ayrılıram,sağam, əsən səndən şəha,
Gedirəm dil xun olub, xatir pərişan əlvida.

دردمندیکم لبکدر[۲] دردمه آمسم ددم.
ددک[۳] اپسم اتمدک دردمه درمان الوداع.

Dərdməninəm, ləbindir dərdimə əmsəm dedim,
Dedin: Əpsəm, etmədin dərdimə dərman əlvida.

خاکسار اولدم ینه هجران اودینه (ای) دریغ،
اولمدی ارشمکا وصلوکه امکان الوداع.

Xaksar oldum yinə hicran oduna, ey dəruğ,
Olmadı irişməgə, vəslinə imkan əlvia.

ایشوکونکده نیجه بر فریاد ایدم زاری قلم،
یا کوزومدن نیجه بیر ایدم دُر افشان الوداع[۴].

Eşigində necə bir fəryad edim, zari qılım,
Ya gözümdən necə bir edim durr əfşan əlvida.

کتدی شهرندن **خلیلی** خسته ای نامهربان،
دل پر از خون دیده پر نم[۵] زارُ کریان الوداع.

Getdi şəhrindən Xəlili xəstə, ey namehiban,
Dil pur əz xun, didə pur nəm, zaru giryan əlvia.

*****

غزل خلیلی و مقفع راست[۶]

ای کونکل کل طالب ایسن ایلمه عمروک تلف،
سن ده مطلوبونک طلب قیل کتمه کل بر هر طرف.

Ey könül, gər talib isən eykəmə ömrün tələf,
Sən də mətlubun tələb qıl, getməgil bər hər tərəf.

---

۱. ب. یوخ// ف. یوخ
۲. ف. دردمند اولدم لبونکدن
۳. ف. دیدم // س. چونکه امسم قلمدنک
٤. ت. و ب. نوسخه سینده بیت یوخ
٥. ب. دلبرا از خون دیده
٦. مجموعه حاجی کمال ، ص. ١٦٤

غافل اولمه کندوزیندن عرش رحمان بیل سنی،
جوهر مرات حقسین صانمه کل سنی خزف.

Ğafil lma kəndözündən, ərşi-rəhman bil səni,
Cövhəri-merati-həqsən, sanmagıl səni xəzəf.

آدم معنی در اصلونک مبدا ایسن عالمونک،
خلعت تکریم کیدونک جمله دن بولدوک شرف.

Adəmi-mənidir əslin, məbdə isən aləmin,
Xələti-təkrim geydin, cümlədən buldun şərəf.

معرفت بحرینده چون حق رخ درین خلق ایدوب،
قیلدی عنصرده سنی مخزن آنکا همچون صدف.

Mərifət bəhrində çün həq ruxi-durrin xəlq edib,
Qıldı ünsürdən səni, məxzən ana həmçün sədəf.

ویر کور رخوک غداسین سن اکر انسان ایسن،
نفسینه ویرمه و قالمه اولمه چون کاو علف.

Veri gör ruxun qidasın sən, əgər insan isən,
Nəfsinə vermə vu qalma, olma çün gavi-ələf.

مقصد اصلییه واردر کرچه یتمش بیک حجاب،
بُخل یقدر قیل توجه حقه "عاقبل لا تهاف".

Məqsədi-əsliyə vardır, gərçi yetmiş bin hicab,
Buxl yoxdur, qıl təvəccüh həqə aqbil la təhaf.

طالع مسعود اولن شهر وصاله یول بولور،
لشکر هجران درورکن هر طرفده صف به صف.

Talei məsud olan şəhri-visala yol bulur,
Ləşkəri hicran dururkən hər tərəfdə səf bə səf.

ای **خلیلی** اشبو سوزلر کم قیلور سندن ظهور،
تا قیامت آنکدرور سنی چو فرزند خلف.

Ey Xəlili, işbu sözlər kim qılır səndən zuhur,
Ta qiyamət andırır səni çü fərzəndi-xələf.

*****

غزل[۱]

تا که سندن ایرویم ایشمدر ای یار آغلمق،
بلبل شوریده وش افغان ایدوب یار[۲] اغلمق.

Ta ki səndən ayrıyam işimdir, ey yar ağlamaq,
Bülbüli şüridəvəş əfğan edib yar ağlamaq.

چون کلر[۳] یوزک کورب کلمک نصیب اولمز بکا،
پس اشمدر ای شکرلب چارُ ناچار آغلمق.

Çün gülər üzün görüb, gülmək nəsib olmaz bana,
Pəs işimdir, ey şəkər ləb çaru naçar ağlamaq.

شولقدر یاقدی فراقک ناری (ای) جان جانمی[۴]،
کم بکا خشم ایلیب هردمده و زار اغلمق[۵].

Şolqədər yaxdı fərağın narı, ey can canımı,
Kim, bana xişm eyləyib, hər dəmdə vu zar ağlamaq.

ای حبیبوم لطف ایدب انصاف قل[۶] انصافسز،
خرمُ شادان اولب[۷] اغیارله یار اغلمق.

Ey həbibim, lütf edib, insaf qıl, insafsız,
Xürrəmu şadan olub, əğyar ilə yar ağlamaq.

ای **خلیلی** دمبدم دردُ فراقُ یارله،
اغلغل اوکرتدی چون چرخ ستمکار[۸] اغلمق.

Ey Xəlili, dəmbədəm dərdu fərağı yar ilə
Ağıağıl, öyrətdi çün çərxi-sitəmkar ağıamaq.

*****

---

۱. س. "شعر"// پ. وار ۲۲٤٤ ص. ۸٤۰ // ق. غزل وار ۳۹۵ ص. ۳۲٤
۲. ف. زار// پ. زار
۳. ف. کلی
٤. . س. باغرمی
۵. ف. کیم منکا رحم ایلیوب هر دم ده آغلار آغلامغ// س. کیم بنکا رحم ایلیوب هردمده اغلر اغلمق
٦. ف. انصافه کل // سو ایت انصافومی
۷. س. اوله اغیار بن زار اغلمق
۸. س. غدار

غزل فراق

شادکن قلدی بنی اوش یکدن کریان فراق،
بغرومی قلدی کباب بو سینمی بریان کباب.

Şadkən qıldı bəni üş yenidən giryan fəraq.
Bağrımı qıldı kabab, bu sinəmi büryan kabab.

اشک چشمم عاقبت غرق ایدیسردور عالمی،
باشم اوستنه یغر هر دم بدم باران فراق.

Əşki-çemim aqibət ğərq edisərdir aləmi,
Başım üstünə yağar hər dəmbədəm baran fəraq.

حیف کم بیچاره دل مجموعکن ازغون بکی،
ایلدک زلفک بکی عالمده سرکردان فراق.

Heyf kim, biçarə dil məcmukən azğın gibi,
Eylədin zülfün kibi aləmdə sərgərdan fəraq.

یاپدی عشقک کوکلمک تختنده وصلت خانه سن،
اردی اول لشکر چکوب قلمق لغ ه ویران فراق.

Yapdı eşqin könlümün təxtində vislətxanəsin,
İrdi ol, ləşkər çəkib qılmaqlığa viran fəraq.

نوش ایدب نیشی فراقی ای **خلیلی** صبر قل،
بر کون اولا وصلنه تبدیل اوله آسان فراق.

Nuş edib nişi-fəraqi, ey Xəlili, səbr qıl,
Birgün ola vəslinə təbdil ola asan fəraq.

*****

اول نازنین که سرو رواندر نه نازیجک[1]،
مقصود جسم و مقصد جاندر نه نازیجک.

Ol nazənin ki sərvi-rəvan durur, nə vazicək,
Məqsud cismu məqsəd candır, nə nazicək.

صوردم لبیندن آغزینی دیدوک ندور دیدی،
باق دقتیله غنچه دهانوندر نه نازیجک.

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۸

Sordum ləbindən ağzını, dedin nədir, dedi,
Bax diqqətilə , ğöncə dəhanındır, nə nazicəl.

دیدوم شکرمیدر لبه یا خود لبن میدر،
دیدی لبین دکل بو لباندور نه نازیجک.

Dedim şəkkərmidir ləbə yaxud ləbinmidir,
Dedi ləbin dəgil bu, ləbandır, nə nazicək.

دیدی وفا قیلم سکا ترک ایلیم جفا،
کوروک بو سوزی کرچه یلاندور نه نازیجک.

Dedi, vəfa qılam sana, tərk eyləyəm cəfa,
Görün bu sözi, gərçi yalandır, nə nazicək.

شوق رخونکله شعری ملیحی **خلیلی** نوک،
مخفی دکل که سری عیاندور نه نازیجک.

Şövqi-ruxunlə, şeiri məlihi, Xəlilinin,
Məxfi dəgil ki, sirri-əyan duru, nə nazicək.

*****

شاد اول ای دل که بکون جسمکه جاندر کلجک،[1]
خرم اول جانکه ینه جان و جاندر کلجک.

Şad ol, ey dil ki, bugün cismimə candır gələcək,
Xürrəm ol, cana yinə canu candır gələcək.

جامۀ حزن دلا کیمه چو یعقوب کبی،
چونکه یوسف کبی حین ایلنه جاندر کلجک.

Cameyi-hüzn dila, kimə çü Yaqub kibi,
Çünki Yusif kibi Həyn elinə candır gələcək.

نته[2] ای بلبل دل اتمیه سن سوزله ساز،
چونکه جان کلشننه غنجه دهاندر کلجک.

Netə ey bülbüli-dil, etməyəsən suzilə saz,
Çünki can gülşəninə ğöncə dəhandır gələcək.

انتظاریله نه غم جانی روان ایلرسم،

---

[1]. ت. " کلن" ردیفلی غزل وار بو غزل یوخ، ب. -دن الینیبدیر// ق. غزل وار ۴۲۷ ص.۳٤٦
[2]. ق. ینه

کلب احیا ایده عیسی زماندر کلجک.

İntizar ilə nə ğəm, canı rəvan eylər isəm,
Gəlib eyya edə İsayi-zamandır gələcək.

جان نثار ایله **خلیلی** قدم خاکنه کم،

روزه لر رونقی و شمع شبستاندر کلجک.

Can nisar eylə, Xəlili qədəmi-xajına kim,
Ruzələr rövnəqi vu şəmi şəbistandır gələcək.

*****

نظیره خلیلی راست[۱]

ای جمالک مظهر نور الاهیدن دلیل،

دایما ذکرم جمالکدر زهی ذکر جمیل.

Ey camalın məzhəri-nuri-ilahidən dəlil,
Daima zikrim camalındır, zehi zikri- cəmil.

باش و جان اولسون فدا اول حسن بی همتایه کیم،

نور ذاتی پرتوندن ناره دشمشدر خلیل.

Başu can olsun fəda ol hüsni-bihəmtaya kim,
Nuri-zati-pərtövündən nara düşmüşdür Xəlil.

بیلمدی چون نفسنی زاهد بی حکم من عرف،

عارف قطب ایله بس نیچون قیله اول قال و قیل[۲].

Bilmədi çün nəfsini zahid bihökm min ərəf,
Arifi- rütbəylə bəs nəçün qıla ol qalü qil.

سلسبیل جنت عرض ایتمه اهل حاله کم،

جنت دیدار اومن ایچمز شراب سلسبیل.

Selsebîl-i cenneti ‘arz itme ehl-i hâle kim
Cənnəti-didar uman içməz şərabi-səlsəbil.

دلبرا خاصیت عشقونک میدر کیم دایما،

مدعیلر سالم النفس اوله عاشقلر علیل.

---

[۱]. مجموعه نظایر ادرنه لی نظیرهٔ خلیلی ؛ مجموعه حاجی کمال ، ص. ۱۹۸

[۲]. ک. عارف رب ایله بس نیچون قیلورسک قیل و قال

Dilbəra, xaiyyəti-eşqin midir kim, daima,
Müddəilər salimü-nəfs ola, aşiqlər əlil.

چون برابر جذب ایدر خالونله خطینک[۱] دللری،
پس ندن قدنک کیشیه[۲] اولمش درر لطفنک قلبل.

Çün bərabər cəzb edər xalınla xəttin dilləri,
Pəs nədən qəddin kişiyə olmuş durur lütfün qəlil.

ای **خلیلی** اشبو سوزلر کیم قلور سندن ظهور،
غالبا تعلیم ایدن حقدر آنی یا حبرائیل.

Ey Xəlili, işbu sözlər kim, qılır səndən zuhur,
Ğaliba təlim edən həqdir anı, ya cəbrail.

*****

عاشقنک ای دوست کونکل طورنه موسی می دکل[۳]،
لبلرک نفخۀ روح ایتمکه عیسی می دکل.

Aşiqin, ey dost könül Turana Musa mı dəgil ?
Ləblərin nəfxeyi-ruh etməgə Īla mı dəgil ?

قتل ایدن یعنی دکلمی صنما غمزه لرک،
ینه احیا قلن اول لعل شکرخوا می دکل.

Qətl edən yəni dəgil mi sənəma qəmzələrin ?
Yinə ihya qılan, ol ləli-şəkərxa mı dəgil ?

صورتنک ایینۀ منکر اولن فرعونه،
یکاغنک معجزه سی خوش ید بیضی می دکل.

Surətin ayineyi-münkir olan Firuna,
Yanağın möcizəsi xoş yədil beyza mı dəgil ?

سینه مک ناری ایله کوزلرمنک آبندن،
کوک یوزی آتش و ییر یوزی دریا می دکل.

Sinəmin nari ilə gözlərimin abından,
Gököüzi atəsu yerüzi dərya mı dəgil ?

---

۱. ک. چون برابر جذب ایدر خطینله خالینک دللری
۲. ک. قهرینک قصیر
۳. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص.۳۶۷

شوق حسننکدن ایا لاله رخ غنچه دهن،
عالمک خلقی قمو واله و شیدا می دکل.

Şövqi-hüsnündən eya laləruxu ğönçə dəhən,
Aləmin xalaı qamu valehu şeyda mı dəgil ?

دوکوبن دانه کونکل طوطیسنی دامه چکن،
خال هندو ایله اول زلف سمن سامی دکل.

Dökübən dane könül tutisini dama çəkən,
Xali-Hindu ilə ol zülfil səmənsa mı dəgil ?

قیل ترحم بو **خلیلی** جکرخونه کم اول،
کل یوزنک مدحینه خوش بلبل کویا می دکل.

Qıl tərəhhüm bu Xəliliyi ciyər xuna kim, ol,
Gül üzün mədhinə xos bülbüli-guya mı dəgil ?

*****

غزل غیر[۱]

بنی آشفته و شیدا قلن دل،
Bəni aşüftə vu şeyda qılan dil,

بکا بو عشق اودن پیدا قلن دل.
Bana bu eşq odun peyda qılan dil.

هوس اودینه یاقن جان چون عود،
Həvəs oduna yaxan canı çün udd,

هوای عالم بالا قلن دل[۲].
Həvayi-aləmi-bala qılan dil.

کوررسه قنده بر شمع[۳] جمالی،
Görürsə qanda bir şəmi-camalı,

اکا پروانه وش پروا قلن دل.
Ana pərvanəvəş pərva qılan dil.

اقیدب کوزلرمدن[۴] قنلو یاشین،
Axıdıb gözlərimdən qalı yaşın,

وجودم غرقۀ دریا قلن دل.
Vücudum ğərqeyi-dərya qılan dil.

خلیلی خستۀ آشفته حالی،
Xəlili xəstəyi-aşüftə hali,

---

[۱]. ب. غزل برلین نوسخه سینده صونراکی صحیفه لرده وار//س. "شعر" یئربه یئردیر//ق.
غزل .ار ٤٥٤ ص. ٣٦٤ *(qəzəl)*

[۲]. ألیازمادا سهوا اولاراق" دود" یازیلیبدیر.

[۳]. ق. حسنک

[۴]. ف. کوزلریندن

جهانده بی سر و بی پا قلن دل.

Cahanda bisəru bipa qılan dil.

*****

چون کلشن جانونکا قلدی نظر کوزوم،[۱]
داخی[۲] توکرسه اشک ایله خون جکر کوزوم.

Çü gülşəni-canına qıldı nəzər gözüm,
Daxı tökərsə əşk ilə xuni-ciyər gözüm.

شمس جمالوکی کورر ایکن مقامینه[۳]،
اعمی دکول ینه کورسون قمر کوزم.

Şəmsi-camalını görər ikən məqamına,
Əma dəgil, yinə görsün qəmər gözüm.

برقع کتور یوزونکدن ایا جنتونک کلی،
زلفونک[۴] باخوب جمالونکا زرنامه لر[۵] کوزم.

Bürqə götür üzündən, əya cənnətin güli,
Zülfün baxıb camalına,zər namələr gözüm.

صبح وصالونکا ایرشیم دیو ای کونش،
انجم سایر اوزون کیجه لر تا سحر کوزوم.[۶]

Sübhi-camalına irişim, deyü, ey günəş,
Ənxum sayar uzun gücələr ta səhər gözüm,

کوزوم یاشومله[۷] قاپونکی باک ایلمک دیلر،
درکاهونکا پس آنکیچون سو سپر کوزوم.

Gözüm yaşımla qapını pak eyləmək dilər,
Dərgaına pəs anınçün su səpər gözüm.

استر که ایاغونک توزینه مشتری دوشه،
مرجان توکر بو فکر ایله لوح زر کوزوم.[۱]

---

[۱]. بو غزل س. و ف. ده وار// ق. غزل نومره ٤٨٩ ص.٣٨٩
[۲]. س. طکمی
[۳]. س. معاینه
[۴]. س. بولسون
[۵]. س. بو نور فر
[۶]. س. بیت یوخ
[۷]. س. یوزوم مژمله

İsətr ki, ayağın tozuna müştəri düşə,
Mərcan tökər bu fikr ilə lövhi-zər gözüm.

مهمان اولورسه بیر کیجه وصلنک **خلیلی**،
شکرانه دامنینی قیلور پر کهر کوزوم.

Mehman olursa bir gecə vəslin Xəliliyə,
Şükranə damənini qılır purgövhər gözüm.

*****

پیک دولندر اکر اسرسه کویندن نسیم،[۲]
جان ویرم شکرانسینه زر ندر یاخود نه سیم.

Peyki-dövlətdir, əgər əsərsə kuyindən nəsim,*
Can verəm sükranəsinə, zər nədir yaxud nə sim.

یاره غمزک خنجری کی تشنه در قان ایچمکه،
کم جکر اندن داینمش دل دولنمشدر دو نیم.

Yara ğəmzən xəncəri key təşnədir qan içməgə,
Kim, ciyər andan dəlinmis, dil dolanmısdır dunim.

روز شب جان یقرم جانه جانمده غمنک،
تا بولم بر کون مکر وصلوک نعمیندن نعیم.

Ruzu şəb can yaxaram cana canımda ğəmin,
Ta bulam bir gun meger, vəslin nəimindən nəim.

مشتریدر خلعتونک انوارینه شمس فلک،
اول سببدن سیر ایدر بر کوشه ده اولمز مقیم.

Mustəridir xələtin ənvarına səmsi-fələk,
Ol səbəbdən seyr eder, bir gūşədə olmaz muqim,

حسنله همتا بولنمز سکا ای خلقی حسن،
حق تعالی ایلسون یاشک اوزون عمرک دلیم.

Hüsn ilə həmta bulunmaz sana, ey xulqi-həsən,
Həqq təala eyləsun yasın uzun, ömrün dilim.

منع ایدر سندن بنی رحم ایلمیز شیطان رقیب،

---

۱. س. بیت یوخ
۲. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۴۹

اوقرم دفعینه بسم اللـه رحمن الرحیم.

Mən edər səndən bəni, rəhm eyləməz şeytan rəqib,
Oxuram dəfinə, bismillahi -Rəhmani Rəhim.

وه نه هندو بچه در خالک که لعبت باز اولب،

کلستان حسنه کرمیش چرخ ایدر سحر عجیم.

Vəh, nə Hindu-bəçədir xalın ki, löbəbaz olub,
Gülsitani- hüsnə girmis , cərx edə sehri-əcim.

دردمندکدر **خلیلی** خلینه قیلالی نظر،

شمدی کم اولمش درر درد فراقنله سقیم.

Dərdməndindir Xəlili, halına qılalı nəzər,
Şimdi kim, olmıs durur dərdi-fərqıaqınla səqim.

*****

بن که درویش اولمشم شاه جهانکدن فارغم[1]،

بنده سلطان عشقم این و آندن فارغم.

Bən ki, dərviş olmuşam, sahi-cahandan fariğəm,
Bəndəyi-sultani-eşqəm īnu and fariğəm.

شهرتندن کچمشم دنیای فانینک تمام،

بی نشانی بلموشم نام نشاندن فارغم

Şöhrətindən keçmişəm dünyayi-faninin tamam,
Binişani bulmuşam, namu nişandan fariğəm.

طالمشم دریای بی پایانه غواص اولمشم،

کان کوهر بولمشم سود و زیاندن فارغم.

Dalmışam dəryayi-bipayana, ğəvvas olmışam,
Kani-gövhər bulmuşam, sidu ziyandan fariğəm.

دنیا عقبی بنم عینمه کلمز ذره جه،

ملک مالی[2] نیلرم کون مکاندن فارغم.

Dünyavu uqba bənim eynimə gəlməz zərrəcə,
Mülku mali neylərəm, kovnu məkandan fariğəm.

---

[1]. جامع المعانی ص. ۵۵۸ // قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۳۸۶

[2]. ج. مال و ملکی

چونکی نقشنده تماشا ایلرم نقاشی بن،
جنت فردوس ایله حور و جناندن فارغم.

Cünki nəqşində təmaşa eylərəm nəqqaşi bən,
Cənnəti-firdovs ilə hūrru cinandan fariğəm.

عمری کچدی زاهدنک شک کمان و وهمیله،
بن یقین بولدم حقی شک[۱] کماندن فارغم.

Ömri keçdi zāhidin şəkku gümanu vəhm ilə,
Bən yəqin buldum həqi , şəkku gümandan fariğəm.

اول **خلیلییم** که فقر و فخره قلدم[۲] اختیار،
رخت و بخت و تاج تخت و خانماندن فارغم.

Ol Xəliliyəm ki, fəqru fəxrə qıldım ixtiyar,
Rəxtu bəxtu tacu təxtu xanimandan fariğəm.

*****

آخدیقدکجه چشمه سیندن چشممنک مادام دم[۳]،
دم می فوت اولور که کونرمز دله پیغام غم.

Axıdıqca çeşməsindən çeşmimin madam dəm,
Dəm mi fövt olur ki, göndərməz dilə peyğami-ğəm

غم سپاهی چون صفا منزللرین مسکن دوته،
دار ایدر دریای داره باده ویرر جام جم.

Ğəm sipahi cün səfa mənzillərin məskən tuta,
Dar edər Dəryayi dara bada verir cami-Cəm.

جام جم می وقت اول جام ایچب اینجتمه کل،
یوقسه چشممدن قیلور عالملری ایام یم.

Cami-Cəm mi vaxti-əvvəl cam icib, incitmə gəl,
Yoxsa çeşmimdən qılır aləmleri əyyami-yəm.

یومی عشقی آه اکر آهم اودی جوشان ایده،

---

۱. ج. بن حقی چون بولمم ظن و
۲. ج. قلدم فخر و فقری
۳. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص

بولمز معبر اعقول و غرق اولور افهام هم.

Yəmmi-aşqi ah əgər ahım odı cuçan edə,

Bulamaz möbirr uqulu ğərq olur ifham həm.

هم نشان اولدم چو عشقه ترک ناموس ایلدم،

عار نیلر بونده عارف یا بو ننک و نام نم.

Həm-nişan oldum cü eşqə tərki-namus eylədim,
Ar neylər bunda arif, ya bu nəngu nam nəm.

نم دوکر کوزدن عدو دیداره سجد ایتمک دلر،

غرق عادتدر اولورسه جوب خشک و خام هم.

Nəm dökər gözdən ədü, didara səcd etmək dilər,
Ğərqi adətdir olursa cübi-xoşku xam həm.

خملریندن زلفننک خور ایتدی مشک باد صبح،

روم ایلندن ایلتلی چینه هر آخشام شم.

Xəmlərindən zülfünün xar etdi müşki-badi-sübh,
Rum elindən ilətəli Çīnə hər axsam şəm.

شمع کبی عشقنکه جان یاقننک ویر کامنی،

حیف اولاسن کامراندن بولنه ناکام کم.

Şəm kibi eşqinə can yaxanın ver kamını,
Heyf olasın kamrandan buluna nakam kəm.

کملک ایلر کمترین کلبنکدن ای کامل وجود،

کلدوکینه بو **خلیلی** خسته دن مادام دم.

Kəmlik eylər kəmtərīn kəlbindən, ey kamil vücud,
Gəldigincə bu Xəlili xəstədən madam dəm.

*****

کل برو صوفیا که مست اولالم[1]،
Gəl bəri sufiya ki, məst olalım,

مست جام می الست اولالم.
Məsti- cami-mey-ələst olalım.

قیلالم نیتی یولنده سفر،
Qılalım niyyəti- yolunda səfər,

---

[1]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۲

واره لوم کویی یاره مست اولالم.	Varalım juyi-yara məst olalım.
ویره لوم رخه اختیارومزی،	Verəlim ruxa ixtiyarımızı,
نیچه بر نفسه زیر دست اولالم.	Neçə bir nəfsə xiri-dəst olalım.
عالمه قدسه ایده لوم پرواز،	Aləmi-qudsə edəlim pərvaz,
نه یچون بونده پاس بست اولالم.	Nə üçün bunda paybəst olalım.
نفسموز بتلرینی صندرلوم،	Nəfsimiz butlərini sındıralım,
جهد ایدب بیز خداپرست اولالم.	Cəhd edib biz xudapərəst olalım.
یار بیزی چون شکسته استریمش،	Yar bizi çün şikəstə istər imiş,
کلونوز جمله مز شکست اولالم.	Gəliniz cümləmiz şikəst olalım.
ای **خلیلی** کوزتمه جای بلند،	Ey Xəlili, gözətmə cayi-bülənd,
مسکنت کوزله کل که مست اولالم.	Məskənət gözləgil ki, məst oalım.

*****

غزل خلیلی ردیف دیکر[۱]

بن که درویشم فقیرم پادشاه عالمم،
رخ بیرنکم اکرچه رنکه کلدوم آدمم

Bən ki dərvişəm, fəqirəm, padişahi-aləməm,
Ruxi-birəngəm , əgərçi rəngə gəldim, adəməm.

شش جهات و چار عنصردر بنی فاش ایلین،
یوقسه بن کنجینه وحدتده نور مبهمم.

Şeş cəhayu çar ünsürdir bəni faş eyləyən,
Yoxsa bən gəncineyi-vəhdətdə nuri-mübhəməm.

سویلین حقدر بنم دیلمده هردم یقسه بن،
چار عنصردن مرکب بی لسان و ابکمم.

Söyləyən həqdir bənim dilimdə hər dəm, yoxsa bən,
Çar ünsürdən mürəkkəb bi-lisanu əbkəməm.

ام الحال ایله نه وار عبایه دوشدمسه[۱] خلف،

---

[۱]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۲۲۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٤

عالم تحقیقه بقسن جمله سندن اقدمم.

Ümmi-hal ilə nə var əbaya düşdümsə xələf,
Aləmi-təhqiqə baxsan cümləsindən əqdəməm.

عالم الغیبنک صفاتی[۲] بندن اولدی آشکار،

ای بصیرتسز بنی کور کم نه ذات اعظمم.

Aləmi-ğeybin sifati bəndən oldı aşikar,
Ey bəsirətsiz, bəni gör kim, nə zati-əzəməm.

جنت و فردوس ایچون بر لحظه غمکین اولمزم،

طالب دیدار حقم[۳] شادمانم خرمم.

Cənnətu firdovs üçün bir ləhzə ğəmgin olmazam,
Talibi-didari-həqqəm, şadimanam, xurrəməm.

ای **خلیلی** چون هر ایش تقدیر الندن ایلنور[۴]،

فارغم دنیادن و عقبا غمندن بی غمم.

Ey Xəlili, çün hər iş təqdir əlindən eylənir,
Fariğəm dünyadanu uqba u ğəmindən bi-ğəməm.

*****

اولمشم بن زلفنه دیوانه چقلر سودیکیم[۵]،

هم جمالوک شمعینه پروانه چقلر سودیکیم.

Olmuşam bən zülfünə divanə çoxlar sevdigim,
Həm camalın şəminə pərvanə çoxlar sevdigim.

حسرتندن ناله لر قلدوقکجه کوزم یشلری،

دوندرر عالملری عمانه چقلر سودیکیم.

Həsrətindən nalələr qıldıqca gözüm yaşları,
Döndərir aləmləri ummana çoxlar sevdigim.

بن قولنه یوز جفالر ایلدنک بنک نازیله،

---

[۱]. ج. اولدومسه
[۲]. ج. وجودی
[۳]. ج. یارم
[۴]. ج. ایشلنور
[۵]. مجموعه اشعار ، ص. ۷۸

صنمه سندن بو کونکل اوشنه چقلر سودیکیم.

Bən quluna yüz cəfalar eylədin bin nazilə,
Sanma səndən bu könül üşənə çoxlar sevdigim.

کمسیه ویرمش دکلدم کونکلمی ویردم ساکا،
سن بو سری سویلمه نادانه چقلر سودیکیم.

Kimsəyə vermiş dəgildim könlümi verdim sana,
Sən bu sirri söyləmə nadana çoxlar sevdigim.

باشومی طوپ ایلدیم بن زلفنک چوکاننه،
کلمیشم سر ویرمکه میدانه چقلر سودیکیم.

Başımı top eylədim bən zülfünün çovganına,
Gəlmişəm sər verməyə meydana çoxlar sevdigim.

رحم ایدب بر کز جمالوک عیدنی ایرکور بنی،
ساقله مشم جانمی قربانه چقلر سوریکیم.

Rəhm edib bir kəz camalın eydini irgür bəni,
Saxlamışam canımı qurbana çoxlar sevdigim.

*****

شعر نوشتن بر یار[۱]

Bu şeiri kim, şahi-xubana yazıram, بو شعری کم[۲] شاه خوبانه یازرم،
Hicr atəşinə həsrət ilə yazıram. هجر آتشینه حسرتیله یانه یازرم.
Dərdu fərağu möhnət tənim şərhifir bu kim, دردُ فراق محنت تنم[۳] شرحدر بو کم،
Ol şəhriyaru xosrovi-xubana yazıram. اول شهریار خسرو خوبانه یازرم.
Dərvişəmu fəğiru miskinu dərdməndəm, درویشم و فقیرُ مسکینُ دردمندم[۴]،
Murəm ki, vəsfi-halı Süleymana yazıram. مورم که وصف حالی سلیمانه یازرم.
Yəqubi-xəstə halını bin suzu ahilə, یعقوب خسته حالنی بیک سوز آهله،

---

[۱]. ب. "غزل" // ف. "غزل"// س. "غزل"// پروانه ده ۱۳۷۰ ص. ۵۳۲// ق. غزل وار ۴۸۸ ص.۳۸۸
[۲]. ب. بو رقعه کم اول // ف. بو رقغهٔ که اول شه خوبانه // س. بو رقعهٔ کم//پ: رقعه که
[۳]. ف. محنت و غم شرحی در // س. غم // پ. غم
[۴]. ب. درویشم و فقیرم و مسکین دردمند// ف. درویشم و فقیر و دل ریش و دردمند//پ. درویشم و فقیرم و مسکین

مصرک عزیزی یوسف کنعانه یازرم. Misrin əzizi Yusifi-Kənana yazıram.

قلمه **خلیلی** ناله و فریاد چوق کم‌اوش، Qılma Xəlili nalə vu fəryad çox kim,uş,

بلبل حکایتینی کلستانه یازرم. Bülbül hikayətin gülüstana yazırm.

*****

غزل[۱]

یوری هی بی وفا یار اپسم اپسم، yüri, hey bivəfa yar əpsəm-əpsəm,

بنی سیلتمه زنهار اپسم اپسم. Bəni söylətmə, zinhar əpsəm-əpsəm.

بکا[۲] سندن وفا کلمک نه ممکن، Bana səndən vəfa gəlmək, nə mümkin,

وار ای یار جفاکار اپسم اپسم. Var, ey yari-cəfakar əpsəm-əpsəm.

اکر سویلریسم ای فتان غمکدن، Əgər söylərsəm, ey fətan ğəmdən,

ملک(لر) کوکده اغلر اپسم اپسم. Mələklər gökfə ağlar əpsəm-əpsəm.

ایراق اولالی حسنک کلشنندن، İraq olalı hüsnün gülşənindən,

دلبدور باغرمی خار اپسم اپسم.[۳] Dəibdir bağrımı xar əpsəm-əpsəm.

بنکا دیردونک وفالو یارونکم بن[۴]، Bana derdün vəfalı yarınan bən,

یلانجی یار و اغیار اپسم اپسم. Yalancı yaru əğyar əpsəm-əpsəm.

وارب یار اولدک اغیار ایله ای یار، Varıb yar oldun əğyar ilə, ey yar,

قیلب عاشقلرک زار اپسم اپسم.[۵] Qılıb aşiqlərin zar əpsəm-əpsəm.

ایکن انجیتمه کل شاهوک غریبوم، İnən, incitməgil şahın ğəribəm,

بنی قو حالومه وار اپسم اپسم.[۶] Bəni qo halıma, var əpsəm-əpsəm.

خلیلی حسرتنکدن دشدی بیمار، Xəlili həsrətindən düşdi bimar,

بُلُنمز درده تیمار اپسم اپسم. Bulunmaz dərdə timar əpsəm-əpsəm.

*****

---

[۱]. پ. غزل وار ۲٦٨٤ ص. ۱۰۰۱ // ق. غزل وار ٤٨٧ ص. ٣٨٧

[۲]. ف. منکا

[۳]. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ پروانه مجموعه سیندن آلینیبدیر//ق. بیت یوخ

[٤]. س. دیدو سنی وفالو نیلرم بن

[٥]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.

[٦]. بیت باشقا نوسخه لرده یوخ یالنیز ق. ده وار.

ای منی شیدا قلن کل یوزلو یارم خانده سن [۱]
جان و دلدن سودوکوم زیبا نکارم خانده سن؟

Ey məni şeyda qılan, gül üzlü yarım, xandasan?
Canu dildən sevdigim, ziba nigarəm, xandansan?

لاله کیمی باغرومی یاندوردی هجران آتشی،
عارضونک عرض ایله کیل ای کل عذارم خانده سن.

Lalə kimi bağrımı yandırdı hicran atəşi,
Arizin ərz eyləgil, ey gül üzarım, xandasan?

کل یوزونک یادینه فریاد ایلرم بلبل کیمی[۲]،
کوکلره چیخدی منم فریاد و زارم خانده سن.

Gül üzün yadına fəryad eylərəm bülbül kimi,
Göklərə çlxdı mənim fəryadu zarım, xandasan?

لشکر غم کونکلمونک شهرین ویران ایلدی،
کل کیل ای عدل اسی شاهم شهریارم خانده سن.

Ləşkəri-ğəm könlümün şəhrini viran eylədi,
Gəlgil, ey ədl iyəsi, şahım, şəhriyarım xandasan?

عشقونک اودی بکزمی زرد ایتدی چون[۳] برک خزان،
کل یوزنک کوسترکیل ای اوّل بهارم خانده سن.

Eşqin oldı bənzimi zərd eylədi çün bərgi-xəzan,
Gül üzün göstərgil, ey əvvəl baharım xandasan?

دال زلفونک لام ایتدونک چون که حسرت دن منی،
ای لبی غنچه بویی سرو روانم[۴] خانده سن.

Dal zülfün lam etdin çün ki, həsrətdən məni,
Ey ləbi ğönçə, boyı sərvi-rəvanım xandasan?

تا جمالونک مرغزاریندن **خلیلی** دوشدی دور،

---

[۱]. ت. غزل یوخدور یئرینده سونرا گلن غزل وار// ف. آلینیب//س. وار//ق. غزل وار ۳۵۶. ص. ٤۲۲ // س. قانده سن دریف ایله دیر.
[۲]. س. بکی// ق. بلبل صفت
[۳]. ق. عشقوک ا.دی جانمی چون ایلدی
[۴]. ق. چنارم

دیمدونک بیر کون منکا ای مرغ زارم خانده سن.

Ta camalın mərğzarından Xəlili düşdi dur,
Demədin bir gün mana, ey murği-zarım xandasan?

*****

کورمشم حقینک نشاننک دوست سیماسنده بن[۱]،
اولمشم والهٔ حیران[۲] روی زیباسنده بن.

Görmüşəm həqqin nişanın dost simasında bən,
Olmuşam valehu heyran ruyi-zibasında bən.

نقطهٔ خال سیاهک غره العین ایتمشم،
خانه[۳] مسکن طوتمشم زلف سمن ساسنده بن.

Noqteyi-xali-siyahın ğürrətul-eyn etmişəm,
Xanə məskən tutmuşam zülfi-səmənsasında bən.

بیلمشم حقی نه وار بتخانه دیرسم عالمه[۴]،
اهل توحیدم نه غم طورسم کنیسه[۵] سنده بن.

Bilmişəm həqqi, nə var bütxanə dersəm aləmə,
Əhli-tövhidəm nə ğəm dursam kənisasında bən.

چون طبیعتدر باکا یارینک جمالک کوزلمک،
اوقرم علم الهی قاش طغراسنده بن.

Cün təbiətdir bana yarın camalın gözləmək,
Oxuram elmi-ilahi qaşı tuğrasında bən.

اول[۶] **خلیلیم** که غمکین یورورم ظاهرده لیک،
شادمانم هر نفس کونکلم تماشاسنده بن.

Ol Xəliliyəm ki, ğəmgin yürürəm zahirdə lik,
Şadmanam hər nəfəs könlüm tamaşasında bən.

*****

---

[۱]. قویون اوغلی مجموعه سی ، ص. ۴۲۲، مجموعه جامع المعانی، ص. ۵۵۳، مجموعه اشعار، ص. ۱۴

[۲]. ج. حیران و واله

[۳]. ج. جانا

[۴]. ج. بتخانه طوتسم عالمی

[۵]. ج. کلیساسنده

[۶]. ج. شول

اول که طعن ایلر یوزی شمس دهایه شیمدیدن[1]،
آه کیم رحم ایلمز من مبتلایه شیمدیدن.

Ol ki, tən eylər üzi şəmsi-dühaya şimdidən,
Āh kim, rəhm eyləməz mən mübtəlaya şimdidən.

چشم خونریزی که حسن اقلیمننک سلطانیدر،
هی نه ظالمدر که ظلم ایلر کدایه شیمدیدن.

Çeşmi-xunrizi ki, hüsn iqliminin sultanıdır,
Hey, nə zalimdir ki, zülm eylər gədaya şimdidən.

زلفئننک دامینده دل مرغی کرفتار اولدغن،
بیلدی کم پرواز ایدب اوچدی هوایه شیمدیدن.

Zülfünün damında dil murği giriftar olduğun,
Bildi kim, pərvaz idib, uçdı havaya şimdidən.

عالمی غرق اتدی یوزیله جمالی میدر،
کیم سیه زلفی صالر خورشیده سایه شیمدیدن.

Aləmi ğərq etdi üziylə camalı mıdır,
Kim, siyəh zülfi salar xurşidə sayə şimdidən.

دیدی من حسن ایلینه شاه اولیسر من عاقبت،
بشلدی بیچاره لر مدح و ثنایه شیمدیدن.

Dedi: Mən hüsn elinə şah olısar mən aqibət ?
Başladı bīçarələr mədhu sənaya şimdidən.

بن دیدم کوینک سکندن صایغل ای دلبر منی،
دیدی باق اوچمق دیلر اوج سمایه شیمدیدن.

Bən dedim: Kuyun səgindən sayğıl, ey dilbər məni,
Dedi: Bax, uçmaq dilər övci-səmaya şimdidən.

دیدیم ای دلبر **خلیلیه** ایکن جور ایلمه،
دیدی اوکرنمک گرک جور و جفایه شیمدیدن.

Dedim: Ey dilbər, Xəliliyə inən cövr eyləmə,
Dedi: Öyrənmək gərək cövru cəfaya şimdidən.

---

[1]. قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۵۳۸ ، ص. ۴۲۳؛ مجموعه اشعار، ص. ۲۸

*****

ای دوست نه بیوفا ایمش سین[1]،	Ey dost, nə bivəfa imissin,
باشدن ایاغه جفا ایمش سین.	Başdan ayağa cəfa imissin.*
عهدینده وفا بولونمز ایمش،	Əhdində vəfa bulunmaz imiş,
بلا ایه منتها ایمش سین.	Bəla ilə müntəha imişsin.
مثلک یوق ایمش بله بخلقده،	Mislin yox imiş baxıllırda,
اللــه که نه بی نوا ایمش سین.	Allah ki, nə binəva imişsin.
بیکانه سن اشنالریندن،	Bīganəsin aşinalarından,
بیکانه آشنا ایمش سین.	Bīganəyə aşina imişsin.
قدنک هواسین ایدر **خلیلی**،	Qəddin həvasın edər, Xəlili,
بلاده عجب بلا ایمش سین.	Bəlada əcəb bəla imişsin.

****

ای اوزوندن بی خبر سن سنی بیل کم قانی سین[2]،
کور نردن کلدونک و بلکل کیموک مهمانی سین.

Ey özündən bixəbər, sən səni bil kim, qanısan,
Gör nərədən gəldigin u bilgil kimin mehmanısan.

سن سنی تا بیلمدک حقدن خبردار اولمدین،
کر سنی سن تانیمشسین عالم ربانی سین.

Sən səni ta bilmədin həqdən xəbərdar olmadın,
Gər səni sən tanımışsın alimi-rəbbanisin.

جوهر باقیسین ای مسکین اوزونی تانی کور،
نفسه اویمشسین صانرسین کم بو جسم فانی سین.

Covhəri- baqisən , ey miskin özüni tanı gör,
Nəfsə uymuşsın, sanırsın kim, bu cismi fanisın.

مست غفلت سن ایا غافل طور ایقودن اویان،

---

[1]. . قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۵٤۱ ، ص. ٤۲۵
[2]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵٤۷

کور نه معدنسین نه دریاسین نه کوهر کانی سین.

Məsti-ğiflətsin sən , əya ğafil, dur uyxudan uyan,
Gör nə mədənsin, nə dəryasın , nə gövhər kanısın.

جمله اشیا ساکا جسم اولمشدر ای صاحب کمال،

غافل اولمه کندوزندن کیم جهانک جانی سین.

Cümləyi-əşya sana cism olmuşdur, ey sahib kamal,
Ğafil olma kənözündən kim, cahanın canısın.

اولمه کل غافل اوزندن آچ بصیرت چشمینی،

سن سنی کور کم نه ذاتنک حجت و برهانی سین.

Olmagıl ğafil özündən, aç bəsirət çeşmini,
Sən səni gör kim, nə zatın hüccətu burhanısın.

ای **خلیلی** غم دکل صورتده کر درویش سن،

عالم معنیده کور کم عالمک سلطانی سین.

Ey Xəlili, ğəm dəgil sürətdə gər dərvişsən,
Aləmi-mənidə gör kim, aləmin sultanısın.

*****

زاهدا چون بی خبرسین نامه ناموسدان[۱]،

باری انکار ایتمه حقه کچ قورو ناموسدان.

Zahida , çün bixəbərsən nameyi-namusdan,
Bari inkar etmə, həqə keç, quru namusdan.

قوی عنانیت طریقین معرفت کسب ایده کور،

آدم اوغلیسن نه بولدنک صورت کابوسدان.

Qoy inaniyyət təriqin , mərifət kəsb edə gör,

Adəm oğlusan, nə buldun sürəti-kabusdan.

نور حقدر کورنن عارفدن ای کوته نظر،

شویله کیم شمعنک ضیاسی کورینور فانوسدان.

Nuri-həqdir görünən arifdən, ey kutəh-nəzər,
Şöylə kim, şəmin ziyası görünür fanusdan.

---

[۱]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۰

پادشاه ایسن نه وار جهد ایت کدای عارفه،
جهل ایله باری نه حاصل کنج دقیانوسدان.

Padişah isən nə var cəh et gədayi-arifə,
Cəhl ilə bari nə hasil gənci Dəqyanusdan.

زاهدا سن عاشقه ملحد دیمه کافر دکل،
اول صورر ذوقن دف و چنک و نی و ناقوسدان.

Zahida, sən aşiqə mülhəd dem, kafir dəgil,
Ol sürər zövqün dəfu çəngu neyu naqusdan.

صوفی خودبین نه بیلسین حق طریقندن خبر،
اول همان دنیایی طولدرمش درر سالوسدان.

Sufiyi-xudbin nə bilsin həq təriqindən xəbər,
Ol həman dünyayi doldurmuş durur salusdan.

ای **خلیلی** بولمق استرسن جناب حقه یول،
خاک پای عارف اول در اولمه کل پابوسدان.

Ey Xəlili, bulmaq istərsən cənabi-həqqə yol,
Xəki-payi arif ol, dur, olmagil pabusdan.

*****

غزل خلیلی ردیف دیکر[۱]

اول بنم کم قیمزم جانان یولنده جانا بن،
جان ندر کم آنی قربان ایتمه یم جانانا بن.

Ol bənəm kim, qıymazam canan yolunda cana bən,
Can nədir kim, anı qurban etməyim canana bən.

طالب درد اولمین درماندن اولور بی نصیب[۲]،
دردمند اولدم آنکچون کم ایرم درمانه بن.

Talibi-dərd olmayan dərmandan olur binəsib,
Dərdmənd oldum, anunçün kim, irəm dərmana bən.

چونکی یارنک یارنه احسانیدر جور و جفا،

---

۱. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۲۸۵ ؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۷
۲. ج. طلب درد اولمین کیمدر که درمان ایتیه

جان اله مشتاقم اول یار ایلین احسانه بن.

çünki yarın yarına ehsanıdır cövru cəfa,
Can ilə müştaqam ol yar eyləyən ehsana bən.

چون بلی کلدی لسانمدن بنوم روز الست،
صادقم قولمده طغری طورمشم پیمانه بن.

Çün bəli gəldi lisanımdan bənim ruzi-ələst,
Sadiqəm qolumda, doğrı durmuşam peymana bən.

زاهدک بیهوده کفتاری باکا قلمز اثر،
چونکی دانایم نه معنیدن اویم نادانه بن.

Zahidin bihudə güftari bana qılmaz əsər,
Çünki danayam, nə mənidən uyam nadana bən.

احسن صورتدن ای صوفی بنی منع اتمه کم،
اولالی رحمانه عارف اویمزم شیطانه بن.

Əhsəni-sürətdən , ey sufi , bəni məən etmə kim,
Olalı rəhmana arif, uymazam şeytana bən.

اول **خلیلییم** که قلدیم فخره فقری اختیار،
قانعم فقره تحصور[۱] قلمزم سلطانه بن.

Ol Xəliliyəm, kim qıldım fəxrə fəqri ixtiya,
Qaniəm fəqrə, təhəssür qılmazam sultana bən.

*****

زاهدا جهد ایله بیل کم سنی کیمدور یاراده ن[۲]،
خانده اولودوک ازلده بونده کلدوک نرده ن.

Zahida cəhd rylə bil kim, səni kimdir yaradan,
Xanda oldun əzəldə, bunda gədin nərədən.

بیلمدونسه کیم نه درر بونده کلمکدن غرض،
کور که حیواندن بترسن بیل که سنک خاره دن.

Bilmədinsə kim, nə durur bunda gəlməkdən ğərız,
Gör ki, heyvandan bətərən, bil ki, səngi-xarədən.

---

[۱]. ج. تجرد
[۲]. جامع المعانی مجموعه سی ، ص. ٥٤٨

سن همای وحدت ایدوک طوش کلدوک کرکسه،

بیر قفسده مسکن اتدوک مختلف چارپاره دن.

Sən humayi-vəhdət idin, tuş gəldin kərkəsə,
Bir qəfəsdə məskən etdin, müxtəlif çarparədən

بونجه اخلاق ذمیمه سنده اولور مجتمع،

جهد ایدب قورترمزسنک نفسنی عماره دن.

Bunca əxlaqi-zəmimə səndə olur müctəmi,
Cəhd edib qurtarmazsan nəfsini əmarədən.

کل اوزندن اولمه غافل بیل نه جوهرسن سنی،

منزلوک رفیعده کورکل کوکب سیاره دن

Gəl özündən olma ğafil, bil mi, nə cönhərsən səni,
Mənzilin rəfidə görgil , kövkəbu səyyarədən.

شهرت دنیایی قلمه اختیار ای دردمند،

بحر بی پایانه دوشمه اولماکل بیچاره دن.

Şöhrəti-dünyayi qılma ixtiya, ey dərdimən,
Bəhri-bipayana düşmə, olmagil biçarədən.

ایلمه معنا یوزنده صورت یکسر نقاب،

نفسه الدامه حذر قیل دنیای مکارده ن.

Eykəmə məna üzündə sürəti-yeksər niqab,
Nəfsə aldanma, həzər qıl dünyayi-məkarədən.

ویرمه دل نقشینه نقاش ایسته کر بینا ایسن،

قو بو رنک آمیز نقشی کچ بو اغ و قاره دن.

Vermə dil nəqşinə, nəqqaş istə, gər bina isən,
Qo bu rəngamiz nəqşi, keç bu ağu qarədən.

*****

بیت[۱]

پرتو عشق اولدی تا کم روشنای کوکلمک،

اولد درد و محنت غم آشناسی کوکلمک.

---

[۱]. برلین نوسخه سینده "غزل" // ف. "غزل" //س. "غزل" *(qəzəl)*

Pərtövi-eşq oldı ta kim, rövşənayi könlümün,
Oldı dərdu möhnətu ğəm aşinası könlümün.

چونکه دل تختنده قرد خیمهٔ[١] سلطان عشق،
طکمی[٢] مرفوع اولسه طوبیدن لواسی کوکلمک.

Çünki, dil təxtində qurdı xeymə sultani-eşq,
Tənmi mərfu olsa tubadan ləvası könlümün.

وار امیدم کم بولم صحرای محنتدن[٣] خلاص،
سروری[٤] عشق اولدی چونکم رهنماسی کوکلمک.

Var ümidim kim, bulam səhrayi-möhnətdən xilas,
Sərvəri eşq oldı çünkim, rəhnəması könlümün.

قسمتم روز ازلده دردمش بکزر نصیب،
اول سببدن در که بولنمز[٥] دواسی کوکلمک.

Qismətim ruzi-əzəldə dərdimiş bənzər nəsib.
Ol səbəbdəndir ki,Bulunmaz dəvası könlümün.

کر **خلیلم** بن بو یلده باشُ جان وریسم گرک[٦]
لاجرم چون اولمامشدر مبتلاسی کوکلمک.

Gər Xəliliyəm bən bu yolda baş-can versəm gərək,
Lacirəm çün olmamışdır mübtılası könlümün.

*****

غزل موزون[٧]

جانمی یاندرد جانا نار هجرانک سنُک،
صبرم[٨] یغمایه ویردی چشم فتانک سنُک.

Canımı yandırdı cana nari-hicranın sənin,

---

[١]. ب. خیمه سن // ف. خیمه سین // س. خیمه سن
[٢]. ف. حکمی
[٣]. ف. هجران غمندن من
[٤]. ب. پرتوی // ف. پرتو عشق اولدی ینه // س. پرتوی
[٥]. ب. یق دردا // ف. بولمنزدر
[٦]. ف. کر خلیلی یم بو یولده جان ویرم شکرانه من
[٧]. ف. "غزل" // س."غزل"// ن. ده وار ۲۵۸٦ ص. ۱٤۳۰// پ. ده وار ۲۲۳٦س.۸۳۷// ق. غزل وار ص. ۳٤٥// ج. مجموعه سی ص. ۵۵۷
[٨]. س. کوکلمی // نظمی: عقلمی

Səbrimi yağmaya verdi çeşmi-fətanın sənin.

خاطر مجموع می آشفته قلدک ای صنم[۱]،
تا که دشدی بوینمه زلف پریشانک سنک.

Xatiri-məcmuimi aşuftə qıldın, ey sənəm,
Taki, düşdi boynuma xülfi-pərişanın sənin.

کجه تسبیحم جمالک ذکردر وردُم شها،
صبحدم یاد ایلرم قدی خرامانک[۲] سنک.

Gecə təsbihim camalın zikridi, verdim şəha,
Sübhdəm yad eylərəm qəddi-xuramanın sənin.

آیاغوکه دم بدم یوزمی صالمغه سبب،
بو که شاید دوغنه یوزمه دامانونک سنک.[۳]

Aayağına dəm bədəm üzümi salmağa səbəb,
Bu ki, şayəd toxuna üzümə damanın sənin.

نیلرم شول[۴] جسمی جانا اولمیه یولکده خاک،
نیلرم شول[۵] جانیکم اولمایه قربانک سنک.

Neylərəm şol cismi cana, olmaya yolunda xak,
Neylərəm şol canıkim, olmaya qurbanın sənin.

اولدی خم قدم ضعیف اولدی وجودم نالدا،
انجکم یاد ایلرم قدی خرامانک سنک[۶].

Oldı xəm qəddim, zəif oldı vücudum nalədən,
Onca kim, yad eylərəm qəddi xuramanın sənin.

ص.۳۳ چون **خلیلیی** شها سن اولدررسن[۷] ظلمیله،
باری تیز طوت جون بودر آیین ارکاننک[۱] سنک

---

۱. ب. ای پری // ف. ای پری // س. قلدونک // ن. ای پری//پ. ای پری// ق. ای پری
۲. ب. لعل در افشانک //ف. زلف در افشانوک//ن. لعل درافشانوک//پ.درافشانک//ج. لعل درافشانوک
۳. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ، یالنیز س. ده وار//نظمی. یوزومی سوردوکم بو کم // نظمی:نوله شویله طوقنه // ج. مجموعه سینده بیت یوخ
۴. ج. اول
۵. ج. یا نیدم اول
۶. بیت ب. یوخ // س. بیت یوخ // نظمی بیت یوخ// ج. بیت یوخ
۷. ب. اولدررسر سن // نظمی: عاقبت

Çün Xəliliyi şəha sən öldürüsən zulmilə,
Barı tez tut, çün budur ayinu ərganın sənin.

*****

غزل[٢]

ای دوست نه بی وفایمش سن،	Ey dost, nə bivəfa imişsən,
باشدن ایاغه جفایمش سن.	Başdan-ayağa cəfa imişsən.
عهدکده وفا بُلنمزیمش،	Əhdində vəfa bulunmaz imiş,
یالانلـه منتهایمش سن.	Yalan ilə müntəha imişsən.
مثلک یوغمش یالنجقلقده،	Mislin yox imiş yalancılıqda,
اللـه که نه[٣] بی نوایمش سن.	Allah ki, nə binəva imişsən.
بیکانه سین آشنالرکدن،	Biganəsin aşinalardan,
بیکانیله آشنایمش سن.	Biganə ilə aşina imişsən.
قدک هوسین ایدُر **خلیلی**،	Qəddin həvəsin edər, Xəlili,
بالاده عجب بلایمش سن.	Baladə əcəb bəla imişsən.

*****

غزل[٤]

لطفله (شول) قرشودن کل یوزلو یارمدر کلن،
کوکلمک شهرنده یعنی شهریارمدر کلن.

Lütfilə şol qarşıdan gül üzlü yarımdır gələn,
Könlümün şəhrində , yəni şəhriyaımdır gələn.

عندلیب جانه جوریله جفا قلدوغنه[٥]،
عذر[٦] ایدب رآه وفادن کلعذارمدر کلن.

Əndəlibi-cana cövrilə cəfa qıldığına,

---

[١]. ج. آیین قربانئک
[٢]. ف. عنوان یوخدور *(qəzəl)*
[٣]. س. واللـه زهی
[٤]. ق. غزل وار ٥٤٢ ص. ٤٢٦ // جامع المعانی مجموعه سینده ص. ٥٥٧
[٥]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[٦]. س. لطف

Üzr edib, eahi-vəfadan gülzarımdır gələn.

اول کمال حسنله دور زمانک یوسفی،

بوی زلف مشک آهوی نکارمدر[۱] کلن.

Ol kamali-hüsn ilə dövri-zamanın Yusifi,

Buyi-zülfi müşki, ahuyi-nigarımdır gələn.

اول مغول چین کوزلری آهوی شیرافکن کلیر،

بوی مشک و زلف روی ای نشانمدر کلن[۲].

Ol Müğü, Çin gözləri ahuri-şirəfkən gəlir,

Buyi-müşku zülfi-ruyi ay nişanımdır gələn.

لعل جان بخشندن اول بخش ایلین جانسزلره،

یعنی اول عیسی نفسلو اختیارمدر کلن[۳].

Ləli canbəxşindən ol bəxş eyləyən cansızlara,

Yəni ol İsa nəfəsli ixtiyarımdır gələn.

جلوۀ طاوس اولن[۴] سرو قباپوشمدر اول،

سویلمکدن[۵] لطف ایله کوهر نشانمدر کلن.

Cilneyi-tavus olan, sərvi-qəbapuşumdur ol,

Söyləməkdən lütf ilə gövhər-nişamımdır gələn.

کر **خلیلیم** بو یلده جان ویرم شکرانه بن،

چون خلیلم[۶] دلبرم یارم نکارمدر کلن.

Gər Xəliliyəm bu yolda, can verəm şükranə bən,

Çün xəlilim, dilbərim, yarım, nigarımdır gələn.

*****

ای کونکل بو دنیا چون مرداردر اندن صقن[۷]،

حیله سی چق مکر چق مکاردر اندن صقن.

---

۱. ب. آهوی تتارمدر // ج. اول دل و جانم امیدی یارغارمدر کلن

۲. باشقا نوسخه لرده بیت یوخ یالنیز ق. ده وار // ج. بوی زلف مشک آهوی تاتارمدر کلن

۳. ت. بیت یوخ. // ج. مجموعه ینده بیت یوخ

۴. ق. ایدن // ج. ایدر

۵. ق. سلیسجک

۶. ب. حبیبم //س. حبیبم// ق. حبیبم

۷. جامع المعانی مجموعه سی ، ص. ۵۵۰-۵۵۱

Ey könül bu dünya çün murdardır andan saqın,
Hiləsi çox, məkri çox, məkardır andan saqın.

کر ساکا یارم دیو ایلرسه هردم ریشخند،
قولینه انانمه کیم اغیاردر آندن صقن.

Gər sana yarım deyü, eylərsə hərdəm rişxənd,
Qovluna inanma kim, əğyardır andan saqın.

ملک ایجون مملوکی اولمه کیمسه ننک ای خسته دل،
مال ایچون چکمه ملامت ماردر آندن صقن.

Mülk üçün məmlüki olma kimsənin, ey xəstədil,
Mal üçün çəkmə məlamət, mardır andan saqın.

خاکینه آلوده اولم باده ویرمه عمرینی،
آبینی نوش اتمه کل کم ناردر آندن صقن.

Xakina aluda olan bada vermə ömrüni,
Abını nuş etmə kim nardır, andan saqın.

نعمت دنیایه مغرور اولمه فقره قانع اول،
نعمت دنیا قمو مرداردر آندن صقن.

Neməti-dünyaya məğrur olma, fəqrə qani ol,
Neməti-dünya qamu murdardır, andan saqın.

شهرت دنیا ایچون رنجیده قیلمه سن سنی،
نام و ننکین ترکین اور بدکادر آندن صقن.

Şöhrəti-dünya üçün rəncidə qılma sən səni,
Namu nəngin tərkin ur, bədkardır, andan saqın.

صونمه ال مالینه دنیاننک زهر آمیزدیر،
وردینه آلدنمه کیم خاردر آندن صقن.

Sunma əl malına dünyanın, zəhəramizdir,
Verdinə aldanma kim, xardır , andan saqın.

طلب دیدار ایسن دنیادن ال چک فارغ اول،
حب دنیا مانع دیداردر آندن صقن.

Talibi-didarsan, dünyadan əl çək, fariğ ol,
Hübi-dünya manii-didardır, andan saqın.

ای **خلیلی** آخرت یولوننک اسبابنک دوزت،

کیم بو دنیا یولی ناهمواردر اندن صقن.

Ey Xəlili, axirət yolunun əsbabın düzət,
Kim, bu dünya yolı nahəmvardır, andan saqın.

*****

نظیره خلیلی[1]

عارضک عرض ایلمش سن ای پری کلزارده ،

کیم خجیلدر کل یوزندن شرم ایدر کلزارده

Arizin ərz eyləmişsin, ey pəri gülzarda
Kim, xəcildir gül üzündən, şərm edər gülzar da.

رنک و بویک زلفنه بکزتدی چون مشک ختن،

اول خطادن پوست پوش اولوب کزر امصارده.

Rəngu buyun zülfünə bənzətdi çün müşki- Xəta,
Ol xətadan pustpuş olub, gəzər əmsarda.

دل بهشت کوینکه بکزر اومید ایتمش درر ،

کیم فراقنک کبی جان یقر جحیم نارده.

Dil bihişti-kuyuna bənzər ümid etmiş durur,
Kim fəraqın kibi can yaxar cəhim-narda.

ایسترم کیچک دهانکدن مبارک بوسه لک،

راست کلمز نغمهٔ عشاق بو ادوارده.

İstərəm küçək dəhanından mübarək busəlik,
Rast gəlməz nəğməyi-Uşşaq bu edvarda.

چون جمالک کوزلرم چکسم گرک جور رقیب،

کل درن البته صبر ایلر عذاب خار ده.

Çün camalın gözlərəm, çəksəm gərək cövri-eəqib,
Gül dərən əlbəttə səbr eylər əzzabi xarı da.

ایلدی غمزنک خدنکی جوشن جاندن کذر،

بو عجب زخمی بیلورمز سینهٔ افکارده.

---

[1]. مجموعه نظایر ادرنه لی نومره ۴۰۳۲ ص

Eylədi ğəmzən xədəngi cövşəni-candan güzər,
Bu əcəb, zəxmi bəlirməz sineyi əfkarda.

تا **خلیلی** آتش هجران ایله یقدی جکر،
دل کبابه قلمدی رغبت دخی بازارده.

Ta Xəlili atəşi hicran ilə yaxdı ciyər,
Dil kababa qılmadı rəğbt daxı bazarda .

****

عشق معشوقنده عاشق[۱] چونکی قیمز جانینه[۲]،
درده همدرد[۳] اولمه مشدر ایرمسن درمانینه.

Eşqi-məşuqunda aşiq çünki qıymaz canına,
Dərdə həmdərd olmamışdur, irməsin dərmanına.

اول که چوکان سر زلفنه یارک میل ایدر،
باشنی طوب ایتمکنجه کرمسین میدانینه ،

Ol ki, çövgani-səri-zülfünə yarın meyl edər,
Başını top etməyincə girməsin meydanına.

زاهدا قو جبه نی کسب ایله رحمانی صفات،
اویمه ای بیچاره نفس شومننک شیطانینه.

Zahida, qoy cəbbəni , kəsb eylə rəhmani sifat,
Uyma, ey biçarə, nəfisi-şumının şeytanına.

وصل دلبردن بقا دارنده محروم اولیسر،
کیم که بو دارالفناده ایرمدی جانانینه.

Vəsli-dilbərdən bəqa darında məhrum olısar,
Kim ki, bu darul-fənada irmədi cananına.

دکمه بیر حیوان صفت آدمدن اوممه معرفت،
کیم معانی فیض ربانی درر[۴] انسانینه.

Digmə bir heyvan-sifət adəmdən umma mərifət,

---

[۱]. ج. اول عاشق
[۲]. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۷٦؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۵؛ مجموعه نظایر ادرنه لی نظیرۀ خلیلی نومره ٤۱۸۰ ص
[۳]. ج. همدم
[٤]. ج. کیم بو بابینک فتحی ممکندر بیلن

Kim, məani feyzi-rəbbani durur insanına.

دلبرک[۱] کفرینه اول عارف که بلدی عین دین،

بارک اللــه آفرین اولسون آننک ایمانینه.

Dilbərin küfrüni ol arif ki, bildi eyni din,
Bərəkallah, afərin olsun anın imanına.

ای **خلیلی** فضل حقدن اولمغل نومید کیم،

حقه ایرشمک مفوضدر حقنک احسانینه.

Ey Xəlili, fəzli-həqdən olmağıl nomid kim,
Həqə irişmək müfəvvəzdir Həqin ehsanına.

*****

نظیره[۲]

کعبهٔ کویندر ای شه جنت الماوا بزه،

اول سببدن دنیه و عقباده اولدی جا بزه.

Kəbəyi-kuyindir , ey şəh, cənnəti-məva bizə,
Ol səbəbdən dünya vu uqbada oldı ca bizə.

قلمزوز بز غیره عالم ایچره عالی همتیز ه،

سنی سومک اولدی تنها همت اعلی بزه.

Qılmazız biz qeyrə, aləm içrə ali-himmətiz,
Səni sevmək oldı tənha himməti-əla bizə.

بیز بوکون محبوبم ایله ایلروز عیش و طرب،

غم دکل کر طعن ایدرسه زاهد فردا بزه.

Biz bugün məhbubim ilə eyləriz eyşu tərəb,
Ğəm dəgil, gər tən edərsə zahidi-fərda bizə.

هر کونکل عالمده بیر سودا قبول اتدی ولی،

حمداللــه کیم شوقی زلفدر سودا بزه.

Hər könül aləmdə bir sevda qəbul etdi, vəli,
Həmdu-lillah kim, şövqi-zülfüdür sevda bizə.

چرخ اعظمدن کچیدک قدر ایله بز حق ایلن،

---

[۱]. ج. زلفوننک

[۲]. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۳۸

ایلسه یدک لطف ایله بیر کز نظر جانا بزه.

Çərxi-əzəmdən keçəydik qədrilə biz həq ilən,
Eyləsəydi lütf ilə bir kəz nəzər cana bizə.

اشک چشمم ادی چشمم زورقن بیر بحره غرق،

کیم قتنده همچو شبنم کورینور دریا بزه.

Əşki-çeşmim etdi çeşmim zovrəqin bir bəhrə ğərq,
Kim, qatında həmçü şəbməm görünür dərya biz..

*****

من کلام خلیلی ردیف دیکر[۱]

چون عیان اولدی رموز عالم الاسماء بزه ،

روشن اولدی نکتهٔ سر شب اسراء بزه.

Cün əyan oldı rümuzi-alləmi-əsma bizə,
Rövşən oldı nükteyi-sirri-şəbi-əsra bizə.

ذرهٔ مهروز اکرچه مطلع مهر اولمشوز،

قطرهٔ بحروز ولیکن[۲] موج اورر دریا بزه.

Zərrəyi-mehriz, əgərçi mətləi mehr olmuşuz,
Qətreyi-bəhriz, vəlikən mövc vurur dərya bizə.†

بلمشوز دنیایی فانینک ندر کیفیتی،

ظاهر اولمشدر خفای[۳] عالم عقبی بزه.

Bilmişiz dünyayi-faninin nədir keyfiyyətin,
Zahir olmusdur xəfayi-aləmi uqba bizə.

صوفیا بز چکمشوز امروز و فردا غصه سین،

ابن الوقتکز لاجرم امروز درر فردا بزه.

Sufiya, biz çəkmişiz imruzu fərda ğüssəsin,
İbni-vaxtız lacirəm imruz durur fəda bizə.

امحاتنک زبده سی یوز صف مظهر دوشموز[۱]،

---

[۱]. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۳۸ ؛ مجموعه جامع المعانی ص. ص. ۵۵۱؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١١ ، ص. ٤٧٥

[۲]. ج. اکرچه

[۳]. ج. جفای

شیله ذاتوز کم بولنمز بر داخی همتا بزه.

Ümməhatın zübdəsiyız səffi-məzhər düsmüsüz,
Şöylə zatız kim, bulunmaz bir daxı həmta bizə.

چار عناصردر بزی صورتده قلدرنک قرار،

یوقسه معنیده مقام قرب حقدر جا بزه.

Çar ənasırdır bizi surətdə qıldıran qərar,
yoxsa mənidə məqami-qurbi-həqdır ca bizə.

جنت دیداردر مقصود اهل معرفت،

بر نفس انسز گرکمز جنت الماوا بزه

Cənnəti-didardır məqsudi-əhli-mərifət,
Bir nəfəs ansız gərəkməz cənnətul-məva bizə.

بز که معنی کلشننده سویلرز بلبل کبی،

حسرت ایلر نطق ایله طوطی شکر خواه بزه.

Biz ki, məni gülşənində söyləriz bülbül kibi,
Həsrət ilər nütq ilə, tutiyi-şəkkərxah bizə.

ای **خلیلی** غافل اولمه اول همایون ذره یوز[۲]،

کم قلور هر دم تجلی قافدن عنقا بزه.

Ey Xəlili, ğafil olma, ol humayun zərrəyuz,
Kim, qılır hərdəm təcəlli Qafdan ənqa bizə.

*****

نظیره خلیلی قافیه مغایر ردیف دیکر[۳]

جانا بنی صالدک چو بو غربت نمدینه ،

محو اولدی وجودم دخی عشقک نمدینه.

Cana bəni saldın cü bu ğurbət nəmədinə,
Məhv oldı vücudum daxı eşqin nəmədinə.

عشقک یولنه سالک اولب قانعم ای دوست،

بر خرقه پشمینه کلاه نمدینه.

---

[۱]. ج. حقه مظهر اولمیشوز
[۲]. ج. بیشه یوز
[۳]. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۷۷؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٣ ، ص. ٤٧٧

Eşqin yoluna salik olub, qaniəm, ey dost,
Bir xirqəyi pəşminə, kulahi-nəmədīnə.

ایستر که طواف ایده سرکوینک ای دوست[1]،
نه مکه دیلر بو دل مسکین نه مدینه.

İstər ki, təvaf edə səri-kuyun, ey dost,
Nə Məkkə dilər bu dili-miskin, nə Mədinə.

چون جمله وجودات اولیسر فانی مطلق،
اطلس نه ویرر شاها کدایه نمدی نه..

Cün cümlə vücudat olısar fanyi mütləq, *
Ətləs nə verir şaha, gədaya nəmədi nə.

دیوانه اولبدر غم عشقنکله **خلیلی**،
بیلمز که ندیر کوه نه صحرا نه مدینه

Divanə olubdır ğəmi-eçqinlə, Xəlili,
Bilməz ki, nədir kuh, nə səhra, nə mədinə.

*****

جانا بو خسته نک نظر ایت هر کون آهینه[2]،
باقمه ترحم ایله آننک هر کناهینه.

Cana bu xəstənin nəzər et hər gün ahına,
Baxma, tərəhhüm eylə anın hər günahına.

جسمنک حریره بکزر ایکن ای پری لقا،
قلبنک روامیدر که دونر هر کون آهنه.

Cismin hərirə bənzər inən, ey pəri-liqa,
Qəlbin rəvamıdır ki, dönər hər gün ahənə.

قاشنک طانغلغله کوزک قانمی دوکر،
بق بو حرامی خصمک اول اکری کواهینه.

Qaşın tanıqlığıyla gözün qanımı tökər,
Bax bu hərami xəsminin ol əgri güvahına.

مهرینه ماهنه فلکنک قلمز اعتبار،

---

[1]. ک. هر دم
[2]. قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٤ ، ص. ٤٧٧

تا بقدی کوزلرم یوزننک مهر ماهینه.

Mehrinə, mahına fələkin qılmaz etibar,
Ta baxdı gözlərim üzünün mehri-mahına.

عشقنک یولنده باشمی میدانه قومشم،

عاشق مدر باشن قومین عشق راهینه.

Eşqin yolunda başımı meydana qomuşam,
Aşiqmıdır, başın qomayan eşqin rahına ?

بن بنده فقیر و حقیرم مطیع دوست،

بی دولت اول که عاصی اولور پاداهینه.

Bən bəndeyi-fəqiru həqirəm, mütii-I dost,
Bidövlət ol ki, asi olur padişahına.

اولدی **خلیلی** عشقنکه یکرنک و یک جهت،

بقمز بو عالمنک دخی سرخ و سیاهینه.

Oldı Xəlili eşqinə yekrəngu yekcəhət,
Baxmaz bu aləmin daxı surxu siyahına.

*****

من کلام خلیلی ردیف دیکر [1]

هر کیم بو فانی دنیاننک آلدنمدی لذاتینه ،

دارالبقاده شاه اولوب بندی سعادت آتینه.

Hər kim bu fani dünyanın aldanmadı ləzatına,
Darul-bəqada şah olub, bindi səadət atına.

کیمه کم نظر فلک [2] دوکدی کشاد مهره سین،

دوشدی مداراسز قالب شطرنج دهرنک ماتینه.

Kimə kim, nəzəri-fələk tökdi kuşadı-möhrəsin,
Düşdi, müdarasız qalub, şətrənci-dəhrin matına.

مانع جناب عزته لذت نفسانیه در،

---

[1]. مجموعه حاجی کمل، ص. ۳٦٥؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ٥٥٢؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٥ ، ص. ٤٧٨

[2]. ج. نراد فلک

ای دل هوسدن فارغ اول دوشمه هوی ظلماتینه.

Mani cənabi-izzətə ləzzəti-nəfsaniyyədir,
Ey dil həvəsdən fariğ ol, düşmə həva zülmatına.

چون آشیان وحدتنک مرغ همایون بالسین،
سن آفتاب قل طلب میل ایلمه ذراتینه.

Cün aşiyani-vəhdətin murği-humayun balisan,
Sən afitabı qıltələb, meyl eyləmə zərratına.

هر کمده کم وار ذره جه دعوی بنلکدن اثر،
بحر صفاته غرق اولور یول بوله بیلمز ذاتینه.

Hər kimdə kim, var zərrəcə dəviyi bənlikdən əsər,
Bəhri-sifata ğərq olur, yol bulabilməz zatına.

ای دل بصیرت چشمنک آچ اریت کیدر تندن سنی[۱]،
کور کم کمنک منظوری سن بق ذاتنک مرآتینه.

Ey dil, bəsīrət çeşmin aç, arıt gedər təndən səni,
Gör kim, kimin mənzurisən, bax zatının miratına.

چون طالب دیداردر حقدن **خلیلی** دمبدم،
نه دوزخندن خوف ایدر نه میل ایدر جناتینه.

Cun .āleb[i] dīdārdur *aBdan _alīlī dem-be-dem
Nə dūzəxindən xuvf edər, nə meyl edər cənnatına.

*****

یار چون عرض جمال ایلیه بازاره کله[۲]،
قمو سحر اهلی فغان ایلیه و زاره کله.

Yar cün ərzi-camal eyləyə, bazara gələ,
Qamu sehr əhli fəğan eyləyə vu zara gələ.

صاچی کفرندن اکر رحلری ایمان ایده عرض،
دونیاده قلمیه کافر قمو اقراره کله.

Saçı küfründən əgər ruxları iman edə ərz,
Dünyada qalmaya kafir, qamu iqrara gələ.

---

[۱]. ج. آچ و کدورتدن آرین
[۲]. مجموعه حاجی کمال ، ص. ۳۵۱؛ قویون اوغلی مجموعه سی نومره ٦١٦ ، ص. ٤٧٩

قبله سندن یوزننک زاهد اکر دوندره یوز،
سیله دست فلکدن یوزی دیواره کله.

Qıbləsindən üzünün zahid əgər döndərə üz,
Silləyi-dəsti-fələkdən üzi divara gələ.

بلبل دل نیجه فریاد و فغان اتمیه چون،
باقه بو قاش و کوزه و کلرخساره کله.

Bülbüli-dil nece fəryadu fəğan etməyə, cüu,
Baxa bu qasu gözə vu gülruxsara gələ.*

دله دیدم یوری زلفنه دولاش دیدی نه در،
کوز کوره کیم درر اول کیم دهن ماره کله.

Dilə dedum: Yüri zslfünə dolaş, dedi, nədir ?
Göz görə kim, durur ol kim dəhəni-mara gələ.

غنچه کر لاف تکلم ایده آغزیله آننک،
عاقبت دست صبادن یقه سی یاره کله.

Ğönçə gər lafi-təkəllüm edə ağzıyla anın,
Aqibət dəsti-səbadan yaxası yara gələ.

اولسه درد ایله **خلیلی** یوزی[۱] شوقندن آننک،
چقمیه جانی همان سویله نفس داره کله.

Ölsə dərd ilə, Xəlili, üzi şövqundan anın,
Çıxmaya canı hemən, şöylə nəfəs dara gələ.

*****

غزل خلیلی ردیف دیکر[۲]

ایا غافل نه کسب ایتدونک بو فانی دارالدنیاده،
که عمری لاده[۳] صرف ایتدونک دکولسن فکر ایللاده.

Əya ğafil, nə kəsb etdin fani dari-dünyada,
Ki, ömri Lada sərf etdin, dəgilsin fikri-illada.

---

۱. ک. لبی
۲. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۲۷؛ مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۴۹
۳. احمق ، ابله؛ آخماقجاسینه *zxmaqcasına*

کوزنک آچ خوابی غفلتدن اوزنی تانی ای مسکین،
نه منزلدن کلورسنک کور نه استرسن بو ماواده.

Gözün aç xabi-ğəflətdən, özüni tanı, ey miskin,
Nə mənzildir gəlirsən, gör nə istərsən bu məvadə.

کل ایمدی رسم تقلیدی حجابندر کیدر سندن،
تماشا ایله نقاش نقوش جمله اشیاده.

Gəl imdi rəsmi təqlidi hicabındır gedər səndən,
Təmaşa eylə nəqqaşı nüquşi-cümlə əşyada.

وجود مع سواللـهنک مجازی کور یقین بلکل،
حقیقی ذاته اول طالب کچور عمروک بوسوداده.

Vücudi məə-sivəllahın məcazi gör, yəqin bilgil,
Həqiqi zata ol talib, keçir ömrün bu sevdada.

اکر مشتاق ایسنک حقه وجود فانیه محو[۱] ایت،
کیم ارسه محو اولور لابد وجود قطره دریاده.

Əgər müştaq isən həqqə, vücudi faniyə məhv et,
Kim, irsə məhv olur labud vücudi-qətrə dəryada.

آنونک کم نور وحدتدن دو چشمن روشن اتدی حق،
نه شوقی[۲] وار بو کثرتده نه خود ذوقی[۳] بو غوغاده.

Anun kim, nuri-vəhdətdən du çeşmin rövçən etdi həq,
Nə şövqi var bu kisrətdə, nə xud zövqi bu ğovğada.

خلیلی غم دکیل سر مسمادن خبر ویرسه،
کم اولن آدمه حقدر معلم علم الاسماده.

Xəlili ğəm dəgil sirri-müsəmmadan xəbər versə,
Kim, olan adəmə həqdir müəllim elmi-əsmada.

*****

من کلام خلیلی ردیف دیکر[۴]

---

۱. ج. ترک
۲. ج. شوقی
۳. ج. شوقی
٤. مجموعه حاجی کمال، ص. ۳۵۲

خوشدر چمنده بادهٔ کلرنک زرین جام ایله،

ایلا مکر که ایچیلور بیر سرو سیم اندام ایله.

Xoşdur çəməndə badeyi-glrəng zərrin cam ilə,
İlla, məgər ki, içilir bir sərvi-siməndam ilə.

جانا جمالوک کعبه سین چشمم طواف اتمک دیلر،

بوینمه صالکل زلفنکی کم سعی ایدم ابرام ایله.

Cana camalın Kəəbəsin çeşmim təvaf etmək dilər,
Boynuma salgıl zülfüni lim, səy edəm ibram ilə.

دیدیم که ای دلبر نجه مرغنی صید ایلدیم،

خالیله زلفونک کوسترر اول دانه و بو دام ایله.

Dedim ki, ey dilbər, necə mürğini seyd eylədim,
Xalilə zülfün göstərir ol , danə vu bu dam ilə.

ای فتنه دور قمر سودالو قلدی عالمی،

اول زلف کافر کیش کم پابسته در اسلام ایله.

Ey fitnə, dövri-qəmər sevdalı qıldı aləmi,
Ol zülfi-kafərkiş kim, pabəstədir islam ilə.

سرمست غمزک دمبدم قانن ایچر عاشقلرک،

یعنی دیلر همرنک اوله رندان درد آشام ایله.

Sərməst ğəmzən dəmbədəm qanın içər aşiqlərin,
Yəni , dilər həmrənf ola rindani-durdaşam ilə.

بن اب چشمم اقدب نار غمنده یانرام،

خاک اولیجق عاشق اومار وصلن هوای خام ایله.

Bən abi-çeşmim axıdıb, nari-ğəmində yanıram,
Xak olıcaq aşiq umar vəslin həvayi-xam ilə.

کجسون بلا و محنت و درد . غمیله تا ابد،

دعوی عشق ایدن کونکل پروای رنک و نام ایله.

Keçsin bəla vu möhnətu dərdu ğəmil ta əbəd,
Dəviyi-eşq eddən könül pərvayi-rəngu nam ilə.

نوش ایله جام جم کبی صاف ایله دل مراتنی،

ای صوفیی پشمینه پوش اولمسه غم انجام ایله.

Nuş eylə cami-Cəm kibi , saf eylə dil meratını,
Ey sufiyi-pəşminə puş, olmasa ğəm əncam ilə.

جانا **خلیلی** یوزینه مه دیدی و کسدی سوزین،
بلدی کم تحریر ایدمز شرحین آنوک اقلام ایله.

Cana, Xəlili, üzünə məh dedi vu kəsdi sözin,
Bildi kim, təhrir edəməz şərhin anun əqlam ilə.

*****

غزل[۱]

Ey şahi-cahan zülmi əyan etməyinəndə ای شاه جهان ظلم عیان اتمه اکنده،
Əğyara uyub, bağrımı qan etməyinəndə..اغیاره اُیُب بغرمی قان اتمه اکنده.
Şol üzünə dəmadəm sürərlər xaki dərində, شول یوزکه دمادم سورلر خاک درکده،
Lütf et,anı binamu nişan etməyinəndə. لطف ایت آنی بی نامُ نشان اتمه اکنده.[۲]
Cövr isə bənim canıma,ey dilbəri-fətan,جوریسه بنم جانمه ای دلبر فتان[۳]،
İşim dünu gün ahi fəğan etnəyinəndə. ایشم دون کون آهُ فغان اتمه اکنده.
Göz görə üzi qara rəqib ilə səfalar, کوز کوره یوزی قاره رقیبله صفالر[۴]،
Ey yanağı gül,ğınçə dahan etnəyinəndə..ای یاکاغی کل غنچه دهان اتمه اکنده.
Rəhm eylə, Xəlili ciyəri-xuna həbibim, رحم ایله **خلیلی** جکری خونه حبیبم،
Sərgəştə vu rüsvayi-cahan etməyinəndə..سرکشته و رسوای جهان اتمه اکنده.

****

غزل[۵]

ای لبی غنچه نیجه جور اده سین جانمزه،
دخی قانمزمی عجب خونی کوزک قانمزه.

---

[۱]. ف. نوسخه سینده بو غزل "این چوخ" ردیف ایله ثبت اولوبدور// پ.وار ۲۶۷۳ص.۹۹۷//
ق. غزل وار ۶۱۰ ص.۴۷۵
[۲]. ف. بیت یوخدور.
[۳]. ف. جور ایسه یتر جانومه ای کوزلاری فتان// س. ج.ریسه یتر جانومه ای دلبر فتان
[۴]. ق. تکلم
[۵]. ق. غزل وار ۶۱۲ ص. ۴۷۶

Ey ləbi ğönçə necə cövr edəsin canımıza
Daxı qanmazmı əcəb xunı gözün qanımıza.

نوله لطف ایلیوبن [۱] جمعنه سعی ایلرسک،
زلفک اوجندن اولن حال پریشانمزه.

Nola lütf eyləyübən cəminə səy eylərisən,
Zülfün ucundan olam hali-pərişanımıza.

نه روادر قلووز آه فغان بز دون کون،
سن قلق طتمیسین [۲] ناله و افغانمزه.

Nə rəvadır qılavuz ahi fəğan biz dünu gün,
Sən qulaq tutmayısan nalə vu əfğanımıza.

دل یقب جان یقبن طیمدی چون فتنه کُزک،
نچه کوز قاره ادب قصد اده ایمانمزه [۳].

Dil yıxıb,can yıxıban doymadı çün fitnə gözün,
Neçə göz qara edib, qəsd edə imanımıza.

راه عشقکده **خلیلی** نه بلا چکدوکنی،
نظر اتسک بلسین دفتری دیوانمزه.

Rahi-eşqində, Xəlili nə bəka çəkdigini,
Nəzər etsən biləsən dəftəri-divanımıza.

*****

غزل [۴]

سرو اُلمی بو قد یا عرعرمی بارک اللـه،
شهد اولمی بو لب یا شکرمی بارک اللـه.

Sərv olamı bu qədd, ya ərərmi, bərakallah,
Şəhd olamı bu ləb, ya şəkərmi, bərakallah

ص.۹۰ مهر اولمی بو مه [۵] یا ماه چارده می،

---

۱. ب. ایلیه سن
۲. س. قولاغ اورمیه سک
۳. بیت ت. نوسخه سینده یوخ
۴. ف. بو غزل یوخ و یئرینده باشقا غزل وار// پ.وار ۲۱۳۵ص.۸۰۱
۵. پ. صورت

یا جمع دلده شمع انوارمی[۱] بارک اللـه[۲].

Mehr olamı bu məh, ya mahi-çardəh mi,
Ya cəmi-dildə şəmii-ənvar mi bərakallah.

بو زلف عنبرینمی یا طرهٔ مطرا،
سنبلمی بو پری مشک زمزمی[۳] بارک اللـه.

Bu xülf ənbərmi, ya türrəyi-mütərra,
Sünbülmi bu pəri,müşki-zəmzəmmi, bərakallah.

سلطانمی جهانک بو معدن لطافت،
اقلیم دلده یاخود سرومی بارک اللـه[۴].

Sultanmi bu cahanın məədəni-lətafət,
İqlimi-dildə,yaxud sərvmi, bərakallah,

جانمی بو جهانوک روحک روانمی یا،
دوری زمانده یاخود دلبرمی بارک اللـه[۵].

Canmı bu cahanın, ruhi-rəvan mi , ya,
Dövri-zamanda, yaxud dilbəmi, bərakallah.

محبوب جانفزامی یا یار پرصفامی،
یا حسن الندە شاه اشهرمی بارک اللـه[۶].

Məbubi-canfəza mi, ya yari-pursəfa mi,
Ya hüsn elində şahi-əşhərmi, bərakallah.

بلبلی سویلین بو یا طوطی شکرخوار،
یاخود **خلیلی** داعی چاکرمی بارک اللـه[۷].

Bülbüli söyləyən bu, ya tutiyi-şəkərxar,
Yaxud, Xəlili, daiyi çakərmi, bərakallah.

****

---

۱. ب. یا شمع جمع دلده انورمی
۲. س. بیت یوخ
۳. ب. مشک ازهرمی // پ. مشک اسفر
۴. س. بیت یوخ
۵. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۶. بیت ت. نوسخه سینده یوخ// پ. بیت یوخ
۷. بیت ت. نوسخه سینده یوخ.

من کلام خلیلی و ردیف دیکر [۱]

کر سکا شرح ایلیم خاصیت اسمامزی،
بیله سن سر عروجی لیله الاسرامزی.

Gər sana şərh eyləyim xasiiyyəti-əsmamızı,
Biləsin sirriı -uruci leylətul-əsramızı.

بز خدایی بیلمشز علم الیقین عین الیقین،
کوزمشز اشیاده ظاهر خالق اشیامزی.

Biz xudayi bilmişüz elmi-yəqin, eynul-yəqin.
Görmüsüz əşyāda zahir xaliqi-əşyāmizi.

کر فقیروز صورته معنیده سلطانلر بزز،
بنده یوز اما که آزاد ایتمشز مولامزی.

Gər fəqiriz surətə, mənidə sultanlar biziz,
Bəndəyiz, amma ki, azad etmişiz Mövlamızı.

اوج بالادن بزه مسکن جناب قدس ایدی،
چار عناصردن بزه ترک اتدورن ماوامزی [۲].

Ovci baladan bizə məskən cənabi-quds idi,
Çar ənasirdən bizə tərk etdirən məvamızı.

جدمز روح مجرددر بز اندن طغمشوز،
ناخلف فرزند اولب اونتمشوز آتامزی.

Cəddimiz ruhi-mücərrəddir, biz andan doğmuşuz,
Naxələf fərzənd olub, unutmuşuz atamızı.

بز خدابین اولدغمزدر که هر دم رشک ایدب،
زاهد خودبین ویرر اولدرمکه فتوامزی.

Biz xudabin olduğumuzdur ki, hərdəm rəşk edib,
Zahidi-xudbin verir öldürməgə fətvamızı.

صورت معنیده حقدن غیری یقدر آراده،
صورته طعن ایلمه فهم اتمدن [۱] معنامزی.

---

[۱]. مجموعه حاجی کمال، ص. ٤١٥؛عه جامع المعانی ، ص. ٥٥٣؛ . قویون اوغلی مجموعه سی ٧٠٧ ، ص. ٥٤٩

[۲]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ

Surətu mənidə həqdən ğeyri yoxdur arada,
Surətə tən eyləmə, fəhm etmədən mənamızı.

رند رسوایز بزه بکزر می زاهددر دیمک،
بکزدن کورمش دکل بکزر بزم سیمامزی[۲].

Rindu rüsvayız, bizə bənzər mi zahiddir demək ?
Bənzədən, görmüş dəgil, bənzər bizim sīmamızı.

ای **خلیلی** قاب قوسیننک بیاننک ایله کیم،
بولاسین حقدن مقام قربه عو ادنامزی.

Ey Xəlili, qabi-qovseynin bəyanın eylə kim,
Bulasın həqdən maqami-qurba ü ədnamızı.

*****

بوری ای قولی یلان دلبر عیار یوری[۳]،
بکا یاریم دیمه ایراق یوری هی یار یور.

Yüri, ey qovli yalan, dilbəri-əyyar, yüri,
Bana yarım deme, ıraq yüri, hey yar, yüri.*

کلمدنک نیجه دیدیم سکا کل بری کل،
ابسم ابسم یوری کیت کلمه دخی وار یوری.

Gəlmədin, necə dedim sana gəl, bəri gəl,
Əbsəm-əbsəm yüri, get, gəlmə daxı, var yüri.

سن روامی قیلاسن عیش و تماشا دون کون،
بن اولم حسرت ایله زار و دل آزار یوری.

Sən rəvamı qılasan eyşu təmaşa dünü gün,
Bən öləm həsrətilə zaru dilazar, yüri.

چونکی باشم قودغم یولنه بر چوبجه دکل،
یوق یره بس که سلم غیرت ایله عار یوری.

Çünki, başım qoduğum yoluna bir çöpcə dəgil,
Yox yerə bəs ki, salam ğeyrət ilə ar, yüri.

---

[۱]. ج. طعن ایلین فهم ایتمدی معنامزی
[۲]. ج. مجموعه سینده بیت یوخ
[۳]قویون اوغلی مجموعه سی نومره ۷۱۳ ، ص. ٥٥٤

کر **خلیلیه** حبیب ایله صفا ایلمکه،

اولمسه چاره سفر ایلیه ناچار یوری.

Gər Xəliliyə həbib ilə səda eyləməgə,
Olmasa çarə, səfər eyləyə naçar, yüri.

*****

تا کل اوزره سنبلونک عنبرفشانین بغلدی[۱]،

روز و شبدن خیمه قوردی سایبانین باغلدی.

Ta gül üzrə sünbülün ənbərfəşanln bağladı,
Ruzu şəbdən xeymə qurdı, sayibanın bağladı.

لاله خطتنک حسرتندن بغرنه یاندردی داغ،

غنچه آغزوک وصفین اشتدی دهانن باغلدی.

Lalə xəttin həsrətindən bağrına yandırdı dağ,
Ğönçə ağzın vəsfin eşitdi, dəhanın bağladı.

شکرین لعلینی طوطی ایدلی نقاش چین[۲]،

بوزدی نقشین اغزنی راس و میانن باغلدی.

Şəkkərinləlini tuti edəli nəqqaşi-Çin,
Bozdı nəqşini , ağzını rəsu miyanın bağladı.

تا **خلیلی** نظمین اتدیلر قولاغده کوشوار،

فتحی بازارین بوزب شیخی دکانین باغلدی.

Ta Xəlili nəzmin etdilər qulaqda guşvar,
Fəthi bazarın bozub, Şeyxi, dukanın bağladı.

*****

غزل[۳]

دله که[۴] مشکلمش سوکلو یار ایرلغی،

---

[۱]. مجموعه جامع المعانی ، ص. ۵۵۷

[۲]. ج. صورتنک نقشینی تماشا ایده لی نقاش چین

[۳]. ف. غزل یوخ یئرینده قاباقکی غزل وار// س. "غزل دیکر"//پ.وار ۲٦۵٦ص.۹۹۱// ق. غزل وار ۷۰٦ ص. ۵٤۸

[٤]. ق. دیلده نه

تنده کی حسرتمش روح روان ایرلغی.

Dilə ki,müşkil imiş sevgili yar ayrılığı,
Təndəki həsrət imiş ruhi-rəvan ayrılığı.

سر کویکدن اراغ اغلرسه دلده سرین[۱]،
اغلدر کشیء غربتده مکان ایرلغی.

Səri-kuyindən iraq ağlarsa dildə sərin,
Ağladır kişiyi ğurbətdə məkan ayrılığı.

بن بو ایرلغی سندن کوریم دیمزیدم[۲]،
اقتضا اتدی[۳] بکون دور زمان ایرلغی.

Bən bu ayrılığı səndən görəyim,deməz idim
İqtiza etdi bugün dövri-zaman ayrılığı.

ایرلقدن نیجه بن اغلمیایم باللـه (کم)،
قولا لایقمدرر خدمت خان ایرلغی.

Ayrılıqdan necə bən ağlamayım, billah kim,
Qula laiqmi durur xidməti-xan ayrılığı.

ای **خلیلی** یوری فرقتده همان اغلی یوری،
سکا عشقنده نصیب اولدی چو یار ایرلغی.

Ey Xəlili, yüri firqətdən həman ağlayarı,
Sana eşqində nəsib oldı çü yar ayrılığı.

*****

غزل[۴]

یارب جناب عزتوکا آشنا حقی،
دریای معرفتنده[۵] یوزن آشنا حقی.

Ya rəb cənabi-həzrətinə aşina həqqi,
Dəryayi-mərifətində üzən aşina həqqi.

---

[۱]. س. نوله غریب // ق. دلی غریب
[۲]. س. سندن نه کوریم شاه جهان // ق. سندن نه کوره یدم ای پری
[۳]. س. قلدی // ق. مقتضی قلدی
[۴]. ف. "غزل در مناجات" // س. "مناجات دیکر"// ق. غزل وار ۷۳٤ ص. ٥۷۰
[۵]. ق. روظنده

عشقک یولنده کریه و سوز نیاز ایچون[1]،
دیدارکی کورن بصیر و روشنا حقی.

Eşqin yolunda giryəvu suzu niyaz üçün,
Didarını görən bəsiru rövşəna həqqi.

انک حقی که مُهبط انوار حقدرر،
یعنی که فخر دو جهان مصطفی حقی.

Anın həqqi ki,mühbəti-ənvari-həqq durur,
Yəni ki, fəxri ducahan, Müstəfa həqqi.

ابوبکر صدیق ایچون عمرک عدلی دادنه،
عثمان حیاسی ایچون علی مرتضا حقی.[2]

Əbubəkri-sediq üçün, Ömərin ədli,dadına,
Osman həyası üçün,Əliyimürtəza həqqi.

نورینچون[3] که بیر حَسَندر قتل رهز،
بیری حُسین در تیغ زن کربلا حقی.

Nurinçün ki, bir Həsəndür qətili rəhiz,
Biri Hüseydir, tiğzəni Kərbəla həqqi.

عاشقلر اتدوکی دونُ کون آهُ وایچون،
عابدلر اتدوکی عمل بی ریا حقی.

Aşiqlər etdigi dün-gün ahi vah üçün,
Abidlər etdigi əməli-biriya həqqi.

شول عشقیچون که عاشقه جان ترک اتدرر[4]،
یعنی درون دلدن کی صدق صفا حقی.

Şol eşq üçün ki, aşiqə cani tərl etdirir,
Yəni dəruni-dildən key sidqu səfa həqqi.

لبیک اورنلرک[5] عرفاتکده عشقیچون،
زمزم حقینه مروه حقیچون صفا حقی.

---

[1]. ف. ایله
[2]. ت. نوسخه ده بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
[3]. ف. نورعلی حقی
[4]. ف. مصراع ت. نوسخه سینده یوخ
[5]. ف. ایدنلرک

Ləbeyk vuranların ərəfatınd eşqiçün,
Zəmzəm həqqinə,mərvə həqqiçün Səfa həqqi.

یارب غریب خفته لرونک[۱] نالسی ایچون،
یارب شکسته خاطر اولن بینوا حقی[۲]

Yarəb, ğərib xuftərin naləsi üçün,
Yarəb, şikəstə xatir olan binəva həqqi.

آنونک حقی که امری ایله بولدی جمله جود،
یعنی که عرش و فرش و زمین و آسمان حقی.[۳]

Anın həqqi ki, əmri ilə buldı cümlə cud,
Yəni ki, ərşu fərşu zəminu asiman həqqi.

آشفته دل خلیلیه ورکل مرادنی،
اول حضرتوکه لایق الونن دعا حقی.

Aşüftə-dil Xəliliyə vergil muradını,
Ol həzrətinə laiq olunan dua həqqi.

*****

غزل[۴]

چو اشکم مژدهٔ جانان کتوردی،	Çü əşkim müjdeyi-canan gətirdi,
صناسن مرده جسمه جان کتوردی.	Sanasan mürdə cismə can gətirdi.
بو دل یعقوبینه بیت الحزندن،	Bu dil Yaqubuna Beytul-həzəndən,
سلام یوسف کنعان کتوردی.	Səlami-Yusifi-Kənaan gətirdi.
ص.۵۷ ایرب عیسی کبی چارم فلکدن،	İrib isa kibi çarum fələkdən,
بو مشکل دردمه درمان کتوردی.	Bu müşkil dərdimə dərman gətirdi.
زهی قتلو قدم پیک خجسته،	Zehi qutlu qədəm peyki-xucəstə,
که سلطان دن قوله احسان کتوردی.	Ki, sultandan qula ehsan gətirdi.

---

[۱]. ق. خسته لرونک
[۲]. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
[۳]. ت. نوسخه سیندن بیت یوخ ف.-دن آلینیبدیر.
[۴]. ف. " آمدن اشک و خبر آوردن"// س. "شعر"// پ. وار ۲۲۶۷ ص. ۸۴۸// ق. غزل وار ۷۰۸ ص. ۵۵۰

Səba kibi, Xəlili, əndəlibə,	صبا کیبی خلیلی عندلیبه،
Nəsimi-ğönçeyi-xəndan gətirdi.	نسیم غنچۀ خندان کتوردی.

مستزاد

غزل (مستزاد)[1]

مست ایلدی سرمست کُزک بلبل جانی،	Məst eylədi sərməst gözün bülbüli-canı,
ای دلبر زیبا.	Ey dilbəri zibaş
کم کل یوزکا قرشو قلور آهُ فغانی.	Kim, gül üzünə qarşı qılır ahu fəğani.
اول واله شیدا.[2]	Ol valehu şeyda.
صورتده سنی وه که نه بی مثل یارتمش،	Surətdə səni vəh ki, nə bimisl yaratmış,
خلاق خلایق.	Xəllaqi xəlaiq.
قدک خجل ایلر یورسک سرو روانی.	Qəddin xicil eylər, yürüsən sərvi-rəvani.
ای کوزلری شهلا.	Ey gözləri şəhla.
طوطی طوطقک شربتی[3] وصفن اشتمش،	Tutu dodağın şərrbəti vəsfin eşitmiş,
شکر یر انوکچون،	Şəkkər yer anunçün.
طاوس بُیُک رشکنه ایلرسه جولانی.	Tavus boyun rəşkinə eylərsə covlani.
ای قامت رعنا.	Ey qaməti-rəna.
فریاد نه ظالمدرر اول غمزلرک کم،	Fəryad nə zalim durur ol ğəmzələrin kim,
هر لحظه ده بیک بیک،	Hər ləhzədə bin-bin.
عاشقلری ناحق دبلر ورمز امانی.	Aşiqləri nahəq dəpələr, verməz amanı.
دردا و دریغا.	Dərda vu dəriğa.
ای ماه لقا وه نعجب آفت جان سین،	Ey məh ləqa, vəh nə əcəb afəti-cansan,
کم کورسه جمالک،	Kim, görsə camalın.
یولکده قلور ترک سر و هم دو[4] جهانی.	Yolunda qılır tərki səru, həm du cahanı.
قلمز اکه پروا.	Qılmaz ana.pərva.

---

1. ب. "مستزاد" // ف. "غزل در مستزاد"// س. "غزل مستزاد و موشحات"*(mütəzzad)*
2. ب. چون بلبل شیدا
3. ب. وصفنی
4. ف. سر و جان و جهانی // س. جان و جهانی

عقلن اونوردرسه عجب اولمایه بکلی[1]،	Əqlin unudursa, əcəb olmaya bəkülli,
دلخسته خلیلی،	Dilxəstə Xəlili.
شولدم که قله خون کزن غمزه نهانی.	Şoldəm ki, qıla xun gözün ğəmzə nihani.
جان اتمکه یغما.	Can etməyə yağma.

*****

---

[1]. ف. تمامی

مربعلر

مربع غزل[١]

Çü düşdüm səndən ayrl, ey gözəl xan, چو دشدم سندن ایرو ای کزل خان،
İşimdir naləvu fəryadu əfğan. اشمدُر ناله و فریاد و افغان.
Əgər bu novilə qalırsa hicran, اکر بو نوعیله قالرسه هجران،
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan..کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان

Mühibbəm, aşiqəm, zarəm, ğəribəm, محبّم عاشقم زارم غریبم،
Gülistanından azmış əndəlibəm. کلستاننددن آزمش عندلیبم.
Çü vəslindən nigarın binəsibəm, چو وصلیندن نکارک[٢] بی نصیبم،
Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan..کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان

Ciyər hicran əlindən parə-parə, جکر هجران الندن پاره پاره،
Dəriğa bulmadım dərdimə çarə. دریغا بولمدم دردومه چاره.
Ölürsəm irmədən ol gül üzaraə, الورسم ارمدین اول[٣] کلعذاره،

Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan..کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان
Nihan olalı eynimdən camalı, نهان اولالی عینمدن جمالی،
Xəyal etdi bəni zülfi-xəyalı. خیال اتدی بنی زلف[۴] خیالی.
Nəsib olmaz isə axir visalı, نصیب اولمازسه آخر وصالی،

Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan..کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان
Necə kim, yandırır nari-fəraqi, نجا کم یندرر ناری فراقی،
Daxı artır camalı iştiyaqi. دخی ارتر جمالی اشتیاقی.
Əgər hicran qalırsa beylə baqi, اکر هجران قلورسه[١] بیله باقی.

---

[١]. ت. غزل یوخ // ف. "غزل در مربع"// س."غزل مربع"//ق."مربع" ٥٣٥، ص.٤٢٠
[٢]. ف. وصالیندن نکاروک
[٣]. س. سن
[٤]. ف. حسنی // س. حسن

کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان. Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

الکدن ای فلک افغانُ فریاد، Əlindən ey fələk əfğanu fəryad,
که بر لحظه بنی سن قلمدک شاد. Ki, bir ləhzə bəni sən qılmadın şad.
چون اول حوری پری زاد ایلمز یاد، Çü ol huri-pərixad eyləməz yad,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان. Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

فلک ایردی بندن اول جمیلی، Fələk ayırdı bəndən ol cəmili,
جمیل الحسن اول صنع جلیلی. Cəmil-uləhsən, ol süni cəlili.
اولیسر[٢] چونکه بو غمدن خلیلی، Ölürisər çünki bu ğəmdən Xəlili,
کوزم قان اغله جان ور دل جکر یان. Gözüm qan ağla, can ver, dil-ciyər yan.

*****

شعر غریب[٣]

خرمن کلده کورب زلف سمن سای کوکل، Xırmani-güldə görüb zülfi-səmənsay könül,
ایلدک[٤] هر شکنی پیچنی بر جای کوکل. Eylədin hərşikəni piçini bərcay könül.
سومه دیدم نیجه کم اسلمدُک های کوکل، Sevə dedim necə kim, isləmədin hay könül.
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل. Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

کچدی عمرم دنکون حسرت درد[٥] غمله، Keçdi ömrüm dunugün həsrətu dərdu ğəmilə,
مدعی بغرم قان اتدی بنم درهمله. Müddəi bağrım qan etdi bənim dərhəm ilə.
سودی کوکلم کورجک[٦] بر کوزلی دیده یله، Sevdi könlüm, göricək bir gözəli didə ilə.

---

١. ف. اکر قالورسه هجران
٢. ف. اکر اولورسه بو غمدن
٣. ب."غزل مربع اینست" // ف. "غزل در بحر مربع" // س. "غزل مربع"// ق."به ربع مربعیات" غزل وار ٤٥٥ ص. ٣٦٤
٤. ب. ایلدی //ف. ایلدی
٥. ب. حسر □ زاری //ف. زار و غمله
٦. ب. سودک ای کرجک // س. یودک ای دل کوریجک//ق. سودک ای دل کوریجک

کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل. Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül..

نیچکم باشمه غوغای غم شاه کلور، Necə kim, başıma ğövğayi-ğəmi-şah gəlir,
جامۀ صبر کوکل قدنه کوتاه کلور. Cameyi səbr könül qəddinə kutah gəlir.
اختیارم یوغکن دلده مدام آه کلور، İxtiyarım yox ikən dildə müdam ah gəlir,
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل. Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

خیلی وقت اولدیکه یار ایلمدی یار بنی، Xeyli vaxt oldı ki, yar eyləmədi yar bəni,
اغلرم حسرتله وا منی فریاد بنی. Ağlaram həsrət ilə, va məni, fəryad bəni.
دیلمز بو دل دیوانکم که اولم شاد بنی، Diləməz bu dili-divanə kim, ki olam şad bəni,
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل. Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

آه کم عشق[1] جمال اتمدی عشاقه حبیب، Ah kim, eşq camal etmədi uşşaqa həbib,
بکزر اول لطف کرم کانن منع اتدی رقیب[2]. Bənzər ol lütf, kərəm kanin mən etdi rəqib..
کر اُولرسه بو فراقیله خلیلی نه غریب، Gər ölərsə bu fəraqilə Xəlili, nə ğərib,
کوکل ای وای کوکل وای کوکل ای وای کوکل. Könül, ey vay könül, vay könül, ey vay könül.

*****

---

[1]. ف. عرض // س. عرض
[2]. ب. کرم ایله برو کل خستلی کر های طبیب.

و بمناسب حال او ترجیع کفتن عاشق[۱]

Ey mənzəri-kayinata məzhər,	ای منظر[۲] کایناته مظهر،
Vey məmləkəti-camala sərvər.	وی مملکت جماله[۳] سرور.
Qutlu qədəmu xucəstə tale,	قُتلو قدم و خجسته طالع،
İsa nəfəsu firiştə peykər.	عیسی نفس و فرشته پیکر.
Lütfündən irir həyata mürdə,	لطفکدن[۴] ایرر حیاته مرده،
Şərməndə ləbindən abi-kövsər.	شرمنده لبکدن آب کوثر.
Eşqin laməani, ey qəmərvəş,	عشقون لَمعانی ای قمروش،
Dil lövhünə olalı mühərər.	دل لوحنه اولالی[۵] محرر.
Hicran gecəsində bülbüli-dil,	هجران کیجه سنده بلبل دل[۶]،
Bir nəğmə ilə tərnnüm eylər.	بر نغمه بیله[۷] ترنم ایلر.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır,	کیم وجه حبیب دلستاندُر،
Sərmayeyi-ömri-cavdandır.	سرمـایـهٔ عمـر جـاوداندُر.
Ey saqi, gül üzar , məhvəş,	ای ساقی کلعذار مهوش،
Sun cami-şərabi, olma sərkəş.	صون جام شرابی اولمه سرکش[۸].
Bən kim, ğəmi-eşq dəftərindən,	بن کم غم عشق دفترندن،
Dil lövhüni qılmışam münəqqə.	دل لوحینی قلمشم منقش.

---

[۱]. ت. ترجیع بند یوخ// ف. "ابتدای ترجیع"// س. "شعر" // حاجی کمال من کلام خلیلی ترجیع بند ردیف او"// جامع النظائز: من کلام خلیلی ترجیع بند ردیف او " نومره ۲۸۵// قویون اوغلی مجموعه سی ۷٤۰ ص. ٥۷٦

[۲]. حاجی کمال: مظهر// جامع النظائر: مظهر

[۳]. س. کماله

[٤]. ج.ک. نطقندن// ف. نطقونکدن

[٥]. ح.ک. جام لوحنه // س. ایده لی

[٦]. ق. بلبل زار

[۷]. ح.ک. بو نغم ایله

[۸]. ف. سرخوش

اول بکا صون پیالهٔ پر،	Əvvəl bana sun piyaleyi-pur,
کم هجرله اولمشم مشوش.	Kim, hicr ilə olmuşam müşəvvəş.
ماء العنبکدن ایله افشان،	Mahi-ənəbindən eylə əfşan,
کم صچمیه[۱] چرخه آهم آتش.	Kim, saçmaya çərxə ahım atəş.
گر باکه اننمزیسک اوشته،	Gər bana inanmaz isən iştə,
خوش لطفله[۲] در بو شعری دلکش.	Xoş lütfilə dur bu şeiri dilkəş.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.
دست غم ادرسه یاقمی چاک[۳]،	Dəsti-ğəm edərsə yaxamı çak,
ترک ایلمزم طپوکی[۴] حاشاک.	Tərk eyləməzəm tapını haşak.
ایلرسه نظر یوزکدن آیرو،	Eylərsə nəzər üzündən ayrı,
اولسون گزومله باشومه خاک. ترجمه دیر	Olsun gözüm ilə başıma xak.
گوزم[۵] یوزکی گورلدن اولدی،	Gözüm üzüni görüldən oldı,
دل صفحه سی غیردن ای جان[۶] پاک.	Dil səhfəsi ğeyridən, ey can pak.
نه شاه سن ای ملک صفت کیم،	Nə şahsən, ey mələk-sifət kim,
باش قور قدمکده شمسُ افلاک.	Baş qor qədəmində şəmsu əflak.
هر نیچه که تفکر ایلدمسه،	Hər necə ki, təfəkkür eylədimsə,
عقلمده بو دگلو اولدی[۷] ادراک.	Əqlimdə bu dənlü oldı idrak.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،	Kim, vəchi-həbib dilsitandır
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.	Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

---

[۱]. ف. سالمیه
[۲]. ف. بو وجهله
[۳]. س. کر دست غم یقمی ادرسه چاک
[۴]. ف. قاپونکی
[۵]. ح. کون
[۶]. ف. نقش غیردن پاک//س. غیردن پاک//ح. غیردن پاک
[۷]. س. ویرور

Ey bülbüli-gülşəni bəlağət,	ای بلبل گلشن بلاغت،
Vey tutiyi məclisi fəsahət.	وی[1] طوطی مجلس فصاحت.
Söylə ki, şəkər yağır sözündən,	سویلا که شکر یغر سزکدن[2]،
İnsanda həmin olur kəramət.	انسانده همین اولور[3] کرامت.
Nə çehrə olur ki, pərtövündən,	نه چهره اولور[4] که پرتوندن،
Din azğınna irir hidayət.	دین آزغوننه ایرر[5] هدایت.
Nə ləl durur ki, şərbətindən,	نه لعل درر که شربتندن،
Bir qətrəsidir quluba rahət.	بر قطره‌سیدر قلوبه راحت.
Can ilə dili təfəhhüs etdim,	جانیله دلی تفحص اتدم[6]،
Verir ikisi daxı şəhadət,	ویرر اکیسی داخی شهادت.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır	کیم وجه حبیب دلستاندُر،
Sərmayeyi-ömri-cavdandır	سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.
Can qılca qalarsa dərdu ğəmdən,	جان قلجه قلورسه درد غمدن،
Kəsməzəm ümidim ol sənəmdən.	کسمزم امیدم اول صنمدن.
Neçün ki, nəziri gəlməmişdir,	نیچون که نظیری گلممشدر،
Mövcud olalı cahan ədəmdən.	موجود اولالی جهان عدمدن.
Ol mah-ləqadan umaram kim,	اول ماه لقادن اومرم کیم،
Əfv edə günahımı kərəmdən.	عفو ایده گناهمی کرمدن.
Olursa Xəlili vəslə vasil,	اولورسه خلیلی وصله واصل،
Rumi oluban, keçər Əcəmdən.	رومی اولبن کیچه[7] عجمدن.

---

[1]. ف. ای

[2]. ف. سویلرسه شکر یاغر لبونکدن// ح. شکر یغه

[3]. ف. اوله

[4]. ف. نه چهره دور اول // ق. تا چهره

[5]. ف. اولور

[6]. ق. ایتدررم

[7]. ف. کچر

تصویر اولالی بو نقش عالم،
تحریر اولنن بودر قلمدن.
کیم وجه حبیب دلستاندُر،
سرمایهٔ عمـر جاوداندُر.

Təsvir olalı bu nəqşi-aləm,
Təhrir olunan budur qələmdən.
Kim, vəchi-həbib dilsitandır,
Sərmayeyi-ömri-cavdandır.

پندنامه قصیده‌سی

قصیدۀ پندنامه[1]

درّ مکنون استریسک هر دو عالم تابدار،
قدرۀ پند صدف وش کل قولاق طوت ای نکار.

Dürri-məknun istərisən hər du aləm tabdar,
Qüdrəti-pəndi-sədəfvəş gəl qulaq tur, ey nigar.

جان قولاغن طوتدی بربر نکته دان عاشقان،
سویله ای دل صادقانه نیلمکدر یخشی کار.

Can qaulaqın tutdı bir bir nüktənadi aşiqan,
Söylə, ey dil sadiqanə, neyləməkdir yaxşı kar.

بو کذرکاه خانده چون کم دکلسون برقرار،
ای مسافر حاضر ایله زاد و راه کوی یار.

Bu güzərgah xanədə çün kim, dəgilsən bərqərar,
Ey müsafir, hazir eylə zadu rahi kuri-yar.

تکیه لنمه دار دیواره بو دهرک ای کوزم،
بو خرابه یوز طوتر اولمز اساس اوستوار.

Təkyələnmə dari-divara bu dəhrin, ey gözüm,
Bu xaraba üz tutar, olmaz əsasi-üstuvar.

پایدار اولمز بو دهره پیره زن پر آلمش،
آلنه آلدنمه آنوک ال چکوب مردانه وار.

Payidar olmaz bu dəhrə , pirəzən pur alımış,
Alına aldanma anun, əl çəkib mərdanəvar.

دولت ذلت بو دهرک راحتی محنتدرر،
مال مال اولدی صقنکم سکرتدر ستم فار[2].

Dövlətu zillət bu dəhrin rahəti möhnət durur,
Malamal oldı, saqın kim, səkrədir səmi-far.

---

[1]. بو اثر میللی یازمالار کلکسیونی نومره الف ۱/ ۱۸۰۸ بیر شعیر مجموعه سینده ثبت اولونوبدور.

[2]. سیچان ، فاره *sıçan*

تاج و تختی رخت بختی داغدر باد اجل،
چونکه داغتدی سلیمان تختنی بو روزکار.

Tacu təxti, rəxtu bəxti dağıdır badi-əcəl,
Çünki, dağıtdı Süleyman təxtini bu ruzigar.

واسع و روشن سرای ایچره شو کم صغمز بکون،
اولیسردر عاقبت آنک مزاری تنک و طار.

Vasi u rövşən saray içrə şu kim, sığmaz bugün,
Ölisərdir aqibət , anın məzari təngu tar.

نیلسون دانا مزین قصر و فاخر جامۀ،
چون لباسی آخر کفن اولور اکا مسکن مزار.

Neyləsin dana müzəyyən qəsru faxir caməyi,
Çün libasi axir kəfən, olur ana məskən məzar.

عیبکی بیک کز لباسی فخرلن اتسک دثار[1]،
کشف ایدر دست اجل عریان اولورسین شرمسار.

Eybini bin kəz libasi-fəxr ilə etsən dəsar,
Kəşf edər dəsti-əcəl, üryan olursın şərmsar.

هب بو بزم ایچره برابردور ایدر جام اجل،
فرق اولنمزسن کولاه پوش اول گرکسه تاجدار.

Həp bu bəzm içrə bərabər dövr edər cami-əcəl,
Fərq olunmazsın , kulahpuş ol, gərəksə tacdar.

رحلتی آخر بیان ایلر تهی دست پادشاه،
بق بو معنی ده کدا اولدی غنی و شهسوار.

Rihləti axir bəyan eylər tühi-dəst padişah,
Bax bu mənidə gəda oldı ğəni vu şəhsəvar.

کامرانلق استین کس اولدی مقصودرس،
نامراد اولکیم اولاسین کامران و کامکار.

Kamranıq istəyən kəs oldı məqsudrəs,
Namurad olkim, olasın karani kamkar.

حالنه مانع طوتلمز مطلقا بو مستند،

---

[1]. اوست پالتار ، اورتوک *üst paltarŞ örtük*

کر تجلیده تسلی اولسه عدل اوزره نوار.

Halına mane tutulmaz mütləqa bu müstənəd,
Gər təcəllidətəsəlla olsa ədl üzrə nə var.

آز اولور شمدی عدالت مستمندده ای امیر،
هرنه اتمک شانکه لایق کوررسک ایله وار.

Az olur şimdi ədalət müstəməmdə, ey əmir,
Hər nə etmək şəninə laiq görürsən eylə var.

بلدیلر ماسوا[۱] شرک خفیدر سالکان،
بو سببدن اتدیلر راه فنایی اختیار.

Bildilər masəva şerki-xəfidir salikan,
Bu səbəbdən etdilər rahi-fənayi ixtiyar.

قهر حقدن خوف ایدرسک دینده اول ثابت قدم،
چونکه اشجار اولدی یرده خوف باددن پایدار.

Qəhri-həqdən xuf edərsən dində l sabitqədəm,
Çünki, əşcar oldı yerdə xufi-baddan payidar.

حشره[۲] انکار ایلمزسک عدله یوز طوت مبرهن،
چونکه اقرار ایلریسک ایتمه ظلمی زینهار.

Həşrə inkareyləməzsən ədlə üz tut mübərmən,
Çünki, inkar eylər isən etmə zülmi, zinhar.

حشر و نشری کیمکه انکار ایلرسه دکلسون،
ایکی شاهد در اکا فصل خزانیلن بهار.

Həşru nəşri kimki, inkar eylər isə dinləsin,
İki şahiddır ana- fəsli xəzan ilən bahar.

کر صوککده یادکار استرسک ای شه عادل اول،
اولمیه عدل ایلمکدن اوزکه اوک صوک یادکار.

Gərr sonunda yadigar istər isən, ey şəh adil ol,
Olmaya ədl eyləməkdən özgə ün son yadigar.

---

[۱]. ألیازمادا ایملاسی سهودیر. تصوف سؤزو اللـه دان باشقا جانلیلار ف باشقالاری *təsəvvüf sözü başqa canlılar*

[۲]. قران دا گلن سؤز حشر و نشر کیمی قیامت ، جزا گونی .

حق و باطل اره سین فرق ایله نورُ عقلله،
نفس کافر اوزره هر دم صال علی وش ذوالفقار.

Həqu batil arasın fərq eylə buru əqlilə,
Nəfsi-kafir üzrə hərdəm sal Əlivəş Zülfəqar.

یخشی نامی زنده در نوش الروانک عدللـه،
سن روامی مومینکن اولمیاسین نامدار.

Yaxşi nami zindədir Nuşirvanın ədlilə,
Sən rəvami mümin ikən olmayasan namdar.

کندو یخشی اولمغیچون ظلم ماله میل ایدن،
تیغ جوهر داره اوردی کندوزن جوهر اومار.

Kəndi yaxşı olmaq içün zülmi-mala meyl edən,
Tiği cövhərdara vurdı, kəndözin cövhər umar.

فکر عصیان اتدی ابلیس درتمکدن اولور،
تنده بر یر کر دخی دورتروش اولمقدن قوپار.

Fikri-üsyan etdi iblis, dürtməkdən olur,
Təndə bir -vir gər daxı dürtərvəş olmaqdan qopar.

بندۀ افتادیه شاهم دیو خور بقمه کیم،
خاکلن یکسان اولور اخر کدا و شهریار.

Bəndəyi-üftadəyə şahım, deyü, xor baxma kim,
Xak ilən yeksan olur axir gəda vu şəhriyar.

مور مسکین و مکس کوکلک دخی انجتمه کیم،
ایرمسون آیینۀ عالم نماک اوزره غبار.

Muri kiskinu məgəs könlün daxı incitmə kim,
İrməsin ayineyi-aləmnəman üzrə ğubar.

طوت زبانک سوز شکندن دیل پریشان اتمه هیچ،
کندوکی سرتا قدم کر شمع وش یاندرسه نار.

Tut zəbanın, söz şikəndən dil pərişan etmə hiç,
Kəndini sər ta qədəm gər şəmvəş yandırsa nar.

هر طرفدن نازل اولسه اوستوکه سیل بلا،
طرلغنمه قطره وش نوش ایلیوب مثل بحار.

Hər tərəfdən nazil olsa üstünə seyli-bəla,
Darlığanma, qətrəvəş nuş eyləyib misli-buhar.

طوت طریق حلم طوفان اتسه حاسد ای رئیس،
وقت موج آرام کشتی ثقل لنکردن طوتر.

Tut təriqi-hilm, tufan etsə hasid, ey rəis,
Vəxti-mövc aram kəşti səqli-ləngərdən tutar.

انکسار ایرسه دل آشفته که صبر ایله کیم،
دور الندن جام جمشید ایریدر انکسار.

İnkisar irsə dili-aşuftənə, səbr eylə kim,
Dövr əlindən cami-Cəmşid iridir inkisar.

بر خیال ظل بکزر عالم عبرت نما،
یا مرایا ایچره صورتلر عکسوسی رفتکار.

Bir xiyali-zillə bənzər aləmi-ibrət-numa,
Ya səraya içrə sürətlər aksisi rufətəkar.

نیچه یللر عیش نوش اتسک بقا بر دمجه در،
وارمی فکر ایت هیچ صفاسینه بو دورک اعتبار.

Neçə illər eyşu nuş etsən, bəqa bir dəmcədir,
Varı fikr et heç səfasına bu dövrün etibar.

بو بقاسز مستندله مالله فخر ایلمه،
عارفیسک مسکنتلن فقرلن قل افتخار.

Bu bəqasız müstənədlə malilə fəxr eyləmə,
Arif isən məskənətlən, fəqr ilən qıl iftixar.

خوجنک زینتله فخری کوزینه بکزر ددم،
دوشده مفلس کیدی بر زرین لباس مستعار.

Xocanın zinətlə fəxri gözünə bənzər dedim,
Düşdə müflis geydi bir zərrin libasi-müstəar.

زیوه ور زینتله کرچه خوجه بلمز فخر ایدر،
زین زندن مرد اولنلر اتدیلر غایتله عار.

Zivəru zinətlə gərçi xoca bilməz, fəxr edər,
Zinu zəndən mərd olanlar etdilər ğayətdə ar.

دال دنیا هر ایکی کون بر کشیله اوینشور،

مرده لائقمی شو زنکم اتدی نامحرم کنار.

Dalı-dünya hər iki gün bir kişiylə oynaşır,
Mərdə laiqmi şu zən kim, etdi naməhrəm kənar?

بیت ایچندن زن معماوش خروج اتمزسه خواب،
بد زن اولدر کوستره نامحرمه هار و دار[1].

Beyt içindən zən müəmmavəş xuruc etməzsə xub,
Bədzən ldur göstərə naməhrəmə haru dar.

کلعزاری دهره بلبل کبی دل ویرمه صقن،
چونکه باغ فنا ایچره نه کل قالور نه خار.

Gülüzri dəhrə bülbül kimi dil verə saqın,
Çünki, bağı-fəna içrə nə gül qalır, nə xar.

کهنه باغک برک و بارینه مقید دوشمه کیم،
عارفی بی قیده واردی خاردر هر برک بار.

Köhnə bağln bərku barına müqəyyəd düşmə kim,
Arifi biqeydə vardı, xardır hər bərk bar.

انمه عصفور اوزره وار شهباز لاهوتی صفت،
چق هوای هوی یاهونک هماسن قل شکار.

Enmə üsfur üzrə, var şahbaz lahuti-sifət,
Çıx həvayi-huyu yahunun, humasın qıl şikar.

موروش راه طمعده دانه کشلکدن کورم،
قانعه فهم اتکه یکدر خاک کورمک مثل مار.

Murvəş rahi-təmədə danə keşlikdən görüm,
Qaneə fəhm et ki, yeydir xak görmək misli-mar.

خضر الندن قانع عطشان اولن منتله کر،
جان ویررسه ایچمیه آب حیاتی خوشکوار.

Xizr əlindən qaneyi- ətşan olan minnətlə, gər,
Can verirsə, içməyə abi-həyatı xoşguvar.

کل توکل ایله صنمه قاله سین عریان و آج،
رزقکه اتدی تکفل رازق پروردکار.

---

[1]. هار اسکی عرب سؤزو حیاسیز و دار ائو معناسیندا *həyasızlıq və ev*

Gəl təvəkkül eylə, sanma qalasın üryanu ac,
Rizqinə etdi təkəfful raziqi pərvərdigar.

هر نیه مالک ایسک یولنده بذل ایله انک،
لن تنال البردن کر اولدکسه حقه وار.

Hər nəyə malik isən yolunda bəzl eylə anın,
Lən Tənal lbərdən gər oldunsa həqqə var.

اختیارن لعل کوهر بخشه جومرد اولدی نام،
اسخیا[۱] قاتنده وارون ایلیندر تار مار.

İxtiyarən ləlu gövhər bəxşə cumərd oldı nam,
Əsxiya qatında varın eyləndir taru mar.

ترک دنیا خاک راه راه افلاکی کچر،
چون سخی بر یرده صیتی چق دیاره ایلر کدار.

Tərki-dünya xaki-rahrahi-əflaki keçər,
Çün səxi bir yerdə seyti çox diyara eylər guzar.

فر همت کاروانی راه عرش اولمشدرر،
پر بلبل نردبان عرعردن سرو چنار.

Fərri-himmət karvanı rahi-ərş olmuş durur,
Pəri-bülbül nərdibani-ərərdən sərvu çinar.

بونده ساکن اهل دل عقباده تاجرلک قلور،
خوجه چیندن تاجری یعنی کزر اخر دیار.

Bunda sakin əhli-dil uqbada tacirlik qılır,
Xoca, Çindən taciri, yəni kəzər axir diyar.

مرد کاسب کیم مشقتدن ایریلنمش الی،
درپودر دوزلنمش نفسه سود لیل و نهار.

Mərdi-kasib kim, məşəqətdən ayrılanmış əli.
Darpudar düzələnmiş nəfsə sud leylu nahar.

امدرک اولادی زنادن ابله دل ستاده بلا،
یخشیدر بقل زغلدن یارکشلکده جمار[۲].

---

۱. سخی و باغیشلایان آدام *səxavətki, malını bağışlayan*
۲. خیردا داش ، *xırdaca daş, daş parçası*

Əmdirən övladı zinadan əbləhi-dilsitadə bəla,
Yaxşıdır buxl zəğəldən yarkeşlikdə cəmar.

قول و فعل ایچره خلل اثار نقص دلدرر،
قصرک اولدی نقص چون قیصر قصورندن شعار.

Qovlu fel içrə xələl asar nəqsi-dil durur,
Qəsri oldı nəqs çün Qeysər qusurundan şuar.

سفلۀ منظور ایدنمه خوب رو اولسه دخی،
چشمکه میخ دکمه زردن اولسه خالص عیار.

Sufləyi-mənzur edinmə xubru olsa daxı,
Çeşminə mix dəgmə zərdən olsa xalis əyar.

کور و کرلک یک دکلمی عاشق غیرت کشه،
روی نادان کوزلمکدن دکلمکدر باستار[۱]

Kuru kərlik yey dəgilmi aşiqi-ğeyrət keşə,
Ruyi-nadan gözləməkdən dinləməkdir bastar.

اهل دنیادن وفا سمدن شفا اوممه صقن،
چون ابوجهل اولممشدر مصطفایه یار غار.

Əhli-dünyadan vəfa, səmdən şəfa umma, saqın,
Çün əbucəhl olmamışdır Müstafaya yari-ğar.

یار صادق اولدرر کیم اوله هر حالکده یار،
شاذلق وقتنده دلشاد اوله غمده غمکسار.

Yari-sadiq ol durur kim, ola hər halında yar.
Şadlıq vaxtında dil şad ol, ğəmdə ğəmgusar,

کل کبی هر خاره بوی سبزوکی کشف اتمه وار،
غنجه وش لعل لبک بوم ایلمه صوت هزار.

Gül kibi hər xardan buyi-səbzini kəşf etmə var.
Ğönçəvəş ləli-ləbin bum eyləmə sovti hizar.

کل انالدن[۲] کیک یوری عجز ایچره دعوی اتمه کیم،
قلدی منصورک بو حالت باشنه دنیای دار.

---

[۱]. قدیم عرب سؤزو فلان *filan*
[۲]. عرب سؤزو منلیکدن *mənlikdən*

Gəl ənəldən gen yüri, əcz içrə dəvi etmə kim,
Qıldı Mənsurun bu halət başına dünyayı dar.

قدری بی نقصان دلرسک تازه لکده قل عمل،
کم درخت تازه اکسک سیز ویرر عادتده بار.

Qədri-binuqsan dilərsən tazəlikdə qıl əməl,
Kim, dirəxti-tazə əksilsiz verər adətdə bar.

عشق اودی بقمز بنی پیرم دیو باس اتمه کیم،
ناره دوشسه خشک تردن یخشدر طوتمقده ار.

Eşq odı baxmaz bəni pirəm, feyü, bəs etmə kim,
Nara düşsə, xoşku tərdən yaxşıdır tutmaqda ar.

هرنه عالمده اولورسک عین اولسون هر زمان،
اولسه در نار شدید اولور غایتله خار.

Hər nə aləmdə olursan, eyn olsun hər zaman,
Olsa dər nari-şədid olur ğayətlə xar.

کر مربعلک[1] دلرسک ایله کامل خذمتی،
خذمت کاملده اولمشدر مربع چار یار.

Gər mərbəlik dilərsən eylə kamil xizməti,
Xizməhi-kamildə olmuşdur mürəbbə çar yar.

مردمک[2] رسمی دکل پیر اوله ای نور عین،
بق که خودبین اولمیانک یوزلر اوزره یری وار.

Mərdumin rəsmi dəgil pir ola, ey nuri-eyn,
Bax ki, xudbin olmayanın üzlər üstə yeri var.

کوردلر دیدار یارین منتظر عشاقلر،
کورمدی دیدار دارین چکمینلر انتظار.

Gördilər didari-yarın müntəzir uşşaqlar,
Görmədi didari-darın çəkməyənlər intizar.

یوز یقیننکدن چورمه دیدۀ بنا کبی،
دُربین اولمه کوزم تا اولمیاسین راشکبار.

---

[1]. اسکی عرب سؤزو ییلاق اوئی *yaz evi*
[2]. گؤز قاراسی *göz qarası*

Üz yaxınından çevirmə dideyi bəna kibi,
Durbin olma gözüm, ta olmayasan rəşkbar.

یار روشن دل کتورسه قاپوسندی پشمه لیم،
نهر پاک اوزره عیبی کلسه خاشاکه هزار.

Yari-rövşən dil gətirsə qapəsına pəşmə ləim,
Nəhri-pak üzrə eybi gəlsə xaşaka həzar.

عین بین اولدی انک چون طشره دوشدی سر کوزی،
سرکوزی بقمادی عیبه دلده اندن طوتدی دار.

Eynbin oldı anın çün dışra düşdisər gözi,.
Sərgözi baxmadı eybə, dildə andan tu tdı dar

هیچ زشتی یوخدرر کم انده خوبی اولمیه،
زنکی شب رنکه بق دندان در شاه وار

Hiç zişti yoxdurur kim, anda xubi olmaya,
Zəngiyi-şəbrəngə bax, dəndani durri-şahvar.

خرقه پوشه بدنظر اتمه صقین دلندکم اول،
شه درر جاسوس دل چاکر طوننده خور زار.

Xirqəpuşa bədnəzər etmə, saqın dildən kim, ol,
Şəh durur casusi-dil, çakər donunda xaru zar.

هرنه دکلو اهل علم و ذوفنون اولسک دخی،
کندوکی هر بی خرددن کم شمار اولکم شمار.

Hər nə dənlü əhli-elmi züfunun olsan daxı,
Kəndini hər bi-xirəddən kəm şumar ol, kəm şumar.

علم و زهده تکیه لنمک اولدی نورانی حجاب،
غیرسی اصغر حجابک بونلر اولمشدر کبار.

Elmu zühdə təkyəlnmək oldı nurani hicab,
Ğeyrəsi əsğər, hicabın bunlar olmuşdur kübar.

علم شرعیدن کورن هب حق ایچون کورمز دریغ،
منصب و مالیله یعنی کوستر کوستره وضع و وقار.

Eımi-şəridən görən həb həq üçün görməz dəriğ,
Mənsəbu mal ilə , yəni göstərə vəzö vuqar.

صرف نحویدن مرادی رفع جردر سخته نک،

کورسه فقهی و اوصولی حیله ایلر بی شمار.

Sərfi nəhvidən muradı rəfi cərdir saxtanın,
Görsə fiqhi vu usuıı hilə eylər bişumar.

ترک اگر منلا اولورسه آدم اولمز هیچ ددی،

مثنوی سنده خداوندک بولپدر اشتهار.

Türk əgər mola olursa, adəm olmaz hiç, dedi,
Məsnəvisində xudavəndi bulubdur iştihar.

نقش وارلقدن کچوب قو بحث جز کل فرقنی،

کفت کولر از و چوق وارلقدن اولدی انتشار.

Nəqşi varlıqdan keçib, qo bəhsi-cüzu kul fərqini,
Güftu gular az u çox varlıqdan oldı intişar.

علم شرعینک اهمی اولدی اسباب مال،

طوی کلامک حاصلن ای منطقی معذور دار.

Elmi-şərin əhəmmi oldı əsbabi-mal,
Toy kəlamın hasilin, ey məntiqi məzur dar.

میوه سز اشجار بکزر چونکه علمی بی عمل،

قل عمل باغک یمش سز اولمسون ای بختیار.

Mivəsiz əşcarə bənzər çenki elmi-bi-əməl,
Qıl əməl, bağın yemişsız olmasın, ey bəxtiyar.

حشوه سویلر اول منجم ژاژ چین اول حکیم،

هر بری تحقیق حاله بولمشدرر اقتدار.

Həşvə söylər ol münəccim jajçin, ol həkim,
Hər biri təhqiq hala bulmamışdır iqtidar.

برکه قچ بون جمع ایدوب شیخ بی معرفت،

قهوه جیدر صانکه یاخود حق باز نابکار.

Börkə qaç bün cəm edib, şeyxi-bimərifət,
Qəhvəcidir, sanki, yaxud hüqqəbazi-nabikar.

طالب پزمرده رومه پیر فائضدر حیات،

خضر اودر که ایدر اخضر خوشک اولسه سبزه سار.

Talibi-pəkmurdə ruha piri-faizdir həyat,
Xizr odur ki, edər əxzər xuşək olsa səbəzar.

همتی پیرک خواطر دفعنک درماندر،
سد اسکندر که اولدی دفع یاجوجه حصار.

Himməti-pirin xəvatir dəfinin dərmanidır,
Sədi-İskəndər ki, oldı dəfi Yacuca hisar.

صورت اهل صفاده واردرر چق تیره دل،
اول زن و هندویه بکزر که بورنمش اق ارار.

Sürəti-əhli-səfada var durur çox tirə-dil,
Ol zənu Hindiya bənzər ki, bürünmüş aq arar.

خرقه پوش اولمغله درویش اولمی هیچ بی خرد،
پشک بیک کز نافه کیسه اولمیه مشک تتار.

Xirqəpuş olmaq ilə dərviş olamı heç bixirəd?
Pəşkə bin kəz nafə geysə olmaya müşki tatar.

پوست کیمکدن نه حاصل اولسیدی درد دوست،
نافهٔ صورت نه قلسون اولمدقجه مشکبار.

Pust geyməkdən nə hasil, olsa idi dərdi-dust,
Nafəyə sürət nə qılsın, olmadıqca müşkbar.

دفتر عشاقه قید اولمز محصل حالسز،
روی زرد و اشک آلیلن اولن زار نزار.

Dəftəri-uşşaqa qeyd olmaz mühssil halsız,
ruyi-zərdu əşki al ilən olan zaru nizar.

نفس بد سرکشلکی ترک اتدی صنما قل حذر،
کاف کافردن جدال اولمز او سرکشلک که وار.

Nəfs bəd səkəşligi tərk etdi, sanma, qıl həzər,
Kafi kafərdən cidalolmaz, o sərkəşlik ki, var.

نکتهٔ حکمت دیمک نادان اوکنده ای حکیم،
کاه یرینه کاو اوکنده کوهر اتمکدر نثار.

Nükteyi-hikmət demək, nadan önündə, ey həkim,
Kah yerinə kav önündə gövhər etməkdir nisar.

منکر اولان واردات عارفی قلمز قبول،
معجزات انبیایه کافر اتمز اعتبار.

Münkir olan varidati-arifi qılmaz qəbil,
Mücizati-ənbiyaya kafər etməz etibar.

قدر ادنی و بلندی اولدی مقدار هنر،
درده دربان ای اخی بر قصر سلطان پایدار.

Qədri- ədna vu büləndioldı miqdari-hünər,
Dərdə dərban, ey əxi, bər qəsri-sultan payidar.

نکتۀ ادنی یبرک طالبه کلدی بلند،
نقطه سی ایتدی علی نک قاف قنبره قرار.

Nükteyi-ədnayi yeyrək talibə gəldi bülənd,
Nüqtəsi etdi əlanın Qafi-Qənbərdə qərar.

کامل و ناقص دکل بر فهم معتاده تمام،
پس دکل بر قطع منزلده کیاز بی کیار.

Kamilu naqis dəgil bər fəhmi-mötada tamam,
Pəs dəgil bər qəti münzəldə kiyazi-biliyar.

لفظ خطدن بی نیاز اولدی ادنی عالمی،
حافظک مصحف دلی استرسه ایلر آشکار.

Ləfzi-xətdən biniyaz oldı ədna aləmi,
Hafizin müshəf dili istərsə eylər aşikar.

نجه دریای نطق ایچره اولور در یتیم،
غوش ایدن ایردی و ایرمز کیمکه جزدیسه کنار.

Necə dəyayi-nutq içrə olur durri-yətim,
Gus edən irdi vu irməz kim ki, cizdısa kinar.

پند تفصل ایلسک ناقابله اولمز مفید،
کمده استعداد اولورسه پس اکا بو اختصار.

Pəndi təfsil eyləsək, naqabilə olmaz müfid,
kimdə istedad olursa, pəs ana bu ixtisar.

سوزلرین یاد ایت حبیبک سوزک نک اولسون سوزک،
آب و روین یار ایدرسک اوله قولک آبدار.

Sözlərin yad et, həbibin söri tək lsun sözün,
Abu ruyin yar edərsən, ola qovlun abdar.

بو قصیده قصر باغ بهشت اولدی معنوی،

کم که بو بیته دخول اتدیسه اولدی رستکار.

Bu qəsidə qəsri-baği-beheşt oldı mənəvi,
Kim ki, bu beytə duxul etdisə oldı rəstgar.

وصلتک نورینه قلب ایت فرقتک نارک مدد،

ای خلیله آتشی کلزار ایدن آمرزکار.

Vəslətin nuruna qəlb et firqətin narın mədəd,
Ey Xəlilə atəşi gülzar edən amurzigar.

بنده ترغیب و تهدیدن شها معذور طوت،

اولدی چون عند کرام الناس مقبول اعتذار.

Bəndəyi tərğibu təhdidən , şəha, məzür tut,
Oldı çün Əndəl kiram əlnas məqbul etizar.

خاطر فرخندیه فی الجمله ایلرسه خطور،

بر دعای خیر اومر اخر **خلیلی** خاکسار.

Xatiri-fərxundəyə filcümlə eylərsə xutur,
Bir duayi xeyr umar axir, Xəlili, xaksar.

دؤردلوکلــر

اول که سیمین اللری عاشقلروک قانیندادیر[1]،
کونکلومنک جمعیتی زلف پریشانیندادیر.
کوزلری بیر غمزه ده فتح اتدی دل اقلیمنی،
قصدی شیمدی بن غریب افتادنونک جانیندادر.

Ol ki, simin əlləri aşiqlərün qanındadır,
Könlümün cəmiyyəti zülfi-pəriçanındadır.
Gözləri bir ğəmzədə fəth etdi dil iqlimini,
Qəsdi şimdi bən ğərib-üftadənin canındadır.

*****

واریک بنم سودیکم النی بوس ایلیک،
اول بنم حسبوحالمی قمو یاره سویلیک.
عشق اوجندن باشنی غوغایه صالمش سویلیک.
خلیلی سیر اتمکه زندانه کلسین سودیکم

Varın bənim sevdigim əlini bus eyləyin,
Ol bənim həsbu halımı qamu yara söyləyin.
Eçq ucundan başını ğovğaya salmış söyləyin,
Xəlili, seyr etməgə zindan gəlsin söyləyin.

جنون و رنج سوادر ادی عشق،
بلا و درد غوغادر ادی عشق.[2]

Cununu rəncu sevdadır, adı eşq,
Bəla vu dərdu ğovğadır, adı eşq.

---

[1]. عاشق چلبی، دستنویس پاریس، .ص.-۲٦٥
[2]. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار

ینار اودلره یانمقدر ادی عشق،
Yanar odlara yanmaqdır, adı eşq,
کیشی جاندن اوشنمقدر ادی عشق.[۱]
Kişi candan uşanmaqdır, adı eşq.

بونجکم عشقکده بن فریاد افغان ایلدم،
Bunca kim, eşqində bən fəryadu əfğan eylədim,
مرغ جانی هر سحر شوقکده[۲] نالان ایلدم.
Murği-cani hər səhər şövqundə nalan eylədim.
کوکلی زلفک کبی غمدن پریشان ایلدم،
Könüli zülfün kibi ğəmdən pərişan eylədim,
بلمزم نولدی کناهم صانسین قان ایلدم.
Bilməzəm noldi günahım sanasın qan eylədim.

---

۱. باشقا نوسخه لرده یوخ ، یالنیز س. ده وار
۲. . س. عشقکده

مثنوی

تحفهٔ عشاق

هذه تحفۀ العشاق

بشنو ای جویندۀ راه خدا   کر تو جویای خدایی با خود آ
گوش کن این نکتۀ باریک را   تا شود روشن دل تاریک ر ا[1]
چون ندارد دید تو[2] این جسم گل   برگشا حق را ببین با چشم دل
دفتر ابیات درویشان بخوان   فکر کن تا از کجایی ای جوان
فهم کن خو را که تا خود کیستی   از کجایی از چه چیزی چیستی[3]
از کجا افتاده ای اینجا غریب   با چنین وضع و چنین شکل عجیب
جهدکن تا خود بدانی اصل خویش   بازیابی روزگار وصل خویش
بگذر از نفس[4] و بشو درویش تا   با تو گویم حال خود را ای فتا

در بیان سبب ایجاد جوهر اول

آن خدایی کاین جهان پرنور از اوست   صورت و شکل و هیولی دور از اوست
آن مسمایی که اسما ذات اوست   جمله اشیا مظهر و مرات اوست
کنز مخفی بوده در رمز عمی[5]   عاشق[6] ان شد که تا دانیم ما
خواست تا بیند جمال خویش را   بر ظهور[7] آرد کمال خویش را
عشقبازی با کمال خود کند[8]   خویشتن معشوق و خود عاشق شود
چون[9] نبود امکان این بی آینه   طتالب آینه شـــد[10] هـر آینـه

---

[1]. م۲. روشنایی ده دل تاریک را // ت. روشنایی ده دل تاریک را // م۳. روشنایی ده دل تاریک را
[2]. م۲. دید حق این چشم کل // ت. حق این چشم کل// م۳. دید حق این چشم کل
[3]. ت. از چه چیزی از چه جایی چیستی// ف۳. از چه چیزی از چه جایی چیستی
[4]. ف۳. نقش
[5]. ت. کنت کنزی بود در رمزعما
[6]. ف۲. طالب //. ت. طالب // ف۳. طالب
[7]. ت. درظهور
[8]. ف۲. با جمال// ت. با جمال خود شود// ف۳. با جمال خود شود// ف٤. بیت یوخ
[9]. ف۲. خود
[10]. ف۳. شود

زانکه فرمود آن رسول پاک دین / مومن است آینهٔ مومن یقین
غیرمومن جمله ذرات جهان / مظهر حقند اگرچه ای جوان
لیک مومن زبدهٔ این عالم است / جمله اشیا را نتیجه ادم است
ادمی را خواست تا پیدا کند / هر دو[۱] عالم را بر او شیدا کند
از وجود خاص نوری عام کرد / جوهر اول مر او را نام کرد
کرد ازو ظاهر وجود کاینات / فهم کن این نکته را ای پاک ذات
آن[۲] بود نور محمد ای تدیم / عقل اوّل نیز در نزد حکیم
آدم معنی[۳] همین است ای پسر / بشنو از من تا چه میگویم خبر
سالکان کاین راه حق را رفته اند / نام این روح اضافی گفته اند
اصل این روح است ای جان پدر / روح هر جسمی از این آمد بدر
در مثل میدان که چون کلیست این / حصهٔ هر جسم چون جزوی از این
لیک ترتیب است اینجا ای فقیر / بشنو از من جمله را در یاد گیر.

در بیان مراتب عالم ارواح

آن خداوندی کریم کارساز / قادر و پروردگار و بی نیاز
چون نظر بر جوهر اوّل فکند / از حیا بگداخت جوهر بی کزند
بر سر آمد زبدهٔ جوهر روان / روح خاتم آفرید از وی همان
بعد از آن باقی جوهر جوش کرد / در نظاره خویش را مدهوش کرد
بار دیگر زبده اش آمد بدید / از وی ارواح اولو العزم آفرید
هم بر این ترتیب ای جان پدر / زبدهٔ باقی جوهر شد بدر[۴]
از وی ارواح رسل را آفرید / آن خدای خالق عرش مجید[۵]
بعد از آن ارواح اهل معرفت / آفرید آن فرد بی شکل و صفت
بعد از آن ارواح باقی انبیا / بعد از آن ارواح جمله اولیا

---

[۱] ف۲. خلق // ت. خلق // ف۳. خلق
[۲] ف۲. این// ت. این
[۳] ف۳. آدمی معنی
[۴] ف۲. دگر
[۵] ت. ان خدایی خالق عرش و محیط

بعد از آن ارواح جمله زاهدین بعد از ان ارواح جمله عابدین
بعد از آن ارواح جمله مومنین بعد از ایشان روح جمله[۱] کافرین
بعد از آن ارواح حیوان آفرید بعد از ان روح نباتی شد پدید
بعد از ان روح طبایع ساخت او جمله را بر این نسق پرداخت او
لیکن آن حی و کریم و دادگر در مقام خود ره هر روح ای پسر[۲]
بی عدد چندین ملک ایجاد کرد باقی عالم چنین بنیاد کرد
عالم ملکوت شد اینجا تمام عالم غیبی ورا کردند نام

در بیان مراتب عالم اجسام

آن وجودی که[۳] خدای عالم است مظهر اکمل[۴] مرو او را آدم است
خواست از بهر ظُهور نام را آفریند عالم اجسام را
دُر و جوهر را نظر افکند باز از وی آمد در زمان[۵] جوش و گداز
زبدهٔ او نیز چون آمد پدید عرش را از زبدهٔ آن آفرید
بعد از آن بار دگر بگداخت او زبده اش را نفس کرسی ساخت او
آسمان ها را همه بر این طریق آفرید آن پادشاه بی رفیق
عنصر آب و هوا و نار و خاک[۶] بعد از ایشان آفرید آن ذات پاک
عالم اجسام شد اینجا تمام عالم ملک است نامش ای همام
ختم شد اینجا به کلی مفردات بیست و هشت آمد همه ای پاکذات
چارده در عالم ارواح شد مثل آن در عالم اشباح شد[۷]
ای به معنی کرده جان و دل گرو سه مرکب شد از اینها[۸] خوش شنو
جسم حیوانی نباتی معدنی فهم کن کر دم ز معنی میزنی

---

۱. ف۲. جمله روح
۲. ف۲. بهر روح // م ۱. بیت یوخ // ف۳. بهر روح
۳. ف۲. کو
۴. ت. مظهر الملک
۵. ف۳. این جهان
۶. ف۲. نار و هوا و باد و خاک // ت. نار و هوا و آب و خاک// ف۳. نار و هوا و باد و خاک
۷. ت. بیت یوخ
۸. و از اینجا

مثل این حرف تهجی را بدان بیست و هشت آمد برو بشمر بخوان
سه مرکب شد از اینها مثل این این چنین دیدست چشم راست بین
اسم و فعل و حرف شد اصل کلام همچنان کز ان سه عالم را نظام[۱]

مثنوی در خلاصۀ سخن

پس بدان ای عارف پاک اعتقاد آنکه این بنیاد را زیبا نهاد
روح تو زان جوهر پاک آفرید تو ز نادانی ترا دانی پلید
پرتو انوار ذاتی ای فقیر تا نپنداری ترا[۲] چیزی حقیر
تو به معنی از ملائک برتری لیک در صورت بماندی از خری
دارد این صورت چو نیکان و بدان اعتباری نیست صورترا بدان
بهر آن دادند این صورت ترا تا بدانی کردگار خویش را
با عناصر پایهایت بسته اند پر و بالت را بدان بشکسته اند
تا نپری سوی اصل خویشتن زین سبب کردند محبوس بدن
چون عناصر شد میانت را کمر بهر آن گفتند نامت را بشر
ور نه خود تو روح پاکی ای پسر تا نپنداری که خاکی ای پسر
یک عدد در عنصر آمد دو نمود جمله موجودات از اینجا رو نمود
جملۀ اعداد از یک بیش نیست جز خیالات محال اندیش نیست
گر هزار و صد بود گر صد هزار اصل این یک نکته است[۳] ای یار غار
اینهمه کثرت ز وحدت ناشی است هرچه بینی غیر دحدت[۴] لاشی است
از دویی بگذر که تا یکتا شوی بی زبان شو تا به حق گویا شوی[۵]
رو حدیث کنت سمعا را بخوان تا شوی دانای این راز نهان

تمثیل[۱]

---

۱. ت. بیت یوخ
۲. ف۲. روا
۳. ف۲. اصل جمله این یکیست // ت. اصل جمله این یک است// ف۳. اصل جمله این یکیست
۴. ف۲/ غیر واحد هرچه بینی // ت. غیر واحد هرچه بینی// ف۳. غیر واحد هرچه بینی
۵. مجلس۱. بیت یوخ

اصل ما چون آب و ما در روی آب		میدویم از هر طرف همچون حباب
پس وجود ما ز باد است[۲] ای پسر		لیک چون[۳] جسم اوفتادست ای پسر
چونکه باد از اندرون ما رود		این حباب ما همه[۴] دریا شود
همچو آن باد است این عنصر بما		از عناصر گشت این نا و شما[۵]
چون عناصر را زخود انداختیم		خویش را روح مجرد ساختیم[۶]
این چنین است اصل ما ای مرد کار		سر حق را با تو کردم آشکار
چون بدانستی تو حال[۷] خویش را		فکر کن زین پس مآل[۸] خویش را
جهد کن تا خود به حکم من عرف		حق شناسی نزد وی یابی شرف

در اثبات وحدانیت[۹]

آن وجودی کو فدای[۱۰] برحقست		نزد اهل حق وجود مطلق است
در دو عالم غیر او موجود نیست		در حقیقت غیر از او معبود نیست
ذات پاک او منزه از حسد		وصف ذاتش قل هو اللـه احد
ذکر او و[۱۱] ذاکر و مذکور اوست		شکر او و[۱۲] شاکر و مشکور اوست
ذره ای را غیر از او هستی کجاست		جز شراب عشق او مستی کجاست
در یمین و در یسار و پیش و پس		جز وجود حق نباشد هیچ کس
هرچه بینی جمله حق است ای جوان		نیست باطل فهم کن نیکو بدان

سئوال

---

[۱]. ف۳. تمثیل سئوال
[۲]. ف۲. ز آبست // ت. آب است
[۳]. ف۲. در// ت. لیک در
[۴]. ف۲. همان // ت. همان
[۵]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[۶]. ت. بیت یوخ
[۷]. ف۲. اصل
[۸]. ف۳. تو حال
[۹]. ف۳. در بیان اثبات وحدانیت
[۱۰]. ف۲. خدای // ف۳. خدای
[۱۱]. ف۲. هم // ت. هم // ف۳. هم
[۱۲]. ف۲. هم // ف۳و هم

احول کج بین[۱] سئوالی میکند ابلهی فاسد خیالی میکند
غیرحق گوید که چون موجود نیست این وجودات جهان را جود نیست
نیست چون غیر وجود حق پدید چیست این ابراهیم و بس آن بایزید
این شریعت را بهر چه آراستند وز شرایع انبیا چه خواستند
چیست این حج و جهاد[۲] و این صیام این رکوع و این سجود و این قیام
این کلام اللـه منزل پس چراست غیرحق[۳] چون نیست حکم او کراست
گر چنین است این که میگویی سُبُل لازم آید نفی ارسال رُسل
عاقلان هرگز نگوید این فنون[۴] این سخن نبود مگر فکر جنون[۵]

جواب

بشنو ای سایل ز من شافی جواب تو مرض داری دهم بر تو[۶] جواب
بگذر از پندار خود ای بوالهوس گوش جان بگشا و بشنو این تفس[۷]
این که میگویی تو اینها را وجود جمله اعراضند اینها ای عنود
از سر عجب و تکبر از غرض کرده ای اطلاق جوهر بر عرض
در درون تخم عداوت کاشتی جوهر حق را عرض پنداشتی
جوهر آن مطلق وجود است ای[۸] جوان نه عدم طاریست بر وی نه زمان
نیست مر او را فنا دایم بود جمله ماهیت بدو قائم بود
پس حقیقی نبود الا این وجود جمله او را در رکوع و در[۹] سجود
این وجودات جهان اظلال ازوست آن[۱۰] چه موضوع است و این احوال ازوست

---

۱. ت. کژبین // ف۳. کژبین
۲. ف۲. زکوه // ت. زکوت // ف۳. حج و زکوه
۳. ف۲. غیر او // ت. غیراو // ف۳. غیر او
٤. ف۲. سخن // ت. سخن // ف۳. کنون
٥. ف۲. مکر کهن // ت. فکری جنون
٦. ف۳. داری و بر تو هم
۷. ت. بیت یوخ
۸. ت. جوهر آن مطلق بود پیر و
۹. ف۳. کر رکوع و کر
۱۰. ف۲. این // ت. این

آن چو شمس است اینهمه چون پرتوند جمله در آخر به سویش میروند[۱]
آن چو بحر است این همه امواج اوست آن چو شاهست اینهمه محتاج اوست
گرچه موجود است[۲] اینها در شهود مستقلا نیست اینها را وجود
گر هزار و گر صد و گر بیستند جمله اعراضند جوهر نیستند
در حقیقت یک وجودند این همه هر یکی شکلی ربودند این همه
چونکه هریک دید اصل[۳] خویشتن آن یکی تو گفت این یک گفت من
از من و تو یافت[۴] این کثرت پدید آن یک ابراهیم (شد) آن[۵] بایزید
از من و تو یافت این اشیا وجود بی من و تو جز وجود او نبود
چون نظر بر روی تحقیق افکنی جمله اعراضند این ما و منی[۶]
در حقیقت تو منی و من توام رو ترا بگذار ای اهل کرم[۷]
این من و تو تابع جسم و تن است این سخن در نزد اهلان روشن است
تا بود جسم کثیفت بر قرار این من و تو کی کند از وی گذار
پس بده تلطیف جسم خویش را تا برنجانی دل درویش را
لیک این تلطیف با حکم نبی میشود حاصل ز احکام نبی
بهر آن کردند ارسال رسل رهروان را تا شود روشن سُبل
این کلام اللــه[۸] بر این انزال شد حکم او را بهر این اجلال شد
این لطافت شد مراد از وضع شرع زین لطافت شد علوم اصل و فرع
پس براه شرع باید راستی چون براه شرع رفتی راستی
در شریعت کجروی[۹] ناید به کار راست رو شو تا شود کار تو کار
بی شریعت کار کی آسان[۱] شود قطرهٔ مسکین به عمان کی شود

---

۱. ف۲. میدوند // ت. می دوند
۲. ف۲. موجودند // ت. موجودند
۳. ف۲. شکل // ت. شکل // ف۳. شکل
۴. ف۲. گشت // ت. گشت // ف۳. گشت
۵. ف۲. این // ت. این
۶.. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ف.۳ بیت یوخ
۷. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف.۳ بیت یوخ
۸. ت. کلام حق
۹. ف. ۳. کژروی

ما نه[2] دریاییم اگرچه قطره ایم قطره را بر سوی دریا کی بریم
با وجود آن که این جسم کثیف با ریاضت ناشده باشد لطیف
با لطیفان کی شود پروای او همچو مرغی مانده بی پر وای او
لازم آمد پس ترا شرع رسول رو به جان و دل بکن او را[3] قبول
ورزش[4] شرع محمد کن مدام تا حقیقت رو نماید والسلام
سعی کن راه حقیقت را بیاب تا جمال دوست بینی بی حجاب[5]
گر سر مویی ز شرعش کم شود لاجرم راه حقیقت گم شود

نصیحت

بندهٔ حق باش تن پرور مباش[6] در میان جاهلان سرور مباش
چرب و شیرین کم ده این مردار را جهدکن از گردن افکن یار[7] را
دامن از دنیا برافشان[8] یک جهت تا دلت سوزد چراغ معرفت
جمله عالم را بکن یکسان نظر هرچه بینی نیک بین و درگذر
عیب خود را بین مبین تو عیب کس رومزن در عیب معیوبان نفس[9]
نفس را مغلوب روح خویش ساز خویشتن را جهدکن درویش ساز
وا رهان خود را تو از ما و منی تا شود حاصل دلت را روشنی[10]
پنبهٔ پندار بیرون کن ز گوش از شراب عشق حق جامی بنوش
بگذر از صورت بمعنی راه یاب رو طریق حضرت اللته یاب
از خودی بگذر بیاب اللــه را بشنو از /////(مدر) ذکر آن اللــه را[1]

---

[1]. ف۲. آسان کی // ت. آسان کی // ف۳. آسان کی
[2]. ف۲. ز دریاییم // ت. ز دریا // باز دریایم
[3]. ف۲. قولش // ت. قولش // ف۳. قولش
[4]. ف۲. در رهش // ت. در رهش
[5]. ت. بیت یوخ // ف۳. بیت یوخ
[6]. ف۲. مشو // ت. مشو
[7]. ف۳. بار
[8]. ف۳. برافکن
[9]. ف۳. بیت یوخ
[10]. ف۳. بیت یوخ

تا تو در بند تن و مال و زنی / پیش صاحبدل نیرزد ارزنی
بت پرستی بت پرستی بت پرست / تا دماغت از غم دنیا پر است[۲]
تا درونت پر ز حرص و پر هواست / دعوی اسلام کردن نارواست
نیستی بگزین و باحق هست شو / از شراب لایزالی مست شو
هرچه داری از غم چون و چرا / جمله را درباز در راه خدا
عشق را بگزین و باحق یار باش[۳] / عقل را بگذار و برخوردار باش
عقل را با عشق مردان کار نیست / اندرین ره عقل را بازار نیست
انتهای عقل عاقل با خودیست / ابتدای عشق عاشق بیخودیت
بی خود آ و با خدا همراه شو / کسوت درویش پوش و شاه شو
چون وجود خویش را کردی فنا / عشق جانان میشود پیدا ترا
تا وجود[۴] خود بود باتو قرین / دیدهٔ دل کی بود اللـه بین
تا تو هستی در میان باشد دویی / در حقیقت پس[۵] حجاب خود تویی
رو تو خود را از میان بیرون بر آر / بعد از آن پرواز کن تا نزد یار[۶]
روح تو از عالم پاک است پاک / جسم تو از کورهٔ خاکست خاک
جهدکن این پاک را بر پاک بر / همچو مردان جست رو چالاک بر
صوفی صافی شو و صوفی مباش / مرد شو مردانه شو یوفی مباش
راست باش و راست بین و راستگو[۷] / تا برآری نام خود را راستگو
گر دروغی و ترا این صنعت است / اینهمه از درد و رنج و محنت[۸] است
گر چنین مردی تو صوفی نیستی / کاندرین ره نیست غیر از نیستی
تا تو هستی صوفیی ناید بدست / پس بهستی صوفیئی کردن بد است
صوفیی نبود مرقع دوختن / صوفیی ای جان[۱] را باید سوختن

---

۱. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ // ف۳. بیت یوخ
۲. ت. مصراع ها جابجا است // ف۳. مصراعلر یئربه یئر اولوب
۳. ت. شور// ف۳. بیت یوخ
۴. ف۲. خودی // ت. خودی // ف۳. خودی
۵. ف۲. پس یقین میدان // ت. پس یقین میدان // ف۳. پس یقین میدان
۶. ف۲. بیت یوخ
۷. ت. راست گوی
۸. ف۲. شهرت // ت. شهوت

صوفئی نبود[2] به تاج و خرقه راست | هرکه صوفی شد بخرقه برنخواست
صوفی آن نبود که شد صورت پرست | صوفی آن باشد که از صورست برست[3]
صوفی انسان[4] نبود ای مرد یقین | گر تو انسانی برو برجا نشین
گر تو صوفیی ترا این دام چیست | ور نه ای صوفیی ترا این نام چیست.
بت پرستی میکنی در زیر دلق | مینمایی خویش را صوفی بخلق
با چنین عادت مسلمان کی شوی | در طریق اهل ایمان کی شوی
رو چو ابراهیم بت ها را شکن | تا شوی ارایش هر انجمن
گر دلت از فرت این بتها پرست[5] | من ترا هرگز نگویم حق پرست
همچو شیطان لاف مستی میزنی | نعرۀ اللته پرستی میزنی
بیدلیل این لافها ناید درست | لاف زن در گل فروماند و نرست[6]
لاف کردن راست ناید در طریق | دعوی از درویش ناید ای رفیق[7]
فانی از خود باید اول مرد را | روشن است این سر هر اهل درد را[8]
ثانیا تا غیر از او باید فنا | بر سر دولت نهد تاج بقا[9]
این چنین نبود طریق عارفی | گر بدانی نفس خود را عارفی

در طلب پیر کامل[10]

بشنو ای جویندۀ اسرار حق | گر تو هستی طالب انوار حق
چون ندانستی تو نفس خویش را | کی شوی دانا[11] دل درویش را
چون ندانستی دل خود را که چیست | روطلب کن صاحب دل را مایست

---

[1]. ف۲. دل را // ت. دل // ف۳. صوفیی را دل
[2]. ت. ناید
[3]. ف۳. بیت یوخ
[4]. ف۳. آن نبود
[5]. . ف۲. گر دلت از دست این بتها برست// ت. گر دلت از دست این بتها نرست
[6]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[7]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[8]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[9]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ// ف۳. بیت یوخ
[10]. ف۲. در بیان پیر کامل و طلب او // ف۳. در بیان پیر کامل و طلب او
[11]. ف۲. محرم

صاحب دردی طلب کن در جهان   تا کلید از دل گشاید در زمان
دم ز مردان زن از ایشان جوی راز   تا شوی در نزد مردان سرفراز
دست خود بر دامن پیری بزن   مردشو تا کی نشینی همچو زن
هرچه آن[۱] گوید تو آن کن بی لجاج   می نمایی چونکه بر وی احتیاج
پیش او گر پادشاهی بنده باش[۲]   مرده شو در پیش پیر و زنده باش
پیر باید تا ترا رهبر شود   تا از او متن وجودت زر شود
زانکه بی رهبر نباشد راهرو   راهرو را یاب وانگه راه رو
راه رفتن کی توانی[۳] بی رفیق   زانکه صعب است و خطرناک این طریق
پیر باید تا قلاووزی کند   راه حق را منزل آموزی کند
لیک آن پیری که باید در طریق   در شریعت در طریقت[۴] ای رفیق
کرده باید اولا تکمیل خویش   ثاتیا تا او مرید آرد به پیش[۵]
رفته باید بارها این راه را   گشته باشد لایق آن درگاه را
تا هرآن مشکل که افتد بر مرید   حل کند آن پیشوای اهل دید
با شریعت ظاهرش آراید[۶] او   با طریقت باطنش کارآید[۷] او
با حقیقت جملۀ اسرار را   وانماید بر مرید آن کار را[۸]

در بیان پیر ناقص

آنکه او این راه را نادیده است   دیده دارد گر دوصد نادیده است
گرچه او دعوی پیری میکند   نیست پیر او بلکه میری[۹] میکند
بهر دنیا کرده تلبیس اختیار   می فریبد خلق را ابلیس وار

---

[۱]. ف۲. هر چه او گوید تو آنی // ت. او // ف۳. هرچه او گوید تو انرا بی لجاج
[۲]. ت. شو
[۳]. ف۲. تواند
[٤]. ت. حقیقت
[٥]. ف۲. بیت یوخ
[٦]. ف۲. پیراید // ت. پیراید
[۷]. ف۲. آراید // ف۳. آراید
[۸]. ف۲. ان رهنما// ت. آن رهنما (دوغرو دئییل آه راه را اولمالیدیر)// ف۳. رهنما
[۹]. ف۳. تذویری کند

بهر دنیا بسته است این دام[۱] را | تا بدام خود بگیرد عام را
ظاهرا گر پارسایی میکند | نه زبهر حق ریایی میکند
اینچنین کس پیشوایی کی[۲] کند | گشته گمره پارسایی[۳] کی کند
حضرت ملای رومی گفته است | در بیان این سخن در سفته است
که[۴] بسا ابلیس آدم روی هست | پس به هر دستی نشاید داد دست

در خلاصهٔ سخن[۵]

گر ترا سودای این بازار هست | قصد بر اعلا[۶] بکن منشین به پست
جهد کن تا پیریابی آنچنان | تا کند پیدا ترا سر نهان
زانکه او این راه را پیموده است | بارها دربند این ره بوده است
وا نماید او ترا راه یقین | از بلای رهزنان باشی امین
گر چنان پیری که گفتم دست داد | حق در دولت به رویت درگشاد[۷]
چون گرفتی دست او گشتی مرید | در دلت صدگونه ذوق آمد پدید
من الجمیع الوجه ارادت بایدت | هرچه فرماید اطاعت بایدت
تا ترا در راه حق تمکین دهد | ذکر اول را ترا[۸] تلقین دهد
هرچه که او دیده است از پیر خویش | جمله را آرد ترا یک یک به پیش
بعد ازآن ده شرط باید برقرار | تا شود در راه حق کار تو کار

شرط اول

شرط اول شد طهارت در بدن | بی طهارت اندرین ره دم مزن
پس طهارت باید اول[۱] نفس خویش | تا ازین منزل رود راهت به پیش

---

[۱]. ف۲. این نام را
[۲]. ف۳. با تو کی یاری
[۳]. ف۲. رهنمایی/ ت. رهنمایی
[۴]. ف۳. ای بسا
[۵]. ف۲. در بیان خلاصهٔ سخن // ف۳. مثنوی در خلاصهٔ سخن
[۶]. ف۲. مقصد اعلای // ت. اعلایی // ف۳. اعلایی
[۷]. ف۳. برگشاد
[۸]. ف۲. او ترا

هم طهارت باید از جمله گناه تا شوی در زمرهٔ مردان راه

شرط ثانی[۲]

شرط ثانی عزلت است ای یار پاک اختیار خلوتست از ماسواک
خانهٔ تاریک باشد جای تو تا شود بسته ره حسهای تو
فتح گردد بعد از ان درهای دل جملگی مدرک شود حس های دل

شرط ثالث[۳]

شرط ثالث شد سکوت بر دوام ناید از لفظ تو جز خیر الکلام
چون شوی ساکت ز غفلت وا رهی بر نفاق و کاذب کی رخصت[۴] دهی
چون زبان ساکت شود از قیل و قال قلب ناطق میشود از ذوالجلال

شرط رابع[۵]

شرط رابع روزه آمد ای جوان روزه را عادت بگیر از ره همان
زانکه می فرماید ان خیرالبشر روزه شد مر تیر نفست را سپر
روزه باشد[۶] سالکان را پرورش قلب را صافی کند از غل و غش

شرط خامس[۷]

شرط خامس شد دوام ذکر حق کاندرین ره میبرد ذاکر سبق
با حضور قلب باید ذکر تو تا شود صافی و روشن فکر تو
رفع صوتت می بباید ای فقیر تا که شیطان ره نیابد در ضمیر
افضل اعمال ذکر خالق است ذات او را ذکر کردن لایق است

---

۱. ف۲. اندر // ت. اندر
۲. ف۳. دوم
۳. ف۳. سوم
۴. ف۲. کب رخصت کی // ت. رخصت کی // ف۳. رخصت کی
۵. ف۳. چهام
۶. ف۲. بخشد
۷. ف۳. پنجم

افضل اذکار هم بی اشتباه — لا اله اللـه است ای مرد راه

ذکر کن ذکری که تا فکر آورد — صد هزاران نکتهٔ بکر آورد[۱]

شرط سادس

شرط سادس شد توکل با خدا — بر مقدر کرده تسلیم و رضا

در غنا و فقر اندر ذکر[۲] و صحو — در رجا و خوف و در اثبات محو

منهزم باید در اینجا شک و ریب — تا گشاید بر دلت درهای غیب

شرط سابع

شرط سابع نفی خاطر بایدت — رفع[۳] باید هرچه در دل آیدت

زانکه شیطان اندر اینجا رهزن است — یجری عن مجری الدمی روشنست

بسته باید دایما مجرای او — تا شود فارغ دل از غوغای او[۴]

شرط ثامن

شرط ثامن ربط قلب است ای رفیق — از ره تحقیق بر پیر طریق

تا نماید او ترا راه درست — در طریق حق[۵] روی چالاک و چست

از مخاوف وا رهاند او ترا — از وجود[۶] خود ستاند او ترا

شرط تاسع

شرط تاسع ترک نومست[۷] ای فقیر — بشنو ازمن جمله را در یاد گیر

تا نیاید بر سرت غوغای نوم — ای عزیز من مکن سودای نوم

با خضوع و با خشوع و با نیاز — خلق خفته تو بحق میکن نماز

---

۱. م۱. بیت یوخ
۲. ف۲. سکر
۳. ف۲. دفع
۴. ف۲. بیت یوخ
۵. ف۲. او
۶. ف۲. خودی
۷. ت. مر تراست

شرط عاشر

شرط عاشر قلت اکل از طعام　　کرده اند ای یار من در این مقام
لیک باید خورد از وجه حلال　　نه کم و نه بیش شرطست اعتدال
از شبع آید قساوتهای دل　　وز شبع خیزد کسالتهای دل[1]
پس وسط ممدوح شد در هر مقام　　این چنین فرمود آن خیرالکلام

مثنوی در خلاصه سخن[2]

چون شرایط جملگی معدود شد　　در وجود سالک این موجود شد
سالک راه خدا شد آن عیان　　واقف حال امد از سر نهان
چونکه از راه شریعت آمد او　　لایق راه حقیقت آمد او
پس بباید کرد روشن فهم و فکر　　تا بداند هفت سیر و هفت ذکر
هریکی را میکنم شرحی بیان　　بشنو ازمن جمله را نیکو بدان

در بیان ذکر اول و سیر اول که سیر الی اللــه است

بشنو ای طالب زمن نغز سخن　　تا برآرم پیش تو مغز سخن
چون شنیدی ذکر را اول ز پیر　　خویشتن را ذکر کردن وا مگیر
منزل سیر الی اللــه این بود　　سالکان را اول راه این بود
نفس اماره در اینجا غالب است　　خویش را گم کرده و آواره است
سالک اینجا مجرم بیچاره است　　برخلاف زهد و تقوی طالب است[3]
روز و شب در ذکر قایم بایدش　　در سر این کار دایم بایدش
عقل جزوی تا ورا ظاهر شود　　نور عبرت بر دلش طاهر شود
پرتو لوامه چون لمعان کند　　نعره آرد سالک و افغان کند
بر یکی کشف و کرامت رو دهد　　وآن یکی بر پرتوی قانع شود
در میان هر دو نفس است این مقام　　گاه شعله میرسد گاهی ظلام

---

[1]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[2]. ف۲. در بیان هفت ذکر و هفت سیر
[3]. م۱. بیت یوخ

دایما در ذکر آن مولی شود　　تا به قلبش ذکر مستولی شود

در بیان ذکر دوم و سیر دوم که سیر اللــه است

چونکه دید آن پیشوای اهل دید　　قابلیت گشته افزون در مرید
ذکر ثانی را کند تلقین بر او　　تا شود سالک دمادم ذکر گو
سیر اللــه است نام این مقام　　ذکر مخفی میشود در وی مدام
سالک اینجا خدمت باری کند　　دمبدم در ذکر حق یاری کند
میشود اهل محبت نام او　　ذکر قلبی میشود انعام او
عقل جزوی را رسد اینجا کمال　　پیشتر زینجا ورا نبود مجال[۱]
آن یکی زینجا کراماتی شود　　وان دگر زینجا خراباتی شود[۲]
پرتوی از عشق اینجا میرسد　　حاصل از علم الیقینش میرسد
باید اینجا ذکر مخفی بر دوام　　تا معارف رو نماید والسلام

دربیان ذکر سوم در سیر سوم که سیر علی اللــه است

سالک افتد گر بمعنی دلپذیر　　ذکر ثالث میشود تلقین ز پیر
منزل سیر علی اللــه این بود　　سالک اینجا درخور تحسین بود
آفتاب جان به دل تابان شود　　سالک اینجا صاحب عرفان شود
آن یکی را عشق غالب میشود　　عقل از وی میبرد[۳] جان میدهد
آن یکی بر روح خود گوید خدا　　می نگنجد در زمین و در سما
آن یکی[۴] دم از اناالحق میزند　　از مقید دم ز مطلق میزند
مرد را[۵] علم الیقین حاصل شود　　ظن و وهم و شک[۶] ازو زایل شود
میشود اینجا تجلی از جهات　　گه ز افعالست و گاهی از صفات

---

۱. ف۲. بیتین مصراعلری یئربه یئردیر
۲. ف۲. بیتین مصراعلری یئربه یئردیر
۳. ف۲. میرود
۴. ت. دگر
۵. ف۲. منزل
۶. ت. شک و ظن و وهم

ملهمه نفست در اینجا رو دهد هم گل معنی از اینجا بو دهد

در بیان ذکر چهارم و سیر چهارم که سیر مع اللــه است

چون شود ان سالک اراسته[۱] درنهاد او طلب برخواسته
ذکر رابع میشود تلقین ز پیر سالک اینجا میشود ز اشیا خبیر
سایر سیر مع اللـه می شود از لدنی علم آگه می شود
گریه و زاری از او پیدا بود از جمیع خلق بی پروا بود
گه سخن میراند از فوق سما گه خبر میگوید از تحت الثری
خویش را داند نهایت یافته بر دلش نور محبت تافته
نفس اینجا مطمئنه می شود هر خیالاتی که باشد میرود
اندرین منزل خطر بسیار هست سالکان را اندر اینجا کار هست
این مقام اهل اخلاص آمدست جلوگاه بندهٔ خاص آمدست
اندر اینجا شرع محکم بایدست ذکر حق هرلحظه هردم بایدست
پرنو نور محمد می شود[۲] سالک اینجا عارف خود می شود
منزل عین الیقین حاصل شود سالک از خود فانی و واصل شود
در طریق خویشتن گردد فرید جذبه اینجا رو نماید بر مرید

در بیان ذکر پنجم و سیر پنجم که سیر فی اللــه است

چون شود قابل مرید آن شیخ دین میکند تلقین ز ذکر پنجمین
سیر فی اللـه است این منزل بنام بشنو ازمن گوش کن براین مقام[۳]
گم کند سالک در اینجا خویش را نی بداند مذهب و نی کیش را
یار و اغیارش برابر می شود در طریق حق دلاور می شود
در همه جا دوست را بیند عیان هستی او نیستی گردد همان[۴]

---

[۱]. ف۲. چونکه سالک شد بذکر آراسته // ت. چونکه سالک شد به ذکر آراسته
[۲]. ف۲. میرسد
[۳]. ت. کلام
[۴]. ف۲. روان // ت. روان

ذاکر و مذکور و ذکر اینجا یکیست غرق فی التوحید اینجا بی شکیست
کنت سمعا بهرۀ این سالکست هستی سالک در اینجا هالکست
از وجود خود فنا اینجا بود راضیۀ نفسه عطا اینجا بود
سر قلب المومنین یابد وجود دل خزاین گردد از دریای جود
لیک هست اینجا ز نقصان نی اثر سالکان باید که باشد در گذر

در بیان ذکر ششم و سیر ششم که سیر عن اللــه است

چونکه سالک گشت مرد کاردان ذکر سادس میشود تلقین آن
منزل سیر عن اللــه است این سالکان را اقرب راهست این
اندرین منزل تحیر رو دهد طالب اینجا دل بفریاد[1] آورد
من عرف طال اللسان گیرد نظام میرسد علم نبوت والسلم
بنده را حاصل شود اینجا کمال میرسد هر نفس را کلی زوال
منزل خاصان درگاه این بود هم عبادتها در این کامل شود
هم نبوت را در این منزل بود سالکان مرشد در اینجا میشود
نفس مرضیه در این منزل بود اول فقر اندر این حاصل شود
کان فقراً[2] اندر اینجا گفته اند لن یکون کفراً او دُر سفته اند

در بیان ذکر هفتم و سیر هفتم که سیر باللــه است

دید سالک چون منازل را یقین شیخ تلقین کرد ذکر هفتمین
سیر باللــه است نام این مقام اندر این منزل منازل شد تمام
نیست از هستی در این منزل روا میشود اینجا فنا اندر فنا
جمله اسما می شود ظاهر در این هم سواد الوجه فی الدارین زین
چون به الماس سخن در سفته اند اندر این الفقر فخری گفته اند
قلب مومن میشود عرش مجید هم در اینجا میشود کامل مرید
منزل انسان کامل این بود نور وحدت اندر این لامع شود

---

[1]. ف۲. بفرمان
[2]. ف۲. کاد فقر

یک شود مطلوب و طالب در طلب		سهل گردد اندر این منزل لقب[۱]
من عرف طال[۲] السان رو دهد		سالک از هستی خود فانی شود
پس بقا اندر بقا اینجا بود		سر من عرف ربه حاصل بود
هم مقام قول موتوا این بود		جای قبل ان یموتوا این بود
بود واحد اصل اعداد ای جوان		میشود راجع به اصل خود همان
چون شود راجع باصل خود عدد		کس نماند در جهان[۳] غیر از احد
غیرذات حق نبود اندر ازل		ذات حق ماند قدیم و لم یزل
منتفی گردد همه کثرت تمام		واحد مطلق بماند والسلام

در بیان مراتب ذاکران

چار قسمند ای برادر ذاکران		بشنو ازمن جمله را نیکو بدان
تا شوی واقف ز حال هر فقیر		از صفای صوفیان باشی خبیر

قسم اول[۴]

قسم اول آن بود ای یار غار		کو بود مشغول ذکر اندر چهار
لیک در سر همره بیگانه است		صورتا[۵] گرچه به خلوتخانه است
با زبان گوید بدل[۶] همراه نه		ذره ای از معرفت آگاه نه
در زبان گر ذکر او اکثر بود		لیک مر او را[۷] اثر کمتر بود

قسم دوم[۸]

این[۹] بود قسم دوم از ذاکران		کو کند او[۱] با تکلف حاظران

---

۱. ف۲. تعب // ت. تعب
۲. ف۲. کل
۳. ف۲. میان // ت. میان
۴. ف۲. در بیان قسم اول
۵. ف۲. صورتش
۶. ت. دلش
۷. ف۲. او را مر
۸. ف۲. در بیان قسم دویم
۹. ف۲. آن

میل او اکثر بود بر دنیوی
با تکلف ذکر گوید اخروی
بیشتر ذاکر بود از این[2] قبیل
حب دنیا کرده است اورا علیل

قسم سیم[3]

قسم ثالث این بود از این رفیق[4]
کو بود در بحر ذکر اللـه غریق
دمبدم در ذکر آن مولی بود
قلب او را ذکر مستولی بود
شغل دنیا گر بود او را ضرور
از حصول[5] آن دلش یابد نفور
این مقام[6] حق است ای جوان
اندر اینجا کم رسید[7] از ذاکران

قسم چهارم[8]

آن بود قسم چهارم زین[9] گروه
گشته باشد قلب او مانند کوه
ذکر بود اندر دل او قایما
این زمان مذکور باشد دائما
فرق بسیار است بشنو این کلام
در میان نام معشوق ای همام
وقف باشد[10] عاشق درویش را
غرق در معشوق بیند خویش را
آنچنان از عشق مستغرق شود
کز وجودش فانی مطلق شود
غیرمعشوق او نبیند در جهان
میشود معشوق پیدا و نهان[11]

اقسام طلب[12]

---

[1]. ت. دل
[2]. ف۲. پیشتر ذاکر ببودست زین
[3]. ف۲. در بیان قسم سیوم
[4]. ف۲. قسم ثالث آن بود هم زین فریق // ت. آن بود هم زین فریق
[5]. ف۲. از حضور او // ت. حضور او دلش باشد
[6]. ف۲. مقام قرب
[7]. ف۲. رسد // ت. رسد
[8]. ف۲. در بیان قسم چهارم
[9]. ف۲. هم قسم چارم زین // ت. هم قسم چارم زان
[10]. ف۲. وقتها شد
[11]. ف۲. بیت یوخ
[12]. ف۲. در بیان اقسام طلب

طالب حق چون[۱] به عشق آمد سخن | واجب است او را بیان از اصل و بن
هرکه خواهان کسی باشد مدام | خواست او را میل گویندش به نام
چون که مفرط گشت میل و شد زیاد | نام او گفتند ارادت ای جواد
چون ارادت نیز شد از حد[۲] برون | ای محب نامش محبت شد کنون
چون محبت گشت مفرط ای فقیر | نام او را عشق گو منگر[۳] حقیر
زانکه در هرجا که باشد عشق دوست | میشود خود مغز عاشق جمله پوست
عشق مغز جان عشاقست و بس | غیرعشق اینجا نگنجد هیچ کس
عشق شرکت برنتابد ای عزیز | خانهٔ دل کن ز بهر او[۴] تمیز
زانکه او سلطان تخت دل بود | کی دو سلطان در یکی منزل بود
دل یکی باید بود سلطان یکی | بس بود یک خانه را مهمان یکی

هفت وادی[۵]

ای برادر گوش میدار این بیان | تا شوی واقف ز اسرار نهان
هفت وادی سالکانرا در ره است | تا نپنداری که منزل کوته است
راه دور است و دراز ای یار من | گوش جان بگشا دراین[۶] گفتار من
هست وادی طلب در ابتدا | بعد ازآن وادی عشقست ای فتا
بعد ازآن وادی از آن معرفت | بعد ازآن وادی استغنا صفت
وادی توحید باشد پنجمین | بعد از آن وادی حیرت را ببین
بعد از آن وادی فقر است و فنا | پیش از این وادی روشن نبود[۷] ترا
هر یکی را شرح گویم خوش شنو | جهدکن از خویشتن غافل مشو

وادی طلب[۱]

---

[۱]. ف۲. طالب حق را
[۲]. ف۲. نیز از حد شد
[۳]. ف۲. مشمر// ت. مشمر
[۴]. ف۲. خانهٔ دلرا ز بهر او کن تمیز
[۵]. ف۲. در بیان هفت وادی
[۶]. ف۲. گوش جان را کن برین // ت. را کن براین
[۷]. ت. روشن بود وادی

اولین وادی است[۲] وادی طلب / اندر این وادی عنای است و تعب
ترک باید اندر اینجا مال و جاه / تا به آسانی توان رفتن به راه
باید اینجا جهد کردن سالها / تا بیانجامد به خیر احوالها[۳]
چون بباید خوردن از دست جهان / تا بماند ملک عقبی جاودان
دل بباید کرد پاک از هرچه هست / تا که باشد دوست را جای نشست
از کدورت چونکه دل صافی شود / نور واحد[۴] اندر او وافی شود
چونکه تابان گردد اینجا نور ذات[۵] / سحر[۶] میگردد از او جمله صفات
چونکه تابان گردد انجا صدهزار / یک طلب باشد اندر اینجا آشکار[۷]
آتش سوزان بود گر راه او / همچو پروانه زند خود را به او
طالب یار است چه این و چه آن / جنت وصل است مقصودش همان

وادی عشق[۸]

بعد از آن وادی عشق است ای فتی / آتش سوزان بود آنجا به جا
اندر انجا هرکه مستغرق شود / سربسر او[۹] آتش مطلق شود
آنکه عاشق گشت ای جان پدر / نیست او را ذره ای پروای سر
فارغ البال است او از آن و این[۱۰] / نزد او یکسان نماید کفر و دین
لحظه ای او عاقبت اندیش نیست / نزد او بیگانه و هم خویش نیست
هرچه دارد جمله را دربازد[۱۱] او / دمبدم با وصل دلبر نازد او
زاهدان را وعدهٔ فردا بود / عاشقان را وصل یار اینجا بود

---

۱. ف۲. وادی اول بود اندر طلب
۲. ت. اول وادیت
۳. ف۱. بیت یوخ
۴. ف۲. دُر وحدت // ت. وحدت
۵. ت. بیت یوخ
۶. ف۲. محو
۷. ف۲. و ت. چونکه در دل گشت آن نور آشکار// یک طلب شد اندر اینجا صدهزار
۸. ف۲. وادی روم بود در عشق او
۹. ف۲. بر سر او
۱۰. ف۲. از آن و هم ازین // ت. از آن و از این
۱۱. ف۲. جمله را در نزد او

هرکه ترک خود کند یکباره کی / عشق او را میکند غم خواره کی
عقل را با عشق هرگز کار نیست / عقل در راه خدا رهوار نیست
عاشقان دائم بوند بی خورد و خواب / عارفان اما که بی درس و کتاب
ای برادر گر دهندت فهم راست / عشق را آنگاه دانی کز کجاست
آتش است این عشق یارا نیست باد / هرکه این آتش ندارد نیست باد

وادی معرفت[۱]

بعد از آن وادی از آن معرفت / میشود ظاهر بوادی یک جهت[۲]
راه ها آنجا زحد بیرون بود / راهرو چون این[۳] نداند چون بود
سیر هر سالک بود درحد خویش / هرکسی از خود نمی افتد به پیش
قدر هر سالک تفحص کرده اند / وانگه آن با قدر خود بگزیده اند[۴]
چون در اینجا شد روش با قدر پای / کی پرد عصفور همپر همای
صدهزاران ره[۵] در آن وادی رود / تا یکی ره بر سر منزل برد
صدهزاران شخص کم گردد به راه / تا یکی ره یابد اندر قرب شاه
کاملی باید در این ره ای پسر / تا بگیرد از سر منزل خبر
سر ره روشن شود در پیش او / مرهمی باید از آن دل[۶] ریش او
چشمها باشد مر او را راست بین[۷] / مغزبین باشد نباشد پوست بین
پس بیا در راه عرفان غرق باش / ورنه باری خاک را بر فرق باش
ای شکسته رو طلب کن سر یار / چند باشی همچو خر در زیر بار
چون نهٔ شادان ز وصلش ای فقیر / خیز باری ماتم هجران بگیر

وادی استغنا[۱]

---

۱. ف۲. وادی سوم در معرفت
۲. ت. ترا ای نیک بخت
۳. ف۲. راه آنرا این // ت. راه این را آن
۴. ف۱. بیت یوخ
۵. ف۲. کس
۶. ف۲. از آن رو
۷. ف۲. دوست بین // ت. دوست بین

چونکه سالک را سلوک اینجا رسد — راه بر وادی استغنا برد
اندر اینجا نیک و بد باشد یکی — اندکی بسیار و بسیار اندکی
اندر اینجا هفت دریا یک بود — هفت اختر یک شرر بی شک بود
اندر آن وادی یکی مور[۲] ذلیل — می ستاند هر زمان[۳] صد مرد بیل
میشود سالک در این وادی دلیر — چشمهای او شود از جمله سیر
نی[۴] ز دوزخ ترس و بیمی دارد او — نی امیدی بر نعیمی دارد او
سالک اینجا اهل استغنا بود — در ره او[۵] از دویی یکتا بود
چونکه او شد[۶] طالب اسرار یار — جان بباید باختن منصوروار
صدهزاران طفل را کشتند زار — تا کلیم اللــه را شد اعتبار
صدهزاران کس برون از راه شد — نام عیسی تاکه روح اللــه شد
صدهزاران جان به غم تاراج شد — تا محمد صاحب معراج شد
گر دو عالم سربسر گردد تباه — پای موری را نیرزد پیش[۷] شاه
محو گردد در رهش گر جزو و کل — از گلستانش نریزد برگ کل

وادی توحید[۸]

گر برون آری دل از بند هوس — بعد از آن وادی توحید است بس
منزل تجرید و تفرید[۹] این بود — سالک اینجا درخور تحسین بود
گر یکی بینی در آنجا[۱۰] گر هزار — آن هزاران یک بود نیکو شمار
اصل اعداد است احد ای یار من — بشنو این قول و مکن انکار من
رو عدد را از میان بیرون برآر — تا احد ماند همان ای یار غار

---

۱. ف۲. عنوان یوخدور
۲. ف۲. کوری ذلیل
۳. ف۲. نف // ت. نفس
۴. ف۲. نه
۵. ف۲. حق // ت. حق
۶. ف۲. شد او // ت. شد او
۷. ف۲. نزد // ت. نزد
۸. ف۲. وادی پنجم در توحید
۹. ت. توحید
۱۰. ف۲. درینجا

این عدد آن نیست کو را از عدد میشمارم[۱] نام او گویی احد
این احد[۲] آنست ای دانای کار گر تو بشماری نیابد در شمار
او منزه از شمار و از حساب فهم کن واللـه اعلم بالصواب

وادی حیرت[۳]

بعد از آن وادی حیرت ای پسر می شود پیدا ترا در رهگذر
اندر اینجا حیرت آمد بی قیاس عقل را دیدن[۴] شود رسم و اساس
مرد این ره دایما گریان بود روز و شب با درد و با افغان بود
آن چنان حیران بود آن مرد راه کو نداند دیر را از خانقاه
آتشی باشد فسرده همچو آب یا یخی جوشیده همچون[۵] آفتاب
او نداند مذهب و هم کیش را دایما بیگانه گردد[۶] خویش را
او نمی داند که خود را درکجاست یا رونده یا نشسته یا بپاست
گر بپرسند ای برادر حال او خود نمیداند ز خود افعال او
گوید اصلا من ندانم خویش را چیست از پس من ندانم[۷] پیش را
عاشقم زارم نمیدانم چه ام دلبر من[۸] کیست عاشق بر که ام
آن چنان پر گشته ام از عشق دوست یا نمیدانم منم یا جمله اوست

وادی فنا[۹]

چون ز وادی ها گذشتی ای فتی هفتمین وادیست وادی فنا
اندر این منزل بود غالب کلال باشد انجا[۱۰] بلبل دل گنگ و لال

---

۱. ف۲. می شماری
۲. ف۲. خدا
۳. ف۲. وادی ششم در حیرت
۴. ف۲. ویران
۵. ف۲. اندر // ت. اندر
۶. ف۲. خواند // ت. خواند
۷. ف۲. می ندانم چیست از پس // ت. می ندانم چیست از پس
۸. ف۲. دلبرم
۹. ف۲. وادی هفتم در فنا
۱۰. ف۲. اینجا

اندرین وادی همه[1] فقر و فناست | فکر هستی اندرین وادی خطاست
سالکان را اندر اینجا بودنیست | جز وجود حق دگر موجود نیست
اندرین وادی همه گم گشته اند | از وجود خویشتن کم گذشته اند[2]
چون از آن منزل به خود بازش دهند | از جناب حق بسی رازش دهند
قطره چون بر جانب دریا رود | آن وجود خویش ناپیدا شود
چونکه دریا بود اصلش ای عزیز[3] | کی توان کردن ز اصل خود تمیز
چون بر اصل خود رسید و شد تمام | واصل مطلق شد او تم الکلام

مثنوی

چون منازل همچو در منظوم شد | هفت وادی سربسر معلوم شد
شرح باید بعد از آن اطوار را | فتح باید کرد این طومار را
سالکان تا زین خبر واقف شوند | در طریق رهروی عارف شوند

هفت طور[4]

بشنوید ای عاشقان صادقان | در حقیقت چیست طور سالکان
رهروان راه حق ای راه رو | گفتهٔ ایشان ز جان و دل شنو
هفت طور اینجا مقرر کرده اند | دیدهٔ دل را منور کرده اند
نام اول طور فقر است ای فقیر | این سخن را گوش کن درياد گیر
این مقام نور اسلام امده است | از برای خاص و هم عام آمده است
بشنو ازمن تاچه میگویم خبر | نیست شیطان را ازین منزل گذر
طور ثانی را یقین قلب است نام | اندر این منزل شد ایمان را مقام
نام طور ثالث است ای جان شفاف | جای[5] عشق است و محبت بی گزاف
چارمین طورش فواد است ای جوان | این مقام رویت اللـه است عیان

---

[1]. ت. اندر این ره وادی
[2]. ف۲. بگذشته اند // ت. بگذشته اند
[3]. ف۲. اصلش بود دریا // ت. اصلش بود دریا
[4]. ف۲. در بیان هفت طور
[5]. ف۲. جان

گر ز طور پنجمین داری نظر جنت القلب است نامش ای پسر
این مقام حضرت خاص خداست بنده را گنجایش آنجا نارواست
طور سادس سویدا نام گو کشف غیبی را در این منزل بجو
حق ترا تعلیم احکامت دهد علم اسما مر ترا ظاهر شود
بهجت القلب است نام هفتمین این چنین دیده است چشم راست بین
مظهر نور تجلی این بود هم صفات حق در این ظاهر شود
اندرین طور است ادم را شرف میشود واقف ز سر من عرف
اندر اینجا کامل آمد آدمی هم دراینجا آدمی شد آن دمی

مثنوی[1]

ای برادر این سخن را گوشدار زانکه این را گوش دارد گوشدار
گوش جان را برگشا تا بشنوی از فقیران لفظ های معنوی
گوش حس را اندر اینجا حصه نیست زانکه این حصه است هرگز قصه نیست
چونکه سالک را سلوک اینجا رسید هم منازل را علی الترتیب دید
کامل وقت آمد آن مرد خدا واصل است او را مدان از حق جدا
فعل او را جمله فعل حق شمر نیست اندر فاعلی او را اثر
نیک و بد جمله ز فاعل بیند او کی سوی آلت کند از جهل رو
زانکه از آلت بیابد خیر و شر کی کند عاقل سوی آلت نظر
آلت حق است دو چشم او ولی تا ز نورش سر ما گردد جلی
آن نظر حق میکند از وی بدان چشم او را هیچ جز آلت مدان
زین سبب ینظر بنور اللـه خبر بهر مومن گفت آن خیر البشر
کو بنور اللـه بود ناظر یقین بی گمان در آسمان و در زمین
هم خدا فرموده است اندر کلام با حبیب خویشتن خیرالکلام[2]
من بعبد خویش قربت میدهم تا که چشم و گوش او هم می شوم

---

[1]. ف۲. مثنوی در خلاصهٔ سخن
[2]. ف۲. خیرالانام

کنت سمعا اندر اینجا ناطق است میکند فهم آنکسی کو صادقست
چون چنین است ای برادر کار تو پس چرا فاسد شود افکار[۱] تو
تا به کی مغرور این دنیا شدن با دو چشم خویش نابینا شدن
جهدکن خود را ز دوزخ وا رهان تا رسی بر جنت وصل ای جوان
سعی کن تا روز و شب عامل[۲] شوی بگذری از ناقصی کامل شوی
زانکه کامل بر حق خو واصل است جمله مقصودات او را حاصل است

در بیان انسان کامل

چون سخن بر کامل آمد ای فقیر بشنو از کیفیت او شو فقیر
آن بود انسان کامل ای پسر چار چیزی باشد او را معتبر
قول و فعل و خلق نیک[۳] آید از او هم معارف جمع گردد[۴] اندر او
حکم[۵] از مه تا بماهی راند او حال اشیا را کماهی داند او
واصل حق باشد آن مرد خدا نام او آیینهٔ گیتی نما
هم ورا هادی و مهدی گفته اند هم سلیمان خضر و عیسی گفته اند
بالغ و دانا و کامل[۶] نام اوست شیخی و هم مرشدی انعام اوست
جمله عالم را مثال جسم دان قلب آن انسان کامل ای جوان
مرشدی را کرده است او اختیار از برای ناقصان ای یار غار
در طریق حق بود ثابت قدم خلق را راحت رساند دمبدم
این یود انسان کامل را خواص دعوت حق میکند بر خاص و عام[۷]

در بیان کامل آزاد

چون شنیدی حال کامل را عیان کامل آزاد را بشنو بیان

---

۱. ف۲. اینکار
۲. ف۲. طالب
۳. ف۲. قول میک و فعل نیک
۴. ف۲. آید // ت. باشد
۵. ف۲. حکمش (مصراعلر یئربه یئر اولوب)// ت. حکمتش
۶. ف۲. دانای کامل
۷. م۱. بیت یوخ// ف۲. عام و خاص

کامل آزاد آن است ای پسر   کو بود فارغ ز جمله خیر و شر
چونکه خود را در کمال خویش دید   فارغ از عالم شد و عزلت گزید
پیشوایی را نکرد او اختیار   از همه آزاد شد آنمرد کار[۱]
ترک دنیا کرد و ترک عز و جاه   در طریق حق نهاد او رو براه[۲]
در ره حق فانی مطلق شد او   از خودی بگذشت و با حق حق شد او
نیست او را با خلایق اختلاط   نه ز یک امید و از یک احتیاط
خلق عالم نزد او یکسان بود   در حقیقت افضل عرفان بود
عزلت و ترک و قناعت کار او   فارغی باشد همه کردار او
ای برادر کار آزاد این بود   هردم او را از خدا تحسین بود

در بیان بالغ حُر

ای برادر گوش میدار این بیان   تا شوی واقف ز اسرار نهان
کیست بالغ فهم کن ای یار من   چیست حر ای طالب اسرار من
چون نهایت یافت هر چیز ای پسر   نام او بالغ شد ای جان پدر
از نهایت چونکه بر غایت رسید   در وی آمد نام حریت پدید
تخم هر شئی میوهٔ آن[۳] شئی بود   چون رسد آن میوه آن[۴] بالغ شود
زاندرختان[۵] میوه چون گردد جدا   حر شود آن میوه آن بالغ[۶] خدا
همچو آن کودک که تخمش نطفه بود   او ز مادر زاد و هردم میفزود
چون همان نطفه از او شد آشکار   نام آن بالغ شد ای دانای کار
بالغ آن باشد که بیند وصل خویش   او رسیده باشد او را[۷] اصل خویش
عقل اول بود اصل کائنات   جمله از وی آفرید آن پاک ذات

---

۱. ت. در طریق حق نهاد او رو به زار
۲. ت. بیت یوخ
۳. ف۲. هر
۴. ف۲. چون رسیده میوه و
۵. ف۲. از درخت آن // ت. از درخت آن
۶. ف۲. حر شود آن میوهٔ مرد خدا
۷. ف۲. اندر // ت. اندر

باز بر وی میکند اینها رجوع　　اصل انسان است و ما باقی فروغ
چون به عقل انسان رسد گردد[1] کمال　　نام او بالغ شود ای خوش خصال
دایره گردد از این منزل تمام　　این سخن را فهم کن ای نیکنام
کو کند قطع علایق بعد ازین　　نام او حر میشود ای راست بین
زآنکه حب مال و حب خانمان　　جمله بتها اند ای طالب[2] بدان
چونکه او از بت پرستی درگذشت　　لاجرم بر طارم اعلا نشست

در بیان سالک مجذوب[3]

چار قسمند ای برادر اهل حق　　هریکی در فن خود خواند سبق
پیشوا زین چار یک قسم آمده است　　مرشد کامل ورا اسم آمدست

مجذوب صرف[4]

آن یکی مجذوب صرف است ای جوان　　این سخن را بشنو و در جان نشان
او ز طور عقل بیرون جسته است　　راه تکلیفات بر وی بسته است
عشق بر وی غالب او عاشق است　　در طریق عاشقی او صادق است
دایما در راه حق حیران بود　　کفر و ایمان نزد او یکسان بود
فارغست او از صلوه و از صیام　　از رکوع و از سجود و از قیام
نه جهنم را ز جنت داند او　　نه صفا را غیر محنت داند او
او همان خود را رهاند از بلا　　هیچ درد از وی نمی یابد دوا
جذبۀ حق برده است او را ز خویش　　نیست او را مذهب و ملت نه کیش

سالک صرف[5]

آن یکی دیگر که سالک نام اوست　　ذکر و تسبیح و نماز انعام اوست

---

[1]. ف۲. گیرد
[2]. ف۲. جمله بتها اند طالب را
[3]. ف۲. در بیان اقسام مجذوب سالک
[4]. ف۲. قسم اول در بیان مجذوب
[5]. ف۲. قسم د.ویم در بیان سالک

امر شرعی را نموده او قیام ایستاده در ره حق بر دوام
با شریعت ظاهرش آراسته باطنش با معرفت پیراسته
دایما وعظ و نصیحت کار او زهد و تقوی و عمل کردار او
لیک او را نیست از جذبه نصیب سالک صرف است آن مرد عجیب

سالک مجذوب[۱]

هر[۲] یکی را گر همی خواهی بیان نام او را سالک مجذوب دان
سالک راه خدا بود آن عزیز تا شریعت ساخته خود را تمیز
جذبه ای ظاهر شد از جذبات حق ماسوا را نفی کرد اثبات حق
در تجلی خویشتن را محو دید گاه در شک و گهی در سهو دید[۳]
گاه سالک می شود آنمرد حق گاه جذبه می برد از وی سبق
اهل تلویننند جمله این فریق با تو کردم شرح یک یک ای رفیق

مجذوب سالک[۴]

آن یکی مجذوب سالک ای پسر بشنو از من تا چه میگویم خبر
مرشد این باشد ازین هر چار قسم هادی و مهدی[۵] ورا دادند اسم
جذبۀ او را سلوکش پیش بود در ره حق دمبدم بیخویش بود
در جمال اللـه حیران ماند بود از خودی او خویشتن را رانده بود
از جناب حق ورا کردند رد تا شود بر جملۀ طالب مدد
خلق را بر راه حق دعوت کند طالب حق مرد را بیعت کند[۶]
دست را بر دست او دادن رواست نایب است او دست او دست خداست
ظاهرا گر پیشوای عالم است باطنا قایم مقام حاتم است

---

۱. ف۲. قسم سیوم در بیان سالک مجذوب
۲. ف۲. آن
۳. ف۲. گه سکر و گاهی محو // ت. خویشتن را گه سکر و گاهی صحو دید
۴. ف۲. قسم چهارم در بیان مجذوب سالک
۵. ف۲. صاحب تمکین // ت. صاحب تمکین
۶. م۱. بیت یوخ

زانکه او مجذوب سالک بود هم — دست او را گیر و فارغ شو ز غم
قلب او دایم نظرگاه حق است — در دو عالم پادشاه مطلق است
اهل تمکین این عزیز است ای رفیق — خدمتش کردن بود شرط طریق[۱]
دامن او را بگیر از صدق زود — تا روی بالا نمانی در فرود
رهبر او را دان و بی رهبر مپوی — اندرین ره تا رهی از جستجوی
زانکه در ره رهزنانند ای پسر — کم کسی جستست ازین جای دگر[۲]
در تو آن دان رهزنان یارا نهان — از تو می زایند یکیک هر زمان
آرزوی خانمان و مال و جاه — آدمی[۳] را افکند بر قعر چاه
بگذر از جمله خدا را می طلب — تا نیفتی در بلا و در نقب

مثنوی[۴]

از ره دل رو به سوی بی سوی — کاندر این منزل نمی گنجد توی[۵]
هستیست بی شک حجاب راه دان — مانع دیدار آن دلخواه دان
از چنین هستی بیا بیزار شو — ترک کن اینکار را بیکار شو
تا که در بیکاریت کاری دهند — در ره حق بر تو بازاری دهند
اصل هستی را بجو در نیستی — گرتو از جان طالب مولیستی
گر خدا خواهی بسوزان بود را — تا بیابی مقصد و مقصود را
تا نکشتی از خودی کلی فنا — ره ندانستی سوی ملک بقا
پس خودی را ترک کن تا وارهی — از غم ما دون حق کردی تهی
تا خودی خود ترا دربر بود — آشناییت بحق کمتر بود[۶]
جهدکن تا آشنای او شوی — دمبدم با گفتگوی او شوی[۷]

---

۱. ف۲. بیت یوخ// ت. بیت یوخ
۲. ف۲. ازین خوف و خطر // ت. ازین خوف و خطر
۳. ت. عاقلان را
۴. ف۲. عنوان یوخدور
۵. ف۲. دویی
۶. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ
۷. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ

صحبت خاصان او را میطلب　　تا ورا یابی بحکم من عرف[۱]

تضمین در بیان صحبت[۲]

یکدمی صحبت به مردان خدا　　بهتر از صدسال بودن در تقی[۳]
هرکه شد او همنشین اولیا　　همنشین اش دان همیشه با خدا
مظهر حق است جسم ظاهرش　　سر یزدانست روح ظاهرش
حق نماید خویش را از هر ولی　　بی ولی سر خدا نبود جلی
زین سبب میجست موسی خضر را　　تا برد از وی نهفته سرها
چون پیمبر بود یزدانش ستود　　فکر کن کاین جستن خضرش چه بود
تا بود سری کز آن عالیتر است　　زانکه عالیتر بعالی درخور است
مصطفی کو بود سلطان رسل　　مهدی و هادی و سالار سبل
بانگ وا شوقا همی زد از وفا[۴]　　بر لقا و وصل اخوان صفا
همچنان در عشق آن ویس قران　　میکشید آن شاه دین بو از یمن
بوی حق را از یمن خوش می شنید　　بر امید وصل آن سلطان دید[۵]
با علی می گفت او هم از ولا　　خلق چون ورزند طاعت بر ملا[۶]
صحبت عاقل گزین تو روز و شب　　تا شوی از جمله بهتر پیش رب
تا فزون کردی از ایشان در درج　　تا بیابی در خرج صد گون فرج
عقل را افزای تا افزون شوی　　ز اهل طاعت بگذری موزون شوی
صحبت صالح ترا صالح کند　　صحبت طالح ترا طالح کند
نیست چون صحبت موثر هیچ چیز　　یک ز صحبت خورد گردد یک عزیز
یک زمانی صحبت مرد خدا　　گر گزینی بهتر از صدق و صفا
هیست بالاتر ز طاعت در جهان　　این یقین میدان مباش اندر گمان

---

۱. ف۲. بیت یوخ // ب. بیت یوخ
۲. ف۲. در بیان صحبت
۳. ف۲. بقا
۴. ف۲. ولا
۵. ف۲. مصراعلر یئر به یئر اولوبدور
۶. ف۲. مصراعلر یئر به یئر اولوبدور

چونکه کردی با چنین کس همنشین هردم افزاید ترا صدق و یقین
گر کنی صد سال طاعت بی ریا چون نماز و روزه و ذکر خدا
یک دمی اندر حضور مرد حق بودنت بهتر ز بودن صد طبق
زانکه ازو کشفی بود چیزی که آن حاصلت ناید بطاعت در جهان
اندر این ره اصل چون صحبت بود ای خنک جانی که کارش این بود
نیست همچون صحبت جاهل گناه کار نیکت زو شود جمله[۱] تباه
کفر و ایمان قایم از صحبت بود کس ز خود کی مومن و کافر شود[۲]
آنکه گردد همنشین اولیا باشد او را صدق و دین اولیا
همچو ایشان جان او روشن بود تازه و بشکفته چون گلشن بود
صاف[۳] گردد جان پاک او ز درد زانکه نفسش بیشتر از مرگ مرد
غم نباشد در درون سینه اش جنگ نبود با کس و نه کینه اش
دمبدم ای جان من صحبت طلب تا شوی شایستۀ درگاه رب
خدمت مردان حق کن اختیار تا شوی در زمرۀ مردان کار

در بیان اهل تقلید و استدلال و کشف[۴]

پس بیا ای طالب حق هوش دار بشنو از[۵] اقسام ایمان گوش دار
اهل ایمان جمله سه قسم آمدند هر یکی زیشان به یک اسم آمدند
اهل تقلید است اول قسم او مستمع شو تا بدانی اسم او
اهل استدلال شد قسم دوم اهل کشف است ای فقیر اسم سوم
هر یکی را شرح گویم خوش شنو سعی کن از خویشتن غافل مشو

قسم اول در بیان اهل تقلید

اهل تقلید آن بود ای یار جان یک رود[۱] او حق را به اقرار زبان

---

۱. ف۲. کلی // ت. کلی
۲. ت. ترسا بود
۳. ف۲. پاک
۴. ف۲. در بیان اهل تقلید و اهل استدلال و اهل کشف
۵. ف۲. می شنو

هم کند تصدیق قول خویش را / از دل و جان دوست دارد کیش را
داند او حق را به اوصاف و خبر / این همه با حس و سمعت ای پسر
نیست اینجا کشف و برهان و دلیل / اهل اسلامند اکثر زین قبیل
چون به حس سمع حق را طالبند / سعی و کوشش اندر اینجا غالبند
جمله مغلوب است تسلیم و رضا / نیست ایشان را توکل بر خدا
قصهٔ دنیا و حب مال و جاه / هر مقلد دمبدم آید به راه
اهل علم اکثر از این منزل بود / پای ایشان زین سبب در گل بود

قسم دوم در بیان اهل استدلال

اهل استدلال آن است ای امام / که[2] جهان را دید با حسن و نظام
دید در زیر این بساط خاک را / در زیر آن قبه افلاک را
آفتاب و ماه را تابان شده / دید این گردنده را گردان شده
کرد این جمله خلایق را نظر / مستدل شد بر موثر از اثر
گفت این را صانعی باید حکیم / آنچنان که مثل او باشد عدیم
نیست این افعال مقدور بشر / فاعلی باشد بدین فعل و هنر
کو بود باقی ورا نبود فنا / قایم و دایم بود او را بقا
چونکه بود او را دو چشم راست[3] بین / یافت او حق را به برهان و یقین
غالب است اینجا چو تسلیم و رضا / لاجرم باشد توکل بر خدا
سعی و کوشش اندر اینجا کم بود / حب مال و جاه اینجا گم بود[4]
او ندارد غیر حق را اعتماد / بر صلوه و صوم بر حج و جهاد
ذوق ایشان بر جمال الله بود / قلب ایشان این دایما آگه بود
اهل تکند و توکل این فریق / حال ایشان ایچنین است ای رفیق[5]

---

[1]. ف۲. نگردد // ت. گیرد
[2]. ف۲. کین جهانرا
[3]. ف۲. رای بین
[4]. ف۲. بورادا صحیفه دوشمه سی وار
[5]. ت. بیت یوخ

قسم سیم در بیان اهل کشف

اهل کشف آنست ای دانای راز کو کند از ماسوی اللـه احتراز
بیند او حق را به کشف و با عیان بگذرد از شک و از وهم و گمان
از حجاب او جملگی بگذشته اند با جمال اللـه مشرف گشته اند
دیده است او دوست را عین الیقین لاجرم او دوست را داند همین
نیست هستی غیرحق را پیش او حق بود هم مذهب و هم کیش او
میکند دایم جناب شاه را ذکر لا موجود الا اللـه را
در همه اشیا نه بیند غیر حق اهل وحدت این فریق است از فرق

در بیان اقسام توحید

ای پسر گوشت بر این اخبار کن بشنو و بر این سخن[۱] اقرار کن
طالبان حق چه زیبا گفته اند در ره تحقیق درها سفته اند
کرده اند توحید حق را بر دو قسم هر یکی را داده اند ای جان یک اسم
قسم اول شد از توحید عام آن دگر توحید خاص است ای همام

توحید عام

اولینش ای برادر آن بود کو در اقرار زبان یکسان بود
او بود تصدیق قلبین را دلیل هرکسی با او کند فکر جلیل
مشترک باشد در این قول ای فقیر شیخ و دانشمند و درویش و امیر
هرکسی کز سر وحدت آگه است در زبانش لا اله الا اللـه است

توحید خاص و اقسام آن

بعد از آن توحید خاص است ای جوان کرده اند او را بسه قسمش عیان
آن بود توحید افعال و صفات بعد ازین هردو بود توحید ذات
هر یکی را میکنم شرح و بیان سعی کن تا بشنوی با گوش جان

---

۱. ت. قال من

توحید افعال

آن بود توحید افعال ای عزیز / بنده فعل خود کند از خود تمیز
جمله افعالش بود راجع به حق / در میان هرگز ورا نبود نسق
بنده آلت میشود فاعل خدا / اینچنین گفته اند اخوان صفا

توحید صفات[۱]

آن بود ای دوست توحید صفات / یابد انسان از صفات خود نجات
هر صفات کامله کو را بود / بر صفات حق همه راجع شود
اندر آنجا جملگی باشد هلاک / باقیی[۲] ماند صفات ذات پاک

توحید ذات[۳]

همچنان توحید ذات است ای جوان / بشنو از من تا که میگویم عیان
میشود راجع ذوات اهل حال / بر حباب ذات حق اندر مال
جملگی باشد در آن منزل فنا / دایم و قایم بود ذات خدا

وحدت لاشی[۴]

ای برادر نکتهٔ زیبا شنو / جمع کن خود را ز خود غافل مشو
چون حقیقت خواست اظهار وجود / کنز مخفی بود آمد در شهود
خلعت اطلاق پوشیده آنزمان / اندر آنجا نیست از کثرت نشان
اعتبار غیر را نبود مجال / نام این وحدت بود ای خوش خصال
هم وجود لابشی این بود / این مقررا از[۵] همه تلقین بود
گرچه منشا شد به کثرت ای عزیز / نیست اندر وی ز کثرت هیچ چیز
ذات پاکش کرد چون ایجاد نور / از صفاتش یافت این کثرت ظهور

---

۱. ف۲. بورایا قدر صحیفه دوشمه سی وار
۲. ف۲. باقیا
۳. ف۲. سوم در بیان توحید ذات
۴. ف۲. در بیان وحدت و وجود لاشی
۵. ف۲. این معرا اینهمه

در بیان احدیت و وجود لابشی

گر شود نفی اضافات از وجود ذات پاک او مبرا از قیود
ور بود ملحوظ ذاتش ای پسر دمبدم با نفی قیدی معتبر
واحدیت گفته اند این را به نام این سخن را فهم کن ای نیک نام
هم بلاشی وجود این را بگو قید لاشئی معتبر دان اندر او

در بیان وجودیت و وجود بشئی و عما[۱]

با تجلی نخستین که ذات چون تنزل کرد بر اسما صفات
آنکه ایشان در سخن در سفته اند نام این را واحدیت گفته اند
هم وجود است و بشی همنام این اندر اینجا شک مکن میدان یقین
هم عمی نیز این بود ای یار جان فهم کن این نکته را نیکو بدان

تمثیل

ای پسر بشنو تو این تمثیل را تا شوی قادر همه تاویل را
هستی مطلق چو دریا شد عیان موج او عیان و اسما در بیان
جنبش او اقتضای حب ذات میشود از وی ظهورات صفات
ابر جسم است و بخارش جان مثال[۲] سیل انسان مولدش باران مثال
گرچه سیل از جمع باران میشود لیک از آن بعضی به دریا میرود
در مثل آن ذات مثل آب شد گاه دریا و گهی سیلاب شد
پس بود تقیید و اطلاق اعتبار ذات پاک او کند در هر دو کار
گاه جزوی کلی و عامست خاص گاه از قید همه دارد خلاص
گاه مقید گاه مطلق می شود گاه باطل گاه او حق می شود
تو یقین میدان که تکثیر صفات هیچ تغییری نمیارد به ذات

---

۱. ف۲. در بیان احدیت و دجود شی و عمی
۲. ف۲. صفت // ت. صفت

در بیان عالم کبیر و عالم صغیر

ای برادر این سخن را گوشدار | تا شود پیدا ترا پنهان کار
آن حکیمانی که منزل رفته اند | عالم اکبر[۱] جهان را گفته اند
آدمی صغرا بود ای یار پاک | قایمست آن نار و باد و آب و خاک
اولیا گفتند عکس این خبر | کی بگوید این سخن صاحب نظر
عالم اکبر وجود آدم است | زانکه مقصود از دو عالم خاتمست
گرچه بعد از عالم آمد در وجود | لیک در معنی ز عالم پیش بود
گرچه میوه از درخت آید پدید | حق درخت از بهر میوه آفرید
گر نبودی میوه کی بودی شجر | پس شجر فرزند شد میوه پدر
این جهان گرچه به صورت اولست | لیک از مقصود مرد اکمل است
حق جهان را بهر مردان آفرید | تا شود زیشان کرامتها پدید
گر نبودی از جهان مقصود این | کی شدی این آسمان و این زمین
سر لولاک این بود نیکو شنو | از دل و از جان به مرد حق گرو

عالم مثال[۲]

بشنو ای گویندهٔ ذکر خدا | از فقیران نکته های جان فزا
چون برون آمد در آغاز کتاب | عالم ارواح اجسام از نقاب
در میان این دو عالم ای جوان | عالمی دیگر شنو نیکو بدان
در میان مرد روشن شد کلام | شرح شد اقسام هریک بالتمام
اهل معنی گفته اند او را مثال | اهل صورت کی برد او را خیال
عالم برزخ بود نام دگر | بشنو از من تاچه میگویم خبر
اندر آن ارواح می باید صور | قبل از آنکه در بدن یابد مقر
اندر آنجا فعل می کردم جسد | هر عمل را صورتی پیدا شود
کل انسان حصه ای دارد ازین | چشم برهم میگش و[۳] نیکو ببین

---

۱. ف۲. کبری
۲. ف۲. در بیان عالم مثال
۳. ف۲. چشم دلرا برگشا // ت. دل را برگشا

هم از آن عالم بود نامش خیال   هر منامی را که بیند اهل حال[۱]
بعد از آن کانسان از این عالم رود   ساکن[۲] او اندر آن عالم شود
اندر انجا مسکن[۳] است و هم ثواب   اندر اینجا دوزخ است و هم عذاب[۴]
هم عذاب قبر انجا میکنند   هم نعیمش را در انجا می دهند
هم ازین منزل بود بعث و نشور   هم در انجا باشد اسرافیل صور
سر معراج اندرین ظاهر شود   کشف صوری هم درین باهر شود
هر کسی را حصه باشد این مقام   چون رسید اینجا سخن تم الکلام

در بیان انواع قیامت آفاق و انفس

ای پسر این نکته را با گوش جان   بشنو و خود را زغفلت وا رهان
پنج نوع آمد قیامت هوشدار   هریکی را بشنو و در گوش دار
اهل وجدان این چنین دریافتند   در ره تحقیق موی بشکافتند

نوع اول[۵]

نوع اول از قیامت آن بود   کو بهر ساعت شود هر آن بود
میشود معدوم عالم در زمان   هم روان موجود میکردد در آن
مبدئ و محی ممیت است و معید   آفریند هر دمی خلق جدید
کل یوم هو فی شان را بیان   میشود از حق تجلی در زمان
میشود معدوم هر چیز ای پسر   در زمان آید مثالش در نظر
چون بسرعت گشت ایجاد و غرض[۶]   کس نمی داند زمانین العرض[۷]
چیست اینجا گر همی خواهی غرض   دان که لا یبقی زمانین الغرض[۸]

---

۱. ف۲. مصراعلر یئر بهیئر اولوب
۲. ف۲. مسکن
۳. ف۲. جنت // ت. جنت
٤. ف۲. عقاب // ت. عقاب
٥. ف۲. نوع اول قیامت
٦. ف۲. مثال // ت. امثال
۷. ف۲. صاحب کمال // ت. بجز ساحب کمال
۸. ت. بیت یوخ

نهر جاری شد همان تمثیل این راست باش و راست بنگر راست بین

نوع ثانی[۱]

نوع ثانی از قیامت ای جوان از بدن تفریق اجزا را بدان
آن عزیزان کو جهان آزاده اند نام این صغرا قیامت گفته اند
پس قیامت مردن است ای یار من بشنو این قول و مکن انکار من
حضرت شاه ولایت در کلام گفت من مات فقد قام القیام
در برازخ حشر گردد بعد از آن یا به سفلی یا به علوی[۲] ای جوان
نسبت[۳] هر کس که بر اعلا بود با ملایک همسر و همتا بود
هرکه را نسبت به سفلی[۴] شد تمام با بهایم حشر گردد والسلام[۵]

نوع سیم[۶]

نوع ثالث از قیامت ای عزیز یوم موعود است و روز رستخیز
جمله معدوم اندر او یابد وجود هرچه مخفی بود آید بر شهود
هرچه باطن بود و پنهان سربسر جمله ظاهر گردد آن روز ای پسر
آنچه پیدا بود و ظاهر[۷] ای جوان جمله باطن میشود نیکو بدان
همچنان کامروز غالب کثرت است غالب آن روز ای برادر وحدت است
حق تجلی بر همه اشیا کند جمله را حیرت دهد شیدا کند[۸]
لیک هرکس را به قدر اعتماد میشود از حق تجلی ای جواد
گر خلاف اعتقاد او بود ظاهر[۹] او را تسلی کی بود

---

۱. ف۲. نوع دوم از قیامت
۲. ف۲. یا بعلوی یا بسفلی // ت. علوی یا به سفلی
۳. ف۲. نیت
۴. ت. معنی
۵. ف۲. بر دوام // ت. بر دوام
۶. ف۲. نوع سیوم از قیامت
۷. ت. ظاهر بود و پیدا
۸. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
۹. ف۲. خاطر // ت. خاطر

اعنقاد آنکه او اهل حقست | دایما ثابت بوجه مطلق است
اصل جمله اعتقادات این بود | اعتقاد اهل حالت این بود

نوع چهارم و پنجم[1]

از قیامت هر دو نوع آخرین | ای پسر مختص بود بر کاملین
یک در اول یک در آخر ای فقیر | میشود ظاهر به کلی شو خبیر
اولشن[2] موت ارادی شد عیان | آخرینش محو هستی بی گمان
این بود یارا بقا بعد الفنا | سالکان را حال این است ای فتی
نیست واقف هرکسی ز احوالشان | اهل حق داند همان احوالشان[3]
این به جذبه راست می آید بکار | بر مجرد لفظ نبود اعتبار
گر شکر صدبار گویی بر زبان | ذرۀ شیرین نمیگردد دهان
مشک گویی کر دوصد نوبت تمام | شمۀ خوشبو نمیگردد مشام
گر به غیبت یار گویی صد هزار | مثل آن نبود که باشد در کنار
هرکه او لاف معارف میزند | با مجرد لاف عارف کی شود
لاف بی معنی ندارد اعتبار | رو مزن بیهوده لاف ای یار غار
جان بباید داد اندر راه حق | تا شود شایستۀ درگاه حق
گر به دعوی آرزو[4] حاصل شدی | مدعای هرکسی واصل شدی

در بیان نبوت و ولایت

پس بیا ای طالب دیدار حق | بشنو از اهل سخن اسرار حق
جوهر اول که روح مصطفی است | فخر عالم منبع صدق و صفاست
سید الکونین شاه اولیا | پیشوای اصفیا و انبیا
در بیان این سخن در سفته است[5] | اول مخلوق روحی گفته است

---

[1]. ف۲. نوع چهارم و پنجم از قیامت
[2]. ف۲. اولین
[3]. ف۲. افعالان // ت. افعالشان
[4]. ف۲. کارها // ت. کارها
[5]. ف۲. سفته اند

دارد این جوهر دو روی ای یار پاک | کو ز یکدیگر ندارند انفکاک
باطنش را جانب حق دان یقین | ظاهرش بر سوی خلق عالمین
پس بود هردو محمد را صفات | فهم کن این نکته را ای پاک ذات
جانب حق را ولایت گشت نام | جانب عالم نبوت ای همام[1]
شیخ سعدالدین که مرد راه بود | از حقایق جملگی آگاه بود
گفته است آن شاهباز معرفت | مظهری باید بدین هر دو صفت
مظهر نور نبوت خاتم است | زانکه او مقصود هر دو عالم است
مظهر امر ولایت ای جوان | جوهر آمد آخر ای صاحب زمان
با کمال معرفت آراسته | این جهان را عدل او پیراسته
جمله عالم را بگیرد او تمام | نشنود هرگز کسی از ظلم نام
خلق در آسایش و راحت شوند | جمله در انعام و در شفقت شوند
چون در آید در جهان آن شهریار | میشود علم حقیقت آشکار
زانکه در وقت نبوت ای جوان | وضع صورت بود بحث از وی بدان[2]
بحث صورت بود اندر حین او | علم ظاهر بود در تمکین او
در مدارس بود تحصیل علوم | نحو و صرف و فقه و تفسیر و نجوم[3]
علم باطن بود پنهان سربسر | کم کسی میداد از این جانب خبر[4]
چون رسد وقت ولایت ای فقیر | از حقایق هر کسی گردد خبیر
در مدارس بحث از این جانب بود[5] | جمله بر سوی حقایق رو نهد
از حقیقت جنت و خیر و ثواب | از حقیقت دوزخ و مار و عقاب[6]
بحث باشد درس را رو در چهار | ای برادر این سخن را گوشدار
چون حقایق آشکارا شد تمام | این[7] بود روز قیامت ای همام

---

[1]. ف۲. امام // ت. بیت یوخ
[2]. ت. همان
[3]. ف۲. بیت یوخ
[4]. ف۲. بیت یوخ
[5]. ف۲. شود
[6]. ف۲. در نار و عقاب
[7]. ف۲. پس // ت. پس

پس خدا ظاهر شود بر جمله کس	همچو ماه بدر بشنو این نفس
جمله بر انوار[۱] حق واصل شود	بر سر مقصودشان حاصل شود
این چنین فرمود آنکو صادق است	هم احادیثش دراینجا ناطق است
چون گشادم از رخ معنی نقاب	بس بود والله اعلم بالصواب

در بیان سبب نظم و اسم کتاب

چون رسید اینجا سخن تم الکلام	یافت نظم من بدین موجب[۲] نظام
باعث این نظم و ترتیب لطیف[۳]	واجب شرحست ختم و اختتام[۴]
در شبی از شیخ[۵] مولانای روم	شد اشارت بنده را اندر منام
کای **خلیلی** دولت باقی طلب	زانکه این فانی نباشد بر دوام
نعمت دنیا و ملکو مال او	نزد اهل حق ندارد احترام[۶]
طالب حق باش غیرحق مجو	تا شوی در زمرهٔ اهل کلام[۷]
در[۸] حقایق نسخه ای منظوم ساز	تیغ طبعت را برون آر از نیام
تا که بعد از تو بماند یادگار	در میان اهل مشرب خاص و عام
چون شنیدم این سخن از روح شیخ	منتی بر جان خود دیدم تمام
کردم استمداد از روحش عیان[۹]	ابتدا کردم بر این نظم کلام
ساختم بحرش به بحر مثنوی	تا شوم از خوشه چین آن همام
آنچه مقدور من بیچاره بود	صرف کردم اندر اینجا ای انام
گلشن معناست این منظوم من	بلبل جان را بود در وی مقام
عاشقانرا چون همی بخشد صفا	دادم او را **تحفهٔ العشاق** نام

---

۱. ف۲. دیدار // ت. دیدار
۲. ت. بر این موجب
۳. ت. ظریف
۴. ف۲. واجب الشرحست اندر // ت. واجب الشوح است اندر اختتام
۵. ف۲. پیر // ت. پیر
۶. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
۷. ت. کرام
۸. ت. از
۹. ف۲. روان // ت. روان

شد تمام این نظم بر آخر رسید　　بر کتاب خویش چون نبود قیام[۱]
هرکه خواند **تحفة العشاق** را　　بنده را یاد آورد بین الانام[۲]
با دعای خیر از لطف و کرم　　حق ورا روزی کند والسلام[۳]

ختم کتاب

ای خلیلی نظم این در لال　　چون رسید اینجا بفضل ذوالجلال[۴]
لازم امد پس ترا قطع سخن　　این سخن را نیست پایان و بن[۵]
گر بگویی تا قیامت این کلام　　ای برادر نیست امکان تمام[۶]
زانکه از حقست این زیبا سخن　　باز بر حب این ز[۷] دریای کهن
تا بود دریا نباشد موج کم　　تازه و تر[۸] میشود هر دمبدم
چون ندارد این سخن پایان و حد　　بس بود گفتن ز ارباب خرد
گر سخن آید ز تاریخ کلام　　غره شهر جماد اولی بنام[۹]
هم ز هجرت هشتصد و هشتاد بود بود[۱۰]　　اختتامش را ز حق امداد
ختم شد اینجا سخت تم الکلام　　بس شد و اللـه اعلم بالسلم[۱۱]

---

[۱]. ف۲. پس سخن کوتاه باید والسلام
[۲]. ف۲. بیت یوخ
[۳]. ف۲. بیت یوخ // ت. پس سخن کوتاه باید والسلام
[۴]. ت. ای خلیلی تا قیامت زین کلام //گر بگویی نیست امکان تمام
[۵]. ف۲. بیت یوخ
[۶]. ف۲. بیت یوخ
[۷]. ت. تازه موج است این و
[۸]. ت. نو
[۹]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[۱۰]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ
[۱۱]. ف۲. بیت یوخ // ت. بیت یوخ

Xəlili divanın nəşri bizə nə verdi?

Görkəmli mətnşünas alimimiz Firuz Rifahi bir daha maraqlı bir kitabı ilə elmi ictimaiyyəti sevindirmişdir. Onun çapa hazırladığı Xəlilinin divanı, sözün həqiqi mənasında, mətnşünaslıq elmimizdə yenilikdir. Azərbaycan filologiyasında indiyədək Xəlili haqqında elmi məlumatlar bununla mədudlaşırdı: "XV əsr ədəbi prosesinin aktiv sənətkarlarından biri də Azərbaycanın görkəmli şairi Xəlilidir (۱۴۰۷-۱۴۸۵). Şair Türkiyə ədəb mühitində yazıb yaradan və bu ölkənin İzniq şəhərində yaşayan Xəlili ana dilində divan yaratmışdır. O, "Firqətnamə" (bəzən onu "Qürbətnamə" də adlandırırlar) adlı bir məsnəvi də yazmışdır. Bu məsnəvinin qəribə süjeti var: Aşiq Əcəm mülkində elm ilə məşğul olur və bir gün dostundan təklif alıb İzniq şəhərinə gəlir. Burada bir gözələ aşiq olsa da sevdiyinə qovuşa bilmir. Hicran dərdindən xilas olmaq üçün İstanbula səfər edir. Ancaq günlərin birində sevdiyi qızdan məktub alıb İzniqə qayıdır. Onlar görüşürlər, amma görüş məqamında sevgilisi qeyb olur. Bundan sonra aşiqin gözündə sevgilisi səhralardakı işığa çevrilir.

Bu kiçik eşq dastanında şairin həm şəxsi həyatı ilə bağlı həqiqətlər özünü büruzə verir, həm də XV əsr ədəbi prosesindəki eşq fəlsəfəsi yeni kontekstdə təqdim edilir. Həmin fəlsəfəyə görə, "eşq" ilahi bir duyğudur və insan bu duyğu vasitəsilə ilahi həqiqətləri dərk edir. Xəlili lirik şeirlərində də, bu mətləblərdən söz açır:

Çünki haqqın zatın isbat etməz ərbabi-əql,

Aşiqin, həqbin ilə hər dəm bu dəvası nədir?...

və ya

Vəhdətin dəryasına qəvvas olanlar bildi kim,

Aləmi-vəhdətdə yoxdur həqdən özgə hiç kəs....

və ya

Kim ki, kəsrətdən keçib oldi əlayiqdən bəri,

Vəhdətin bildi təriqin, həqqin ənvarın görür.

Şairin poeziyası dil baxımından da diqqəti cəlb edir:

Ol möğo-Çin gözləri ahuyi-şirəfkən gəlür,

Buyi-zülfi mişki-ahuyi-tatarumdur gələn.

Şairin işlətdiyi "moğol-Çin gözlər", "mişki-ahuyi-Tatarum" *sözlərinə başqa şairlərin poeziyasında rast gəlmirik. Bu da göstərir ki, XV əsr ədəbi prosesinin leksikonunda tamamilə yeni terminlər yaranırdı.*

Qeyd etdiyimiz bu məlumatlar şair haqqında tam təsəvvür yaratmır və XV əsr poeziyamızın nadir nümunələrini yaradan Xəlilinin böyüklüyü kölgədə qalırdı. Buna da səbəb, onların yaradıcılığına olan biganəlikdir. Təbii ki, dahilərimiz qarşısında məsuliyyətimizdən irəli gələn biganəlik, bizdə xəcalət hissi yaradırdı. Biz həmişə Xəliliyə münasibətdə özümüzü günahkar hesab edirdik. Artıq bu "xəcaləti"

görkəmli alimimiz aradan qaldırdı. Firuz bəyin nəşrə hazırladığı kitab Xəlilinin ədəbi irsinə olan böyük hörmətdir.

Firuz Rifahinin bu kitabı artıq Xəlili haqqında elmi işlər yazmaq üçün geniş imkanlar açır. ۳۰۰ *səhifəyə yaxın kitabda Xəlilinin indiyədək zəmanəmizə gəlib çatan bütün ədəbi irsi öz əksini tapmışdır. Kitabda Xəlinin bütün lirik şeirləri, "Firqətnamə" məsnəvisi verilmişdir. Firuz bəy kitabın müqəddiməsində şairin həyatı barədə geniş məlumat vermişdir. Həmin məlumatları ədəbiyyatşünaslığımızda böyük elmi yenilik kimi qiymətləndirə bilərik. Həmin qeydlərdən məlum olur ki, şair XVI əsrdə Qaraqoyun Səfəvi dövlətlərinin paytaxtlarından biri olan Qəzvin şəhərində anadan olmuş və Qaraqoyunlular dövründə başına çox müsibətlər gəlmiş. Ölkədə baş verən dini və siyasi çaxnaşmalardan qaçan şair Osmanlı Türkiyəsinə pənah aparıb, orada yazıb yaratmışdır.*

Firuz bəy Xəlilinin ədəbi irsini dərindən araşdırmış və onun dünya kitabxanalarında olan bütün əlyazmalarını əldə edib şairin divanının tənqidi mətnini hazırlayıb çapa təqdim etmişdir. Xəlilinin əlyazmaları müxtəlif kitabxanalarda saxlanılır. Ancaq ən kamil nüsxə Almaniyanın Turinger Universitetində saxlanılan nüsxədir. Firuz bəy məhz həmin nüsxəni avtoqraf mətn kimi götürüb şairin divanın çapa hazırlamışdır. Xəlilinin əlyazmaları pərakəndə haldadır. Bir kitabxanada onun lirik şeirləri, başqa bir arxivdə onun məsnəvisi saxlanılır. Firuz bəy bu əziyyəti də çəkib, onun bütün əlyazmalarını toplayıb divan şeirinin tərtibinə uyğun çapa hazırlamışdır.

Firuz bəyin araşdırmalarında bir gözəl xasiyyəti də var ki, kitabı çap edərkən mətnləri həm əski əlifbada, həm də latın qrafikası ilə verir. Bu da obyektiv elmi araşdırmalar üçün geniş imkanlar açır. Bu mənada, bir faktı söyləmək istəyirəm...

Həmişə Füzulidən danışarkən tələbələr belə sual verirdilər: "Nəyə görə Füzuli "Məni candan usandırdı" qəzəlində iki dəfə "usanmazmı" sözünü həmqafiyə seçibdir, axı bu divan şeirinin tələblərinə ziddir?" *Hətta mən deyərdim ki, divan şeirinin sərt tələbləri var və bir sözün iki dəfə qafiyə kimi işlədilməsi "eyib" sayılır. Düzü bunun cavabını biz də tapa bilmirdik. Ancaq bilirdik ki, şeirdə xəttat və ya tərtibat səhvi var. Konkret olaraq həmin səhvin nədən ibarət olduğunu bilmirdik. Nəhayət ki, bir əsrdən artıq elmi ictimaiyyəti düşündürən və dahi Füzulimizin sənətkarlığı ilə bağlı bu problemə, Firuz bəyin sayəsində aydınlıq gətirildi. Füzulinin sələflərindən sayılan Xəlilinin də "Usanmazmı" qəzəli var, olsun ki, Füzuli də həmin qəzəllə tanış idi, çünki, Türkiyə ədəbi mühiti Füzuli üçün daha yaxın idi. Olsun ki, Füzulinin bu qəzəli Xəlilinin eyniadlı qəzəlinə nəzirədir. Qəzəldə axtardığımız beyt belədir:*

جهانی قو که بن جاندن اوصندم،
حبیبوم صنما کم سندن اوشندوم.

Cahana, ğu ki, bən candan usandım
Həbibüm, sanma kim, səndən üşündüm

Burada "üşünmək" *(müasir dilimizdə* "üşümək" *feli) sözü bizim indi işlətdiyimiz* "soyumaq", "əl çəkmək" *mənasında işlənmişdir. Artıq söz arxaikləşmiş və sonrakı əsrlərdə işlənməmişdir. Eyni məntiqi fikri biz Füzulinin*

qəzəlində də görürük. Belə ki, birinci beytdə Füzulinin işlətdiyi "usanmaq" *sözü müasir dilimizdə işlənən* "bezmək" *mənasındadır:*

Məni candan usandırdı, cəfadan yar **usanmazmı?**
Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?

Sonuncu məqtə beytində də belə verilir ki,

Ey Füzuli, rindü şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,
Sorun kim, bu nə sevdadır, bu sevdadan **usanmazmı?**

Son beytdəki "usanmazmı" *sözünün qafiyə kimi yenidən seçilməsi divan şeirində qəbul edilmir. Lirik şeirdə bir sözün iki dəfə qafiyə seçilməsi eyib sayılır. Füzuli kimi dahi də bunu bilirdi və onun üçün türk dilində qafiyə söz tapmaq problem deyildi.* Bəs onda nə üçün Füzuli divan şeirinin tələblərini bilə-bilə belə poetik səhvə yol vermişdir?

Əslində Füzuli heç bir səhvə yol verməmişdir. Onun qəzəlini köçürən xəttatların və tərtibatçıların buna əhəmiyyət verməməsi üzündən şeir dillərə səhv düşmüşdür. Belə ki, Füzuli son beytdə "usanmazmı" *yox,* "üşünməzmi" *deyir. Son beytdə düzəliş edib* "üşüşnməzmi" *yazanda, həm də beytdəki məntiqi fikir də yerinə düşür. Şair deyir ki,* "xalqın gözündə rind, şeyda, rüsvayçılıq olan bu sevdadan soyumadınmı və ya əl çəkmədinmi?" *Beləliklə, beyt ilk dəfədir orijinalda yazılır və ədəbi həqiqət öz yerini tapır:*

Ey Füzuli, rindü şeydadır, həmişə xəlqə rüsvadır,

Sorun kim, bu nə sevdadır, bu sevdadan **<u>üşünməzmi?</u>**

Ədəbi həqiqət Firuz bəyin sayəsində öz yerini tapdı və dahi Füzulimizin sənətkarlığına kölgə salan xəttat və tərtibatçı xətası aradan qalxdı.

Ümumiyyətlə, mətnşünaslıq elmi çox çətin və məsuliyyətlidir, eyni zamanda, son dərəcə böyük elmi əhəmiyyət kəsb edir. Çətinliyi onunla əlaqədardır ki, mətnşünas alim ensiklopedik biliyə malik olmalıdır. O təkcə hərfləri bilib əlyazmaları oxumamalıdır, həm də dilçiliyi, etnoqrafiyanı, ədəbi prosesi, etik-estetik baxışları, dini-əxlaqi problemləri, dövran tarixi-siyasi həqiqətlərini, fəlsəfi düşüncəsini dərindən bilməlidir. Çox şükürlər olsun ki, xalqımızın belə imkanı olub. Baxmayaraq ki, bu imkanlar günü-gündən daralır. Artıq həmin ensiklopedik biliyə malik alimlərimizdən bir neçəsini üfüqlərdə görürük. Onların da öncülü vaxtilə bizim Bakı Dövlət Universitetində təhsil almış və elini, obasını, milli mədəniyyətini müqəddəs məhəbbətlə sevən Firuz Rifahidir.

Həmişə İrandan ziyalımız gələndə elmi müəssisələrimizdə toy-bayram olardı. Yadıma gəlir, Cavad Heyət Bakı Dövlət Universitetində Cəlaləddin Ruminin ۸۰۰ illik yubileyinə gələndə hamı onu əhatəyə almışdı, onun nitqini elə maraqla dinləyirdilər ki... Fərzanə adlı ziyalımız Ədəbiyyat İnstitutuna gələndə söhbətləri o qədər şirin olurdu ki, imkan tapın iki mərtəbə yuxarıdakı Şərqşünaslıq İnstitutuna gələ bilmirdi. Şərqşünaslıq institutunun əməkdaşları məcbur qalıb onun söhbətlərini dinləmək üçün Ədəbiyyat institutunun dar otaqlarına yığışırdılar. Hazırda həmin estafetin davamçısı Firuz bəydir.

Firuz bəy İranda ədəbiyyatımızın təəssübünü çəkən ən böyük ziyalılarımızdandır. Onun ağır zəhməti sayəsində son dərəcə zəifləmiş mətnşünaslıq elmimiz inkişaf edir və hələ də tədqiqatçısını gözləyən neçə klassikimiz onun sayəsində nəşriyyatlarda işıq üzü görmüşdür. Bu da bizi klassiklərimiz qarşısında vətəndaş məsuliyyətindən az da olsa azad edir. Ancaq bu bir məktəbdir və bu məktəbin əsasını XX əsrin ortalarında İrandan gəlmiş alimlər yaradıb və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı üçün misilsiz xidmətlər göstərmişlər. Ağır zəhmət bahasına yaradılmış o məktəbin işığını sönməyə qoymamalıyıq. Baxmayaraq ki, son illərdə əlyazma- larımızın tədqiqi üçün dövlət tərəfindən ciddi addımlar atılmışdır; Əlyazmalar Fondu, "Əlyazmalar İnstitutuna" çevrilmiş, institutda yeni-yeni şöbələr yaradılıb daha da genişləndirilmiş, maliyyə imkanları artırılmış, hətta Naxçıvanda yeni bölməsi yaradılmış, bununla belə, kifayət qədər peşəkar kadrlar yoxdur. Bu işi yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün Firuz bəy kimi ensiklopedik biliyə malik kadrlar çox azdır. Bu da milli sərvətimizin böyük bir hissəsini təşkil edən əlyazmalarımızın araşdırılmasında ciddi problemlər yaradır. Problemin də əsasında peşəkar kadrların olmamasıdır. Statistik məlumatlar göstərir ki, axır son beş ildə yalnız Firuz bəyin sayəsində ən çox əlyazma ilk dəfə çap olunmuşdur. Qəribədir ki, bu iş üçün dövlətdən maaş alanlar bu qədər əlyazmanı çapa hazırlamamış, Firuz bəy isə, öz təşəbbüsü ilə ağır zəhmət bahasına çətin oxunan əlyazmaları oxuyub çapa hazırlamış, məhdud maliyyə imkanlarına baxmayaraq, qeyrət göstərmiş və öz hesabına həmin əlyazmaları nəşr etdirmişdir. Bu da onun milli qeyrətindən, vətən sevgisindən irəli gəlir. Xalqımızın görkəmli ziyalısı, iranlı ziyalılarımızın öndəri Firuz bəyə bu

müqəddəs işdə uğurlar diləyirəm və iranlılar demişkən: ƏLLƏRİN YORULMASIN! – deyirəm.

professor Sənan İbrahimov
Bakı Dövıət Universiteti

Önsöz yazan və rəyçi:

Professor Sənan İbrahimov
Bakı Dövlət Universitet

XV-ci əsr Azərbaycan Şairi Xəlili Qəzvininin yeni tapılmış Türingen Universiteti Əlyazması əsasında Firqətnaməsi, Tehnran Milli və İslami Şura Məclisinin nüsxəsi əsasında Farsca Töhfeyi Uşşaq məsnəvisi və müxtəli məcmuələrdə olan şeirləri toplanmışdır

❀❀❀

Turkic Divan of Khalili Kazvini and Firkatname together with Ushak-Nameh in Persian are compiled by Firuz Refahi Alamdari and published for the first time.

Poems of Khalili Kazvini XV century Azerbaijani poet
Compiled by Firuz Refahi Alamdari
Firuzrefahi@gmail.com
İSBN:
Publisher: Naroon Publisher-Tehran
First Published at Tehran 2021

Xəlili Qəzvini

BÜTÜN ƏSƏRLƏRİ

Divan

Firqətnamə

Töhfeyi Uşşaq

TEHRAN
۲۰۱۹

Xəlili Qəzvini

Farsca-Türkcə Şeirləri

Hazırlayan:

Firuz Refai Ələmdari